50. seminar slovenskega jezika, literature in kulture

seminar

Univerza v Ljubljani
FILOZOFSKA FAKULTETA

Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi

Ljubljana, 30. 6.–11. 7. 2014

Zbornik predavanj

50

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6(082)
821.163.6.09(082)
930.85(497.4)(082)

SEMINAR slovenskega jezika, literature in kulture (50 ; 2014 ; Ljubljana)
Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi : zbornik predavanj / 50. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, [Ljubljana], 30. 6.-11. 7. 2014 ; uredil Hotimir Tivadar ; [povzetke prevedel David Limon] ; [izdala] Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. - Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014

ISBN 978-961-237-655-0
1. Gl. stv. nasl. 2. Tivadar, Hotimir
274306816

50. seminar slovenskega jezika, literature in kulture
Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi
Zbornik predavanj. Uredil Hotimir Tivadar, **povzetke prevedel in lektoriral** David Limon, **tehnično uredila** Mateja Lutar, **oblikovala** Metka Žerovnik, **založila** Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, **izdal** Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko, **za založbo** Branka Kalenić Ramšak, dekanja Filozofske fakultete, **tisk** Birografika Bori d. o. o.
Naklada: 700 izvodov
Cena: 15 EUR

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2014.
Vse pravice pridržane.

Izdajo zbornika so omogočili Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS, Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Rektorat Univerze v Ljubljani ter Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Ljubljana, junij 2014

Vsebina

Hotimir TIVADAR — Petdesetemu in prihodnjim *Seminarjem* na pot 7

Jubilej

Martina OROŽEN — Spomini na poletni *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 11

Matjaž KMECL — Pol stoletja pozneje, ob zlatem jubileju 13

Predavanja

Jezik

Erika KRŽIŠNIK — *Prihodnost* in *bodočnost* v slovenskem jeziku 17

Marko STABEJ — Iz preteklih prihodnosti slovenščine v sedanjost 26

Mojca NIDORFER ŠIŠKOVIČ — E-posredovano sporazumevanje v slovenščini od poimenovanj do jezikovne rabe in prihodnosti 34

Marko JESENŠEK — Slovenščina kot učni jezik na slovenskih univerzah 42

Literatura

Alojzija ZUPAN SOSIČ — Prihodnost literarne interpretacije 50

Miran HLADNIK — Perspektive slovenske literarne zgodovine 61

Andrej ROZMAN — Ali je slavistika v krizi in zakaj? 69

Kultura

Božidar JEZERNIK — »Glejmo nazaj, da vidimo naprej!« 76

Ksenija VIDMAR HORVAT — Kozmopolitska kultura in slovenska literatura: prispevek majhne nacije k svetovni dediščini prihodnosti 85

Izbirna tečaja

Milena Mileva BLAŽIĆ — Slovenske pravljice v evropskem kontekstu 95

Nataša LOGAR — Jezikovni viri na klik in dotik 103

Parada mladih

Manja GORINŠEK — Otroški jezik in ohranjanje slovenskega kulturnega izročila na Koroškem 109

Matej METERC — Je prihodnost slovenskih antipregovorov (le) pregovorna? . . 113

Nejc ROBIDA — Sinteza govora in *Govorec 3* 117

Konferenca ob 50-letnici SSJLK: Prihodnost slovenščine in slovenistik po svetu

Ada VIDOVIČ MUHA — Nastanek *Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture* – čas spremembe jezikoslovnega koncepta 127

Bożena TOKARZ, Emil TOKARZ — Doživeti slovenskost 133

Bożena OSTROMĘCKA-FRĄCZAK, Katarzyna BEDNARSKA — Slovenistika na Univerzi v Lodžu 139

Tina JUGOVIĆ, Mateja GOJKOŠEK, Jasmina ŠULER GALOS — Študij slovenščine na Poljskem z vidika študentov 147

Andrej LEBEN — Prihodnost slovenistike na Univerzi v Gradcu 159

Marija BAJZEK LUKAČ — Priložnosti za slovenščino na Madžarskem 165

Ivana LATKOVIĆ — Kako premostiti vrzel med znanostjo in trgom ali o dodani vrednosti študija (zagrebške) slovenistike 171

Maja ĐUKANOVIĆ — Slovenščina v Srbiji: preteklost, sedanjost in prihodnost . . . 177

Lidija ARIZANKOVSKA — Slovenistika na Univerzi v Skopju – aktualno stanje in pričakovanja v prihodnosti 185

Maryana KLYMETS — Pot do slovenistike na Katedri za slovansko filologijo Univerze Ivana Franka v Lvovu 191

Timothy POGAČAR — Revija *Slovene Studies* (ZDA) 196

Anita PETI-STANTIĆ — Pravi in lažni slovenski in hrvaški prijatelji 201

Marija BIDOVEC — Valvasor in prihodnost 210

Anna BODROVA — Nacionalizem proti kozmopolitizmu v slovenski literaturi 218

Predstavitev avtoric in avtorjev 227

50 let Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture – teme, predsedniki, lektorji 237

Bibliografsko kazalo seminarskih zbornikov 40 (2004)–50 (2014) 245

Petdesetemu in prihodnjim *Seminarjem* na pot

Slovenščina je bila v svojem dosedanjem obstoju dostikrat pred zelo usodnim vprašanjem, kaj se bo z njo zgodilo v prihodnje. Pogosto se je to povezovalo predvsem s skrbjo za slovenski jezik in nekim občutkom ogroženosti. Vendar tema – prihodnost – **50. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture (SSJLK)** nikakor ni bila mišljena v »narodnoobrambnem« smislu, ampak predvsem kot trezen razmislek glede položaja slovenščine v slovenskem (zelo aktualen je npr. položaj slovenščine na slovenskih univerzah) in širšem svetovnem prostoru. Obenem je Seminar pri svoji 50. obletnici tudi pred vprašanjem, kaj nas čaka naslednjih 50 let.

A prihodnost, če »fenomenološko gledano sploh obstaja«, kot piše eden izmed avtorjev prispevka v tem zborniku, je predvsem načrt. Zato tema nikakor ni bila izbrana zaradi sanjanja o lepi ali manj lepi prihodnosti, zasnovana je kot resno vprašanje, kaj je bilo, kaj je in tudi kaj bo v prihodnje z našim jezikom, literaturo in kulturo. Prihodnosti ne smemo jemati črnogledo. Ne nazadnje v slovenščini načeloma ni temne prihodnosti, bodočnosti. Vsako leto konec junija, na začetku poletja pride v Ljubljano na Seminar stotina znanstvenikov, bodočih znanstvenikov in raziskovalcev, soustvarjalcev slovenskega jezika, literature in kulture. In večina teh »tujcev«, ki po 2 oz. 3 tednih postanejo »domačini«, že od prvega dne Seminarja prinaša neko svežino, navdušenje, z optimizmom zre v prihodnost *slovenskega jezika, literature in kulture*. Vsaj v »seminarskem« poletnem času smo, tudi sicer čedalje manj stereotipno zamorjeni, slovenisti znanilci veselja, pozitivne energije, ki se prenaša nazaj in jo oplojeno z novim znanjem vračamo udeležencem.

Toda zakaj potem pogosto slišimo v javnosti tako ostro kritičnost do slovenščine in tudi slovenistov, zakaj sploh obstaja danes nezaupanje v razvoj, življenje in preživetje slovenščine? Prav gotovo ni težava jezik in njegovo preživetje. Moramo se strinjati z besedami jezikoslovca Marka Stabeja, ki postajajo prevladujoče tudi v širšem slovenskem prostoru, da se slovenščini ni še nikoli godilo tako dobro kot v zadnjih dveh desetletjih, dosegla je svojo dokončno državno, tudi evropsko(unijsko) potrditev, razvija se na vseh področjih, tudi jezikovnotehnološko. Če se ozremo na delovanje Seminarja, ki ni bil v teh letih prekinjen niti v času osamosvojitvene vojne – takrat so ga samo skrajšali –, vidimo samo pozitivno smer, neverjetno veselje in voljo do življenja. Tudi finančna kriza in veliko zmanjšanje sredstev ga je le okrnilo s 3- na 2-tedenski Seminar, nikakor pa ne prekinilo. In tako je doživel svojo 50. izvedbo.

Sam izbor **predavanj** je bil narejen z mislijo na razvoj slovenskega jezika, literature in kulture ter vključevanje različnih usmeritev, strok, predavateljev različnih starosti, različnih znanstvenih stališč, kritičnega in znanstveno utemeljenega pogleda. Moč in svetla prihodnost slovenskega jezika sta lahko le v raznolikosti in mozaičnem dopolnjevanju stališč, različnih pogledov, bistveno je, da se pogovarjamo, sodelujemo, čeprav smo včasih drug drugemu z zelo različnimi pogledi in usodami naporni. Vsak predavatelj, ki je v tem zborniku dodal svoje misli in izsledke raziskovanj, je dopolnil to 50. zgodbo, ki je samo nadaljevanje iz študijskega leta 1964–1965; takrat so bila prelomna leta, bilo je tri leta pred nasilno zatrto in tudi grozljivo »gorečo«, praško pomladjo, republika Slovenija je bila del Jugoslavije, ki je takrat vseeno bila na svetlejši strani vzhodne stene. Tudi o tem preteklem seminarskem času bodo oz. so več v tem zborniku napisali neposredni udeleženci tistega časa.

Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi

V zborniku smo želeli izpostaviti aktualno literarno in jezikoslovno vedo na matičnem Oddelku za slovenistiko, (z)družiti ljubljansko slovenistiko in slavistiko – sestrski stroki –, poleg ljubljanske drugo najstarejšo slovensko, mariborsko slovenistiko, k temu pa smo dodali še eminentne znanstvenike, ki so zelo vplivni v slovenskem prostoru in širše. Tudi v okviru **parade mladih** smo želeli zasledovati aktualno raziskovanje in v razvoj ter mladost usmerjeno raziskovalno dejavnost mladih znanstvenikov (mimogrede: ob 40-letnici je bila pod predsedstvom prof. dr. Marka Stabeja uvedena parada mladih, kjer vsako leto ponudimo priložnost vsaj trem mladim predavateljem). Skratka, Seminar je tudi letos usmerjen v svetlo prihodnost.

Kot se za obletnico spodobi, ima ta Seminar tudi nekaj posebnosti, naj omenimo samo dve: 1. posebno poglavje te monografije so prispevki s **konference**, ki je organizirana v okviru letošnjega jubilejnega Seminarja, kjer smo zbrali sloveniste s celega sveta; konferenco je s svojim prispevkom uvedla zasl. prof. dr. Ada Vidovič Muha. Prispevki mnogih udeležencev konference pričajo o njihovem trudu za slovenščino v svetu, ki jo sami kot večinoma nematerni govorci slovenščine z veliko energije, lahko rečemo z neizmerno ljubeznijo, razširjajo v svojih deželah širom po svetu (seveda ob pomoči naših lektorjev slovenskega jezika); 2. literarni večer smo prvič premaknili iz Ljubljane v Prekmurje, od koder bodo duhovno obogateni seminaristi odšli predvsem s spomini na ne samo kulinarična doživetja.

Posebej pa je v tem zborniku treba izpostaviti tudi uvodne misli akad. prof. dr. Matjaža Kmecla in prof. dr. Martine Orožen, ki s pogledom iz preteklosti dodajata svoje izkušnje in iskrive misli tudi za prihodnje delovanje našega Seminarja.

Drage kolegice seminaristke, kolegi seminaristi, sedanji, sedanje in bivši, bivše! Hvala Vam vsem, predavateljem, lektorjem, študentom, tudi samo udeležencem predavanj, in bralcem seminarskega zbornika, za vsa seminarska poletja v Ljubljani, za Vaš nalezljivo pozitiven odnos do našega skupnega jezika, literature in kulture. Za konec lahko samo skupaj obljubimo, da bomo vsako leto še naprej delali po začrtani poti za ta in tudi prihodnji trenutek v slovenskem jeziku. Upam, da s še večjo podporo vseh podpornikov – od Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport RS, Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Filozofske fakultete, Univerze v Ljubljani, Mestne občine Ljubljana, Javne agencije za knjigo RS do slovenskih podjetij (Nove Ljubljanske banke, Rika oz. Ustanove patra Stanislava Škrabca in Krke) –, ki so se letos pridružili konkretni podpori 50. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture. Pot se je namreč šele zares začela, šarmantno sivi, zreli Seminar še samozavestneje stopa na svojo nadaljnjo vsekakor svetlo pot.

Hotimir Tivadar,
predsednik 50. SSJLK

Jubilej

Orožen

Kmecl

Spomini na poletni *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*

Vse se je pravzaprav začelo leta 1964 ob pobudni domislici tedanjega oddelčnega rusista, prof. Janeza Zora. Vrnil se je s slovanskega sveta in vedel za mesečne počitniške seminarje slovanskih jezikov v univerzitetnih središčih – v Moskvi, Varšavi, Pragi, Sofiji, Zadru in Beogradu. Vodstvo tedanjega Oddelka za slovanske jezike in književnosti mu je skupaj z oddelčnimi kolegi, jezikoslovci in literarnimi zgodovinarji prisluhnilo. Tvegali smo. Zbrali smo imena nam znanih slavistov po slovanskih univerzah in jih povabili. Odzvali so se; preko 20 se jih je zbralo. Po prvem navdušujočem poskusu se je ob sprotnih izkušnjah delo za Seminar slovenskega jezika, literature in kulture začelo načrtno oblikovati kot štirinajstdnevna strokovna prireditev. Lektorati s praktičnim učenjem slovenskega jezika ob jutranjih urah in predavateljskim strokovnim programom po odmoru. Predavanja po določenem ključu, ki je zagotavljal enakopravnost med študijskimi usmeritvami (jezikoslovje, književnost, kultura), in popoldansko druženje z ogledi bližnje okolice oz. Ljubljane. Bili smo tako zavzeti, da smo kljub časovni stiski strokovne ekskurzije za ogled naše domovine namestili na nedelje …

Vsako leto se je menjal predsednik, ki je prireditvi dajal osebni ton, vsakoletne programe pa smo ob izkušnjah dopolnjevali in poglabljali. Koliko entuziazma, koliko truda je bilo vloženega, da bi vsakoletna seminarska prireditev na novo uspela! Ob rednih pedagoških obveznostih smo pripravljali lektorska gradiva, predavanja, se organizacijsko izpopolnjevali. Osebno sem spoznavala in spremljala ta potek dela kot prva tajnica, nato lektorica, predavateljica in predsednica.

Naš poletni Seminar je postajal slavistični dogodek Filozofske fakultete in Ljubljane. Iz leta v leto je število udeležencev naraščalo, od dvajseterice je preseglo število sto. Odziv je bil tolikšen, da je presegal naše osebne in prostorske zmogljivosti. Število prijavljenih smo morali omejiti, lektorsko delo razporediti glede na predstopnjo znanja – na začetniške, nadaljevalne, konverzacijske in prevajalske tečaje. Slavistom iz univerzitetnih središč z lektorati slovenskega jezika so bili kmalu pridruženi tudi zamejski Slovenci iz Benečije, s Tržaškega, Koroške in Porabja. Njihova prisotnost je pomenila aktualizacijo manjšinskih vprašanj v tedanjem svetu.

Zakaj vse to? Organizatorji smo želeli, in važno je bilo v tedanjih družbeno-političnih razmerah Federativne Jugoslavije, seznanjati slavistični svet oz. mednarodno javnost z našo materinščino, s slovenskim jezikom in kulturo, z našo domovino – in tako izraziti našo narodnostno samobitnost.

V 70. in 80. letih preteklega stoletja je postal Seminar prepoznaven, cenjen, postal je edina resno zavzeta promocija Slovenije v tedanji Evropi, ki se je obrestovala ob uresničitvi naše državniške samostojnosti. Vsi smo ob njem raziskovalno rasli; vsakoletne predavateljske slovenistične vsebine so se širile in poglabljale. Vredno bi jih bilo ovrednotiti.

Ker so bili prvi obiskovalci našega Seminarja slabo vešči slovenščine, smo jim razumevanje olajšali tako, da smo že vnaprej tipkali in razmnoževali (računalnikov še ni bilo) vsebine predavanj, dokler niso dozorele možnosti za predhodni natis seminarskih zbornikov, kar je praksa vse do danes.

Za prvim učbenikom *Slovenščina za tujce* Hermine Jug Kranjec, ki je bil dolga leta ponatiskovan, so nastajali metodološko novi in novi lektorski pripomočki. Uvedeni so bili dodatni, prostovoljni

tečaji iz slovenske dialektologije, zgodovine slovenskega jezika in drugih strokovnih vsebin. Kljub zgodnji jutranji uri so bili z zanimanjem obiskovani. Vsak poletni Seminar je prispeval kakšno novost. Tako tudi knjižnica Oddelka z vsakoletnimi razstavami strokovne slovenistike in slovenskih knjižnih novosti. Poletni Seminar je v dobrem desetletju dejansko prerasel v celostno predstavitev kulturološkega dogajanja v Sloveniji. Tudi naši večkratni obiskovalci so se, ob vsakoletnih »novincih«, strokovno-znanstveno oblikovali v sloveniste, delujoče na univerzah in inštitutih v tujini. Tako je prof. Franc Jakopin zasnoval znanstveni zbornik – serijo Obdobja (prvi Nahtigalov zbornik leta 1977–1978), ki vse do sodobnosti združuje in povezuje sloveniste in znanstvenike univerzitetnih središč po svetu. Nastala je vrsta novih strokovnih publikacij. Temu podvigu je sledila ustanovitev Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik, ki ga je daljnoročno domiselno z vzgojo ustreznih kadrov zasnovala prof. dr. Breda Pogorelec.

Koliko prijetnih druženj, bogatih strokovnih pogovorov! Pravi pretok strokovnega znanja z izmenjavo strokovne literature v času, ko so bile zlasti z državami vzhodnega bloka brezčutne komunikacijske ovire. Človeško smo si bili blizu, ob zavzetem delu za »slovensko stvar« smo postajali prijatelji. V provizorični »kavarnici« v predavalnici je ob vsaki »glavni pavzi« zašumelo kot v panju. In prepevali smo: na spoznavnem večeru, na ekskurzijah in ob slovesu …

Toplo se spominjam vseh pokojnih kolegov, ki so našemu Seminarju utrjevali temelje: profesorjev Tineta Logarja, Franca Jakopina, Brede Pogorelec, Jožeta Koruze, Toneta Pretnarja, Hermine Jug Kranjec in drugih, ki so v Seminar vložili neprecenljiv ustvarjalni delež.

Ob 50-letnem obstoju Seminarja so se zvrstile generacije njegovih ustvarjalcev in poslušalcev in do zdaj ni zmanjkalo novih idej, kar je razvidno iz tekočih aktualnih programov v naši novi državi Sloveniji. Njihove vsebine morajo biti naravnane, osredinjene na aktualna vprašanja naše sodobnosti v Evropski uniji. In tako ostaja Seminar za slovenski jezik, literaturo in kulturo vseskozi živa, koristna in bogata kulturna manifestacija Oddelka za slovenistiko, Filozofske fakultete in Univerze v Ljubljani. Kakor je doslej uspešno opravljal svojo posredovalno strokovno-znanstveno in kulturološko vlogo v mednarodnem prostoru, mu to moč in pomembnost ob dosegi »Abrahamovih let« želimo tudi v prihodnje.

Martina Orožen

Pol stoletja pozneje, ob zlatem jubileju

Drage kolegice in kolegi, najbrž ob tej priložnosti ni med nami nikogar, ki bi bil starejši od mene; ali pa je takšnih zelo malo. Zato se bom ob spominjanjih na začetke našega poletnega Seminarja, literature in kulture naslednjih nekaj minut počutil približno tako, kot se znameniti »stari fantje« – *old boys*, kadar jih obide, da bi na pozna leta igrali nogomet: nečimrni, pomembni in prismuknjeno razigrani so; vsekakor pa prepričani, da ni nihče nikoli igral bolje od njih. Vljudno občinstvo se pride na njihove predstave pravzaprav zabavat na račun njihove samovšečnosti in okorelosti, kakršno skozi leta vsakomur od nas naloži *čas* – to je tisti blazni bog, ki po grški teogoniji dela otroke samo zato, da jih potem požre – to občinstvo ste pač zdaj vi. Zato vas z besedami iz stare slovenščine vnaprej »prosim za zamero«. Moja bolj ali manj aktualna dolžnost je, da vas z nekaj spomini na to, kar smo počeli v mlajših letih, to je pred pol stoletja, slovesno dolgočasim.

Prvi poletni Seminar slovenskega jezika, literature in kulture se je zgodil leta 1965, tako pove že preprosta matematika. Poprej smo imeli Slovenci pravico do nekaj predavanj in lektoratov v repertoarju vsakoletne jugoslovanske poletne slavistične šole. Zamisel, da bi se osamosvojili, je prišla bolj ali manj sama od sebe, morda na valu prvih, zgodnjih nacionalizacij v nekdanji Jugoslaviji. Mislili smo si: če že imajo takšno poletno šolo vsi drugi, tudi manjši od nas (takih res ni bilo veliko, morda Lužiški Srbi), jo bomo pač imeli tudi mi. Oblast nas je pri priči poučila, da je ideja sicer lepa in hvalevredna, da pa ni denarja. Potem so nam ga nekaj vseeno dali. Sestavili smo organizacijski odbor in začeli iskati morebitne udeležence; mislim, da smo jih končno po različnih znanstvih in z osebnimi vabili nabrali kakšnih 16 ali 17, v glavnem iz slovanskega sveta. Prečesali smo Ljubljano po dolgem in počez, da smo zanje našli najcenejša prenočišča, ki bi jih naš proračun še prenesel – nekako smo se pri tem pač čutili vsaj soodgovorne za čast svoje domovine, »najbolj razvite jugoslovanske republike«; naj se je ta do nas obnašala kot najbolj »bleda in škrofulozna mati«. Ker je bila takratna tehnika razmnoževanja besedil še vsa iz začetkov industrijske revolucije in ni segla preko partizansko preizkušenega ciklostila, smo morali zagristi tudi v to; mislim, da je bila na fakulteti komaj kaj več kot ena ciklostilna naprava in tudi tako imenovane matrice so se še zmeraj s težavo dobile, pa še slabe so bile povrhu. Ampak vse smo izpeljali z veliko zagnanostjo in občutkom danes komaj razumljivega poslanstva. K sreči so vsaj naklade zbornikov s predavanji zaradi majhnega števila udeležencev lahko ostajale nizke; ve se, da nekakovostne matrice ne prenesejo prav veliko in se natis začne mazati – kdor danes vzame v roke kakšno od zgodnjih seminarskih publikacij, bo lahko ta pojav nazorno opazil. Posebno vprašanje je nastalo pri spremljevalnem in družabnem programu. Sklenili smo, da bomo prve udeležence s svojimi vozili, ne bom jim rekel avtomobili, ker so bili zvečine »fički«, malo prevažali po našem »raju pod Triglavom«, pač na najbolj turistično, kulturno in zgodovinsko privlačne kraje. Zbrali smo pet ali šest voz, izbrali kakšno skromno gostilno. Na Cerkniškem jezeru, ki tisto leto začasa Seminarja še ni bilo čisto prazno, si je profesor-senior, etimolog France Bezlaj, čisto poseben, k drobnim ekshibicionizmom nagnjen mož, sezul čevlje, zavihal hlače in z visoko dvignjenimi obuvali pozdravil vse navzoče – tak je ostal tudi na fotografiji za zgodovino.

In podobno. Najbrž iz nostalgičnosti pripovedujem skrajno nepomembne in nore reči. Toda tako je bilo – v tistih nekaj dneh smo s povabljenci postali nekakšna prijazna, vesela družina. Zdi se mi, da nekaj tega, skoraj sorodniškega duha ostaja v našem slovenističnem poletnem Seminarju še dolga leta potem, mogoče še današnji dan; toda o tem boste presodili sami.

Zdaj moram posebno misel nameniti prvemu predsedniku; bil je to ničkoliko prijazni in dobrosrčni profesor Tine Logar, sijajen dialektolog. Nekaj let poprej so ga zaprli na Goli otok, najhujši jugoslovanski gulag, in to samo zato, ker je bil njegov brat Cene preočiten sovjetofil. Tja so prav tako internirali tudi tretjega brata, literarnega zgodovinarja Janeza Logarja, vsi pa so bili veliki domoljubi, med drugim dejavni v partizanski rezistenci med drugo svetovno vojno. O teh rečeh profesor Tine Logar ni nikoli hotel govoriti, bilo ga je sram za svojo očetnjavo. Toda kot velik demokrat je tudi kot predsednik delal vse tisto, kar smo delali vsi drugi, predvsem dvajset in več let mlajši asistenti, med njimi že zdavnaj pokojni Jože Koruza, Logarjeva dialektološka sodelavka Tinka Orožen, Helga Glušič, s humorjem in izjemnim jezikovnim posluhom obdarjeni Janez Zor: enako je zlagal ciklostilne liste v komplete, enako hodil na železniško postajo sprejemat goste--udeležence, da se ne bi izgubili v ljubljanskem »velemestu«, in vse drugo – bil je nekakšen dobri duh in obenem avtoriteta vsega tistega početja.

Program je bil na začetku precej enostaven: ob lektoratu predvsem pregledna predavanja o temeljnih področjih slovenskega jezika, literature in kulture. Na naslednjem Seminarju čez leto dni smo tak program lahko z nekaj variacijami še ponovili, toda kaj ko so se nekateri udeleženci kar naprej vračali – ne moreš jim neprestano pripovedovati eno in isto. Seminarje smo zato začeli tematizirati. Še nato smo jih cepili v dvoje programov: osnovnega, ki se je ponavljal in je bil z enciklopedičnimi informacijami namenjen predvsem novincem, ter specialnega, ki se je postopoma osamosvajal v vsakoletni simpozij – sprva smo ga poimenovali *Obdobja* in ga tudi časovno ločili od prvotne »poletne šole«. Poletni Seminar je postajal zmeraj bolj študentovski, Obdobja pa znanstvena srečevanja, forum za medsebojno posredovanje raziskovalnih dosežkov s področja slovenskega jezika, literature in kulture. V nekaj letih se je reč namreč iz skromnih in dobesedno revnih razmer prijela do te mere, da tudi s financiranjem ni bilo več posebnih težav; na otvoritve so začeli hoditi ministri, župani, rektorji, celo kak predsednik vlade; skratka, Seminar je postal nekakšna nacionalna institucija, ki je našla svoj prostor v meddržavnih sporazumih in zavezah glede študijskih in podobnih izmenjav. Malo je s tem zgubljal prvotni šarm osebnih navez in stikov, na drugi strani pa kot nekakšno protiutež okrepil svojo materialno eksistenco – vse do današnjih razsežnosti.

Toliko se mi zdi vredno in smiselno povedati po petdesetih letih – brez nostalgičnih intonacij, vsekakor pa s ponosom. Nekaj smo takrat postavili na noge, kar je s primerno dozo trme, iznajdljivosti in predvsem trdnega prepričanja, da delamo prav, zraslo v lepo in koristno reč. Seveda: če ne bi bilo vseh naslednjih generacij, do današnje, ki so delo nadaljevale z enako ali celo globljo vero, zvestobo in ustvarjalnostjo, ne bi mogli danes govoriti teh besed. In če bo zdajle sledil kakšen aplavz, naj bo namenjen predvsem njim in prihodnosti tega našega skupnega poletnega Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture!

Matjaž Kmecl

Predavanja

Jezik

Kržišnik

Stabej

Nidorfer Šiškovič

Jesenšek

Literatura

Zupan Sosič

Hladnik

Rozman

Kultura

Jezernik

Vidmar Horvat

Erika Kržišnik
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 811.163.6'373.45'27

Prihodnost in *bodočnost* v slovenskem jeziku

V prispevku je razmerje med členoma sopomenskega para *bodočnost* in *prihodnost*, deloma še par *bodoči* in *prihodnji*, obravnavano z vidika knjižnojezikovne norme in kodifikacije, konceptualne strukture in besedilne rabe. Z analizo skušamo odgovoriti na vprašanje: kaj se zgodi s členom para, ki v sinonimno razmerje vstopi iz zunajjezikovnih razlogov? *Bodočnost* je bila namreč, hkrati z *bodoči*, v slovenščino prevzeta v duhu ideje o slovanski vzajemnosti sredi 19. stol. in ob dejstvu, da je poimenovanje *prihodnost* za isti koncept že obstajalo (enako *prihoden/prihodnji*). Odgovor na zastavljeno vprašanje, ki ga ponujata oba para, se glasi: zaznamovani člen para lahko počasi izgine ali skuša najti svojo pomenskorazločevalno »nišo« tako, da omejeno rabo utrjuje in ustaljuje ob kakem drugem leksemu in tvori zveze v razponu od kolokacije do stalne besedne zveze. Raba *bodočnost* kaže prvo možnost, pri *bodoči* pa nabor stalnih zvez podpira drugo rešitev.

prevzete besede, slovanjenje, konceptualna metafora, purizem, besedilni korpusi

The paper deals with the relations between the synonym pair *bodočnost* and *prihodnost*, as well as to a certain extent *bodoči* and *prihodnji*, discussed from the point of view of standard language norms and codification, conceptual structure and word use. The analysis is an attempt to answer the question as to what happens to the members of a pair that take on a synonymous relationship because of extra-linguistic factors. For *bodočnost*, along with *bodoči*, was borrowed by Slovene in the mid-19th century in the spirit of Slavic mutuality, in spite of the fact that the term *prihodnost* already existed for the same concept (as well as *prihoden/prihodnji*). The answer to the question offered by the two mentioned pairs is that the marked member of the pair may either slowly disappear or may try to find its own semantic niche by strengthening and fixing its limited use alongside some other lexeme, forming a pattern ranging from a collocation to a fixed expression. The use of *bodočnost* points to the first option, whereas in the case of *bodoči* the selection of fixed phrases supports the second option.

loan words, Slavicising, conceptual metaphor, purism, word corpora

1

Temo letošnjega Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture (SSJLK) in naslov tega prispevka lahko razumemo na dva načina: ali gre za prihodnost, ki jo ima slovenski jezik, ali za to, kako je s poimenovanjem za pojem PRIHODNOST v slovenskem jeziku. V tem prispevku bo govor o drugi možnosti.

2

V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (dalje SSKJ: *bodočnost* v 1. knjigi, 1970, *prihodnost* v 4., 1985) najdemo dve besedi: *prihodnost* in *bodočnost*. Pomenska opisa pri obeh sta enaka: 1. ‘čas, ki bo prišel’, 2. ‘obstoj, stanje česa v tem času’, tudi nekateri zgledi rabe so zelo prekrivni, npr. *dogodek ima v prihodnost segajoč pomen* in *to bodo dognali šele v bodočnosti*, *boljša*, *lepa*, *srečna*, *svetla prihodnost* in *boljša*, *lepša bodočnost*, ali celo popolnoma enaki, npr. *načrti za bodočnost/prihodnost*, *prerokovala mu je bodočnost/prihodnost*. Le večji obseg slovarskega sestavka pri *prihodnost* bi tujejezičnemu govorcu lahko dal misliti, da ne gre za popolno prekrivnost.

Zgovornejši kot SSKJ je *Slovenski pravopis* (2001; dalje SP 01). Več prostora namenja manj zaznamovani *prihodnosti* in drugim tvorjenkam iz iste osnove, skupaj 8 iztočnic: *prihoden*, *prihodnji*, *prihodnjič*, *prihodnjik*[1] ‘naslednik’, *prihodnjik*[2] ‘prihodnji čas’, *prihodnjikrat*, *prihodnjiški*, *prihodnost*. Še več, *bodočnost* sploh ni uvrščena kot samostojna iztočnica, temveč le kot podiztočnica pri iztočnici *bodoči*, v sestavku katere je vsaki obliki, rabi in tvorjenki dodana nezaznamovana dvojnica,[1] kar pomeni, da je poimenovanje v celotnem nizu tvorjenk iz iste osnove v slovenščini tako ali drugače zaznamovano. Izrazi vrste *bodoč-* so torej tudi knjižnonormativno zaznamovani.

V nadaljevanju bomo skušali odgovoriti na vprašanje, ali je to bolj ali manj posledica jezikovnonormativne narave ali pa ima še drugačne vzroke in nato tudi posledice.

2.1 Knjižnojezikovna norma v slovarjih

2.1.1

Kot najbolj informativen splošni slovar za slovenščino do konca 19. stol. velja Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (Pleteršnik 1894/1895). To vrednost mu daje med drugim tudi to, da ima gradivo opremljeno s podatkom o viru slovarskega gradiva. Obe besedi, *prihodnost* in *bodočnost*, sta v njem navedeni kot samostojni iztočnici, *bodočnost* (enako tudi pridevnik *bodoč*) pa je označena z *nk*, ki je kvalifikator »zelo obširnega pomena in obsega vse knjištvo in posebno vse časopisje novejše dobe, kolikor ga ni s posebnimi kraticami omenjenega« (Pleteršnik 1894/1895: XV). Tako razmeroma hitro dobimo podatek, da so tvorjenke z osnovo *bodoč-* v slovenščini »nove«. Koliko nove? Kot vir je navedeno *Jan.*, kar se nanaša na Janežičev slovar, in sicer Pleteršnik med krajšavami (1894/1895: XlV) omenja dve izdaji, iz l. 1867 in 1893. Pregled Janežičevih slovarjev pa odkrije, da je *bodočnost* navedena že v prvi izdaji, l. 1850 v nemško-slovenskem delu in l. 1851 v slovensko-nemškem. Ne glede na to ostaja dejstvo, da je *bodočnost* beseda, ki je bila na novo prevzeta sredi 19. stol., torej v skladu z idejami ilirizma in slovanske vzajemnosti v procesih t. i. slovanjenja in etimologiziranja, in ob dejstvu, da je sopomenka *prihodnost* v slovenščini že obstajala. Podatka o viru pri iztočnici *prihodnost* Pleteršnik namreč nima, kar verjetno pomeni, da je bila beseda v slovenskem besedišču tedaj že bolj ali manj samoumevna. Pa vendar je ne najdemo v vseh starejših slovenskih slovarjih, nimata je na primer niti Gutsmanov (1789) niti Pohlinov slovar (1781). V Murkovem slovarju (1833) je navedena pod dvema iztočnicama: pod osrednjeslovensko različico *perhod* (*perhódnost*) in vzhodnoslovensko *prihod* (*prihodnost*). Omembe vredno se zdi še to, da je *prihodnost*, z variantnim naglasom *príhodnost* in *prihódnost*, opremljena z oznako *fig[urativno]* (prim. op. 2), *perhodnost* pa je brez oznake. A verjetno gre le za različno pokrajinsko zaznamovanost, saj je obema (vsem trem) pripisan en sam nemški ustreznik: *Zukunft*.

2.1.2 Stanje v slovenskih pravopisih

Čeprav slovarski deli slovenskih pravopisov daleč presegajo naloge ortografskega slovarja in so tudi kodifikatorji pravorečne, oblikoslovne, besedotvorne itn. norme, se obe sopomenski besedi v njih ne soočita vse do *Slovenskega pravopisa* 1950 (dalje SP 50). V prvem slovenskem pravopisu

---

1 Prim. SP 01: 131: »sopomenka v ležečem tisku brez oklepaja zaznamuje v knjižnem jeziku nevtralno ali navadnejšo dvojnico«.

(Levec 1899) je samo pridevniška iztočnica *bodoč* ‘zukünftig’, v Breznikovem (1920) in Breznik-Ramovševem (1935) samo *prihodnost* pod iztočnico *prihodnji*. Šele SP 50 ima tako *bodočnost* kot *prihodnost*. *Prihodnost* je uvrščena pod iztočnico *prihod*, medtem ko se *bodočnost* pojavi celo dvakrat, in sicer pod iztočnico *biti* in kot samostojna iztočnica, vendar je v obeh primerih v ležečem tisku dodano pojasnilo *prihodnost*. Kot lahko preberemo v navodilih, so tako podane »vse razlage od slovniških krajšav do pomenskih objasnitev« (SP 50: 6) in v tem primeru lahko *prihodnost* ob *bodočnost* razumemo le kot »pomensko objasnitev«. Precej drugačna je vrednost kurzivnega »pojasnila« *prihodnost* ob iztočnici *bodočnost* (in *bodoč* ter vseh drugih pod to iztočnico navedenih tvorjenkah) v *Slovenskem pravopisu* 1962 (dalje SP 62). Takole se razlaga (SP 62: 6):

> Pri redkeje rabljenih, pomensko manj znanih ali le krajevno živih izrazih so po navadi dodani tudi splošno razumljivi in rabljeni sinonimi. […] Marsikdaj je napotilo za rabo tudi že v tem, če ima kakšna beseda ob sebi v kurzivi po enega ali več izrazov z istim pomenom.

Zdaj je to že eksplicitna ocena izraza *bodočnost* kot za knjižni jezik zaznamovanega. V isti smeri, kot že rečeno, nadaljuje tudi zadnji SP 01. A če je *bodočnost* v SP 62 posebna iztočnica in je *prihodnost* skupaj z drugimi izpeljankami navedena pod iztočnico *prihod*, je situacija v SP 01 ravno obrnjena: vse tvorjenke iz te osnove so uvrščene kot samostojne iztočnice (gl. pod 2), medtem ko je *bodočnost* podrejena iztočnici *bodoči*. Tudi to je hierarhiziranje.

2.1.3

Če povzamemo: sredi 19. stol. tako rekoč »ideološko« in neorgansko – zaradi splošne težnje, očistiti slovenščino germanizmov s pomočjo novih, pogosto iz drugih slovanskih jezikov prevzetih besed – in hkrati brez poimenovalne potrebe prevzeta *bodočnost* je morala prej ali slej postati tarča ne samo puristični, temveč tudi splošno jezikovnokulturnih in knjižnojezikovnonormativnih prizadevanj. Zdi pa se, da je morala biti *bodočnost* med bolj modnimi prevzetimi besedami v tistem času. Tako sklepamo iz podatka, da *Mali besednjak slovenskiga in nemškiga jezika/Kleines Wörterbuch der slovenischen und deutschen Sprache* treh avtorjev, Keka, Metelka in Šlakerja, v prvi (l. 1834) in drugi izdaji (l. 1843) nima ne *bodoč* ne *bodočnost* ne *prihoden*, *prihodnji* in ne *prihodnost*, nakar se v tretji izdaji l. 1854 v slovarju nenadoma pojavi samo *bodočnost*. Pri tem ni toliko povedno, da *prihodnosti* ni, kakor to, da *bodočnost* je – gre namreč za neobsežen slovar, kar pove že sam naslov (Kek, Metelko, Šlaker ^{1}1834, ^{2}1843, ^{3}1854), zato bi bile v njem pričakovane predvsem »pomembne« besede.

A tudi *prihodnost* ni brez preteklih težav. Sinhrono je namreč tvorjenka iz *prihoden* (po SSKJ) ‘nanašajoč se na prihod’, ne iz *prihodnji* ‘ki bo v prihodnosti’.[2] Tako je tudi pojasnjen njen zapis, prim. razliko med *prihodnost* (< *prihoden*) in *sedanjost* (< *sedanji*). Ker sta se priponi *-ən* in *-nji* zaradi pretiranega in ne vedno strokovnega etimologiziranja v drugi polovici 19. stol. deloma prepletli (o tem A. Breznik v kritiki Levčevega *SP*, 1913–1915, prim. Breznik 1982: 98–102), se je tudi pomenska razločevalnost med njima v občutku rojenih govorcev nekako zabrisovala (smer delovanja nerazločevalnosti je bila tudi obrnjena: ker je bila pomenska razločevalnost premajhna,

2 V tem smislu gre res za pomenski prenos, o čemer pripoveduje oznaka *fig*. ob *prihodnost* v Murkovem slovarju.

je prihajalo do zamenjevanja pripon). Dokaze za to najdemo še danes. Pogledali smo stanje v elektronskih korpusih slovenskih besedil *Gigafida* (referenčni korpus obsega 1,2 milijarde besed, gradivo od 1990. do 2011. leta) in *Kres* (referenčni in iz *Gigafide* uravnoteženi korpus, obsega 100 milijonov besed).[3] Iskanje *prihoden* daje v *Gigafidi* 349 zadetkov, od tega jih je samo 48 z ustreznim pomenom ʻnanašajoč se na prihodʼ (npr. *prihodni vizum* itn.), od preostalih je kar nekaj takih, ki so korpusni šum (npr. napačen zapis *prihodn ost*), velika večina zadetkov pa predstavlja pomensko neustrezne rabe *prihoden* za pomen *prihodnji*. Ker je *Kres* uravnoteženi korpus, kar v tem primeru pomeni, da gre za uravnoteženo razmerje med besedili različnih funkcijskih zvrsti (ne prevladujejo na primer spletna besedila, v katerih je močan vpliv govorjenega jezika in neknjižnih zvrsti), smo še v njem natančneje pregledali vsega 27 najdenih zadetkov *prihoden*. Rezultat je, da ustreznemu pomenu ʻnanašajoč se na prihodʼ pripada tudi ustrezen zapis (*prihoden*) v 13 primerih, pomensko neustreznih je 12 rab, ko bi bila zahtevana oblika *prihodnji*.[4] Posledica nerazločevalnosti je včasih tudi napačen zapis besede *prihodnost* kot *prihodnjost*, prim. *Gigafida* – zapis *prihodnost* 184.408 pojavitev, zapis *prihodnjost* 245;[5] *Kres* – *prihodnost* 13.028, *prihodnjost* 16.[6]

3

In če povzamemo še enkrat, lahko rečemo, da je (bilo) razmerje med *prihodnost* in *bodočnost* knjižnojezikovnonormativno nedvomno uravnavano. Še več, Slovenci smo (vsaj) v kodifikaciji imeli težave tako z *bodočnostjo* kot tudi s *prihodnostjo* (čeprav seveda na povsem različnih ravneh). Še vedno pa ostaja vprašanje: ali je razmerje med rabama obeh besed, pa tudi drugih besed z obema osnovama *(bodoči – prihodnji*, *v bodoče – v prihodnje*), kakor se danes izkazuje v besedilnih korpusih, predvsem posledica normativnega vrednotenja ali pa je pravzaprav tudi norma samo posledica časa drugega? Časa? Če samo ponovimo sociolingvistične razloge, kakor smo nakazali že zgoraj, ko smo prevzem *bodočnosti* označili kot »ideološki«, ostajamo še vedno v okviru vrednotenja jezikovnih dejstev od zunaj. Zato poskusimo izrabiti še kognitivni vidik. Ker je ČAS sam na sebi eden najbolj abstraktnih pojmov, nam njegovo strukturo, kakor jo odraža slovenščina, lahko razkrije konceptualnometaforična analiza.

3.1

Konceptualna podlaga obeh izrazov *bodočnost* in *prihodnost* je zelo različna. Že na sinhroni ravni se kaže z dvema različnima »slikama«: *bodočnost* je čas, ki bo (obstajal), *prihodnost* je čas, ki bo prišel. Potrjuje pa se tudi z etimološko analizo, prim. v *Slovenskem etimološkem slovarju* (Snoj 1997): *bodoči*, *bodočnost* – »prvotni pomen je ʻtakšen/tisti, ki bo (postal)ʼ«, *prihodnji*, *prihodnost*,

---

3 Veliko pove tudi dejstvo, da je bila beseda *prihoden* v več kot 600-milijonskem referenčnem korpusu *Fidaplus* (besedila od 1990. do 2006. leta, kasneje je bila v celoti vključena tudi v *Gigafido*) pri lematizaciji spregledana.

4 Dva zadetka sta korpusni šum.

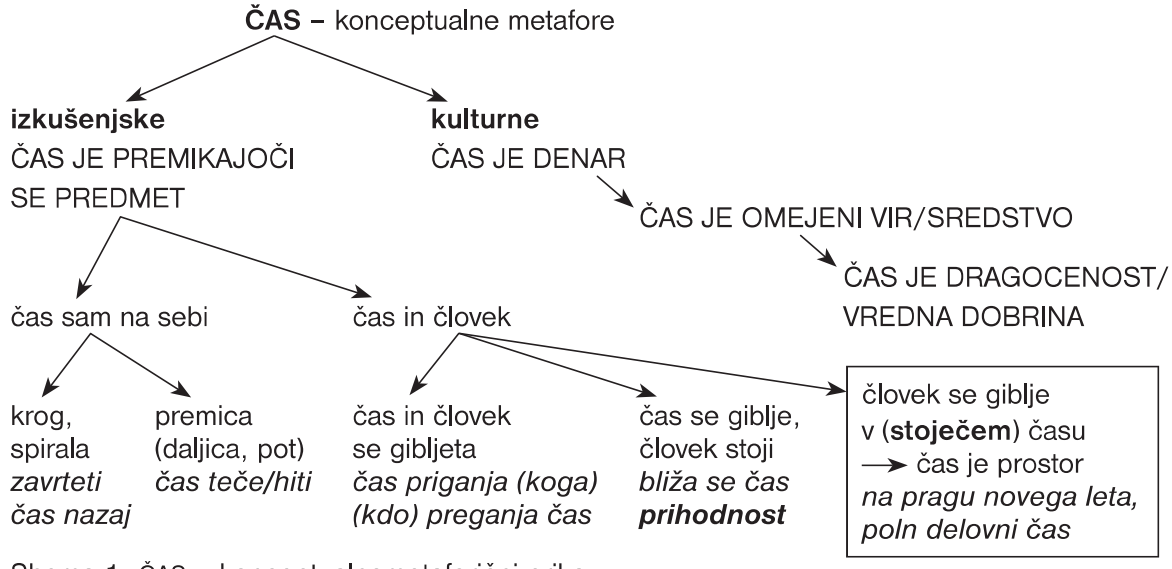
5 Velika večina v spletnih besedilih.

6 Da bi bil *prihodnjost* pravzaprav sistemsko (glede na pomensko povezavo s *prihodnji*) edino pravilen zapis, piše v že omenjeni razpravi Breznik (1913–1915, cit. po Breznik 1982: 101): »Pravopisna raba je utrdila pisavo *prihodnji*, *prihodnjost*, dasi etimologija ne govori zanjo.« V op. 49 na isti strani pa še: »Res so N[ovice] pisale do l. 1863 skoraj brez izjeme: *prihodnji*, pa *prihodnost*, toda povsod drugod se je pisalo dosledno *prihodnjost* […].«

prihodnjič – »izpeljanke, sorodne z nem. *kommen* ‘priti’, *zukommen* ‘priti, približati se’«. Opazna razlika med slikama je statičnost ene (*bodočnost*) in dinamičnost druge (*prihodnost*).

V slovanskih jezikih sta prisotni obe vrsti poimenovanj, pri čemer v enih prevladujejo poimenovanja, ki izražajo statični koncept, npr. v češčini, hrvaščini, srbščini, ruščini, ukrajinščini, v drugih tista, ki izražajo dinamičnega, npr. v poljščini, makedonščini. Če sta v jeziku za pomen ‘prihodnost’ prisotni obe, so poimenovanja ene vrste na neki način zaznamovana. V bolgarščini je na primer poimenovanje z dinamičnim konceptom *grjadušče* (*грядуще*) ‘prihodnost’ zastarelo, nevtralno je poimenovanje s statičnim *bъdešče* (*бъдеще*). V sosednji makedonščini pa se je, nasprotno, uveljavil dinamični koncept prihodnosti *idnina* (*иднина*). Slovenščini sosednji slovanski jezik, tj. hrvaščina, ima samo poimenovanja statične vrste ***buduć-***, slovenščina pa, kot rečeno, obeh vrst. In najprej nas zanima, kakšno je v slovenščini razmerje med obema na konceptualni ravni.

O tem lahko največ izvemo, če si pogledamo, kako je v slovenščini konceptualiziran čas. Že opravljena analiza (prim. Kržišnik, Smolić 2000) kaže, da sta v slovenščini jezikovno uresničeni dve temeljni konceptualni metafori za pojem ČAS, in sicer ČAS JE PREMIKAJOČI SE PREDMET in ČAS JE DENAR.[7] V literaturi najdemo podatek, da sta to temeljni konceptualni metafori za ČAS tudi v drugih jezikih (za angleščino to ugotavljata Lakoff in Johnson na več mestih, prvič v Lakoff, Johnson 1980: 7–9, 41–44, 61–68) in verjetno sodita med bolj univerzalne konceptualne metafore. Zato je za naše razmišljanje pomembnejši podatek, da je metafora ČAS JE PREMIKAJOČI SE PREDMET v slovenskem jeziku bolje strukturirana in pogosteje jezikovno realizirana, tj. zapolnjuje jo več in bolj različnih konvencionaliziranih jezikovnih izrazov, kar je razvidno iz naslednje sheme:

Shema 1: ČAS – konceptualnometaforični prikaz

Shema je objavljena v E. Kržišnik 2004: 69.[8] *Prihodnost* je v njej umeščena kot poimenovanje, ki se s svojo konceptualno vsebino »naravno« prilega splošni strukturi koncepta ČAS, izraženega

7 Poleg tega še nekaj osamljenih, npr. ČAS JE ZDRAVNIK (*čas celi rane*) ali ČAS JE RASTLINA (*čas je dozorel*).
8 Vendar z napako: v tisku je izpadla podrejena metafora »čas in človek se gibljeta«.

s slovenskim jezikom. *Bodočnost* nekako ostaja zunaj. Mogoče bi jo z nekaj ali dosti rezerve lahko umestili le v eno od podrejenih metafor (v shemi je uokvirjena). S tem interpretacijo dopolnjujemo z mislijo, da bi *bodočnost*, če že, morda lahko zapolnila ta del celotne strukture koncepta (kot prostor). Njena podrejenost v slovenščini je tako na konceptualni ravni dobro razvidna in ni nenavadno, da se izraža tudi na jezikovni.

3.2 Raba

Za začetek navedimo nekaj statističnih podatkov iz korpusov, da bomo vedeli, o kakšnih/kolikšnih razmerjih govorimo. V referenčnem in uravnoteženem korpusu *Kres* se *prihodnost* pojavi 13.028-krat, *bodočnost* pa 497-krat, ali drugače povedano: pojem PRIHODNOST je z besedo *prihodnost* poimenovan v dobrih 96,3 odstotka in z besedo *bodočnost* v slabih 3,7 odstotka. Podatki v treh korpusih in razmerja v njih so prikazani v spodnji tabeli.

korpus	*bodočnost*	*prihodnost*	*bodoči*	*prihodnji*
Fidaplus	2818	92.893[9]	30.956	139.520
	1 : 33		**1 : 4,5**	
Gigafida	5122	184.408	56.287	296.872
	1 : 36		**1 : 5,2**	
Kres	497	13.103	3702	12.352
	1 : 26		**1 : 3,3**	

Tabela 1: Razmerja med rabo *bodočnost – prihodnost* in *bodoči – prihodnji* v korpusih *Fidaplus*, *Gigafida* in *Kres*

V tabeli je poleg razmerja med *bodočnost* in *prihodnost* tudi razmerje med pridevnikoma *bodoči* in *prihodnji*. Tako se dobro pokaže razlika med obema razmerjema. Razlika med rabo *bodočnost* in *prihodnost* je tako velika, da bi v vseh smislih zaznamovano poimenovanje *bodočnost* počasi lahko uvrstili med leksiko, ki se iz slovenščine pospešeno umika. Razmerje med rabo *bodoči* in *prihodnji* kaže drugačno podobo. Seveda je glede na pogostnost raba besede *bodoči* v primerjavi s *prihodnji* še vedno zaznamovana, a besede vendarle ne moremo imeti za neaktualni del besednega zaklada danes.

Zato se na tem mestu zastavlja vprašanje: kaj se zgodi z leksemom (besednim ali besednozveznim), ki v tekmi s sopomenko izgublja? Odgovor, ki ga ponuja tekma med *bodočnost* in *prihodnost* ter *bodoči* in *prihodnji*, se glasi: lahko počasi izgine ali pa skuša najti svojo pomenskorazločevalno »nišo«. Zadnje najlaže naredi tako, da svojo tako ali tako omejeno rabo utrjuje in ustaljuje ob kakem

9 Avtomatsko pridobljene številke v stolpcih bodoči in prihodnji so zmanjšane za število pojavitev prislovne zveze v prihodnje in v bodoče (v vseh treh korpusih).

drugem leksemu in tvori zveze v razponu od kolokacije do stalne besedne zveze (terminološke ali frazeološke). Poglejmo, kako je (bilo) v tem primeru.

3.2.1

V paru *bodočnost – prihodnost* je *bodočnost* po pogostnosti rabe že dolgo popolna poraženka, tudi po slovarskih podatkih. Podatki v vseh treh korpusih kažejo, da imata obe pridevniške kolokatorje, ki kažejo trdnost zveze: *bližnja/lepa/svetla bodočnost/prihodnost*, ki pa so ob obeh jedrih nekoliko različno razporejeni: ob *prihodnost* je zaporedje po trdnosti kolokabilnosti *bližnji*, *svetel*, *lep*, ob *bodočnost* pa *svetel*, *bližnji*, *lep*. Pri pridevniku *lep* je opazno še to, da se ob *bodočnost* ustaljuje v obliki primernika (*lepša bodočnost*), medtem ko je ob *prihodnost* raba enakomerno porazdeljena (*lepa/lepša prihodnost*). Tako *lep* kot *bližnji* v zvezah ohranjata svoj slovarski pomen, medtem ko *svetel* ob obeh nastopa v prenesenem pomenu ‘uspešen, dober, pozitiven’, tako da lahko govorimo o frazeoloških zvezah skupovskega tipa, prim. zgleda (vsi zgledi v nadaljevanju so iz *Gigafide*):

> V državi, ki ima več deset elektrarn, je priseganje na električna vozila logično. Omenjeni Nemec pa napoveduje **svetlo prihodnost** sintetičnim biogorivom.
> Toda navijaška armada Green Dragons verjame, da ima projekt »Olimpija« **svetlo bodočnost**. To potrjuje, da ima njen ideolog Miran Pavlin izjemen politični dar prepričevanja.

Še več, zlasti novejše gradivo in najpogosteje, čeprav ne izključno, gradivo iz spletnih virov kaže, da gre zlasti v zvezi *svetla bodočnosti*, redkeje *svetla prihodnost*, tudi že za frazeološki sklop s pomenom ‘(kjer/ko je) vsega dobrega v izobilju’ ali kar ‘izobilje’.[10] Prim. zgleda:

> Ni mi jasno zakaj se nekateri tako prizadeto oglašajo. A je mogoče komunizem tudi brez ata Kučana možen. To ne vem. Če, mi pa le povejte, kdo vas sedaj vodi v **svetlo prihodnost**. Vse pa res ne morem vedeti.
> […] in z velikim užitkom srebali priporočeno nam Lisjakovo vitovsko garganjo, ki nam je kazala pot v **svetlo bodočnost** še vsevdilj dostojnega domačega pršuta z ovčjim sirom in toplih predjedi.

Opraviti imamo torej z dvema frazemoma, ki imata dve sestavinski varianti in različno stopnjo idiomatičnosti. Vsaj pri sklopovskem frazemu tudi ni mogoče spregledati pogosto prisotne ironije, deloma celo negativnega vrednotenja v konotativnem delu pomena, kar kažeta tudi zgornja zgleda. Posebej pri *svetla bodočnost* je deloma opazna tudi tematska vezanost na »čas in kraj«, zveza pa nakazuje svoj izcitatni izvor (politična besedila po drugi svetovni vojni). Prim.:

> […] tako smo tudi mi, tak občutek imam, 50 let poslušali o čistih, pogumnih, požrtvovalnih komunističnih herojih in osvoboditeljih, ki nam gradijo **svetlo bodočnost**, ter o domobranskih izdajalcih, kolaboracionistih in fašistih, podganah, podnu.

V zvezi z izcitatnim nastankom *svetle bodočnosti* je nadvse nenavadno, da je v SSKJ kot stalna zveza pod iztočnico *svetel* navedena samo *svetla prihodnost*, ne pa tudi *svetla bodočnost*. Le-ta se v njem skriva pod nepričakovano in popolnoma nepredvidljivo iztočnico *odpirati* v obliki *pred*

---

10 Blizupomensko frazemoma *obljubljena dežela* in (*tam,*) *kjer se cedita med in mleko*.

njo se odpira svetla bodočnost, zgled je opremljen s kvalifikatorjem *pren[eseno]*, ki se seveda nanaša na *odpirati*, ne na *svetlo bodočnost*, ta ostaja brez pomenskega pojasnila.[11]

3.2.2

Svetlejšo prihodnost ima, kar se tiče sklepanja kolokacijskega zavezništva, šibki člen v pridevniškem paru *bodoči – prihodnji*. Že nabor samostalnikov ob obeh pridevnikih kaže precej jasno diferenciacijo kolokabilnosti,[12] in sicer tako, da se ob *prihodnji* pojavljajo predvsem samostalniki s časovnim pomenom (*nedelja*, *leto*, *teden*, *pomlad*, *sezona*, *mandat*, *razvoj*), ob *bodoči* pa najpogosteje samostalniki s pomenom ʻfunkcija človekaʼ (*članica*, *učitelj*, *šef*, *gimnazijec*, *frizer*, *kapitalist*, *zvezdnik*). Druga obetavna lastnost je, da je pridevnik *bodoči* specializiral svoj pomen v smeri ʻki je/bo v zelo bližnji, že pričakovani bodočnostiʼ in je tako postal slovenska ustreznica iz latinščine izvirajočega frazema *in spe* ʻv pričakovanju, v nadiʼ.[13] S tem pomenom tvori nekaj stalnih besednih zvez, ki jih prinašajo slovarji, npr. *bodoča žena*, *mož*, *zet*, *tašča*, *snaha* – te zveze in njihov pomen so (že) toliko ustaljene, da čigava bodoča žena ni (nujno) hkrati tudi *njegova prihodnja žena*. Celovit frazeološki pomen že imajo *bodoča mamica/mati/mama* ʻnosečnicaʼ (medtem ko so *prihodnje mamice* na primer potencialno vse deklice) in pravzaprav tudi *bodoči očka/oče* ʻpartner/mož nosečnice, oče otroka, ki ga nosi nosečnicaʼ. Kljub temu se ob 1395 pojavitvah zveze *bodoča mamica*, razporejenih v letih od 1994 do 2011, v *Gigafidi* v tem pomenu 25-krat pojavi tudi raba *prihodnja mamica*. Ker je večina primerov (razen enega iz *Dnevnika* in štirih iz *Kmečkega glasa*) iz t. i. ženskih revij (*Gloss* in *Lepota*) in so tudi časovno omejeni (2000–2007), bi lahko rekli, da je šlo za idiolektalno, morda lektorsko podprto normo, ki pa ji glede na vse povedano ne moremo odrekati sistemskosti: *prihodnji* namreč načeloma lahko nadomesti *bodoči*, obrnjeno ni mogoče.

Edina stalna besedna zveza s pridevnikom *prihodnji* je slovnični termin *prihodnji čas*, ki je v slovenščini vsaj že od Vodnikove slovnice 1811. leta (takrat kot *prihodni čas*). Presenetljivo je, da se čas kot kolokator ob *prihodnji* tudi v uravnoteženem korpusu *Kres* pojavi šele na 138. mestu s 33 zadetki, od katerih pa sta terminološka samo dva. Čeprav *Kres* seveda ni specializirani korpus, je podatek vsaj presenetljiv in pove nekaj o korpusnih virih.

4

Za konec bi bilo mogoče reči, da je bila v 19. stol. v skladu z idejo slovanske vzajemnosti prevzeta *bodočnost* v tekmi z domačo sopomenko *prihodnost* vsaj deloma tudi na podobno ideološki način (puristično) poražena. Da ta vpliv podpira še dejstvo, da je sistemski člen v paru vendarle *prihodnost*, kaže po eni strani konceptualnometaforična analiza časovnih izrazov v slovenščini in po drugi dejstvo, da je osnova *bodoč-* našla svojo nišo v stalnih zvezah.[14]

---

11 Tudi v novem *Slovarju slovenskih frazemov* (Keber 2011) te besedne zveze ni.

12 Čeprav diferenciacija ni ravno strogo zamejena, ker se kar nekaj kolokatorjev pojavlja ob obeh, nekateri celo z enako kolokabilnostjo, a ob *bodoči* manj pogosto, npr. *rod*, *generacija*, *vlada*, *organiziranost*.

13 Prevzeti frazem v slovenščini nekako odhaja iz rabe (v *Gigafidi* se pojavi le 11-krat).

14 Zadnja beseda vendar še ni bila izrečena – to kaže podatek, da *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika* (2012) ne navaja iztočnice *bodoči*, čeprav bi pričakovali, da bo nadgradil SSKJ (tu sta navedeni *bodoča mamica* in *bodoča snaha*) s podatkom o stalnih zvezah, ki jih v njem ni, recimo vsaj z *bodoča mati*, *bodoči očka/oče* ali *bodoča/-i žena/mož*. Za *bodoči očka* je v *Fidiplus* 113, v *Gigafidi* 250 zadetkov – kar glede na omenjeno povezavo med obema korpusoma (op. 3) pomeni, da je raba ustaljena in narašča. Res pa je v uravnoteženem *Kresu* le 14 pojavitev te zveze.

Viri in literatura

BREZNIK, Anton, 1982: *Jezikoslovne razprave*. Ljubljana: Slovenska matica.

BREZNIK, Anton, 1920: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Jugoslovanska založba.

BREZNIK, Anton, RAMOVŠ, Fran, 1935: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Znanstveno društvo.

Fidaplus, *Korpus slovenskega jezika*: www.fidaplus.net

Gigafida, *Korpus slovenskega jezika*: www.gigafida.net

GUTSMAN, Ožbalt, 1789: *Deutsch-windisches Wörterbuch*. Klagenfurt: gedruckt und im Verlage bey Ignaz Aloys edlen von Kleinmayer.

JANEŽIČ, Anton, 1850: *Vollständiges Taschen-Wörterbuch der slovenischen und deutschen Sprache. Deutsch-slovenischer Theil*. Celovec: J. Sigmund.

JANEŽIČ, Anton, 1851: *Popólni ročni slovár slovénskega in němškega jezika. Slovénsko-němški děl*. Celovec: v založbi J. Sigmundove knjigárnice.

KEBER, Janez, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

KEK, Jožef, METELKO, Franc, ŠLAKER, Janez Nepomuk: [1]1834, [2]1843: *Kleines Wörterbuch der slowenischen und deutschen Sprache // Mali besednják slovénskiga in némshkiga jesíka*. Laibach: J. Blasnik.

KEK, Jožef, ŠLAKER, Janez Nepomuk, METELKO, Franc, [3]1854: *Kleines Wörterbuch der slowenischen und deutschen Sprache // Mali besednják slovénskiga in némshkiga jesíka*. Laibach: Kleinmayr & Bamberg.

Kres, *Korpus slovenskega jezika*: www.kres.net

KRŽIŠNIK, Erika, 2004: Pojmovanje metafore v kognitivnem jezikoslovju: čas je denar – tako rečemo = tako mislimo. Marko Jesenšek (ur.): *Slovenski jezik in literatura v evropskih globalizacijskih procesih*, *Zbornik Slavističnega društva Slovenije* 15. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 56–74.

KRŽIŠNIK, Erika, SMOLIĆ, Marija, 2000: »Slike« časa v slovenskem jeziku. Irena Orel (ur.): *36. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 7–19.

LAKOFF, George, JOHNSON, Mark, 1980: *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.

LEVEC, Fran, 1899: *Slovenski pravopis*. Dunaj: Cesarska kraljeva zaloga šolskih knjig.

MURKO, Anton, 1833: *Slovénsko-Némshki in Némshko-Slovénski rózhni besédnik*. Gradec: v salógi in na prodaj per Fránzi Ferstli: Janes Lavre Greiner.

PLETERŠNIK, Maks, 1894/95: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Založilo in na svetlo dalo knezoškofijstvo. http://bos.zrc-sazu.si/pletersnik.html

SNOJ, Marko, 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Slovar novejšega besedja slovenskega jezika, 2012. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), 1970–1991. Ljubljana (CD-rom in spletna verzija: http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html).

Slovenski pravopis (SP 50), 1950. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Slovenski pravopis (SP 62), 1962. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Slovenski pravopis (SP 01), 2001. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU. http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

Marko Stabej
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 811.163.6'272:811.163.6'26

Iz preteklih prihodnosti slovenščine v sedanjost

Razpravljanje o jezikovni prihodnosti v slovenskem jezikovnem prostoru je zmeraj trdno zasidrano v konkretnem zgodovinskem trenutku. Napovedovanje jezikovne usode se je običajno tesno povezovalo z napovedovanjem usode jezikovne skupnosti; pri tem je pogosto nihalo med določanjem zaželenega ciljnega stanja in med svarilnimi črnimi scenariji. Pretekle prihodnosti lahko *post festum* ovrednotimo; najmanj jasna slika jezikovne prihodnosti pa se zmeraj kaže v trenutni sedanjosti.

jezikovna politika, jezikovno načrtovanje, slovenščina, napovedovanje prihodnosti

Discussion of the linguistic future in Slovene speaking areas is always firmly anchored in the specific historical moment. Predictions of a language's fate are usually closely connected to predictions of the fate of the language community concerned; these predictions often swing between identifying the desired state and warnings about possible negative scenarios. Previous futures can be evaluated after the fact, but the least clear picture of the language future is always the one available in the current moment.

language policy, language planning, Slovene, predicting the future

Prerokba

Danes imaš potico –
jutri ne boš imel drobtine kruha,
pojutrišnjem ti bodo vzeli streho,
čez teden dni temelje,
avtomobil,
obleko –
…
Cel čas so ti
z vsem materialom vred
jemali tudi Dostojanstvo,
Nazadnje …
na skrajni točki ti bodo vzeli
Jezik.

Tomaž Tomše[1]

***

Kakorkoli ucim se nemscino. Pospeseno.

Bric[2]

---

1 Pisma bralcev, *Delo*, 13. 12. 2013, str. 5.
2 Spletni komentar ob članku www.dnevnik.si/poslovni/novice/trije-milijoni-v-sefu-urosa-rotnika-.

Napovedovanje jezikovne prihodnosti?

Izrecno napovedovanje prihodnosti se zdi v jezikoslovju razmeroma redko.[3] Jezikoslovje kot samostojna veda je zaživelo v evropskem okviru na prelomu 18. in 19. stoletja kot učinkovito orodje za rekonstrukcijo jezikovne preteklosti, dokazana jezikovna preteklost pa je mdr. ponujala dragoceno utemeljitveno gradivo za potrebe narodnih gibanj in z njimi povezanega političnega dogajanja. Znanstveno jezikoslovje se je torej sprva z jezikovno sedanjostjo ukvarjalo s perspektive preteklosti; sprejelo je sicer stroge zahteve objektivnosti opisa sodobnega jezika (ki se jih seveda ni zmeraj dosledno držalo), ampak s precej izbirčnimi odločitvami, kaj (in kdo) je vreden popisa. Jezikoslovje na Slovenskem je sestavni del te zgodbe.

Po drugi strani pa je usmerjanje jezikovne situacije (pa naj tej dejavnosti rečemo jezikovna politika, jezikovno načrtovanje ali kako drugače) nekaj, kar spremlja vse jezikovne situacije. Konec koncev je že sama izbira jezikovnih sredstev v diskurzu iz množice možnih sredstev neke vrste usmerjanje; še neposredneje je usmerjanje povezano s kodifikacijskimi in normativnimi standardizacijskimi jezikovnimi dejanji, pa z njihovim uveljavljanjem v šolski in uradni rabi itn. Vsako tako usmerjanje je, logično, povezano z mislijo na prihodnost jezika oz. jezikov, skupnosti, govorcev in govork ipd., tudi če so usmerjevalne odločitve in dejanja utemeljeni z vsakokratno sedanjostjo. Sedanjost je namreč izmuzljiva reč, saj hitro zdrsne v preteklost, uresničenje (jezikovnih) sprememb pa se hitro zavleče v prihodnost. Vsaka misel »dobro bi bilo, da bi bilo takole« ima za sabo pravzaprav misel »naj bo čimprej tako, da bo v prihodnosti dobro«. Znotraj znanstvenega jezikoslovja se je napovedovanju razvoja jezikovnih situacij posvetila predvsem sociolingvistika, in to pretežno v povezavi s tistimi jeziki in jezikovnimi skupnostmi, ki jim okoliščine strežejo po življenju, torej v povezavi z manjšinskimi jeziki v dvo- in večjezičnih situacijah (eno takih odmevnih del je npr. knjiga *Language Death* Davida Crystala iz l. 2000).

Iz zgodovine prihodnosti slovenščine

Zgodovina slovenske jezikovne futurologije se začenja s pravzaprav najambicioznejšim načrtom – s predstavo o slovenski jezikovni skupnosti, torej o skupini ljudi, ki jih druži isti jezik, oziroma natančneje, o skupini ljudi, ki bodo živeli v prepričanju, da jih povezuje skupen jezik. Čeprav se *post festum* (oziroma po bitki) zdi, da je taka skupnost samoumevna, naravna, »narojena«, je v marsičem seveda narejena, torej proizvod namernega delovanja; narejena je postopoma – in najverjetneje ne za zmeraj. Začetek te zgodbe ponavadi postavljamo v slovensko protestantsko 16. stoletje. Oblikovanje slovenske jezikovne skupnosti je bilo tedaj stranski produkt glavnega cilja: oblikovanja verske skupnosti, ki naj ima širok dostop do prave božje besede v lastnem jeziku. S stališča tedanjega (in nenazadnje tudi današnjega) krščanskega verskega pojmovanja je bil »širokopasovni dostop« do božje besede najboljša naložba v prihodnost: če si se te besede v dejanjih in ravnanjih držal, si bil prejemnik večje božje milosti. Ne pozabimo: po besedah Woodyja Allena je večnost zelo dolga, še posebej proti koncu … Na sedanji časovni točki pa se (naivno?) zdi, da se je stranski cilj protestantske akcije v tuzemski resničnosti bolje zasidral in bujneje razrasel od glavnega, usmerjenega v večnost.

---

3 O nekaterih vidikih znanstvenega jezikoslovnega napovedovanja v slovanskem svetu piše Gajda 2012.

Zato se v nadaljevanju malce podrobneje posvetimo posvetnejši obliki skupnosti, narodni skupnosti. Ker ta v slovenskem primeru temelji v pretežni meri na družbeni reprezentaciji skupnega jezika, so bile jezikovne projekcije ključne pri utemeljevanju smeri narodnega gibanja. Ko je slovenska narodna avantgarda (sestavljena pretežno iz mlajših izobražencev in študentov) l. 1848 postavila program Zedinjene Slovenije, se je zavedala, da imajo programske vsebine v marsičem bolj status komaj uresničljivih želja kot pa takoj izpolnljivih zahtev. Tudi zato se je zahtevi po slovenščini v javni, uradni in šolski rabi pridružil pristavek »kadar hočemo in kakor hočemo«, saj bi morebitna obveza takojšnje izpolnitve zahteve lahko pomenila njen (in narodni) polom; pristavek pa je puščal nekaj časa za vzpostavitev nujnih potrebnih pogojev. Kaj ti so in kako načrtovati naprej, je ostajalo zelo odprto. Ampak zdelo se je, da je končni cilj kristalno jasen: vse med Slovenci naj bo v slovenščini. Takrat bo Slovencem dobro.

Ali bo ali ne bo? – polemika med Macunom in Schubitzem v Sloveniji 1848

A tudi ta cilj ni bil tako zelo jasen, vsaj na začetku ne. Za ponazoritev različnosti pogledov v prihodnost vzemimo kratko polemiko med Ivanom Macunom in Jožefom Schubitzem iz časopisa *Slovenija* l. 1848. Tedaj osemindvajsetletni Macun je 11. julija objavil članek *Kakšen jezik bodemo vzeli za pisarnice in šole po slovenskih krajih*. Začne se z oceno, da je:

> književstvo ali pismenstvo […] edini pomoček k občem razvijanju celiga naroda. Pravo književstvo razcvesti zamore, ako se toljko bravcov in kupcov knjig najde, da sta pisatelju čas in delo plačana, ker bi drugači nihče ne mogel pisati razun nekih bogatejših ljudi. Drugič pa mora ta jezik, kolikor je mogoče, duš obseči, da se bo mnogo prebrisanih glav iz njega vzdignilo, in celemu narodu dušno pašo dajalo; in več je takšnih glav, boljše je.

To sta po Macunu dve glavni oviri, zakaj slabo kaže s samostojno slovenščino. Izračuna namreč, da je Slovencev malo čez milijon, in oceni, da je to mnogo premalo »za dosego književstva le malo kaj znamenitiga«. Od manjših narodov se namreč v to smer trudijo le »Novo-Gerki«. Pa še teh je več, dva milijona, in imajo nekaj, česar Slovenci nimajo: slavno preteklost. Po Macunovo Slovenci nimamo v zgodovini takorekoč nič opisovanja, kaj šele opevanja vrednega. Zaradi vsega navedenega sklene, da »slovensko književstvo« po njegovem ni mogoče. Nato navrže še en razlog – da imamo premalo slovenskih književnih del, da bi sestavili gimnazijska berila:

> Odkod pa le hočemo u slovenskem jeziku prozaičko, odkod pesničko berilo zložiti? Kje imamo slavne dela zgodopisne, zemljopisne, umoslovne, lepodušne? Kje imamo razun nekaterih liričkih pesmi kak epos, kje kakšno igro? – Lehko je, moji ljubci, reči, slovenski jezik naj se v latinskih šolah uči; ali težko je to izpeljati!

Po vsem tem Macun predlaga, naj Slovenci za svoj knjižni jezik vzamejo kak drug jezik, ki mora izpolnjevati naslednje pogoje: mora imeti dovolj govorcev, »da bo sčasama književstvo moglo samo sebe rediti«; prinašati mora zgodovino; če se le da, mora že imeti knjižna dela, ki bodo temelj za nadaljnji razvoj; in nazadnje, mora biti tak jezik, »kateriga se bo tudi naš kmet v šolah lehko naučil«. Kandidatki sta po njegovo le dve, češčina in ilirščina, in zaradi bližine se odloči za zadnjo. Nato ugotovi, da ilirščina izpolnjuje vse kriterije, od številčnosti govorcev (od 10 do 12 milijonov), prek

zgodovine, ki je je več kot dovolj, do stare književnosti, ki je je na pretek, pa še s slovenščino sta si v sorodu in »bliže, ko to ali uno nemško narečje od pismene nemščine«.

Macunovi argumenti so prekrivni z ilirskimi argumenti starejšega Stanka Vraza;[4] pet številk časopisa kasneje mu je polemično odgovoril devetnajst let starejši Jožef Šubic (podpisan kot J. Schubitz). Odločno je proti kakršnemukoli opuščanju slovenščine. Macunovim argumentom postavlja protiargumente. Na očitek, da slovenščina še nima literature, odgovarja, da sicer res še nimamo take literature kot nekateri drugi Slovani, »[a]ko je pa nimamo, jo bodemo dobili«. Ne strinja pa se, da je ne bi bilo nič, in retorično sprašuje Macuna: »So imena Vodnik, Volkmar, Slomšek, Vertovc, Prešerin, Murko, Krempl vam, g. Macun, neznane?« O pomanjkanju primernega zgodovinskega ozadja za nova slovenska literarna dela pravi takole: »To je krivično dolženje. Naj le debele Valvazorjove knige prebira, in mnogo slavniga bo najdel, kar že dolgo slovenskiga Homera al Herodota pričakuje.« Tudi pomanjkanje šolskih beril se Šubicu ne zdi težava, saj da je že samo v *Novicah*[5] dotlej izšlo »toliko lepiga in mladini pripravnega,« da se lahko iz tega sestavi dobro berilo. Nadaljuje z moralnim poudarkom vrednosti slovenščine kot materinščine, slovansko knjižno razgledanost slovenskega izobraženstva sicer priznava kot nekaj dobrega, zaključi pa z neke vrste zaobljubo: »Slovenci Slovenščine ne bodemo popustili, in od takiga zapušenja le govoriti je že pregreha zoper domovino!« Zanimivo je, da Šubic vsaj neposredno ne polemizira s ključnim Macunovim (in običajnim proilirskim) argumentom: z maloštevilnostjo govorcev slovenščine. Morda zato, ker je bilo ta argument po eni strani težko zanikati – hkrati pa morda tudi zato, ker je bilo po drugi strani (in je še vedno) nemogoče natanko predvideti, koliko govorcev in govork nekega jezika je dovolj za razvoj in večgeneracijsko preživetje neke jezikovne skupnosti.

Samouresničujoča ali samouničujoča se napoved?

Dejavnikov pri tej enačbi, ki to ni, je ogromno – najbrž pa lahko čisto vse povezujemo z odloč(e)nostjo govorcev in govork, da si želijo in hočejo dejavno pripadati tej ali oni jezikovni skupnosti. Argumenti za in proti lahko pri oblikovanju in življenju skupnosti delujejo bodisi kot strategije samooviranja bodisi kot strategije samouresničujoče se napovedi (Ule 2009: 105–107), če lahko psihološke kategorije pripišemo delovanju skupnosti. Skrajno poenostavljeno: če smo prepričani, da nam bo uspelo, je verjetneje, da nam bo – in obratno. Prepričevanje govorcev in govork o tem, da je vredno imeti in razvijati svojo jezikovno in narodno skupnost, je zato nujna in stalna sestavina življenjskega procesa skupnosti, tudi če se pri tem uporablja idealizirane argumente, mdr. povezane z namišljenimi slikami svetle prihodnosti. Takih v obdobju brstenja slovenske narodne skupnosti najdemo precej. Za primer vzemimo članek Jožefa Muršca iz istega leta 1848 *Prostim inu ponemčenim Slovencom po mestih, tergih, gradih ino po nemških mejah* s podnaslovom *Kratka poverhna primera, kateri jezik je boljši ino popolnejši, ali slovenski ali nemški?*[6] Začne se brez dlake na jeziku:

---

4 Članek Ivan Macun v *Slovenskem biografskem leksikonu*, http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi337395/.
5 *Kmetijske in rokodelske novice* so izhajale od poletja l. 1843, torej Šubic govori o vsega petih letih besedilne zaloge.
6 *Slovenija* 1848, št. 27, str. 108.

> Učenimu domorodcu ni treba dokazovati, da slovenski jezik veliko več velja ko nemški. On to sam predobro spozna. – Pa tudi tistemu, ki le napol slovenski ino na pol nemški zastopi, se lahko pokaže, de ima naš jezik velike prednosti čez nemškega.

To gospod dokaže v štirih točkah, poglejmo si samo drugo, v kateri izpostavi pravopis: »Nemec ima za Englezom in Francozom naj bolj nespametni, spačeni zmešani ino težavni pravopis, kteriga se šolar skozi pet, šest let – vsaki tjeden po dve uri uči, pa še se ga vunder ne nauči.« Po nekaj zgledih te nespametnosti v zapisovanju nemščine se vrne k mili slovenščini: »Kako lepo in lehko je oboje pri nas. […] Naš pravopis, najboljši med vsemi na sveti, je tako lahek, da se ga v 5 minutah vsaki nauči.« In ker je tako, bo slovenskim otrokom ostajalo v šolah veliko časa za učenje drugih predmetov in tujih jezikov, »ta srečna okolnost bo našemu narodu pomagala v kratkih letih zamujeno dostaviti ino druge v vednosti ino izobraženosti prekositi, da njim bode luč in zgled.«

Izrazito optimistični pogled na slovenski pravopis in pisavo se je do danes temeljito izgubil, nadomestil ga je mučen stereotip o izraziti pravopisni težavnosti knjižne slovenščine (gotovo ima tudi ta svojo vlogo v delovanju slovenske jezikovne skupnosti). Da bi bili Slovenci in Slovenke drugim narodom danes res zgled izobraženosti in znanja, ne najdemo ravno veliko dokazov, tudi če se nam je morda tako zdelo nekaj časa vsaj v prejšnji državi. Toda namen Murščeve utemeljitve ni bil ta, da se v prihodnosti res uresniči in potrdi; hotel je le prepričati govorce in govorke slovenščine, še bolj pa mnenjske voditelje, v smiselnost uvedbe slovenščine kot učnega jezika. Pri tem drobnem posameznem primeru zaslutimo pomembno potezo splošne narave jezikovnih in sorodnih napovedi – izrekovalci napovedi so pravzaprav odvezani kakršnekoli odgovornosti za njihovo uresničitev. Ko so izrečene, se jim lahko ugovarja le s protinapovedmi. Napovedi so namreč izrazito zadeva sedanjosti in ne prihodnosti, kot se nam morda sprva zmotno zazdi. Razen redkih, izjemnih, se namreč napovedi v prihodnosti pozabijo.

Kdo je imel torej prav?

Danes (glede na kasnejše dogajanje in trenutno stanje) sicer zlahka rečemo, da je imel v zgoraj omenjeni polemiki prav Šubic in ne Macun. Slovenci in Slovenke imamo svoj jezik, v njem obsežno literaturo in siceršnjo besedilno produkcijo, vključno z močno produkcijo šolskih učbenikov v slovenščini. Idealiziranje junaških plati narodne (pra)zgodovine je temeljito iz mode (razen pri skrajnih obrobnih družbenih skupinah), slovenske zgodovine pa se je vendarle našlo čisto dovolj celo za specializirane književne žanre, kot je npr. zgodovinski roman (Hladnik 2009). Vendar je imel po svoje prav tudi Macun: slovenska knjižna produkcija se še danes ne more preživeti sama. Če bi bila knjižna produkcija v slovenščini (tako izvirna kot prevodna) odvisna samo od trga, njena podoba ne bi bila taka, kot je, če bi je sploh kaj bilo. Moč trga že dolgo pretežno nadomeščajo take ali drugačne podpore iz državnega proračuna. O teh seveda Macun v svojem času ni mogel niti slutiti, čeprav so pravzaprav potrditev veljavnosti njegovega argumenta in njegova logična posledica. Malce sofistično lahko sklenemo takole: zadnjih nekaj desetletij Slovenci in Slovenke sicer knjig v slovenščini ne kupujemo dovolj, da bi se knjižni trg samostojno preživel, kaj šele cvetel – jih pa vendarle (do)plačujemo preko davkov in drugih dajatev.[7] Dimitrij Rupel I. 1993 v posebni številki *Nove revije*,

7 To je posredni dokaz o tem, da uresničevanje narodne ideje ne more biti odvisno od proste volje vsakega posameznika, ampak postane pravzaprav (konsenzualna) prisila.

Slovenci in prihodnost lakonično domneva: »V Sloveniji bomo bržkone vedno plačevali kulturni davek in država (ob morebitnih privatnih patronih) bo vedno subvencionirala tisti del kulture, ki ima opravka s slovenščino, torej knjige, revije in posebne časopise, teater, film in še kaj« (Rupel 1993: 73). Ruplov *vedno* se zdi v luči zadnjih dvajsetih let vse manj gotov, že zaradi vse močnejših liberalno kapitalističnih silnic – čeprav si v njegovo samoumevnost čisto zares in javno razen kakšnega drznega kolumnista[8] še vedno ne upa nihče odločno in izrecno podvomiti. Pojavlja se sicer posreden dvom v nadaljnjo samoumevnost subvencionirane kulturne ponudbe v slovenščini, kakor si lahko recimo razlagamo poziv k neke vrste aktivističnemu potrošništvu slovenščine, ki ga je letos januarja zapisal Samo Rugelj v kolumni *Več slovenščine, prosim*: »Knjižno založništvo tiskane knjige je srce ohranjanja in razvijanja slovenskega jezika. Edina rešitev za ohranjanje slovenske knjižne produkcije je kupovanje slovenskih knjig takega vsebinskega tipa, kakršnega si želite, da bi izhajal tudi naprej. To je edini način, da bo slovenščina dolgoročno živela in se kot jezik še tudi razvijala.«[9] Tak poziv v drugem desetletju 21. stoletja smrdi po naftalinu iz začetnih časov narodnega gibanja, ko so vsaj dvojezični izobraženci v imenu narodne identitete podpirali knjižno in časopisno produkcijo v slovenščini, čeprav so svoje zahtevnejše informacijske in komunikacijske potrebe večinoma potešili v nemščini. Pri tem, kot v zvezi z Rugljevim mnenjem polemično opozarja Simon Krek (2014), se vzorci iz preteklosti samodejno prenašajo v prihodnost, čeprav so okoliščine temeljito drugačne. Je usoda slovenščine res še naprej življenjsko odvisna od knjižne produkcije, od knjige v papirnati obliki, katere izdelava in razširjanje se povezuje s celo vrsto neizogibnih stroškov? Ali bi si morda kazalo prihodnost slovenščine zamišljati bolj v obliki elektronske knjižne produkcije – pri čemer izraz knjiga postaja vse bolj dematerializiran, metaforičen? Bomo kdaj namesto o slovenskem knjižnem jeziku govorili o slovenskem elektronskem jeziku?

Jezik in skupnost za vedno (*dokler ju smrt ne loči ...*)?

Stalen zgodovinski spremljevalec vzpostavljanja in obstajanja slovenske jezikovne skupnosti je (bil) torej dvom, ali je taka skupnost sploh resnično možna in perspektivna. Perspektivna glede vprašanja, ali bo taka skupnost ljudem omogočala sorazmerno dobro, uspešno in varno življenje v gospodarskem, socialnem in kulturno-identitetnem, torej v duhovnem in materialnem smislu, ter perspektivna po merilu stabilnosti in dolgoročnosti. Zlitje narodne skupnosti slovenskega jezika in slovenske samostojne državnosti l. 1991 je morda ustvarilo občutek, da je dvoma navsezadnje le konec. Predstava o državnosti kot jamstvu vsega, kar so si Slovenci jezikovno želeli, se je oblikovala počasi in sramežljivo[10] (pa tudi mnenja o tem, kaj državnost že je, so se razlikovala). Tezo o Slovencih kot o kulturnem narodu, ki ga povezuje predvsem slovenščina in na njej temelječe kulturne zadeve, lahko v tem smislu pojasnjujemo kot neke vrste preživetveno strategijo, ki (je)

---

8 Npr. Mićo Mrkaič v kolumni Ob kulturnem prazniku: naj Prešerna slavimo ali preklinjamo?, *Finance*, 7. 2. 2007, www.finance.si/174531/Ob-kulturnem-prazniku-naj-Pre%C5%A1erna-slavimo-ali-preklinjamo.

9 www.siol.net/priloge/kolumne/samo_rugelj/2014/01/vec_slovenscine_prosim.aspx

10 O mitski (=neresnični) naravi stoletnih sanj o samostojni državnosti piše npr. P. Vodopivec (1993: 133): »Resnica je pač taka, da slovenski narodnopolitični načrtovalci in vodniki vse od slovenskega narodnega prebujenja v 18. stoletju dalje niso – z nekaj redkimi in osamljenimi izjemami v 20. stoletju – nikoli razmišljali o slovenski državni samostojnosti, marveč so vztrajno in vedno znova iskali prijatelje in zaveznike, s katerimi bi se lahko – s svojim narodom in ozemljem […] – povezali v kolikor toliko znosnem sožitju.«

omogočala narodno preživetje v najrazličnih državnih okvirih. Hkrati pa je bilo v vseh teh državnih okvirih do izpolnitve jezikovnopolitičnega ideala »vse v slovenščini« zmeraj ravno prav daleč, da je želja po izboljšanju vsaj tlela, če že ne gorela. In krivdo za neizpolnitev idealnega cilja je bilo mogoče naprtiti predvsem nekomu drugemu, zunanjemu, ne pa skupnosti sami. »Majhen narod, ki v zgodovini ni imel lastne državnosti, ni mogel razviti institucij suverenih narodov, zato so ostale funkcije slovenščine omejene na tistih nekaj področij, ki so ji bila prepuščena kot nedržavnemu jeziku,« o Slovencih in slovenščini piše Boris Urbančič (1960: 82). Državnost naj bi torej po tovrstnem prepričanju končno pomenila popolno uresničitev cilja »vse v slovenščini«. A prinesla je nekaj drugega: spoznanje, da to – vsaj v sodobnih okoliščinah, zelo verjetno pa nikoli – pač ne gre. Slabih 150 let star jezikovnopolitični cilj se je s samostojno državnostjo torej uresničil najbolj, kot se ga je pač dalo uresničiti. Toda v celoti je padel, saj je bila razkrinkana njegova idealistična narava. Smo torej o(b)stali brez dolgoročnega cilja?

No, kar tako cilj v resnici ne pade, še posebej če ga skupnost – ali bolje mnenjski voditelji – potrebujejo. Kritična diskurzivna analiza besedil o slovenski jezikovni situaciji v zadnjih triindvajsetih letih (nekaj, kar še ni niti sistematično zastavljeno, kaj šele opravljeno) bi najverjetneje pokazala, da je ta cilj pri razpravljajočih še kako živ, v vsej svoji idealističnosti. Vendar vse te razprave niti ne razpravljajo o cilju samem, saj je ta privzet, naturaliziran. Zelo rade pa razpravljajo o krivcih za to, da cilj še ni uresničen. Slovenska državnost je bistveno (čeprav ne do konca) zmanjšala možnosti, da bi bili za neuresničitev krivi drugi; torej je bilo treba spet krivdo zvaliti na stari adut jezikovnega nezadovoljstva, na domnevno nezanesljive in neodgovorne govorce in govorke slovenščine (in hkrati na tiste, ki naj bi take govorce in govorke spodbujali k neprimernim jezikovnim praksam ali jih vsaj dopuščali, prim. Stabej 2012). Ena od zadnjih večjih priložnosti za iskanje zunanjega nasprotnika uresničevanja (padlega) cilja vseobsegajoče slovenske enojezičnosti se je ponujala v času pred vključitvijo Slovenije v Evropsko unijo. Napovedovanje jezikovne prihodnosti so takrat spodbujali tudi mediji in bolj kot pomirljivi so bili v modi svarilni toni, prim. Kovačič - Peršin (2003). Izgubo oziroma relativizacijo cilja je opazil malokdo, čeprav so znaki minevanja idealizirane slovenske enojezičnosti množični in opazni.

Slovenska samostojna državnost je zapletla še nekaj: temeljno enačbo, ki se je zdela dotlej samoumevna: »slovenski jezik = slovenski narod«, in sicer z dodatnim členom »slovenska država«. Ta je sicer zgodovinsko gledano lahko izpeljan le iz temeljne enačbe, vendar ji – za slovenske razmere se zdi to paradoksalno – ne more biti priključen samo z enačajem. Slovenske države ne moremo enačiti samo s slovenskim narodom, ker v njej živijo tudi drugi svobodni ljudje s svojimi jeziki in identitetami; prav tako slovenskega jezika ne moremo pripisovati samo pripadnikom in pripadnicam slovenskega naroda, temveč tudi drugim sodržavljanom in sodržavljankam in drugim prebivajočim v Republiki Sloveniji, ki s tem jezikom živijo in delajo, pa če to je ali če ni njihov prvi jezik. Če se z vsem tem strinjamo in to sprejmemo, potem preuredimo tudi slovenske jezikovne cilje, slovensko jezikovno prihodnost. Čas je, da totalno vojno za totalni cilj, ki se je iz nekdanje daljne prihodnosti že preselil v nedavno preteklost, zamenjamo za premišljeno in dogovorno urejanje sedanjosti. Torej bližnje prihodnosti.

Sicer ...

bodo najbrž v slovenskem prostoru še naprej prevladovali taki temni toni pri napovedovanju prihodnosti, kot jih lahko razberemo iz obeh uvodoma navedenih prerokb. Prva govori o pasivnem čakanju na odvzem jezika kot zadnje vrednote, ki še ostane – in z njo pride (vsaj identitetna) smrt celotne skupnosti. Druga pa posredno govori o načrtovanem izstopu iz slovenske jezikovne skupnosti oziroma o individualnem prestopu v drugo, nemško. Gre za dva pola jezikovne smrti, za dva tipa jezikovnega poraza, ki si ju, tudi če ju morda razumemo, gotovo ne moremo želeti – želimo ju preprečiti.

Literatura

CYRSTAL, David, 2000: *Language death*. Cambridge University Press.

GAJDA, Stanislaw, 2012: Języki słowiańskie 2050. Vojko Gorjanc (ur.): *Slovanski jeziki: iz preteklosti v prihodnost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 135–145.

HLADNIK, Miran, 2009: *Slovenski zgodovinski roman*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

KOVAČIČ - PERŠIN, Peter (ur.), 2003: *Jezik in narodna identiteta*. *2000* 156/157/158.5–122.

KREK, Simon, 2014: Papirnata slovenščina. *Delo*, 7. 2. 2014. www.delo.si/mnenja/gostujoce-pero/papirnata-slovenscina.html

RUPEL, Dimitrij, 1993: Nedokončano osamosvajanje Slovenije ali meditacija o razočaranju. *Nova revija* 134/135 (Slovenci&prihodnost). 65–96.

STABEJ, Marko, 2012: Jezik, nazori in nadzor. Aleš Bjelčevič (ur.): *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 48. SSJLK. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 11–20.

ULE, Mirjana, 2009: *Socialna psihologija. Analitični pristop k življenju v družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

URBANČIČ, Boris, 1960: O kriterijih pravilnosti v knjižni slovenščini. *Jezik in slovstvo* 6/3. 81–87.

VODOPIVEC, Peter, 1993: Zgodovine še ni konec, le spomin je kratek. *Nova revija* 134/135 (Slovenci&prihodnost). 131–141.

Mojca Nidorfer Šiškovič
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 811.163.6'27:004.773

E-posredovano sporazumevanje v slovenščini od poimenovanj do jezikovne rabe in prihodnosti

Jezikovna raba se z elektronsko posredovanim sporazumevanjem intenzivno spreminja tudi v slovenščini. V dvajsetletnem obdobju širše rabe novih tehnologij so se pojavila, spreminjala in ustalila različna poimenovanja, hkrati pa uporabniki danes pišemo besedila v več jezikovnih različicah. V prispevku bosta predstavljeni raziskavi, ki kažeta, da ima velik vpliv na odstopanje od jezikovnega standarda in pravopisnih pravil na eni strani družbeno razmerje (razdalja) med tvorci in na drugi vrsta prenosniškega orodja, ki narekuje besedilne značilnosti in določa možnosti uporabe večkodnosti.

elektronsko posredovano sporazumevanje, digitalni diskurz, e-pošta, kratka sporočila, interaktivnost

The linguistic use of Slovene is changing considerably with the use of electronically mediated communication. In the last two decades of the widespread use of new technologies, different new expressions have emerged, changed, or became conventionalised, and at the same time users write texts in more than one language variety. The article presents two pieces of research which show that a significant influence on deviations from the standard language is caused by the social relationships (distance) between the interactants and by the specific medium, which dictates the textual characteristics and determinates the possibilities of multimodal use.

electronically-mediated communication, digital discourse, e-mail, short messages, interactivity

1 Uvod

Napredovanje tehnologije in intenziven razvoj elektronsko posredovanega sporazumevanja od 70. let 20. stoletja naprej sta doprinesla k temu, da se je pospešeno spreminjala tudi jezikovna raba v slovenščini. Internet omogoča nove vrste sodelovanja, nove vrste fragmentacije ter nove poti ustvarjanja in soustvarjanja pomena, vse to pa presega tradicionalne pojme pogovora, pripovedi, predstavljanja itn. (Herring idr. 2013: 9). Spremembe v sporazumevanju je Crystal po razsežnosti označil kot »elektronsko revolucijo« (Crystal 2001: 5), spremljajoče odzive v javnosti pa primerjal s podobnimi iz časa iznajdbe tiska, telefona ipd.

Jezikovna raba se glede na opravljene raziskave (Kranjc 2003; Orel 2004, Jarnovič 2007; Nidorfer Šiškovič 2007, 2010) za slovenščino spreminja podobno kot v drugih jezikih: gre za odstopanja od standardne rabe v pisnih besedilih, neupoštevanje pravopisnih pravil, spremenjen besedni red in prenos elementov govorjenega jezika v zapisana besedila. Kratek pogled v zgodovino slovenskega knjižnega jezika nam pove, da je doživel svojo standardizacijo v sredini 19. stoletja, ko se je zapisovanje knjižnega jezika v slovenskem prostoru poenotilo. Raba knjižne slovenščine je postajala običajnejša v vsakodnevnem, ne samo zasebnem življenju ljudi, ampak tudi v medijih, na uradih, v javnem življenju ter šolskem sistemu: na prehodu iz 19. v 20. stoletje si je slovenščina utrla pot v gimnazije, leta 1919 pa je bilo izvedeno prvo predavanje v slovenščini (in o slovenščini[1]) na novoustanovljeni Univerzi v Ljubljani. Ob poenotenju pisnega jezika so se jeziko-

1 3. decembra 1919 je imel slavist Fran Ramovš v glavni stavbi Univerze v Ljubljani prvo predavanje o zgodovinski slovnici slovenskega jezika.

slovci ves čas trudili, da bi dosegli tudi poenotenje in standardizacijo govorjenega jezika na celotnem slovenskem ozemlju (prim. Tivadar 2008), saj je narečna razslojenost slovenščine zelo bogata. Opora pri tem je bil vedno pisni, knjižni jezik, kot ugotavlja Tivadar (2008: 24), in sicer da je »pisava v preteklosti intenzivno določala prav govorjeni knjižni jezik«. To stanje je bilo laže vzdrževati, dokler smo imeli v Sloveniji javne, državne radijske in televizijske postaje, po osamosvojitvi pa so se pojavili tudi zasebni mediji z drugačnimi standardi jezikovne rabe. Osamosvojitev govorjenega jezika se je najprej zgodila z njimi, njegova uporaba v pisni obliki pa se intenzivno prenaša in širi z elektronsko posredovanim sporazumevanjem. Le-to je v precejšnji meri nadomestilo telefonske pogovore in neposredno govorjeno sporazumevanje med ljudmi z zapisanimi besedili – e-pošto, sms-i, forumi, socialnimi omrežji itn. Posledično se je spremenila jezikovna raba, ki jo lahko spremljamo tudi v spletnih, brezplačno dostopnih referenčnih korpusih za slovenščino, tj. *Gigafida*, *Kres* in *Gos*, v katere so vključena avtentična besedila od 90. let 20. stoletja dalje. Podatki iz njih in iz vedno več opravljenih raziskav kažejo, da je e-revolucija v slovenščini vplivala po eni strani na spreminjanje in ustalitev poimenovanj novih entitet, po drugi pa so raznovrstna družbena razmerja med tvorci v interakciji prinesla celo vrsto specifičnih elementov nestandardne jezikovne rabe v elektronsko posredovanih besedilih.

2 Ustalitev poimenovanj v povezavi z e-komunikacijo

V korpusu *Gigafida* najdemo izraze, povezane z računalniškim področjem, svetovnim spletom in elektronsko posredovanim sporazumevanjem, kot so *internetni*, *spletni*, *mrežni*, od leta 1995 naprej. V skoraj dvajsetletnem intenzivnem uveljavljanju interneta, ki ga izrazi do neke mere sinonimno poimenujejo, se je njihova raba spreminjala in ustalila. Izpis oblik besede *splet* iz korpusa *Gigafida* pokaže 62.756 najdenih konkordanc,[2] prvi zadetki s tem pomenom so iz leta 1995, in sicer 58, iz leta 2010 pa jih je 9.908. Rezultati kažejo, da se je izraz z leti uveljavil, raba pa narašča. Ko rezultate primerjamo z rabo besede *internet*, ki je bila v slovenščino neposredno prevzeta iz angleščine, je slednja pogostejša, saj se je pri njej izpisalo kar 114.308 konkordanc, prvih osem zadetkov besede prav tako iz leta 1995. Če pri tem upoštevamo še podatek, da je bila beseda *splet* že prej v splošni rabi (po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ): 1. kar je spleteno oziroma 2. skupek, celota med seboj povezanih stvari) pomeni, da raba besede *internet*, ki je enopomenska, prevladuje. Povsem drugače pa živita besedi v pridevniški rabi. Vnos besede *internetni* v korpus *Gigafida* je pokazal 38.990 zadetkov, vnos besede *spletni* pa 229.613 zadetkov. Iz podatkov je razvidno, da se je v pridevniški rabi veliko bolj uveljavil slovenski izraz *spletni* in prevladal nad prevzeto besedo: vedno nakupujemo v *spletnih trgovinah*, *spletno oglašujemo*, brskamo po *spletnih povezavah*. Ker je v *Slovarju novejšega slovenskega besedja* (2013) zapisan kot prvi, torej dominanten izraz *internetski* (*internetni* kot varianta), smo preverili še uporabo tega v *Gigafidi*. Izpisalo se je samo 862 konkordanc vseh oblik besede (za leto 1995 je bilo 6 primerov, v letu 2010 pa 9 primerov).

Najmanj uveljavljeni izraz med obravnavanimi tremi pogosto sinonimnimi poimenovanji je izpeljanka *mrežni*, ki je nastala z dobesednim prevodom besede *net*, tj. *mreža*, in poimenovanj,

2 Konkordanca je v korpusnem jezikoslovju beseda ali besedna zveza s svojim besedilnim okoljem.

npr. *mrežna govorica* kot prevod izraza *netspeak*.[3] Za izraz *mrež** se je izpisalo samo 5.698 zadetkov v korpusu *Gigafida*, prvi so iz leta 1993, in sicer 16 zadetkov, od tega 14 povezanih z računalništvom: 12-krat je bil izraz uporabljen v besedni zvezi *mrežna kartica* in 2-krat *mrežna povezava*. Zapis iz leta 1994 v osrednji slovenski poljudnoznanstveni reviji *Življenje in tehnika* »mreža WWW (angl. World Wide Web – mreža širom po svetu)« nakazuje, kako je bil izraz uveden v prispevku ob predstavitvi novega dosežka tehnološkega razvoja (vir *Gigafida*). Pridevnik *mrežni* je sicer uporabljen v besednih zvezah, kot so *mrežna pečenka*, *mrežna postelja*, *mrežne krpe*, *mrežni marketing*, *mrežni način delovanja*, *mrežni sistem ulic*, *mrežno sodelovanje*, *mrežni diagram*, *mrežna plošča*. Namesto izraza *mrežna knjiga*, ki je bil uporabljen v letu 1996 kot dobesedni prevod izraza *netbook*, pa se je kasneje tako po svetu kot v slovenščini uveljavil izraz *e-knjiga* (1092 konkordanc, prvih 10 v letu 2005), *netbook* pa je danes mini prenosnik. Različici *medomrežje* (147 konkordanc) in *medmrežje* (5456 konkordanc) kot prevoda besede internet se prav tako nista širše uveljavili, njuna raba je redka, pogostejša je raba besede *medmrežje*. Podobno sta se v slovenščini pojavila enobesedna sinonimna izraza za *spletni iskalnik* (1565 zadetkov v Gigafidi, samo *iskalnik* 21.173), ki sta s prenosom pomena nastala iz glagolov, najprej *brkljalnik* (*Gigafida* 546 zadetkov) in *brskalnik* (*Gigafida* 13.988 zadetkov). Podatki kažejo, da se je z leti v rabi uveljavil in prevladuje izraz *iskalnik*. Po spletu v slovenščini najpogosteje *iščemo*, redkeje *brskamo* (veliko pogosteje kot po spletu *brskamo* po drugih rečeh) in še redkeje *surfamo* oz. *srfamo*. Po kratki analizi pogostnosti poimenovanj, ki so se pojavila v prevodih v slovenščino na začetku rabe spleta in novih orodij v začetku 90. let prejšnjega stoletja, lahko sklenemo, da je do danes prišlo do precejšnjih sprememb, raba pa se je ustalila v zadnjem desetletju.

3 Jezikovna raba kot del interaktivnosti in družbenih razmerij

Najprepoznavnejša komunikacijska orodja oziroma elektronski posredniki sporazumevanja so elektronska pošta, blog, forum, socialna omrežja, kot so Facebook, Myspace in Linkedin, Twiter, Skype, MSN, YouTube. Značilnost večine je interaktivnost, saj omogočajo bolj ali manj neposredno komunikacijo med uporabniki. Razlikovanje med različnimi vrstami komunikacijskih orodij posrednikov je v sinhronem (sočasnem) ali asinhronem sporazumevanju, ki pa se pogosto približujeta. Ko si tvorca izmenjujeta sporočila preko e-pošte, gre za asinhrono, ne sočasno obliko prepošiljanja sporočil, sporočila tvorci berejo z zamikom, prav tako nanje odgovarjajo. Po drugi strani pa postane pogovor med tvorcema skoraj sočasen, če si izmenjave sporočil sledijo v zelo kratkih zaporedjih. Zato pri elektronsko posredovanem sporazumevanju pogosto govorimo o dialoškem diskurzu. Eden od pokazateljev omenjenega diskurza so pogosta vprašanja, ki jih zasledimo v vseh žanrih. Z njimi uporabniki neposredno poizvedujemo po informacijah, dobrinah, storitvah, dovoljenju. Gre za neposrednost izražanja, ki nakazuje, da želimo čim hitreje priti do informacije. Prednost neposrednega izražanja je, da z njim svoj komunikacijski namen jasno izrazimo, torej ni nedvoumnosti, ki pogosto podaljša izpolnitev zahteve, odgovor na vprašanje, saj dopusti možnost razmišljanja, ali je res potrebno na zahtevo odgovoriti. Tako se začnejo teme na posvetovalnih forumih z neposrednimi vprašanji *Ali kdo ve …*, *Ima kdo izkušnjo z …*, *Poznate kakšnega dobrega okulista?*

3 Izraz je prvi uporabil Crystal 2001.

Žanri, katerih besedila so elektronsko posredovana med naslovnikom in pošiljateljem, so pogosto določeni z vnaprej pripravljenimi oblikami besedil e-pošte, Twiterja, Skypa itn. Zaradi programov, ki so enaki po celem svetu in v vseh jezikih, se sporazumevanje globalizira tako v smislu uporabe istih sporazumevalnih vzorcev kot tudi načinov jezikovne rabe. Uporabnikom to po drugi strani v veliki meri olajša in poenostavi delo, saj računalnik sam uporabi naše elektronsko ime oziroma naslov, vstavi čas odpošiljanja besedila itn. Hkrati pa različni posredniki sporazumevanja povzročajo različno jezikovno rabo, npr. če primerjamo elektronsko pošto in kratka sporočila, poslana preko mobilnega telefona.

3.1 Elektronska pošta

Elektronska pošta se je v zadnjih petnajstih letih v sporazumevanju uveljavila in postala del vsakdana ljudi tako pri opravljanju delovnih obveznosti kot tudi v prostem času. Je najpogosteje uporabljana elektronsko posredovana komunikacija in kljub temu, da se je njena hitra rast v zadnjih nekaj letih zaradi novih orodij komunikacije (Skype, Twitter, Viber itn.) in uveljavitve socialnih omrežij zmanjšala, število uporabnikov e-pošte in število poslanih e-pisem še vedno narašča. Po zadnjih podatkih (www.radicati.com) je bilo v letu 2013 po svetu vsak dan poslanih okoli 183 milijard elektronskih sporočil.

Obrazec elektronske pošte predvideva, da vanj vpišemo temo sporočila (okence *Zadeva*), ki nam omogoči, da so sporočila z isto temo povezana v *verigo sporočil*. Na ta način lahko preberemo tudi arhivirana sporočila, spremljamo razvoj in potek pogovora.

Elektronsko pošto uporabljamo v dveh funkcijah:

– za (enosmerno) posredovanje besedil, npr. ko pošljemo seminarsko nalogo namesto v tiskani obliki po e-pošti v elektronski obliki, sporočilo, ki spremlja našo nalogo, pa je zelo kratko, kot bi napisali spremni dopis. Besedilo v priponki ni interaktivno, lahko pa je večkodno;

– za sporazumevanje, pogovor (dvosmerno, dialoško), v okviru katerega si izmenjujemo sporočila in opravimo delo.

Obe funkciji se pogosto prepletata, še zlasti ko pošiljamo sporočila znanemu naslovniku. Glede na raziskavo (Nidorfer Šiškovič 2010), ki sem jo opravila za proučitev uporabe elektronske pošte v slovenščini, in sicer elektronskih sporočil s področja splošnega poslovnega sporazumevanja, imajo močan vpliv na sporazumevanje družbena razmerja med udeleženci – tvorci sporočil. Študija je izhajala iz pragmatičnega izhodišča, in sicer proučevati »odnos med jezikom in kontekstom, kakor se kaže v jezikovni rabi« (Verschueren 2000), družbena razmerja med tvorci pa so se pokazala kot ključen dejavnik vpliva.

Analiza korpusa 300 elektronskih sporočil, zbranih v 43 verigah izmenjav med tvorci, je pokazala, da določajo družbena razmerja med njimi tudi formalnost jezikovne rabe. Razvidne so bile tri kategorije tvorcev:

1. skupina: tvorci, ki so prvič vzpostavili stike in poslovni odnos; med seboj se vikajo, naslavljajo s *spoštovani*, izmenjujejo si daljša sporočila, saj nimajo skupnega referenčnega prostora, informacij;

2. skupina: tvorci, ki imajo odnos vzpostavljen, vendar pa še ni ustaljen; med seboj se vikajo, pri pozdravljanju pa najpogosteje uporabljajo izraz *pozdravljeni*, njihova sporočila so obširnejša, saj imajo samo določene skupne referenčne podatke;

3. skupina: odnos med tvorci je vzpostavljen in tudi ustaljen; družbena razdalja med tvorci je manjša, med seboj se tikajo, pozdravljajo se z izrazi, kot sta *živjo*, *zdravo*, sporočila so zelo kratka (*razumem ja itak*), saj med seboj vsak dan sodelujejo in imajo pri temah, o katerih se sporazumevajo, veliko skupnih referenčnih podatkov.

Obravnavana e-sporočila so sodila na področje poslovnega sporazumevanja, zato je stil pisanja formalnejši, stopnja upoštevanja pravopisnih pravil je bila visoka, tako da je bilo primerov nestandardne rabe in elementov govorjenega jezika malo. Tvorci so:

– ustvarili nov zapis, npr. zapisali besede skupaj, npr. *ane*;

– zapisali so tujejezično besedo in/ali govorjeno različico, npr. *dej*, *na netu*, *mal gužve*, *fajn*, *TNX*, *point*;

– niso uporabili strešic nad šumniki: *A se ti to zdi prevec »prodajno« potem za clanek ali je ok?*

– zapisali so besedo s tipkarsko napako: *pospisan*, *dopoljnjuje*, *izzidemo*, *doložine* (Nidorfer Šiškovič 2010: 93–94).

V verigah e-sporočil, ki so si jih izmenjevali tvorci, ni bilo primerov družabnega govora, razen v enem primeru (vprašanje *Kako ste kaj po dopustu?*), emotikoni so bili zelo redki, uporabili so jih razen enega samo tvorci v tretji kategoriji, torej tisti, kjer je bila družbena razdalja med njimi najmanjša.

3.2 Kratka sporočila

Analiza žanra sporazumevanja s kratkimi sporočili je pokazala značilnosti, ki so drugačne od jezikovne rabe v e-pošti in so vezane na medij. Sistem kratkih sporočil (kratica SMS – short message service) je tehnologija na mobilnih telefonih in tudi na računalnikih, sistemi pa omogočajo prenos besedilnih sporočil večinoma do največ 160 znakov. Omejitev pri pisanju števila znakov je tako pomemben dejavnik pri jezikovni rabi.

Izvedla sem raziskavo, v okviru katere sem analizirala 65 kratkih sporočil, poslanih preko mobilnega telefona. Gre za primere družabnega sporazumevanja, torej za neformalno jezikovno rabo. Različnih tvorcev je bilo 7, in sicer starih od 14 do 50 let. Rezultati analize so pokazali značilnosti in odstopanja od standardne jezikovne rabe v pisnem jeziku, ki je podobna, kot so jo ugotovili že v drugih jezikih (prim. Crystal 2008; Herring idr. 2013):

– pogosto izražanje tona in čustvenosti z emotikonom :);
– izpusti:
  – črk: *pridte*, *drz se*, *bols*, *mal*, *hotla*, *tle*, *motit* (nedoločnik brez i), *zmanjkal*, *tm*, *sm*, *kr* ‘kar’, *k* ‘ko’/‘ker’, *dobr jutr*;
  – stavčnih členov: povedkov, predmetov: *dam lahko naprej?*;
  – uvodnih pozdravov (končni pozdravi se večinoma ohranjajo);
– okrajšave in kratice: *lp*, *pon*, *tor*, *cet*, *lj*, *mb*, *izobr*, *lp*, *ju3*, *mi2*;
– tujejezične besede: *ok*, *ful*, *cao*, *tnx*;
– nestandardni zapisi besed (kot se izgovarjajo): *su* ‘šel’, *loh* ‘lahko’, *jz*, *js*, *jst* ‘jaz’, *hmau* ‘kmalu’, *prejsn* ‘prejsnji’, *u* ‘v’, *kok* ‘koliko’, *tut* ‘tudi’, *useen* ‘vseeno’, *zvedu* ‘izvedel’, *srecnga pa zdrauga*;
– zapis samo z malimi črkami, brez ločil: *jst sm se sele zdej zbudla tkoda sorry k se nism javla*.

Analiza kratkih sporočil glede na uporabnike je pokazala precejšnje razlike med mlajšimi (otroci in mladostniki) in odraslimi uporabniki, saj so vsi mlajši brez izjeme pisali v skladu z načelom »piši, kot govoriš«, tudi če je bilo sporočilo namenjeno odraslim. Njihova sporočila so bila polna »napak«, ki jih sicer ne naredijo v formalnejšem zapisu in v drugih žanrih, torej lahko trdimo, da gre za primere slengovskega govora. Pri sporočilih odraslih ni bilo zaznati večjih odstopanj od standardne jezikovne rabe, najpogostejši je bil zapis brez velikih začetnic in s samo nekaterimi ločili.

Ena ključnih sprememb, ki jo je povzročilo elektronsko posredovano sporazumevanje pri tvorjenju pisnih besedil, je tudi toleranca pri upoštevanju pravil. Pred tem je napisati besedilo pomenilo, da smo ga pripravili v skladu s pravopisnimi pravili ter besedilno vrsto in oddali oziroma odposlali. Danes je pristop zelo pogosto obraten: pišemo lahko, kakor želimo, pa nas bodo naslovniki razumeli in obenem sprejeli pomanjkljivo upoštevanje pravopisnih pravil (oziroma tudi sami uporabljajo enak stil pisanja). Stil pisanja se je spremenil, in sicer v smeri pravila, da lahko v neformalnejših govornih položajih pišemo tudi tako, kot govorimo, v slovenščini pa se sporočila tvorijo tudi v narečjih. Seveda to v največji meri velja za družabno sporazumevanje – med prijatelji, znanci, v družini itn., drugače je na delovnem mestu. Tu prevladuje bolj sproščeno sporazumevanje samo med bližnjimi sodelavci. Elspass (2002 v: Dürscheid, Frehner 2013: 40) precej provokativno trdi, da način pisanja, kot ga poznamo preko sodobnih medijev, ni nov. Kratka sporočila, ki so polna pravopisnih napak ter prenašajo govorjeni način jezikovne rabe v pisanje, so nastajala že prej, npr. v pismih nemških migrantov, delavcev v ZDA na prehodu v 20. stoletje, ko so domov pisali kratka sporočila. Njegovi trditvi v prid je dejstvo, da so bile doslej raziskave le redko posvečene omenjeni jezikovni rabi, zato je slabo raziskana. Kot trdi Elspass (prav tam), je razlika v tvorjenju tovrstnih kratkih besedil danes predvsem v tem, da tvorci poznamo pravila pisanja, vendar jih zavestno kršimo, v zgodovini pa je bila vzrok za tovrstno jezikovno rabo manjša kompetenca tvorjenja pisnih besedil.

4 Iz sedanjosti v prihodnost

Uporabniki pri tvorjenju elektronsko posredovanih besedil oziroma sporočil pišemo večinoma krajša besedila, in sicer v vnaprej pripravljene oblike, ki so že predvidene v posameznih programih in komunikacijskih orodjih. Hkrati pa orodja sama zajamejo podatke, kot so naslovniki, čas pošiljanja itn. Gre torej za izrazito prilagajanje uporabnikov tehnologiji, vpliv je viden tako pri rabi nacionalnih jezikov kot tudi koriščenju različnih tehnoloških možnosti. Besedila, ki nastajajo, so vedno pogosteje večkodna – uporabniki lahko besedilnemu sporočilu dodamo videe, fotografije, datoteke z glasbo, različne formate, kot so pdf, excel, tif, jpg. Zelo pomembno funkcijo igrajo tudi podobe in slike. Zato ne govorimo samo o branju besedil, ampak o več dejavnostih. Askehave in Ellerup Nielsen (2005: 127) pojasnjujeta, da gre za modalne premike (modal shifts), saj uporabnik večkodno besedilo, ki vsebuje povezave ali priponke, ne samo bere, ampak po njem tudi brska. »Zaposli dve različni kognitivni zmožnosti, ki se odražata v dveh različnih tipih obnašanja, zato se prestavlja od bralnega v brskalni način in obratno« (prav tam).

Hkrati nas e-orodja spodbujajo, da smo aktivni pri sporazumevanju, odgovarjamo na sporočila, jih komentiramo, všečkamo. Digitalni diskurz, kot imenujemo to vrsto diskurza, je lasten diskurznim

skupnostim, katerih člani smo vsi, ki aktivno uporabljamo eno ali več orodij oziroma elektronskih posrednikov sporazumevanja: mobilno telefonijo, e-pošto, socialna omrežja, svetovni splet, pišemo bloge, smo aktivni na forumih, sodelujemo na YouTubu itn. Tako je bilo februarja 2013 (RIS 2013) v Sloveniji 748.200 uporabnikov Facebooka, število pa predstavlja 37,3 % slovenske populacije in 52,7 % slovenskih uporabnikov interneta. Med njimi prevladuje starostna skupina od 25 do 34 let (30 %), sledi ji skupina od 24 do 28 let (25 %). Glede na marec 2011 se je na Facebooku povečal tudi delež uporabnikov, ki so stari 45 ali več let, in sicer za trikrat. Velika pogostnost uporabe socialnih omrežij, zlasti tudi v Sloveniji prevladujočega Facebooka, za sporazumevanje, obveščanje in tvorjenje različnih skupnosti mlade generacije, ki je še v srednji šoli, nakazuje smer, da bo sedanje sporazumevanje ljudi pri delu, tj. v delovnem okolju, v prihodnje potekalo v vedno večji meri preko socialnih omrežij in ne več preko e-pošte, kot večinoma poteka zdaj.

Odnos do jezika spreminjajo skupaj s tehnološkimi spremembami tudi družbene. Tako se je z elektronsko posredovanim sporazumevanjem izrazito povečala sprejemljivost nestandardne jezikovne rabe pri tvorcih in naslovnikih, zelo pomembna pa sta ostala ton sporočil in vljudnost. Uveljavlja se netiketa, tj. pravila spletnega obnašanja, ki pomagajo uporabnikom, da uspešneje uresničujejo sporazumevalne cilje. Tudi na sistemski ravni je že precej bolj urejena nesprejemljivost donedavno izrazito žaljivega jezika na forumih oziroma v komentarjih novic, povezanih s politiko ali občutljivimi skupinami ljudi. Tako postajajo žanri in oblike besedil ter jezikovni izrazi in načini njihove rabe vedno bolj ustaljeni, prepoznavnejši. Uporabniki so določene prakse racionalizirali, konvencionalizirali, obenem pa nam izvedba raziskave s korpusi omogoča vpogled v stalno spremenljivost elektronsko posredovanega sporazumevanja.

5 Zaključek

Kratek vpogled v spreminjanje jezika in njegove rabe z elektronsko posredovanimi besedili splošnega sporazumevanja prinaša vprašanja o tem, ali se bomo v prihodnosti učili drugačnih pravil, slovnice, zapisovanja besed in tvorjenja besedil, morda krajšav? Prav zapisana besedila se zdaj najopazneje spreminjajo. Kako se bodo temu prilagodila pravila, kaj se bo zgodilo s knjižno normo? Bo sedanje kršenje standardov prineslo nove standarde in bo v prihodnje najpomembneje, da se bomo sporazumevali, pa čeprav vsak s svojo jezikovno rabo, standardom, jezikovno kreativnostjo? V prispevku predstavljeni raziskavi sta z rezultati analiziranih sporočil, poslanih preko e-pošte, in kratkih sporočil, poslanih preko mobilnega telefona, pri slednjih zaznali veliko odstopanj od jezikovne rabe. Razložimo si jih lahko s tem, da so odstopanja v vseh primerih pogostejša pri mlajši generaciji, ki se sporazumeva v slengu. Kasneje, ko vstopijo na trg dela, pa so pogosteje v formalnejših govornih položajih, zato uporabljajo knjižni jezik ter norme in standarde formalnega sporazumevanja.

Ali lahko elektronsko posredovano sporazumevanje po drugi strani povečuje našo funkcionalno pismenost? Pritrdilno lahko odgovorimo zato, ker smo se z usvajanjem novih načinov sporazumevanja in s pomočjo tehnologije med drugim naučili tudi povzemanja, pisanja zelo kratkih sporočil: zaradi pravil, da lahko napišemo 160 znakov pri SMS-ih in 140 znakov pri Twitterju, se ves čas učimo novih krajšav; aktivni smo pri sporazumevanju, trudimo se razumeti sporočila, ki niso v skladu z naučenimi pravili.

Literatura in viri

ASKEHAVE, Inger, ELLERUP NIELSEN, Anne, 2005: Digital genres: a challenge to traditional genre theory. *Information Technology and People* 18/2. 120–141.

CRYSTAL, DAVID, 2001: *Language and the internet*. CAMBRIDGE: UNIVERSITY PRESS.

CRYSTAL, DAVID, 2008: *Txtng. The gr8 db8*. OXFORD: UNIVERSITY PRESS.

DÜRSCHEID, Christa, FREHNER, Carmen, 2013: Email communication. Susan C. Herring etc. (ur.): *Pragmatics of computer mediated communication*. Berlin: Walter De Gruyter Mouton.

Eurostat, 2006:
www.ris.org/db/22/10467/Statistike__/Slovenci_nad_evropskim_povprečjem_glede_uporabe_interneta_v_kulturne_namene/?&cat=718&p1=276&p2=285&p3=1318&p4=1345&id=1345, dostop 15. 3. 2014.

GORJANC, Vojko, 2012: Ideologija heteronormativnosti, prevodna in jezikovna norma. Aleksander Bjelčevič (ur.): *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 48. SSJLK. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 38–44.

Gigafida: www.gigafida.net

HERRING, Susan C., Stern, Dieter, Virtanen, Tuija (ur.), 2013: *Pragmatics of computer mediated communication*. Berlin: Walter De Gruyter Mouton.

JARNOVIČ, Urška, 2007: Diskurzivne značilnosti sms-ov. *Jezik in slovstvo* 2. 60–79. www.jezikinslovstvo.com/pdf/2007-02-Razprave-UrskaJarnovic.pdf

KRANJC, Simona, 2003: Jezik v elektronskih medijih. Ada Vidovič Muha (ur.): *Slovenski knjižni jezik: aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje. Obdobja 20*. 435–446.

NIDORFER ŠIŠKOVIČ, Mojca, 2007: Značilnosti elektronskega diskurza. Irena Orel (ur.): *Razvoj slovenskega strokovnega jezika. Obdobja 24*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 163–174.

NIDORFER ŠIŠKOVIČ, Mojca, 2010: *Pragmatičnojezikoslovna analiza elektronskih poslovnih pisem v slovenščini*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

OREL, Irena, 2004: Sporazumevanje nekoč in danes - od vzorcev pogovorov do mladostniških SMS-ov. Erika Kržišnik (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*. Obdobja 22. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 407–422.

RIS – Raba interneta v Sloveniji: www.ris.org; www.ris.org/db/27/12535/Raziskave/Na_Facebooku_skoraj_750000_slovenskih_uporabnikov/?&p1=276&p2=285&p3=1318&p4=1319, dostop 15. 3. 2014.

Slovar novejšega slovenskega besedja, 2012. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

THURLOW, Crispin, Mroczek, Kristine, 2011: *Digital discourse: language in the new media*. Oxford: University Press.

TIVADAR, Hotimir, 2008: Pravorečje, knjižni jezik in mediji. Mateja Pezdirc Bartol (ur.): *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji. 44. SSJLK*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 24–35.

VERSCHUEREN, Jeff, 2000: *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba /*cf.

Marko Jesenšek
Filozofska fakulteta, Maribor
UDK 811.163.6'244:811.111'243:378.4(497.4)

Slovenščina kot učni jezik na slovenskih univerzah

Prispevek prinaša razmislek o statusu slovenskega jezika kot učnega jezika na naših državnih univerzah; gre za prizadevanja slovenske rektorske konference, da naj bi se uvedel tuji jezik (angleščina) kot učni jezik oz. da bi se učni jezik na naših univerzah določal v statutih posameznih univerz. Premislek o jezikovnem odpadništvu dela slovenske univerzitetne elite, sklicevanje na tuje študente in napačno razumljena internacionalizacija ter odprtost naših predavanj, skupni evropski univerzitetni prostor, bolonja, želja, da je čim več predavanj v angleščini na eni strani, na drugi pa samobitnost slovenskega jezika, ki je po ustavi uradni/državni/prvi in za večino tudi materni jezik v RS; nasprotja med Predlogom Zakona o visokem šolstvu in določili v Resoluciji in Zakonu o slovenskem jeziku; vprašanja in izzivi, ki jih za slovenski jezik kot učni jezik in jezik znanosti postavljajo taka (na videz) izključujoča se nasprotja.

slovenski jezik, učni jezik, slovenske univerze, jezikovno odpadništvo, internacionalizacija

The paper reflects on the status of Slovene as the language of instruction at national universities and considers the efforts of the Rectors' Conference to introduce English as a language of instruction, or that the language of instruction at specific universities be determined in their statutes. On the one hand we have the potential language defection of part of the Slovene university elite, references to foreign students and the misunderstanding of internationalisation and the openness of our lectures, the common European university space, the Bologna process, and the wish for as many lectures as possible in English. On the other, we have the independence of Slovene, which is according to the constitution the country's official/national/first language and is also the mother tongue of the majority of its citizens, and the contradictions between the Higher Education Act and the provisions of the Resolution on national language policy and the Slovene Language Act. The questions and challenges for Slovene as a language of instruction and of scholarship are posed by these (apparently) mutually exclusive contradictions.

Slovene language, language of instruction, Slovene universities, language defection, internationalisation

1 (Ne)razumevanje slovenskega jezikovnega vprašanja in visokega šolstva

Rektorji slovenskih univerz in z njimi povezani univerzitetni lobiji ne razumejo pomena, ki ga ima slovenski jezik za našo samobitnost, predvsem pa pri sporazumevanju in izobraževanju v slovenskem jeziku na slovenskih univerzah. Njihovo ozko razmišljanje, ki izhaja iz napačnega razumevanja internacionalizacije sodobnega visokega šolstva, skuša omejiti vlogo in pomen slovenskega jezika v našem visokem šolstvu in znanosti. Pri tem nekritično enačijo »nadnacionalno visoko šolstvo v Sloveniji« (Rebolj 2012) s tujim učnim jezikom; znanje tujih jezikov s poučevanjem v tujem jeziku; neenakopravni položaj naših študentov z drugimi študenti v Evropski zvezi z onemogočanjem predavanj v tujem jeziku. Predlagajo, da bi se izvajal pedagoški in znanstveni proces na univerzah v tujem jeziku, »pri čemer bi bil za predavanja najbolj primeren angleški jezik, ker je jezik globalne komunikacije« (prav tam). Pri tem se sklicujejo na svojo avtonomnost in se vidijo kot enakopravni partnerji v mednarodnem prostoru le, če bi uvedli angleščino kot učni jezik namesto slovenščine: »Sprašujemo se, ali ne bi bilo namesto dragih prevajanj tujih učbenikov bolj smiselno omogočiti udeležencem v visokem šolstvu uporabo tujih jezikov na ustreznem nivoju« (prav tam).

Resolucijo povsem napačno razumejo (Borovnik 2013) kot »obrambo slovenskega jezika«, ki »onemogoča internacionalizacijo slovenskih univerz, omejuje njihovo širjenje v mednarodni prostor, posega v njihovo avtonomijo ter draži izvedbo študijskih programov in visokega šolstva na splošno« (Rebolj 2012).

Kako poenostavljeno in popreprosteno je njihovo (ne)razumevanje slovenskega jezikovnega vprašanja in našega visokega šolstva. Kakor da niso del slovenske intelektualne elite, ki si je skozi stoletja prizadevala za enakopraven in poudarjen položaj slovenščine v javnem življenju – rektor dunajske univerze Fran Miklošič je najzaslužnejši za oblikovanje slovenske pravne (znanstvene) terminologije sredi 19. stoletja in za pouk v slovenskem jeziku v tistem delu avstrijske monarhije, kjer je bilo večinsko prebivalstvo slovensko. Slovenščina je bila edini učni jezik na prvi slovenski univerzi, ustanovljeni v Ljubljani takoj po koncu prve svetovne vojne.

2 Resolucija o slovenskem jeziku in Zakon o visokem šolstvu

Na podlagi mnenj in razprav na prvem srečanju Kulturnega foruma so zato Kozma Ahačič, Marta Barle Kocjan, Janez Dular in Marko Jesenšek podali izjavo o slovenski jezikovni politiki (glede na nenavadno usodo Resolucije o slovenskem jeziku, ki jo poskušajo številni déležniki obiti, kljub temu da jo je usposobljena skupina jezikoslovcev odgovorno pripravila in jo poslala v slovenski parlament, ki jo je potrdil julija 2013), obsegajočo 8. točk – prav zadnja točka se nanaša na vprašanje učnega jezika na slovenskih državnih univerzah:

> 8. Vlado Republike Slovenije pozivamo, da znova pretehta, ali predlog Zakona o visokem šolstvu resnično sledi Resoluciji; po našem mnenju ji nasprotuje. Ministrstvo za kulturo pozivamo, da Ministrstvu za izobraževanje, šolstvo in šport posreduje mnenje ustreznega strokovnega telesa (npr. Strokovne komisije za slovenski jezik, Delovne skupine za pripravo akcijskega načrta za jezikovno izobraževanje, Slavističnega društva Slovenije ipd.) o (ne)ustreznosti predlaganih rešitev in o (ne)usklajenosti teh rešitev z Resolucijo. (Izjava 2014)

2.1

Mimo Resolucije (verjetno pod pritiskom Rektorske konference RS) je bil namreč predlagan 12. člen Zakona, ki glede jezika sicer ni sledil zahtevi Slovenske rektorske konference, da naj bi o učnem jeziku samostojno (= samovoljno) odločali statuti univerz, kljub temu pa določa, kdaj bi na slovenskih univerzah lahko uporabljali tuji jezik (»univerzitetniki« ga enačijo z angleškim), čeprav Ustava, Zakon o jeziku in zadnja Resolucija jasno določajo, da je učni jezik na slovenskih univerzah slovenski. Zaskrbljujoče, predvsem pa nesprejemljive so naslednje točke in alineje 12. člena Predloga Zakona, ki določa tuji jezik v primeru, ko gre za:

> (2.3) dele študijskih programov, ki so namenjeni za izmenjavo študentov v okviru partnerskih dogovorov med izobraževalnimi institucijami; (2.4) dele študijskih programov, ki jih izvajajo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine. (3) Študentje, državljani Republike Slovenije, se lahko na prvi in drugi stopnji na visokošolskem zavodu izobražujejo skladno s tretjo, četrto in peto alinejo prejšnjega odstavka, če na prvi stopnji obseg vsebin v tujem jeziku ne presega deset odstotkov vseh kreditnih točk in na drugi do dvajset odstotkov. (4) Na tretji stopnji univerza avtonomno določa jezikovno politiko, pri čemer slovenski profesorji zgolj

> slovenskim študentom ne predavajo v tujem jeziku. (5) Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika tako, da za vsako napredovanje visokošolskih učiteljev v višji naziv predpišejo vsaj dva znanstvena in vsaj dva strokovna članka v slovenskem jeziku, če je to z vidika dostopnosti publikacij mogoče. (Predlog 2014)

Besedilo vsebinsko ni ustrezno, ker:

– so vsi akreditirani študijski programi na slovenskih univerzah namenjeni tudi študentom na izmenjavi;

– gostujoči tuji učitelji naj ne bi izvajali akreditiranih programov v neslovenskem jeziku, saj je po Ustavi učni jezik na naših univerzah slovenski. S tem bi kršili pravico slovenskih študentov do predavanj v materinščini. Gostujoči profesorji naj imajo v neslovenščini dodatna predavanja ob akreditiranih programih;

– je glede na Ustavo, Resolucijo, Zakon o jeziku in mnenje stroke (tj. slovenistike) določanje kakršnihkoli kvot/odstotkov glede rabe angleščine kot učnega jezika neustavno in nezakonito. Akreditirani študijski programi na slovenskih univerzah se morajo izvajati v slovenskem jeziku; preprečiti je treba, da bi univerze samovoljno nadomeščale ali zamenjevale slovenščino z drugim tujim (angleškim) učnim jezikom. In še tehten pomislek Slavističnega društva Slovenije: »Ali pogosta praksa, da predavatelj predava v nekakšni angleščini, čeprav so v skupini le dva ali trije tujci, večina pa Slovencev, ne krši nobene pravice slednjih do uporabe maternega jezika?« (Krakar Vogel 2012);

– slovenske univerze ne morejo avtonomno določati učnega jezika na doktorskem študiju. Gre za nepremišljeno željo, da bi bil doktorski študij v tujem (angleškem) jeziku in da bi se v tem jeziku pisale tudi doktorske disertacije slovenskih državljanov, ki morajo biti napisane v slovenščini (razen disertacij s področja npr. germanistike, anglistike, slovanskih jezikov itn.) in nato prevedene, če kdo to želi (disertacije Slovencev naj bodo prevedene v tuji jezik, za katerega naj se kandidat odloči sam glede na to, katero jezikovno področje je zanj najbolj pomembno; država ali univerza mora zagotoviti sklad, vir, ki bo take prevode financiral in omogočal [kar pri plačljivem doktorskem študiju ne bi smelo biti pretežko]). Če je doktorski študent tuj državljan, lahko piše disertacijo v jeziku, ki si ga izbere, vendar mora biti disertacija prevedena tudi v slovenščino;

– je treba izpustiti zadnji del povedi: *če je to z vidika dostopnosti publikacij mogoče*. Slovenski znanstveniki morajo objavljati svoje razprave, ki nastajajo s sredstvi slovenskih davkoplačevalcev, tudi v slovenskem jeziku.

2.2

Zaradi spreminjanja že usklajenega in v parlamentu potrjenega besedila Resolucije, ki se nanaša na rabo slovenščine v visokem šolstvu, je protestiralo tudi Slavistično društvo Slovenije in predlagalo, da se v Zakonu »izrecno in dosledno predpiše slovenščina kot uradni jezik visokega šolstva«, saj se je v visokošolski praksi že začelo »prevladovanje angleščine nad slovenščino« (Krakar Vogel 2014). Slavistično društvo Slovenije prepoznava vzroke, ki so privedli do takega predloga 12. člena Zakona, kot »trendovsko mnenje tistih univerzitetnikov, ki predano hlapčevsko 'svetovljansko' zapostavljajo svoj jezik.« (Krakar Vogel 2014)

2.3

Največji odklon od Resolucije in Ustave RS je želja dela slovenske univerzitetne elite, ki jo nepremišljeno podpira Rektorska konferenca RS, da bi učni jezik na slovenskih državnih univerzah postala tudi (in predvsem) angleščina. Namesto da bi se rektorji ukvarjali z iskanjem poti iz zablod, v katere smo bili pahnjeni s slabo pripravljeno in izvedeno bolonjsko reformo visokega šolstva (imeli smo dobro urejeno visokošolsko izobraževanje pred uvedbo »bolonje«, zato jo moramo čim prej preseči in razmišljati o boljšem, drugačnem visokošolskem izobraževanju), poskušajo vse težave nacionalnega univerzitetnega izobraževanja reševati s t. i. internacionalizacijo, ki naj bi naše študijske programe zaradi angleškega jezika naredila bolj zanimive in privlačne za tuje študente. Kako ozko, kratkotrajno in zmotno je tako prepričanje. Slovenski profesor naj bi predaval slovenskim študentom (ob nekaj Neangležih) na slovenski univerzi v neslovenskem jeziku. S tem ne bomo dvignili kakovosti visokega šolstva, pač pa ga bomo pahnili v še globlji propad.

3 Internacionalizacija visokega šolstva in izmenjava Erasmus

Internacionalizacije visokega šolstva tisti, ki jo povezujejo z uvajanjem angleščine kot učnega jezika, ne razumejo in si jo povsem napačno razlagajo. Izmenjava študentov ne pomeni uvajanja globalnega učnega jezika v izobraževanje in znanost, ampak prav nasprotno: gre za idejo, da je jezikovna raznolikost prednost in sestavni del našega sobivanja, tj. temeljni princip Evropske zveze. Ideja, ki jo Rektorska konferenca poskuša sprevreči, je enakopravnost 24 uradnih jezikov Evropske zveze, ki se morajo uveljavljati tudi v visokošolskem izobraževanju in izmenjavi študentov. V izmenjavo Erasmus se študenti prijavljajo leto dni vnaprej,[1] da bi se v tem času že doma začeli učiti jezika države, ki so si jo izbrali za gostiteljico (ne pa, da bi se npr. v Sloveniji izobraževali v angleščini – če bodo želeli študirati v angleščini, bodo odšli v Anglijo), in ko pridejo na tujo univerzo, naj bi novi jezik še izpopolnili. Študenti Erasmus sledijo strategiji razvoja Evropske zveze, ki spodbuja in razvija večjezičnost in ne jezikovno globalizacijo oz. anglizacijo, kot si to napačno predstavljajo nekateri naši univerzitetniki – prebivalci Evropske zveze naj bi ob maternem in državnem jeziku govorili še vsaj sosedskega, pa regijskega in tistega, ki si ga študenti izberejo na izmenjavi. Internacionalizacija slovenskega visokega šolstva je torej vse prej kot jezikovna anglizacija našega izobraževanja, pa če si nekateri univerzitetniki to še tako zgrešeno in nepremišljeno želijo:

> Odgovorna jezikovna politika je pomemben del ohranjanja slovenskega jezika v polnofunkcijskem delovanju ter zagotavljanja kakovosti in specifičnosti slovenskega nacionalnega visokega šolstva. Le s polno delujočim državnim jezikom lahko slovenska politika in družba prispevata k uresničevanju skupnega evropskega visokošolskega prostora, saj ta skupaj z idejo Evropske unije obstaja samo na temeljih jezikovne in kulturne raznolikosti. (Kalin Golob idr. 2013: 408)

V Evropski zvezi ni univerzalne kulture, ene vere ali enega, univerzalnega jezika. Tudi od naše države naročena študija o jezikih na univerzi (Kalin Golob idr. 2012) ni mogla prepoznati potrebe

1 Prijavo za sofinanciranje mobilnosti študentov in zaposlenih v programu Erasmus morajo institucije oddati vsako leto marca – odvisno od roka prijave na razpis, ki ga določi Evropska komisija: www.cmepius.si/files/cmepius/userfiles/razpisi/ERAPLUS14/doc/Razpis_EPlus2014_SI.pdf.
Nacionalna agencija – CMEPIUS objavi prijavne roke na: www.cmepius.si/razpisi/eraplus14.aspx.

po vodilni vlogi angleščine na naših univerzah. Z angleškimi predavanji slovenskih profesorjev na slovenskih univerzah ne bomo pridobili tujih študentov, to je pesek v oči, zavajanje javnosti in samega sebe:

> Tako kot je absurdna zaprtost in samozadostnost, je absurdna tudi naivnost, da bo opustitev slovenščine kot jezika znanstvene razprave rešila slovensko znanost oz. ji dala celo pečat univerzalne vrednosti. Kot sem že zapisala: univerza z globalnim jezikom, univerza na Slovenskem je namreč lahko samo filiala na kapitalski segment omejenega zgolj informacijskotehnološkega segmenta družbe. (Vidovič Muha 2007)

V bivši Jugoslaviji je bilo veliko tujih študentov, a so se vsi naučili slovenskega ali srbohrvaškega ali makedonskega jezika. Tako se danes tudi študenti ene izmed najelitnejših medicinskih univerz v Evropi (v Heidelbergu) morajo naučiti nemščino, če želijo tam študirati medicino – če je Nenemec sprejet na elitno nemško medicino in ne zna dovolj dobro nemščine, ima pač leto dni časa, da se na tečaju jezikovno usposobi, tako da lahko začne študirati, nikakor pa ne študira v angleščini, ki so se ji v preteklosti že začeli odpovedovati rektorji osmih najboljših nemških univerz – dogovorili so se, da mora na njihovih univerzah ponovno dobiti vodilno vlogo materinščina, saj so ugotovili, da se s tujejezičnim predavanjem nižata sporočilnost in obvestilnost, hkrati pa se izgublja narodnostni oz. nacionalni značaj njihovega visokega šolstva. Učni jezik kot (najbolj) pomemben element državnosti je namreč temeljni nosilec domoljubnih in domovinskih vrednot, ki so zapisane v temeljnih listinah Evropske zveze (tudi enakopravnost vseh uradnih jezikov Evropske zveze). V Sloveniji pa se nočemo in ne znamo učiti iz tujih izkušenj in trmasto silimo v nekaj, kar se je v evropskem univerzitetnem prostoru že pokazalo za napačno (Kalin Golob 2012: 105). Ali bomo znali in zmogli preprečiti nespametno uvajanje nadomestnega angleškega jezika na naših univerzah? Namesto angleških predavanj bo treba na naših univerzah akreditirati take učne programe, ki bodo vsem študentom ponujali razmislek o domoljubju in spoznavanje vrednot, ki so povezane z našim odnosom do slovenskega jezika, naroda in domovine:

> Slovenska država in slovenska univerza sta nastali tudi zato, da bi dokazali enakopravnost in odličnost slovenskega jezika ter njegovo sposobnost, da lahko deluje in izpolnjuje svojo polnofunkcijskost na vseh področjih človekovega delovanja in mišljenja. Še zlasti se zdi nevzdržno in paradoksalno, da bi se prav v našem času, tj. v samostojni državi Sloveniji, izničila stoletna prizadevanja slovenskih izobražencev po enakopravni rabi slovenščine na vseh področjih družbenega delovanja. Zato z javno izjavo resno opozarjamo slovensko politiko na kritične razmere glede rabe slovenščine v visokem šolstvu in od nje zahtevamo, naj se da slovenščina v visokem izobraževanju in znanosti tisto mesto, ki nacionalnemu jeziku ustavno, zakonsko in tudi samoumevno pripada. (Humar, Žagar Karer 2010: 10)

4 Slovenski jezik in domovinski čut

V slovenščino smo rojeni, v njej se pogovarjamo, odraščamo, živimo, z njo izražamo svoja najgloblja čustva, spoznanja in vedenja, v njej sanjamo in se ljubimo …, ali je res mogoče, da v njej ne bi znali ali smeli pisati znanstvenih razprav ali strokovnih člankov in da ni več primerna za univerzitetna predavanja? Ali se Slovenci iz zgodovine nismo ničesar naučili? Dolga stoletja so si naši izobraženci prizadevali za enakopraven položaj slovenskega jezika, najprej z latinščino, nato

z nemščino, kasneje s srbohrvaščino – tudi takrat se je zdelo, da je globalni jezik »boljši« in »primernejši«, pa se je vedno izkazalo, da gre za zmoto, prevaro in napačno razmišljanje t. i. elit, ki so se zavzemale za jezikovno večvreden globalni jezik v odnosu do slovenskega. Slovenci to vajo, žal, znova in znova ponavljamo, tokrat z angleščino. Jezikovno odpadništvo zgodovina vedno obsoja in zavrača, zato se bo ponovno pokazala za zablodo »misel, da se katerakoli od znanstvenih panog ali ved na Slovenskem, pa naj je še tako 'svetovna', lahko razvija brez izhodišča v slovenskem jeziku in samo s poimenovalnim aparatom v kakšnem tujem jeziku.« (Korošec 2007: 93) Ni nujno, da bodo na naše univerze v večjem številu prihajali tuji študenti, če bomo imeli predavanja v angleščini, bomo pa s tem naredili dolgoročno škodo svojemu jeziku, ki se je kot enakopraven evropski jezik potrdil ne s Trubarjem ali Prešernom, ampak šele z Miklošičevim prevodom *Občedržavljanskega zakonika* v slovenščino – z razvitim znanstvenim jezikom je slovenščina postala funkcijskozvrstno popolna, štiričlenska. Izginjanje slovenskega učnega jezika iz naših visokošolskih predavalnic bi tako pomenilo njegovo funkcijsko nepopolnost in ponovno izrinjanje iz javnega življenja v zasebne sporazumevalne okvire. Zapiranje v družinske kroge bi slovenščino omejilo zgolj na praktičnosporazumevalno sporočanje, to pa bi v globalnem svetu pomenilo tudi začetek konca našega jezika.

Del slovenske univerzitetne elite slovenskemu jeziku ne priznava več *velike načelne vrednosti*. Nespoštovanje slovenskega jezika kot temeljne nacionalne, družbene in tudi osebne vrednote je jezikovno odpadništvo, ki izhaja iz pomanjkanja moralnih vrednot oz. iz njihovega prevrednotenja. Z izrinjanjem slovenskega jezika iz znanosti in slovenskega visokega šolstva izgubljamo tudi domovinski čut, ki je bil v preteklosti najpomembnejši sestavni del domovinskega principa:

> Jezik v znanostih ali znanstvenih panogah tako zadeva kulturne probleme slovenstva. Zato nima nihče pravice slovenskega znanstvenika, raziskovalca, univerzitetnega učitelja in študenta z izgovorom na internacionalizacijo znanosti, bolonjske programe ipd. tirati stran od slovenskega jezika. To velja tudi za fakultetna predavanja v katerem od tujih jezikov, pa naj jih izvaja domači ali gostujoči predavatelj. (Korošec 2007: 93)

Zakaj bi bilo treba zamenjati slovenski učni jezik s tujim, angleškim? Zaradi prijaznosti do tujih študentov? Kako, ko pa nismo prijazni niti do slovenskih študentov – ne znamo jih naučiti slovenske domoljubne davorije, pa bi jim radi predavali v angleščini. Namesto angleških predavanj je treba na naših univerzah akreditirati take učne programe, ki bodo vsem študentom ponujali razmislek o domoljubju in spoznavanju vrednot, ki so povezane z našim odnosom do slovenskega jezika, naroda in domovine. Kdo, če ne univerza, nam bo znal ponovno prebuditi domoljubnost in jo prepoznavati od kralja Sama, kneza Koclja in Brižinskih spomenikov naprej v slovenskem »duševnem profilu«, ki ga določajo mnogi premalo znani Slovenci, npr. Trubar, Valvazor, Prešeren, Vega, Miklošič, Plečnik, Stefan, Puh, Potočnik Noordung, Gerbec, Maister, Žižek, I. Kobilca, D. Tomšič Srebotnjak, L. Bohinc, I. Grafenauer, Boscarol, Daneu, Štukelj, Cerar, Ansambel bratov Avsenik, Križaj, Peterka, P. Majdič, T. Maze, Prevc in številni drugi, ki so za slovensko narodnostno samozavest še kako pomembni:

> Je res danes slovenščina preveč moteča, ker je bila pač ves čas svoje zgodovine narodotvorna in državotvorna, ker je kot taka tudi v temelju slovenske univerze? Moti, ker je vsaj povprečno razgledan človek

ne more primerjati z luksemburščino? Morda pa je prav status luksemburščine ciljni status tudi slovenščine, zaenkrat vsaj na univerzi, kot je mogoče pred nedavnim prebrati v enem izmed intervjujev Sobotne priloge *Dela*; bomo pač poleg Zakona o univerzi spremenili še Ustavo. – Pa se res malo ali nič ne cenimo. (Vidovič Muha, Krakar Vogel 2010)

5 Zaključek – jezik slovenskega visokega šolstva mora ostati slovenski

Slovenščina je v Republiki Sloveniji uradni in državni jezik. To je dejstvo in tu je treba postaviti dokončno piko, ki je ne bo mogoče prestavljati niti v imenu internacionalizacije visokega šolstva niti v imenu poveličevanja objav slovenskih znanstvenikov v neslovenskem (angleškem) jeziku – univerze pa morajo narediti več za razvijanje jezikovnih zmožnosti svojih študentov in profesorjev v slovenščini ter jih spodbujati za vključevanje v mednarodno sodelovanje. Slovenske univerze bodo morale upoštevati drugačno jezikovno hierarhijo, kot jo Rektorska konferenca poskuša doseči v imenu internacionalizacije – prvi/državni/uradni in za večino tudi materni jezik (Vidovič Muha 2003: 6) v RS je slovenščina, zato je na vseh stopnjah izobraževanj v RS obvezna in prva in samoumevna izbira. Jezik našega visokega šolstva mora ostati slovenski, izboljšati se mora njegov položaj v znanosti, univerze morajo to spodbujati s primerno oblikovanimi habilitacijskimi pravili, država pa mora zagotoviti tako financiranje raziskovalne dejavnosti, ki bo slovenske znanstvenike in raziskovalce spodbujalo objavljati v slovenščini.

Literatura

BOROVNIK, Silvija, 2013: Postali bomo tujci v hiši domačinov. *Sobotna priloga*, *Delo*, Pisma bralcev, 7. 12. 2013.

HUMAR, Marjeta, ŽAGAR KARER, Mojca (ur.), 2010: *Nacionalni jeziki v visokem šolstvu*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

JESENŠEK, Marko, 2001: Slovenščina danes. Emil Tokarz (ur.): *Słowiańszczyzna w kontekście przemian Europy końca XX wieku*. Katowice: Śląsk. 169–178.

JESENŠEK, Marko, 2009: Slovenski jezik in Evropska zveza. *Slavia Centralis* 2/2. 7–23.

JESENŠEK, Marko, 2014: Domoljubje v znanosti in visokem šolstvu. *Maistrov glas* 1. 7–10.

KALIN GOLOB, Monika, 2012: Jezik slovenskega visokega šolstva: med zakonodajo, strategijo in vizijo. Vojko Gorjanc (ur.): *Slovanski jeziki: iz preteklosti v prihodnost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 95–109.

KALIN GOLOB, Monika, STABEJ, Marko, STRITAR, Mojca, ČERV, Monika, 2012: *Primerjalna študija o učnem jeziku v visokem šolstvu v Republiki Sloveniji in izbranih evropskih državah*. www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCwQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.mizks.gov.si%2Ffileadmin%2Fmizks.gov.si%2Fpageuploads%2FSlovenski_jezik%2FFDV_-_ucni_jeziki_v_visokem_solstvu.pdf&ei=gWIeU9_dAumN4ATv8oCAAg&usg=AFQjCNG75BIEcRROvnVm8iEZhQic7vKsTg&sig2=1hsmcoQM8XcvupqB_DhWjQ&bvm=bv.65397613,d.bGQ

KALIN GOLOB, Monika, STABEJ, Marko, STRITAR, Mojca, ČERV, Monika, 2013: Jezikovna politika slovenskega visokega šolstva. *Slavistična revija* 61/2. 395–412.

KOROŠEC, Tomo, 2007: Prispevek k razpravi o jeziku znanosti in visokošolskega izobraževanja na Slovenskem. *Jezik in slovstvo* 52/5. 93–94.

KRAKAR VOGEL, Boža, 2012: Mnenje Slavističnega društva Slovenije o Nacionalnem programu za jezikovno politiko (NPJP) 2012–2016. *Pregled uradnih odzivov na delovno besedilo Resolucije*. www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mizks.gov.si%2Ffileadmin%2Fmizks.gov.si%2Fpageuploads%2FSlovenski_jezik%2Fresolucija%2FODZIVI_na_del._besed._resolucije_URADNI_-_za_objavo_na_spletni_strani.pdf&ei=pzpeU6j9NsnnygOsoIG4Cg&usg=AFQjCNHrn3ML9dBoulozYUbFFZXbehEYoQ&sig2=WUbqFOdsoCRXZPI-GRRxjg

KRAKAR VOGEL, Boža, 2014: *Pripombe Slavističnega društva Slovenije (SdS) na 12. člen predloga Zakona o visokem šolstvu (ZVŠ)*. http://641.gvs.arnes.si

REBOLJ, Danijel, 2012: Pripombe Rektorske konference na osnutek Nacionalnega programa za jezikovno politiko 2012–2016. *Pregled uradnih odzivov na delovno besedilo Resolucije*. www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mizks.gov.si%2Ffileadmin%2Fmizks.gov.si%2Fpageuploads%2FSlovenski_jezik%2Fresolucija%2FODZIVI_na_del._besed._resolucije_URADNI_-_za_objavo_na_spletni_strani.pdf&ei=pzpeU6j9NsnnygOsoIG4Cg&usg=AFQjCNHrn3ML9dBoulozYUbFFZXbehEYoQ&sig2=WUbqFOdsoCRXZPI-GRRxjg

VIDOVIČ MUHA, Ada, 2003: Sodobni položaj nacionalnih jezikov v luči jezikovne politike. Ada Vidovič Muha (ur.): *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje. Obdobja 20*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko. 5–20. www.centerslo.net/l3.asp?L1_ID=4&L2_ID=38&L3_ID=57&LANG=slo.pdf

VIDOVIČ MUHA, Ada, 2007: Slovenščina kot jezik znanosti in univerze – da ali ne. *Jezikoljubni cvetober*. https://sites.google.com/site/slavisticnodrustvo/cvetober/jezikoljubni-cvetober-odzivi-in-polemike

VIDOVIČ MUHA, Ada, KRAKAR VOGEL, Boža, 2007: Internacionalizacija visokošolskega programa ali zaton nacionalne univerze (Ob osnutku Nacionalnega programa visokega šolstva). *Jezikoljubni cvetober*. https://sites.google.com/site/slavisticnodrustvo/cvetober/jezikoljubni-cvetober-odzivi-in-polemike

Viri

Izjava 2014 = *Izjava razpravljavcev in udeležencev prvega srečanja Kulturnega foruma*. Dvorana Slovenske matice v Ljubljani, 23. 4. 2014.

Izjava 2013 = *Izjava slovaropisne sekcije Slovenskega slavističnega kongresa, 4. oktobra 2013 v Novi Gorici*. Slovensko slovaropisje danes. http://641.gvs.arnes.si/

Predlog 2014 = *Predlog Zakona o visokem šolstvu (ZViS-1)*, 14. 4. 2014. www.mizs.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/predlogi_predpisov

Alojzija Zupan Sosič
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 82.0:028.02:801.73

Prihodnost literarne interpretacije

Prihodnost literarne interpretacije je tesno povezana z literarnim branjem, saj sta oba kompleksna procesa opomenjanja literarnega besedila, ki ga skozi različne načine in vrste branja ali interpretacije opravlja literarno zmožen bralec ali razlagalec. Za interpretacijo prihodnosti predlagam dvostopenjsko strukturo literarne interpretacije, v kateri se različne stopnje in procesi, tj. zaznavanje, doživljanje, analiziranje, pojasnjevanje, razlaganje, vrednotenje in opomenjanje, prepletajo, dopolnjujejo in zaokrožujejo, pomembna pa je krožna povezanost delov v celoto in s celoto. Za popolno podobo literarne interpretacije je smiselno poleg dveh stopenj in štirih členov (besedilo, bralec, sobesedilo in namen) upoštevati tudi delitev interpretacije glede na zvrsti, liriko, epiko in dramatiko, ter pojav nelagodja v književnosti.

literarna interpretacija, literarno branje, dvostopenjska interpretacija, zvrstna diferenciacija

The future of literary interpretation is closely connected with the reading of literature, since both are complex processes of giving meaning to a literary text, realised through different ways of reading or interpreting by the suitably equipped reader or interpreter. For interpreting the future, I propose a two-level structure of literary interpretation in which different processes – such as perceiving, experiencing, analysing, clarifying, explaining, evaluating and giving meaning to – interact, supplement and complete each other. What is important here is the connecting of the parts into a whole and with the whole. For complete literary interpretation, in addition to two levels and four elements (text, reader, co-text and purpose) it makes sense to divide interpretation in terms of types – lyric, epic and dramatic – as well as the phenomenon of discomfort in literature.

literary interpretation, reading of literature, two-level interpretation, differentiation between types

Za prihodnost interpretacije se vizionarji ne bojijo, saj je po t. i. interpretativnem obratu v drugi polovici 20. stoletja ta postala pomembna tako za naravoslovno kot družboslovno znanstveno polje. Tudi pomen interpretacije za literarno vedo je danes tako samoumeven, da ga je Jonathan Culler (2008: 78) poistovetil kar z družbeno prakso, številni razlagalci pa literarno interpretacijo tesno povezujejo z literarnim branjem. Sobivanje interpretacije in branja najlažje razložimo z enakopravnostjo obeh področij, čeprav se večkrat stikata skozi hipernimno soodnosnost; odvisno od raziskovalne perspektive je enkrat branje hipernim, drugič pa hiponim, kar velja tudi za interpretacijo.

Obstaja namreč veliko načinov branja, ki jih najenostavneje sistematiziramo ob upoštevanju štirih členov (Eco 2005: 12; Culler 2008: 80–82), besedilo, bralec, sobesedilo in namen, ki so odločilni tudi za literarno interpretacijo. Smiselno je, da upoštevamo za literarno branje in literarno interpretacijo iste člene, saj je njuno razmerje premosorazmerna odvisnost obeh področij, razložena na različne načine. Če se skozi perspektivo literarnega branja interpretacija razume kot tretja faza branja (Grosman 1989: 63–64), zveni skozi objektiv literarne interpretacije branje kot vzporednost interpretacije. Nejasno razmerje moči med obema področjema me v nadaljevanju ne bo zanimalo, prav tako tudi ne različne vrste branja, saj se bom posvetila skupnim točkam obeh pojavov. Literarno branje in literarno interpretacijo namreč razumem kot kompleksna procesa

opomenjanja literarnega besedila, ki ga skozi različne načine in vrste branja ali interpretacije opravlja literarno zmožen bralec ali razlagalec.

Literarna interpretacija

Za boljše poznavanje literarne interpretacije je treba ločevati med širšo in ožjo določitvijo interpretacije in temu razlikovanju pridružiti še določitev literarne interpretacije kot dvostopenjskega procesa. V širšem smislu je interpretacija družbena praksa, ki še vedno ohranja etimološko razlago tega pojma, tj. pojasnilo, »prevod« in pomen, v sodobnosti bolj osrediščeno na razumevanje; razumevanje besedila, njegovega pomena, tem ali sporočil. Če po eni strani lahko ponudi eno delo več interpretacij in je interpretacija nikoli dokončan proces, sta po drugi strani tudi bralec ali poslušalec proizvajalca pomena, prav tako kot avtor in besedilo, bistveno določeno s kontekstom. Proces interpretacije je torej obarvan s subjektivnostjo, nemalokrat tudi z modnimi smernicami ali s prevladujočim okusom določene dobe. Različne metode in pristope je treba argumentirati tako, da je književnost pot in cilj te poti, saj se je prevečkrat dogajalo, da je bila zgolj empirično (npr. literarnozgodovinsko) nizanje podatkov. Pri ožji določitvi interpretacije upoštevam Ecovo (2005: 12) in Cullerjevo definicijo (2008: 80–82) tako, da Ecovo intenco besedila razširjam s štirimi odločilnimi členi Cullerjeve definicije, tj. namen, besedilo, sobesedilo in bralec, izmed katerih najbolj izpostavim prav namen besedila. Eco je namreč prepričan, da čeprav nas besedila vabijo k svobodi interpretacije, ne smemo v tej neskončnosti pomenov pozabiti na namen besedila. Njegovo zagovarjanje usmerjevalnega principa interpretacije je nekakšno nadaljevanje Derridajevega uvida, ki je delno poenotil različna prepričanja o brezmejnosti interpretacije s priporočilom o neizstopanju iz besedila: po Derridaju (Biti 1997: 151) je besedilnost postala sam modus obstoja, ki pripenja entitete na svoje »besede«.

Ker naj bi literarna interpretacija predstavljala književno delo kot umetniško celoto, ki jo sestavljajo posamezne prvine dela, predlagam dvostopenjsko strukturo literarne interpretacije, v kateri se različne stopnje in procesi, tj. zaznavanje, doživljanje, analiziranje, pojasnjevanje, razlaganje, vrednotenje in opomenjanje, prepletajo, dopolnjujejo in zaokrožujejo, pomembna pa je krožna povezanost delov v celoto in s celoto. Prva faza, v kateri so prevladujoči procesi zaznavanja, doživljanja in analiziranja (čeprav se že tu pojavijo tudi pojasnjevanje, razlaganje, vrednotenje in opomenjanje), upošteva predlog S. Sontag (2000: 246–247) o »ponovitvi vsebine« in recepcijsko vodilo refleksije bralnega procesa, pri katerem se upoštevata sprejemanje in doživljanje, hkrati pa se opisujeta ali analizirata struktura posameznih sestavin in odnosov med njimi. Drugo stopnjo predstavljajo procesi pojasnjevanje, razlaganje in razumevanje pomenov z iskanjem smisla v ustreznih kontekstih (seveda so prav tako prisotni procesi prve faze, a manj odločilni), katerih označitev povezuje objektivnost analize z lastno miselno perspektivo razlagalca. Čeprav so vsi procesi medsebojno prepleteni in razporejeni po obeh stopnjah, sta na drugi stopnji najbolj sinkretična vrednotenje in opomenjanje oziroma osvetlitev dela z veljavnimi sistemi literarnih in kulturnih vrednot v smislu umeščanja in tudi prepoznavanja povprečnosti ali izjemnosti interpretiranega besedila. Da bi bila podoba literarne interpretacije popolnejša, je treba poleg štirih členov in dveh stopenj literarne interpretacije upoštevati tudi zvrstno diferenciacijo oziroma delitev interpretacije glede na zvrsti, liriko, epiko in dramatiko, vključujoč posamezne zvrstne različice razlaganja književnosti.

Literarnozvrstna interpretacija: pesništvo in pripovedništvo

Poleg delitve na tri zvrsti[1] upošteva literarnozvrstna interpretacija tudi delitev na drugi ali tretji ravni, tj. hierarhizacijo glede na zvrst, vrsto in žanr ali obliko. Leposlovje se torej deli na tri literarne zvrsti, ki jih je Staiger (1978: 24) v smislu tradicionalne poetike razvrstil glede na čas in značaj. Časovni kriterij se zdi že zastarel, značajski pa kljub tradicionalnosti še delno veljaven, ko pripisuje liriki evokacijo, epiki predstavljanje, dramatiki pa napetost. Nasprotno pa je Hans Robert Jauss v estetiki recepcije vezal zvrsti na pojem horizont pričakovanja: v romantiki je npr. prevladovala poezija, v sodobnosti roman. Pogosto je bila v različnih obdobjih kot osrednja zvrst pojmovana lirika (Kos, Dolinar ^{5}2009: 200), ker je najmočneje določena z jezikom, najneposrednejša v svoji izjavnosti in v razmerju do predmeta. Po splošno razširjenem pojmovanju, ki je nastalo v romantiki, je izrazito subjektivna, izraz čustev in razpoloženj nekega jaza; vendar se v strožjih formah, npr. oda, himna ali sonet, subjekt umakne samemu predmetu, temi, vsebinskim in formalnim zahtevam zvrsti, prav tako nastopa drugačna (neklasična) subjektivnost tudi v sodobni poeziji.

Za glavne značilnosti lirike veljajo ritem, rima, kitica, zgoščenost in metaforičnost, Staiger (1978: 31) poudarja tudi pomen kratkosti, ki zahteva zgoščenost poezije. Razpoloženje pesmi ponavadi poskrbi za to, da se lahko različna občutja kar nizajo, medtem ko se v (tradicionalni) pripovedi smiselno povezujejo med seboj. Izmed vseh literarnih zvrsti je prav poezija najbolj avtoreferencialna, saj se najbolj nanaša na lastne konvencije in s tem obrača pozornost bralca na sam jezik in postopke ubeseditve pesmi. Na tej točki se ne moremo izogniti najbolj uveljavljeni definiciji pesniškega jezika, ki jo je zapisal Roman Jakobson, najpomembnejši teoretik ruskega formalizma. Razlikoval je med pojmoma poezija in poetičnost; medtem ko je prvi pojem netrden in časovno pogojen, je drugi kot pesniška funkcija prvina sui generis. Poetičnost je po njegovo zgolj del zapletene strukture, vendar del, ki nujno spreminja druge prvine in soodloča o naravi celote. Tako besede in njihov pomen niso neobčutljiv namig na stvarnost, ampak dobijo lastno težo in vrednost. Podobno je pesniškost določil tudi Manuel Duran (Perloff 2009: 83): »Bistveni pogoj pesniškega jezika je torej odsotnost naivnosti, njegova nenehna samoozaveščenost. Ko v vsakdanjem življenju govorimo o trivialnih rečeh, to počnemo z minimalnim spoštovanjem do jezika.« Samo rahlo je modificiral znano Jakobsonovo izjavo o pesniškem jeziku tudi Stanley Fish (Perloff 2009: 86): »Literatura je jezik, vendar jezik, okoli katerega smo zarisali okvir, okvir, ki kaže na odločitev, da bomo sredstva, ki jih je jezik že od nekdaj imel, obravnavali s posebnim samozavedanjem.«

Izjave v liriki zelo težko primerjamo s tistimi v resničnem življenju, zato je Culler (2008: 92) pripisal poeziji ekstravaganco. Ne le da se zdi, da pesmi nagovarjajo vse, razen dejanske publike (npr. besede in nemško družino v besedilih v prilogi), ampak jih nagovarjajo celo s hiperbolami. Pretiravanje je v poeziji namreč zelo pomembno: npr. Kosovel v pesmi *Vse te besede* enači besede z borovim morjem in jih tako razlaga kot nekaj zelo opojnega, H. Müller pa v kratki zgodbi *Švabska kopel* namerno pretirava z umazanijo neke nemške družine. Pri interpretaciji lirike se dotaknemo paradoksa lirike, saj je ekstravaganca lirike in liričnega povezana s tem, kar teoretiki

1 Delitvi na tri zvrsti se zaradi omejenosti svoje razprave in njene usmerjenosti na literarno interpretacijo ne bom mogla natančno posvetiti. Nakazala bom samo razlike med liriko in epiko ter jih v korist besedilnega pristopa celo poprepro-stila, saj bom zaradi prostorske omejenosti v nadaljevanju interpretirala le eno lirsko in dve pripovedni besedili.

že od antike imenujejo »sublimno«. Sublimno[2] je odnos do tega, kar presega človeške zmožnosti razumevanja, vzbuja spoštovanje ali čustveno napetost in govorcu daje občutek nečesa onkraj človeškega. Ker pesmi temeljijo na postavljanju jezika v ospredje in vzbujanju nenavadnega občutka zaradi metrične organizacije in ponavljanja glasov, teorija poezije predpostavlja odnose med različnimi vrstami organizacije jezika – metrično, ritmično, fonološko, semantično, tematsko – ali med semantičnimi in nesemantičnimi razsežnostmi jezika. Pesem je namreč struktura označevalcev (Culler 2008: 95), ki absorbira in rekonstruira označence, in sicer v smislu, da njeni formalni vzorci vplivajo na njene semantične strukture, pri čemer prilagajajo pomene, ki jih imajo besede v drugih kontekstih, in jih izpostavljajo novi organizaciji. Ta spremeni njihov poudarek in žarišče, premakne dobesedne pomene v prenesene in uskladi izraze v skladu z vzorci paralelizma.

Tako lahko npr. bralcu ali poslušalcu ritem zagotavlja ugodje, ne da bi razvozlal pomen določenih verzov. Verzi *Čin, čin, čin Drežnica, kje so kozice* so verzi, ki smo jih ponavljali, ne da bi se vprašali, kaj ali kje je Drežnica in zakaj so kozice umeščene ravno tja. Tudi če bi razumsko povezali besede med seboj, bi lahko ta dva verza pozabili prej, zato je bolje, da smo ju ohranili v mehanskem spominu. Edgar Allan Poe (1983: 40–52) je v svojem eseju *Filozofija kompozicije* poudaril prav pomen pripeva za doživljanje in razlago pesmi. Razložil ga je kot tečaj, na katerem se celotna zgradba vrti zaradi umetniškega učinka. Pripev je močan ravno zato, ker ga sestavlja monotonija zvoka in misli, užitek ob ponavljanju. Poeju se zdi, da mora biti pripev,[3] ker je monotono obsesiven, ena sama zveneča beseda, ki omogoča ponavljajoč se in nepretrgan zanos, in zdi se mu popolnoma jasno, da izbere v pesnitvi *Krokar* besedo *nevermore*. Če namenja refren (literarno zmožnemu) bralcu zvočni užitek in intuitivno prepuščanje ritmičnim posebnostim, ga zgoščenost, metaforičnost, avtorefleksivnost, paradoksalnost, ekscesivnost in sublimnost poezije nagovarjajo še k poglobljenemu in ustvarjalnemu branju. To zahteva več truda, znanja in sistematike, zato ga mnogi (predvsem mlajši) bralci odklanjajo. Izogibajo pa se mu tudi zato, ker so zmotno prepričani, da prinašata branje in interpretacija samo sprostitev, umiritev in zabavo.

Nelagodje pri branju ali interpretaciji književnosti je običajen pojav, ki ga je treba reflektirati[4] ter analizirati drugačnost in tujost literature. N. Šlibar (2008) za lažje razumevanje in interpretiranje literature ozavešča sedmero tujosti: diskurzivno, kulturno, sistemsko, funkcijsko, strukturno, receptivno in situacijsko tujost. Različnih tujosti ne bom tako natančno drobila, ampak bom v nadaljevanju samo sintetizirala nekatere njihove ključne teze. Bralci lahko občutijo tujost že pri

---

2 Sublimno spreminja pesnike v vidce ali vizionarje, ko omogoča lirskemu jazu nagovarjati živo in neživo naravo s hiperbolično zahtevo, naj ga vesolje u/sliši: s to potezo se pesniki umestijo v pesniški prostor kot sublimni pesniki ali vizionarji. Postanejo nekdo, ki lahko govori z Naravo, in oseba, kateri se bo Narava morda odzvala.

3 Poe (1983: 40–52) se v *Filozofiji kompozicije* zaveda, da tako monotonega refrena ali pripeva (*nevermore*, slovensko prav nikdar) v pesmi Krokar ni mogoče utemeljeno pripisati človeškemu bitju, zato ga podeli krokarju. V istem prispevku razmišlja pesnik tudi o temi, ki bi delovala najbolj žalostno in učinkovito: za to določi smrt lepotice, pri kateri združi tarnajočega ljubimca in krokarja, za sugestiven kronotop pa določi noč in potolkavanje na vrata.

4 Pojem nelagodja je bil uveden na področje kulture s spisom Sigmunda Freuda *Das Unbehagen in der Kultur*. N. Šlibar (2008: 18) meni, da je v šolski praksi napačno zamenjevati literarna besedila s trivialnimi, češ da bo manj izkušenemu (predvsem mlademu) bralcu lažje razložiti književnost; prav uporaba manj zahtevnih besedil brez opozorila o njihovi kvaliteti je nesmiselna, saj bi bilo treba v takem primeru tudi razložiti njihovo trivialnost, kar pa zahteva zelo izkušenega učitelja.

prepoznavanju t. i. literarne pogodbe[5] na splošno, nato na več nivojih, pri razbiranju vsebine in oblike ali celo ubeseditvi svojih občutkov pri recepciji. Pri razbiranju vsebine lahko začutijo t. i. kulturno tujost, če v prebranem besedilu prepoznajo nenavadno temo, neobičajen lik, nerealno situacijo ali absurden kronotop. Prav soočanje s tujim preko Drugega je bistveno poslanstvo literature in tudi če kljub daljšemu prilagoditvenemu obdobju bralec ne sprejme neznanega ali neobičajnega, še ne pomeni, da se mora v prihodnosti odločati samo za znano in običajno. Poleg kulturne različnosti je lahko bralcu tuja tudi formalna zapletenost ali literarna artificialnost, če učinkov besedila ne doživi kot posebnega sistema, ki potrebuje tudi posebno, večkrat zapleteno obliko. Najtežje je v strukturi literarnega besedila prepoznavati potujitvene postopke, avtorereferenčnost in polisemičnost: večpomenske situacije praviloma ustvarjajo občutek nelagodja in nas silijo k omejevanju na en sam pomen, saj je potreba po redukciji večpomenskosti najbrž povezana z orientacijo in željo čim bolje se znajti v določeni situaciji. Čeprav je večpomenskost lahko izvir zadovoljstva ob ustvarjanju vedno novih pomenskih mrež, zahteva od bralca ustvarjalni pristop, domišljijski in miselni napor, na katerega večkrat ni pripravljen. Tako kot vse naštete situacije nelagodja lahko reflektiramo in sčasoma celo odpravimo (a ne pri vseh bralcih) tudi t. i. recepcijsko tujost, osredotočeno na tujost sprejemanja besedila. Prav zaradi razplastenosti in včasih zapletenosti literarnega besedila nam pri tej tujosti pomaga tehnika upočasnjenega branja, glasno branje in vodeno literarno branje ali vodena interpretacija.

Različne vrste nelagodja ne pomenijo nepremagljive ovire v bralnem in interpretativnem procesu, saj so lahko celo sprožitveni element ustvarjalnosti in novega znanja, hkrati pa se kot bralci in razlagalci ne smemo ukloniti pred zahtevo všečnosti. Presojanje dela predvsem na temelju njegovega čustvenega vpliva imenuje Sutherland (2012: 28) »afektivna zmota«. To, kako nas literarno delo gane ali kaj čutimo do njega, namreč ni najpomembnejše. Ali je pri izražanju inteligentne kritične sodbe pomembno, ali nam je delo ugajalo? Odgovorimo lahko s premislekom o pomenu odgovora *všeč mi je*, ki je lahko tudi izogibanje pravemu odgovoru. Če namreč na vprašanje »Kaj meniš o novi pravljici Svetlane Makarovič« odgovorimo »všeč mi je«, s tem nismo povedali ničesar tehtnega, lahko smo se celo izognili pravi sodbi. Všečnost ne more biti merilo za presojanje knjig, saj lahko pronicljivo kritiko ali analizo literarnega dela opravimo tudi, če nam knjiga ni všeč. Čustvena zavzetost pri branju in interpretaciji besedila je zelo pomembna, ni pa nujno, da je vedno pogojena s pozitivnimi čustvi: tudi sovraštvo do določenega lika ali odpor do določene literarne oblike lahko ponudi zelo veliko ustvarjalnih vzgibov pri branju in interpretaciji. Prvotno čustveno motivacijo mora namreč nadgraditi refleksija in ponotranjanje literarne izkušnje, za katero pa ni pogoj všečnost besedila. Seveda pa nenaklonjenosti besedilu ne moremo enačiti z zadržanostjo: danes beremo o smrti male Nell v romanu *Oliver Twist* drugače kot v času Dickensa. Takrat so namreč pristaniški delavci v New Yorku vpili proti ladjam, ki so vozile najnovejše izvode iz Anglije: »Ali je že umrla?« Ko je sam avtor na javnih branjih prebiral odlomke o njeni smrti, mu je srčni utrip tako poskočil, da so se zdravniki bali za njegovo življenje; podobni nastopi so njegovo življenje res skrajšali. Medtem ko je bilo npr. za viktorijansko dobo značilno, da so bralci pokazali več čustvene

5 Literarna pogodba je termin, ki sem ga uvedla (Zupan Sosič 2011: 34) po analogiji Ecovega izraza fikcijska pogodba in pomeni dogovor med avtorjem, besedilom in bralcem o poznavanju literarnosti, njenih pravil in (žanrskih) določil. Literarna pogodba je dogovor, ki odraža avtorjevo, besedilno in bralčevo poznavanje literarnosti.

vznemirjenosti ob branju, in za današnjo to, da pokažemo manj, prav ta vznemirjenost še ne more biti kriterij za kvaliteto pisanja ali branja, kot tudi ne za odsotnost komentarja, refleksije ali kritike prebranega.

Poskus literarne interpretacije: Kosovelova pesem *Vse te besede*, odlomek iz Tavčarjeve pripovedi *Cvetje v jeseni* in kratka zgodba *Švabska kopel* Herte Miller

Medtem ko so se sčasoma razvili različni teoretični modeli interpretiranja pesmi,[6] ki jih je izpopolnila tudi literarna interpretacija, še vedno primanjkuje (podobnih) modelov za razlago pripovednih vrst, predvsem romana, najmanj pa se (na žalost) še vedno interpretira dramska besedila. Vse do druge polovice 20. stoletja je književnost pomenila predvsem poezijo, šele nato jo je zasenčil roman: izpopolnitev interpretacijskih strategij, načinov in modelov romana naj bo torej naloga prihodnosti, prav tako tudi posvečanje več pozornosti drami. Kot za liriko bom v nadaljevanju tudi za epiko samo nakazala nekatere možnosti literarne interpretacije, za zaključek pa sintetizirala svoje poskuse v obliki literarne interpretacije treh besedil: Kosovelove pesmi *Vse te besede*, odlomka iz Tavčarjeve pripovedi *Cvetje v jeseni* in kratke zgodbe *Švabska kopel* H. Miller. Če je poezija izjavljala na posebno zgoščen, celo ekscesiven način, je za epiko ali pripovedništvo značilno pripovedovanje, opisovanje ali prikazovanje dogajanja v zunanjem svetu, pa tudi v notranjosti literarnih oseb. Najbolj razširjena razlaga pripovednega temelji na t. i. pripovedni prasituaciji: pripovedovalec pripoveduje poslušalcu na poseben način, najbolj slikovita razlaga pa meri na izoblikovanje podob v bralčevi predstavnosti in zato epiko postavlja v bližino likovne umetnosti (po podobni logiki se pesništvo primerja z glasbo). Širše razumljeno je torej pripovedovanje celotni proces komunikacije ali diskurza med avtorjem in bralcem ter pripovedovalcem in pripovedovancem[7] (Wales 1989: 312). Če to povzemalno postklasično definicijo še poenostavimo, lahko razložimo pripovedovanje kot ustno ali pisno predstavitev resničnih ali izmišljenih dogodkov (Baldick ^{3}1996: 145; Biti 1997: 318; Kos ^{5}2009: 194; Wales 1989: 312; Wilpert ^{7}1989: 266).

Literarno interpretacijo treh besedil, pesmi *Vse te besede*, odlomka iz *Cvetje v jeseni* in kratke zgodbe *Švabska kopel*, bom izpeljala po obeh stopnjah s primerjalno analizo, upoštevajoč štiri člene literarnega branja (besedilo, sobesedilo, bralec in namen) in razlike med obema zvrstema, liriko in epiko. Primerjava besedil na prvi stopnji, fazi zaznavanja, doživljanja in analiziranja, predvsem »ponovi vsebino« in enostavno reflektira prve bralne vtise ob analizi strukture. Tu bralec hitro ugotovi, da je besedilom skupen večerni družinski prizor; v prvem je prisotna skupna večerja, v drugem večerni/nočni govor lirskega jaza, v tretjem sobotna kopel. Že na tej fazi smo najbrž zaznali humornost prvega, nedorečenost (poetičnost) drugega in ironičnost tretjega, kar je pravzaprav njihova bistvena razlika, hkrati pa smo jih že hierarhizirali po načinu percepcije na lažje ali težje besedilo. Tovrstna hierarhičnost ni vrednostna in nam pomaga ozavestiti, česa pri prvem branju nismo razumeli, kaj nam je delovalo najbolj nenavadno ali tuje, kar nas bo usmerjalo naprej, tudi pri ostalih interpretativnih fazah. Ker na prvi fazi poskušamo sestaviti sporočilo, opazujemo

6 Čeprav so danes dosti bolj brani, množični in priljubljeni romani, se zaradi praktičnih razlogov še vedno večkrat interpretirajo pesmi. Najpogostejša sta dva: zaradi kratkosti pesmi se lahko navaja celotno besedilo, hkrati pa so interpretacijske tehnike, strategije in modeli že ustaljeni.

7 Pripovedovanec je literarna oseba, ki ji pripovedovalec pripoveduje.

tudi obliko pesmi in obeh pripovedi ter mogoče ugotovimo, da se *Švabska kopel* bolj približuje pesmi kot pripovedi, čeprav je kot kratka zgodba pripovedno besedilo. Pomagamo si z vprašanji: Kakšen je večerni prizor družine? Kateri je opisan/pripovedovan klasično in kateri sodobno? Kateri je na nas najbolj učinkoval in zakaj?

Čeprav pomeni prva stopnja literarne interpretacije za pripovedno besedilo pretežno sestavljanje zgodbe, lahko na tej stopnji na podoben način razložimo tudi pesem, tj. da ji poskušamo pripisati sporočilo v obliki zgodbenega (referenčnega) okvira. Prva stopnja je za sestavljanje pomena le izhodiščna, saj je šele druga stopnja tista, ki presega referenčno plast osnovnih informacij in vodi k sestavljanju pomena na višjih ravneh ali k zapolnjevanju »praznih mest«. Predstavljajo jo prevladujoči procesi, kot so pojasnjevanje, razlaganje in razumevanje pomenov z iskanjem smisla v ustreznih kontekstih, ter vrednotenje in opomenjanje kot najbolj sintetična in sinkretična procesa. Drugo stopnjo izpeljemo s pomočjo primerjalne analize, v kateri lažje primerjamo, analiziramo in vrednotimo več besedil hkrati (kot če bi interpretirali samo eno besedilo). Ker smo na prvi stopnji že pridobili osnovne reference, se naj druga ukvarja z bolj zgoščenimi ali manj razumljivimi izjavami, ki se običajno pojavljajo tudi kot jezikovne in stilne posebnosti, kar Barthes imenuje simbolni kod. Za nadgradnjo interpretacije sestavljamo pomen še s pomočjo literarnovednega znanja in prenosa zunajbesedilnega vedenja ter svojih izkušenj in predstav resničnosti na samo besedilo. Glede na zahtevnost in zgoščenost predlaganih besedil je najbolje, da začnemo interpretacijo z lažjim, tj. odlomkom iz *Cvetja v jeseni*, ki tudi iz konteksta aluzivnosti in sugestivnosti ostalih družinskih prizorov močno izstopa zaradi idilične predstavitve večernega obreda. Postavimo si izhodiščna vprašanja: Kako je opisana preprosta kmečka večerja? Ali začutite poteze idiličnosti in kaj pripomore k humornosti odlomka? Idiličnost najbrž lahko argumentiramo z Janezovo perspektivo, saj pripoveduje svojo ljubezensko zgodbo mestnim gospem in jo zaradi svoje zaljubljenosti kar precej idealizira. V odlomku sicer ni nejasnih mest, razumemo tudi odnos Liza – Danijel; če pa so, jih lahko hitro pojasnimo z umestitvijo odlomka v celotno povest, torej vse nejasnosti izhajajo iz zgodbene linije. V ospredju je namreč zgodbenost, pripovedovalec nam želi čim bolj slikovito predstaviti prvi večer mestnega sorodnika in hkrati pripovedovalca na Jelovem brdu. Popolnoma drugače je z zgodbenostjo v kratki zgodbi *Švabska kopel*. Že v prvi fazi interpretacije smo začutili, da pripovedovanje zgodbe o umivanju ni osrednja težnja te kratke zgodbe; kljub izmikanju (ali prav zato) linearni liniji dogodkovnosti je mogoče ravno nemško besedilo tisto, ki je na nas delovalo najbolj čustveno, čeprav si na začetku nismo znali razložiti nekega odpora ali nelagodja v zvezi z njim.

Po večpomenskosti in sugestivnosti se *Švabska kopel* bolj približuje Kosovelovi pesmi, druži pa ju tudi pripadnost moderni ali sodobni književnosti, za katero je na splošno značilno izogibanje komunikativne udobnosti[8] in odpoved humanosti v tradicionalnem smislu doživetja, sentimenta, velikokrat celo umanjkanja lirskega/epskega jaza. Najbolj opazno nagnjenje sodobne književnosti je tudi sporočanje dvoumnih vsebin in s tem sugestivno učinkovanje na bralčeve ne/racionalne plasti. V obeh besedilih, pesmi in kratki prozi, v opisu realnosti začutimo tipično disonančno napetost moderne/

8 Friedrich (1972: 245) primerja izmikanje komunikativni udobnosti s počasnim navajanjem na temo, o moderni poeziji pa piše takole: »Kdor je zmožen ljubiti, zasliši v tej liriki trdo ljubezen, ki hoče ostati neobrabljena in zato prej govori v zmedo ali tudi praznino kot proti nam. Realnost, razklenjena ali razdejana s silo fantazije, leži v pesmi kot polje ruševin: a prav v ruševinah in nerealnostih je skrivnost, zaradi katere pesniki sploh pesnijo.«

sodobne književnosti. Ta realnost ne opisuje s toplino znanega gledanja in čutenja: pelje nas v neznano tako, da nam resničnost odtujuje ali celo deformira. Realnost je običajno izločena iz prostorskega, časovnega, stvarnega in duhovnega reda ter odtegnjena od razlik med lepim in grdim, med bližino in daljavo, med prijetnim in neprijetnim. Ker na splošno neprijetno močneje doživimo kot prijetno, je v nemški pripovedi estetika grdega tisti princip, ki deluje najbolj subverzivno in inovativno. Sivi rezanci umazanije nam namreč pričarajo gnusno podobo nečistosti – vendar grdo ni samo nasprotje lepega, temveč samostojna vrednota, pomembna za disharmonijo, ki odstranjuje enoličnost v tem pripovednem besedilu.

Grdota osnovnega motiva je uravnotežena s formalno lepoto, z oblikovanjem same kratke zgodbe, kar bi lahko imenovali lirizacija pripovedi ali pesem v prozi. Prav poglobljena usmerjenost na jezik, obliko in polepotenost ubeseditve druži drugo in tretje besedilo, bolj konkretno je to poseben ritem (ponavljanje preprostih konstrukcij), pesniške podobe in simbolika. Če je v Kosovelovi pesmi metaforika že ustaljena (vsaj nam Slovencem je znana: zavit v burjo, tihota kraške poti), nas vseeno pozitivno preseneti nova metafora borovo morje, ki si jo poskušamo najprej razložiti. Razlaga metaforike odstira simboliko prižiganja besed in zvezd. Spremlja jo estetizacija kraške pokrajine in v njej družine ter odprtost nekaterih lirskih situacij: nespečnost lirskega subjekta, zdramitev matere, dehtenje besed. Popolnoma drugačno sugestivnost, sugestivnost estetike grdega, vpelje H. Müller, ko nas z izenačitvijo dveh pomenskih polj, semantike juhe in umazanije, šokira, predvsem pa s podobo umivanja v isti vodi. Pri posvečanju strukturi stavkov (ponavljanje postopkov čiščenja je opazno tudi v strukturi) se ne moremo izogniti preprostemu vprašanju, ki nam bo pomagalo k zapletenejšim povezavam: Zakaj se vsi umivajo v isti vodi? Ker ne gre za socialno temo, saj nam drugi odstavek zelo jasno nakaže status družine (gledajo televizijo že v času, ko ta ni bila tako pogosta, torej ne trpijo pomanjkanja), lahko umazanijo, navidezno čistost, črno barvo in sam ekspresivni naslov povežemo z nemško preteklostjo ali pa samo z nemštvom, ki poudarja malomeščanske kreposti, poslušnost, red, čistočo. Da so vrednote v *Švabski kopeli* prikazane ekspresivno, ironično in groteskno, dokazuje že odziv s strani banatskih Nemcev, ki so njeno pisanje označili za »skrunitev lastnega[9] gnezda.«

Na drugi stopnji, ki je tudi stopnja primerjave med različnimi oblikovnimi postopki, procesi in formalnimi značilnostmi, lahko primerjamo bogastvo jezika, pripovedne in pesniške izčiščenosti, večpomenskost in semantično sugestivnost. Tu lahko tudi primerjamo vse tri naslove, od katerih samo Kosovelov ni simboličen, čeprav se v pesmi vse vrti okrog moči besede in njenega učinka. Kako učinkuje na bralce preprosti naslov (*Vse te besede*), ki je pravzaprav ponovitev prvega verza in ustaljena navada že iz 19. stoletja za naslavljanje pesmi? Ali se ta preprostost naslova nadaljuje tudi v pesmi? Pri različnih postopkih primerjave oziroma procesih druge faze interpretacije – pojasnjevanju, razlaganju in razumevanju pomenov z iskanjem smisla v ustreznih kontekstih – smo se vseskozi srečevali tudi z vrednotenjem in opomenjanjem v smislu umeščanja v veljavne sisteme literarnih in kulturnih vrednot, ki sta najbolj sinkretična procesa druge stopnje literarne interpreta-

9 Herta Müller (1953) se je rodila v romunski vasi Nitzkydorf, kjer so živeli banatski Švabi. Na svojo rojstno vas nima lepih spominov, a je vseeno (mogoče prav zato) tudi po preselitvi v Nemčijo redno prostor njene pripovedi. Na vasi je vladala etnocentrična miselnost, da so vsi drugi slabši ali manjvredni: Madžari osorni, Romuni umazani, banatski Nemci pa urejeni, prizadevni, čisti.

cije. Druga faza torej ne more delovati kot samostojna enota (saj je tesno povezana s prvo fazo), je pa pomembna za prepoznavanje literarnosti ali literarne kvalitete besedila ter povprečnosti ali presežnosti posameznih delov besedila in interpretiranega besedila v celoti. Povprečnost prvega besedila naj nam dokaže nadaljnje branje, saj je samo odlomek iz Tavčarjeve povesti prekratek, nam pa kljub kratkosti nakaže svojo idilično ali idealizirajočo predstavo slovenskega podeželja, ki se v nadaljevanju še stopnjuje s poprepreproščeno sentimentalnostjo in predvidljivo ljubezensko zgodbo. Na drugi stopnji nas drugo in tretje besedilo po svoji kvaliteti presenetita, čeprav ne spadata med najbolj uveljavljene ali znane v opusih obeh ustvarjalcev; poleg vsega naštetega v drugi fazi k mnenju o literarni kvaliteti prispeva tudi podobna kombinacija impresije in ekspresije ter mimetičnega in simbolnega.

Sklep

Literarna interpretacija je tesno povezana z literarnim branjem, saj sta oba kompleksna procesa opomenjanja literarnega besedila, ki ga skozi različne načine in vrste branja ali interpretacije opravlja literarno zmožen bralec ali razlagalec. Ker naj bi literarna interpretacija predstavljala književno delo kot umetniško celoto, ki jo sestavljajo posamezne prvine dela, predlagam dvostopenjsko strukturo literarne interpretacije, podobno dvostopenjskemu literarnemu branju, v kateri se različne stopnje in (že omenjeni) procesi, tj. zaznavanje, doživljanje, analiziranje, pojasnjevanje, razlaganje, vrednotenje in opomenjanje, prepletajo, dopolnjujejo in zaokrožujejo, pomembna pa je krožna povezanost delov v celoto in s celoto. Prva faza, v kateri prevladujejo zaznavanje, doživljanje in analiziranje, upošteva predlog S. Sontag o »ponovitvi vsebine« in recepcijsko vodilo refleksije bralnega procesa – natančneje se v tej fazi upoštevata sprejemanje in doživljanje, vzporedno z opisovanjem ali analiziranjem strukture posameznih sestavin in odnosov med njimi. Drugo stopnjo predstavljajo pojasnjevanje, razlaganje in razumevanje pomenov z iskanjem smisla v ustreznih kontekstih, katerih označitev povezuje objektivnost analize z lastno miselno perspektivo razlagalca. Čeprav so vsi procesi medsebojno prepleteni in razporejeni po obeh stopnjah, sta kot najbolj povzemalna procesa na drugi stopnji določena vrednotenje in opomenjanje oziroma osvetlitev dela z veljavnimi sistemi literarnih in kulturnih vrednot v smislu umeščanja in tudi prepoznavanja povprečnosti ali izjemnosti interpretiranega besedila. Da bi bila podoba literarne interpretacije popolnejša, je treba poleg štirih členov in dveh stopenj literarne interpretacije upoštevati tudi delitev interpretacije glede na zvrsti, liriko, epiko in dramatiko, vključujoč posamezne zvrstne različice razlaganja književnosti. Ker so se v preteklosti najbolj razvile tehnike, strategije in načini interpretacije poezije, naj bi se v prihodnosti bolj posvečali izpopolnitvi interpretacije daljših pripovednih vrst, npr. romana, ter razlagi dramskih besedil. Izmed vseh literarnih zvrsti je prav poezija najbolj avtoreferencialna, saj se najbolj nanaša na lastne konvencije in s tem obrača pozornost bralca na sam jezik in postopke ubeseditve pesmi. Izjave v liriki zaradi neobičajnosti in tudi ekstravagance zelo težko primerjamo s tistimi v resničnem življenju, zato se ravno v povezavi z liriko največkrat pojavi pri bralcih odpor do branja ali interpretacije, izvirajoč iz t. i. čustvene zmote. Nelagodje pri branju ali interpretiranju književnosti namreč ne sme zaustaviti obeh procesov; v prihodnosti ju je treba še bolj načrtno reflektirati in si pomagati s tehniko upočasnjenega in glasnega branja ter usmerjane interpretacije, temelječe na primerjalni metodi.

Literatura

BALDICK, Chris, [3]1996: *Concise dictionary of literary terms*. Oxford: Oxford UP.
BITI, Vladimir, 1997: *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
CULLER, Jonathan, 2008: *Literarna teorija. Zelo kratek uvod*. Ljubljana: Založba Krtina.
ECO, Umberto, 2005: *O literaturi*. Tržič: Učila International.
FRIEDRICH, Hugo, 1972: *Struktura moderne lirike*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
KOS, Janko, DOLINAR, Darko idr., [5]2009: *Leksikon Literatura*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
KOSOVEL, Srečko, 1983: *Pesmi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
MÜLLER, Herta, 2011: *Nižave*. Radovljica: Didakta.
PERLOFF, Marjorie, 2009: *Wittgensteinova lestev. Pesniški jezik in čudnost vsakdanjega*. Ljubljana: LUD Literatura.
POE, Edgar Allan, 1983: *Krokar*. Filozofija kompozicije. Ljubljana: Mladinska knjiga.
SONTAG, Susan, 2000: Proti interpretaciji. *Nova revija* 19/219–220. 239–248.
STAIGER, Emil, 1978: *Umeće tumačenja i drugi ogledi*. Beograd: Prosveta.
SUTHERLAND, John, 2012: *Kako deluje literatura: 50 ključnih pojmov*. Ljubljana: Cankarjeva založba (Zbirka Bralna znamenja).
ŠLIBAR, Neva, 2008: Sedmero tujosti literature – ali o nelagodju v/ob literaturi, literatura kot tujost, drugost in drugačnost. Boža Krakar Vogel (ur.): *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. *Obdobja 25*. 15–37.
TAVČAR, Ivan, 1971: *Izbrano delo III: Med gorami, Cvetje v jeseni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2011: *Na pomolu sodobnosti ali o književnosti in romanu*. Maribor: Litera. 17–80.
WALES, Katie, 1989: *A Dictionary of stylistcs*. London, New York: Longman.
von WILPERT, Gero, [7]1989: *Sachwörterbuch der Literatur*. Stuttgart: Kroner.

Priloga

Ivan Tavčar, *Cvetje v jeseni*

Najprej se je pred nas postavila velika skleda celega krompirja, iz katere se je močno kadilo. Mati Barba je na mizo za družino natrosila velik kup soli, za naju z gospodarjem pa manjšega. Sad zemlje smo jemali iz sklede, ga solili in jedli. Ko sta bila v posodi zadnja dva kosa, ju je pograbil hlapec Danijel, rekoč:

»Ostati nič ne sme!«

Nato je prišel na vrsto sok, v katerega je vrgla gospodinja veliko kepo rumenega masla. Vsak je dobil leseno žlico – ki bi jo ti, Marica, komaj bila spravila v svoja usteca – skupno smo zajemali, pridno in z vnemo. Tu in tam je Liza zavpila nad Danijelom:

»Ne lovi samo štrukljev!«

Pa hlapče se ni dosti brigalo za to karanje. Ko je bilo le še malo v skledi, je to k sebi potegnil, režeč se:

»Da ne bo mati mislila, da slabo kuha!«

Srečko Kosovel, Vse te besede (*Pesmi*)

Vse te besede bi morale biti
dehteče ko borova morja,
jutranje zvezde, ki ugašajo
ob zarji iznad pogorja …

Pa je polnoč še, pa je polnoč še
in jih moram prižgati,
da v tej sivi kraški hiši
nam je še ostati.

V temen plašč zavit jim v burjo
govorim, ko se zaganja
v okna; pa se mati vzdrami
in pomisli in zasanja …

Jaz pa divji sem kot burja –
proč, o proč je moje spanje.
Tiho stopam preko póti kraških.
Noč mi sije nanje.

Herta Miller, Švabska kopel (*Nižave*)

Sobota zvečer. Kopalniška peč ima žareč trebuh. Prezračevalno okence je trdno zaprto. Pretekli teden se je dveletni Arni zaradi hladnega zraka prehladil. Mati majhnemu Arniju z izpranimi hlačkami umiva hrbet. Majhen Arni tolče okrog sebe. Mati majhnega Arnija dvigne iz kadi. Ubogi otrok, reče stari oče. Tako majhen otrok se še ne bi smel kopati, reče stara mama. Mati stopi v kad. Voda je še vroča. Milo se peni. Mati si drgne sive rezance umazanije z vratu. Materini rezanci plavajo po vodni površini. Kad ima rumen rob. Mati stopi iz kadi. Voda je še vroča, zakliče mati očetu. Oče stopi v kad. Voda je topla. Milo se peni. Oče si drgne sive rezance s svojih prsi. Očetovi rezanci plavajo z materinimi rezanci na vodni površini. Kad ima rjav rob. Oče stopi iz kadi. Voda je še vroča, zakliče oče stari materi. Stara mati stopi v kad. Voda je mlačna. Milo se peni. Stara mati si drgne sive rezance s svoji ramen. Rezanci stare matere plavajo z materinimi in očetovimi rezanci na vodni površini. Kad ima črn rob. Stara mati stopi iz kadi. Voda je še vroča, zakliče stara mati staremu očetu. Stari oče stopi v kad. Voda je ledeno hladna. Milo se peni. Stari oče si drgne sive rezance s komolcev. Rezanci starega očeta plavajo z materinimi, očetovimi in rezanci stare matere na vodni površini. Stara mati odpre vrata kopalnice. Stara mati zre v kad. Stara mati ne vidi starega očeta. Črna voda za kopanje pljuskne čez črni rob črne kadi. Stari oče je najbrž v kadi, si misli stara mati. Stara mati za sabo zapre vrata kopalnice. Stari oče izpusti kopalno vodo iz kopalne kadi. Materini, očetovi in rezanci stare matere in starega očeta krožijo nad odtokom.

Švabska družina sedi sveže okopana pred ekranom. Švabska družina sveže okopana čaka na televizijski film v soboto zvečer.

Miran Hladnik
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 821.163.6(091)"20"

Perspektive slovenske literarne zgodovine

Jamstva za preživetje literarne zgodovine v digitalni prihodnosti so: digitalizacija literarne dediščine, spletna dostopnost literarnih novitet in literarnovednih objav, angažma študentov pri infrastrukturnih delih v stroki in s tem skupinsko avtorstvo na Wikipediji, Wikviru in drugih podobnih spletiščih, ki delujejo pod licenco *creative commons*. Prihodnja literarna zgodovina bo bolj kot dosedanje javna, mednarodno vpeta, interdisciplinarna, dosedanji ideal zgodbenosti, ki ga vsebuje zahteva po veliki sintezi, pa bodo nadomestile podatkovne zbirke in orodja za njihovo uporabo.

digitalizacija, wikiji, prosti dostop, skupinsko avtorstvo, množičenje

The guarantees for the survival of literary history in the digital future are: the digitalisation of the literary heritage, online access to new literary works and publications on literary studies, and student involvement with infrastructural work in the field involving shared authorship in Wikipedia, Wikivir and similar websites that operate under a creative commons licence. The literary history of the future will be more public, more international and interdisciplinary, while the ideal of fictionality, which demands literary-historical synthesis, will be replaced by databases and tools for their use.

digitalisation, wikis, open access, distributed authorship, crowdsourcing

Humanistika ima pogled uperjen v preteklost, da bi v njej razbrala navodila, kako se obnašati v prihodnosti. Od literarnih del, še bolj pa od avtorjev literarnih del, ki jih obravnavamo v šoli, pričakujemo, da nam pokažejo »daljo in nebeško stran«,[1] in avtorji sami radi prevzemajo vlogo nacionalnih bardov, socialnih razsodnikov in prerokov. Zgledujoč se pri njihovem preroškem obnašanju, si tudi literarni zgodovinarji včasih domišljamo, da za razliko od manj načitanega dela populacije vemo za pravo pot, če že ne za cel narod, pa vsaj za njegovo literaturo: napovedujemo, v katero smer bo zaplul »osrednji« ali »razvojni tok« literarnega ustvarjanja, in tiščimo v ospredje tiste literarne pojave, ki imajo po našem težo za prihodnost ali, kakor radi rečemo, ki bodo »prestali časovni preizkus«.

S fantazmami te vrste so v ostrem nasprotju glasovi od drugod, ki trdijo, da se naše življenje spreminja tako zelo hitro, da ni človeka, ki bi v tem trenutku zmogel napoved, s čim si bodo čez pol stoletja služili kruh pravkar rojeni prebivalci planeta, kaj šele da bi predvidevali, kakšno literaturo bodo brali, ali bodo sploh brali, ker bodo knjige le poslušali ali jih celo gledali, sooblikovali njihove zgodbe in v njih nastopali.

Slovenska družba je zanimiva mešanica previdnega, konservativnega obnašanja in vitalnih, tveganih odločitev v zgodovinsko prelomnih časih, ki je populaciji na tem delu globusa pomagala kulturno preživeti do današnjega časa. Zdi se nam (bolje: želeli bi), da nas ta izkušnja usposablja tudi za preživetje v prihodnosti, v iskanju nekakšne srednje poti med nevarnimi skrajnimi možnostmi.

1 Iz Motta k zbirki *Čez plan* (1904) Otona Župančiča.

Vsaj kar se jezika tiče, so obeti dobri. Slovenščina je med tistimi 150–300 jeziki od skupaj okrog 6500 jezikov danes,[2] ki naj bi v prihodnosti edini preživeli. Ne sodi sicer v prvo kategorijo, »cono udobja«, v kateri se nahaja 16 največjih jezikov na svetu, je pa že v drugi skupini 85 »vitalnih jezikov«,[3] ki imajo zadostno število govorcev (2 mio. govorcev jo uvrščata med velíke jezike) in vso potrebno jezikovno infrastrukturo, danes seveda digitalno, ki jamči preživetje. Eden od kriterijev za določanje preživitvene sposobnosti jezikov je Wikipedija: odločata število in kvaliteta gesel na njej; slovenska Wikipedija je s 140.000 gesli trenutno na 40. mestu.

Prihodnja usoda slovenske literarne zgodovine pa ni odvisna samo od jezika, ki ji daje ime, ampak tudi od tega, kakšna bo usoda njenega predmeta – literature. Literarne študije se namreč v nemajhni meri ukvarjajo s sprotno literarno produkcijo, ki je za javnost tudi najbolj zanimiva. Vedno bodo potrebni tudi strokovnjaki za literarno klasiko, vendar je težko pričakovati, da se bo cela literarna zgodovina od osnovne šole do fakultet vrtela okoli nje (kako bi se le, ko pa je za večino strašno odmaknjena in dolgočasna). Precej zanesljivo lahko domnevamo, da bo literarna zgodovina spreminjala svoj značaj vzporedno s spremembami v literaturi. Spremembe se že dogajajo in so velike:

1. zelo narašča literarna produkcija (»saj že skoraj vsak piše«, »saj več ljudi piše kot bere«, »megalomanska produkcija«) in zaradi količinske neobvladljivosti spravlja literarnega zgodovinarja v obup;[4]
2. ni več ene literarne lestvice za kvaliteto, ampak ima vsaka interesna skupina svojo: mladinska, feministična, številne žanrske lestvice;
3. z digitalizacijo in pospletenjem kompletne literarne tradicije se ta kaže v drugačni luči kot skozi filter šolskih, antoloških in literarnozgodovinskih selekcij.

Del literarne vede zato že nekaj časa[5] literaturo obravnava drugače, kot je bila navada v preteklosti:

1. namesto natančnega branja in interpretacije zgolj vélikih del (literarne smetane) skuša s t. i. oddaljenim branjem zajeti celotno literarno produkcijo, brez predhodne selekcije na bolj/manj pomembna besedila;
2. upošteva literarni sistem v celoti: ne le literarnega besedila, ampak tudi njegov kontekst (produkcijsko in recepcijsko dimenzijo, obdelave in prehode v druge medije);
3. pri pridobivanju in analizi besedil ter pri popularizaciji strokovnih dosežkov si pomaga z računalnikom;
4. meje stroke razpira v smer javnosti: na spletu vabi k sodelovanju vse zainteresirane, ne samo strokovnih kolegov; ker je med zainteresirano javnostjo največ študentov, nova paradigma osvežuje humboldtovski ideal znanstvene družine, ustvarjalne skupnosti učiteljev in študentov.

---

2 Katalog *Ethnologue: Languages of the World* navaja natančno številko 7105; skoraj 1000 jezikov ima manj kot sto govorcev.

3 András Kornai, Language Death in the Digital Age, Meta-Forum, Videolectures.net, posneto junija, objavljeno 9. 8. 2012.

4 Romaneskna produkcija je bila 2012 desetkrat večja kot leta 1990, gl. grafikon 1 v članku Urške Perenič in Mirana Hladnika Literarno nagrajevanje med kulturnim ritualom in strokovno objektivizacijo (Processing Literary Prizes: Cultural Ritual and Scholarly Objectivization, *Slovene Studies* 34/1–2, 39–54).

5 O spremenjenih perspektivah literarne vede sem pisal od 1995 dalje, sintetično v članku Kako je ime metodi, *Slavistična revija* 49/1–2, 1–16.

Sicer pa se dozdeva (empiričnih podatkov za trditev nimam), da je večinsko stališče literarnih zgodovinarjev do prihodnosti mogoče strniti in povzeti z besedo **zaskrbljenost**, ki kaže na nezaupanje v to, kar se nam dogaja. Nezaupanje izvira iz naše neudeleženosti (ali zaradi nezadostne udeležbe) pri projektu prihodnost. Prihodnost se nam dogaja, namesto da bi jo načrtovali in soustvarjali. S prihodnostjo se soočamo s figo v žepu, previdno, vedno pripravljeni na umik. Kot da je pot v prihodnost zadeva drugih, ne pa naša, kot da nočemo prevzeti odgovornosti za svojo bodočo usodo, češ če bo šlo kaj narobe, pa vsaj krivi ne bomo.

Taka drža je neproduktivna in sploh nevredna. Razložljiva je s slabimi zgodovinskimi izkušnjami, ni pa opravičljiva. Če izhajamo iz kulturpesimističnega »spoznanja«, da se slej ko prej vse sfiži, pomeni, da nismo sposobni dojemati sveta zunaj in preko meja svojega drobnega individualnega življenja, ki se vedno konča s smrtjo in nam služi kot metafora vsega. V preteklosti res ni bilo veliko priložnosti za pozitivni angažma slehernika – privoščili so si ga le redki privilegirani, geniji različnih profilov: umetniki, intelektualci, znanstveniki, prosvetljeni oblastniki –, kar je prispevalo k stališču, da posameznik »ne more ničesar spremeniti« in da se angažma »ne splača«, danes pa ima človeštvo po zaslugi tehnologije in demokratizacije morda prvič v zgodovini priložnost za kreativno participacijo pri utopičnih socialnih projektih. Kulturpesimizem oz. črne vizije prihodnosti, ki so globoko zasidrane med humanistično inteligenco in so prepoznavne po trditvi, kako je položaj povprečnega posameznika »čedalje slabši«, je v svojem jedru protihumanističen, če humanizem definiramo kot zaupanje v hotenje in zmožnost človeka za pozitivno urejanje življenja in sveta. Seveda se lahko sfiži še tako plemenit projekt, vendar je nezaupanje v dobre namene posameznikov, ki prevzemajo pobudo mimo inertnih družbenih mehanizmov in inštitucij, nevarno in civilizacijsko destruktivno početje.

V članku Literarna zgodovina danes[6] sem naštete spremembe ilustriral z novim, seznamskim dojemanjem sveta, ki obeta nadomestiti ali dopolniti koncept vélike literarnozgodovinske zgodbe, in z rastočim pomenom podatkovnih zbirk. Naloga literarne zgodovine je zdaj namesto oblikovanja velike razvojne zgodbe, ki se je uspešno izkazala pri razlagi preteklih obdobij, ob aktualni produkciji pa je nemočna – registriranje in katalogiziranje novih izbirnih možnosti (žanrskih, slogovnih, sporočilnih, avtorskih, medijskih itn.). To je literarna zgodovina počela tudi že prej (pomislimo samo na bibliografsko podlago literarnega zgodovinopisja) in ne gre za kakšno popolnoma novo zadolžitev, spremenila so se le prednostna razmerja: v prihodnje bo skrbništvo nad literarnimi seznami zadostno osmišljalo eksistenco literarne zgodovine. Glavni žanr literarne zgodovine 21. stoletja ne bo več velika razvojna sintetična pripoved, ampak bodo to podatkovne zbirke.

Razvitost strok smo navajeni meriti s stopnjo njihove profesionalizacije: z inštitucijami, službami, projekti, publikacijami. Ker vsa ta mašinerija ni več sposobna obvladovati naraščajoče produkcije, profesionalizacija počasi izgublja vlogo indikatorja razvitosti, tako na področju literarne produkcije kot literarne vede: status svobodnega pisatelja ni jamstvo literarne kvalitete romanopisca in služba v okviru literarnovedne inštitucije ni nesporna garancija verodostojnosti izjav literarnega zgodovinarja. Na sceni se pojavljajo novi akterji in po desni prehitevajo obstoječe »predstavnike«

---

6 Slovenska literarna zgodovina danes, *Slavistična revija* 61/1, 315–27; Slovene Literary History Today, *Slavistična revija* 61/1, 329–41.

strok. Neetablirana literatura, neodvisna od državnih seskov, prostodušno prehaja na sodobnejše načine distribucije (e-format, bralski krogi na Facebooku ipd.), šolarji, dijaki in študenti pa pri iskanju literarnozgodovinskih informacij najprej naletijo na gesla v Wikipediji, ki so jih ob inertnosti profesionalcev napisali zavzeti laiki.

Prihodnost literarne vede bo digitalna ali pa je ne bo. Digitalizirajo se literarni muzeji, arhivi, rokopisi, kompletna knjižna in časopisna dediščina in vse to ne more ostati brez vpliva na naše delo. Živ zgled tega, kar moramo početi, če hočemo svoji stroki literarni vedi in njunima ekspoziturama literarnemu pouku v šoli in literarni kulturi v javnosti, če želimo vsem trem dobro v prihodnosti, ponuja **Wikipedija**. Nič ne pomaga profesorsko zgražanje nad prakso dijaškega plonkanja iz Wikipedije, veliko primernejše kot prepovedati uporabo Wikipedije bi bilo naročiti pisanje (prevajanje, prirejanje) člankov zanjo, saj je prav od prisotnosti na Wikipediji odvisno naše mesto na lestvici kulturno razvitih. Wikipedija je izrinila s scene nekoč znamenito enciklopedijo Britannico,[7] pa bi se učitelji bodli z njo kot don Kihot z mlini na veter! Stroke, ki iz občutka samozadostnosti ne bodo izkoristile enkratne priložnosti za lastno promocijo skozi ta medij, ogrožajo svojo prihodnost. Učitelji, ki vreščijo, kako slabe so informacije na Wikipediji, so za tako stanje soodgovorni in sokrivi, ker napak, ki jih opazijo, ne popravijo.

Za daleč naprej ni pametno napovedovati ničesar, saj nimamo pojma, kako bodo živele generacije za nami. Lahko pa napovedujemo bližnjo prihodnost, na katero sklepamo iz tistih naših trenutnih strokovnih početij, ki jim pripisujemo perspektivno vlogo, to pomeni, da se nam zdijo v skladu s prihodnostjo oz. da tvorno prispevajo k zamišljeni prihodnosti. Wikipedija nam odstira pogled v tako idealno zamišljeno strokovno prihodnost. Ozavešča nas o glavnih spremembah, ki smo jim pravzaprav že priča, to pa so: **javna dostopnost** vsega strokovnega znanja, množično avtorstvo, deprofesionalizacija, mednarodna vpetost, interdisciplinarnost.

Zadnja leta so ozavestila nujo po javni dostopnosti informacij in s tem tudi javni dostopnosti strokovnega znanja.[8] Mišljena je seveda takojšnja, to je spletna dostopnost, in v primeru t. i. odprtih vsebin tudi možnost poseganja v javno dostopne informacije ter možnost njihovega preoblikovanja. Zahtevati informacijo zastonj postaja vedno bolj normalno in samoumevno, biti informiran je ena izmed osnovnih človekovih pravic, saj si le od informiranega, izobraženega, načitanega člana skupnost lahko nadeja odgovornega in k skupni dobrobiti usmerjenega delovanja. Na praktični ravni pomeni sledenje principu proste dostopnosti ukinitev založb, ki so branik preživetega zaračunavanja za posredništvo pri distribuciji informacij,[9] zavzemanje proti komercialnim »poslovnim modelom« v drugih znanstvenih segmentih in proti restriktivni avtorski zakonodaji.[10]

Javna dostopnost znanja predpostavlja zastonj objavljanje. Pričakovanje instantnega zastonj dostopa do člankov in knjig kolegov ob hkratnem pričakovanju honorarja za svoje delo ni vzdržno. Na znanstvenem področju honorarjev za objave že dolgo ni več in to bi bil lahko zgled za vpeljavo podobnih modelov tudi drugod. Predpogoj je zmanjšanje stroškov informiranja in prvi korak k zmanjšanju stroškov je prehod od tiska na zaslon. Drugi korak je selitev z zaprtih (komercialnih in

7 Poglavje Print version v geslu Encyclopædia Britannica, Wikipedia, the free encyclopedia.
8 Miran Hladnik, poglavje Prosti dostop v *Novi pisariji*, Wikiknjige, 2014.
9 Miran Hladnik, poglavje Založbe v *Novi pisariji*, Wikiknjige, 2014.
10 Miran Hladnik, poglavje Copyright v *Novi pisariji*, Wikiknjige, 2014.

inštitucionalnih) spletišč na javna spletišča. Javna spletišča (Wikipedija, Wikiknjige, Academia.edu, dLib itn.) imajo prostor za objavo zastonj, pogoj za vstop pa je večinoma objava pod licenco CC, ki omogoča nadaljnje svobodno razširjanje objavljenih informacij.[11] Prosvetljene skupnosti, ki jim je mar za blaginjo svojih članov, znanje producirajo in ga ponujajo zastonj.

Recimo, da bomo produktom kreativne jezikovne dejavnosti v prihodnosti še vedno rekli literatura. Želimo si, da ostane njena produkcija svobodna, neregulirana, spontana in raznolika. Če naj bodo njeni produkti pomembni za celo družbo in ne samo za njene elite ali ekskluzivne skupine – in to si v okviru socialnih utopij, ki nas vodijo, želimo –, morajo biti prosto dostopni. Prihodnost objavljanja si zamišljam v odsotnosti pravne regulative, imenovane *copyright*, ki je prva ovira prostemu dostopu. *Copyright* je danes škodljiv, ker intelektualne proizvode obravnava pod vplivom norm, ki veljajo za človekovo materialno lastnino. Prosta dostopnost literature pomeni njen izstop s trga in razumevanje literature kot javnega dobrega, ne pa kot tržnega blaga. Težko je reči, kako dolgo se bo dogajala »tranzicija« literature v sfero javnih dobrin (močan avtorski napuh literatov, ki vodi v nasprotno smer, nas včasih navdaja z obupom), toda zgledov je vedno več in so privlačni: kompletna literarna klasika je zastonj na Wikiviru in drugih javnih spletiščih, za objavo pod licenco CC, ki sprošča uporabo tekstov, se odločajo tudi posamezni sodobni avtorji. Slovenski državni organi bi morali, če bi verjeli, da literatura prispeva k življenjski kvaliteti državljanov, subvencije pogojevati z zahtevo po **javni dostopnosti** tekstov pod licencami CC, ne pa podpirati preživetih založniških tržnih mehanizmov. Leposlovnemu objavljanju bi bila lahko zgled praksa objavljanja rezultatov znanstvenih raziskav, ki jih financira EU in morajo biti javnosti dostopni na spletu zastonj. Besedila, ki jih zaradi avtorske zakonodaje nimamo na zaslonu v digitalni obliki, ne morejo biti deležna izčrpne analize in enakopravno ter primerljivo obravnavana. Sodobni avtorji bi morali biti zainteresirani za takojšnjo spletno dostopnost svojih besedil.

Skupinsko avtorstvo. Predmet stroke nezadržno raste, število inštitucij, raziskovalcev in publikacij za strokovno pokritje produkcije pa ostaja enako ali se celo krči. Upanje na proporcionalno povečanje kadra v prihodnje je iluzorno, ker česa takega ne določa predmet sam, ampak kvečjemu rastoči interes za predmet, tj. rastoče število študentov, tega pa se ne moremo nadejati. Tudi če bi do povečanja števila študentov prišlo, bi se to zgodilo po zaslugi manj stremljivega dela populacije, ki se pred desetletji sploh ni vpisoval na fakultete.[12] Nekateri kolegi upajo na predhodno filtriranje predmeta: kompetentni raziskovalci in akademski učitelji naj bi se lotevali samo gradiva, ki so ga prej izbrali kritiki, uredniki antologij, žirije za nagrade, šolniki in bibliotekarji, ki sestavljajo sezname priporočenih kvalitetnih del. Sam tak servis zavračam, ker me še kako zanima, kako je videti produkcija pri svojem izviru, in ker ne vem, kakšno naj bi bilo »ustrezno« selekcioniranje produkcije. Sploh je za znanstveni pristop nujno, da pride predmet raziskovalcu na mizo v originalni, nepotvorjeni obliki.

---

11 Miran Hladnik, poglavje Creative commons v *Novi pisariji*, Wikiknjige, 2014.

12 Danes študira polovica populacije med 19. in 24. letom starosti, okroglo 100.000, leta 1984 je bil vpis na fakultete več kot trikrat manjši, 28.000 (Urška Arsenjuk, *Mednarodni dan študentov 2012*, Statistični urad Republike Slovenije, 15. novembra 2012; Janja Komljenovič, Eva Marjetič, Drzna Slovenija: Na poti v družbo znanja (publikacija 2/3): *Statistični podatki o visokem šolstvu*, Ljubljana: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, julij 2010, 31, tabela 4).

Do neke mere pomaga razraslo produkcijo obvladati sprememba metode, tj. uvedba »oddaljenega branja« namesto »natančnega branja«,[13] najbolj pa se zdi učinkovito raziskovalno animiranje tistega dela zainteresiranih, ki do zdaj ni bil dovolj izrabljen in je čakal ob strani, da mu strokovnjaki (učitelji, mentorji, raziskovalci, uredniki) prefiltrirajo literarnozgodovinsko materijo, mislim na študente. Soočenje študentov z izvirnim, grobim literarnim gradivom, ki ga naplavljajo digitalizacije starih knjig in periodike, naj bi prinesel v študijski proces spremembe: študente navaja na samostojno prepoznavanje in klasificiranje gradiva in na ravnanje z njim. V intenzivnem delu se na predmet navežejo, postanejo osebno odgovorni za njegovo digitalno eksistenco, ki jo vzdržujejo, in samozavestni. Do strokovnih avtoritet, vrtičkarstva in zapiranja v slonokoščene stolpe razvijajo kritično distanco in ukinjajo ekskluzivizem resnic te ali one literarnovedne šole ali avtoritete. Novi akterji v stroki ne pomenijo pomnožitve veljavnih vzorcev avtorsko zaključenega, individualnega dela (več gesel in razprav), ampak vnašajo na sceno drugačen tip avtorske dejavnosti. Gre za distribuirano produkcijo (*crowdsourcing*), ko udeleženci ne prispevajo zaključenih spoznanj, ampak sodelujejo pri projektih, katerih narava je že od samega začetka skupinska (vpisi v podatkovno zbirko, dopolnjevanje in popravljanje obstoječih vnosov, dodajanje mozaičnih kamenčkov v zakladnico znanja).[14]

Od 2007 dalje teče na Wikiviru študentski projekt korigiranja digitaliziranih knjig in časopisov. Razveseljuje vsakoletna ministrska podpora, ki vrača upe v prosvetljenski značaj oblasti.[15] Gradnja besedilne baze spada med **infrastrukturna podjetja v stroki**. To tehnološko in intelektualno nezahtevno početje je vendarle iz več razlogov pomembno. Študente, ki so navajeni pasivne udeležbe v študiju (učenje, reprodukcija znanja na izpitu, detekcija učiteljevega interesa in izpolnjevanje njegovih pričakovanj), animira za samostojno dejavnost, ki je sicer mentorsko vodena, vendar se pravila oblikujejo na podlagi njihovih izkušenj in izurjeni študenti so nagovorjeni, da predlagajo njihovo modifikacijo.

V prvem letniku vsak študent v okviru študijskih obveznosti uredi kratko besedilo. Tisti, ki jim je delo všeč in ki samopobudno uredijo še kaj več, lahko računajo na višjo oceno pri predmetu, najboljši med njimi pa se vključijo v plačljivi del projekta in si zaslužijo za počitnice. Popravljanje strojno prebranih besedil prinaša izkušnjo dejavnega poseganja v literarnovedno sceno in sodelavce kvalificira in opogumlja za zahtevnejše naloge. Sem spada oblikovanje metapodatkov (bibliografska oprema tekstov s podatki o avtorju, npr. iskanje pravega imena psevdonimnega pisca), oblikovanje avtorskega profila s seznamom njegovih del, povezovanje popravljenih besedil na Wikiviru z digitaliziranimi predlogami na dLibu, vključitev novih digitalizacij v zbirko digitaliziranega leposlovja[16] ter informiranje skupnosti o dosežkih.

Ambiciozni študenti se na slovenistiko vpišejo večinoma z namenom, da pod avtoritativnim mentorstvom pridobijo čim več znanj in se priučijo pravilom obnašanja v stroki. Ko vidijo, da je na voljo več pravil oz. več literarnovednih metodologij in da je težko reči, katera je ustreznejša, se

---

13 Angl. *distant reading : close reading*.

14 Miran Hladnik, poglavje Množični um ali pametna množica v *Novi pisariji*, Wikiknjige, 2014.

15 Sprva je bila letna subvencija 9.500 EUR za 4 mio. besed popravljenih tekstov, zdaj je padla na 5.000 EUR za 2,5 mio. besed letno.

16 *Slovensko leposlovje na spletu*, uredila Miran Hladnik in Mihael Simonič.

zmedejo. Študente nagovarjam k spremembi pričakovanj in k drugačnemu razumevanju njihove vloge: na univerzi naj ne bodo v vlogi vajencev, ampak naj se zavedo, da so neobhodno potrebni za literarnozgodovinsko pokritje sočasne literarne produkcije ter da so soodgovorni za pravila obnašanja in dnevni red v stroki. Če posežem po metafori s področja ekonomije: ne smejo imeti občutka, da so dninarji, ampak delničarji. Taka preobrazba v dojemanju svoje vloge je sorodna spremembam, ki jih prihodnjim generacijam brez zagotovljenih trdnih služb na ekonomskem področju prinaša koncept socialnega podjetništva, v okosteneli strankarski politiki vdor civilnodružbenih iniciativ in v vsakdanjem življenju stapljanje realnega sveta z virtualnim ter prepletanje sfere prostega časa s službenim časom.

V tako zarisanem svetu se razblinjajo meje med vpisanim študentom in ostalimi literarnimi interesenti in se razblinjajo meje med tistimi, ki jih zanima literatura, in drugimi humanisti. Prostor druženja so Wikimedijina spletišča, ki postopoma prevzemajo vlogo glavnega nahajališča vseh mogočih prosto dostopnih podatkov in izhodišča vsakega resnega strokovnega dela (če za slovenščino to še ne velja, pa velja za Wikipedije v večjih jezikih). Najbolj poznano izmed njih je Wikipedija. Glavnino gesel o literaturi so od leta 2002 dalje napisali ljudje, ki so literaturo spoznavali samo pri predmetu slovenščina v srednji šoli, sicer pa so iz drugih študijev in strok. Tudi potem ko smo akademski učitelji tam prevzeli pobudo (ne, ni šlo za sovražni prevzem, nasprotno, sodelovanje ljudi iz strok je na Wikipediji nadvse zaželeno), udeležba piscev iz drugih strok ni zanemarljiva.

Dogajanje ob literaturi na slovenski Wikipediji nakazuje, kakšna bo prihodnja kadrovska situacija v stroki. Označimo jo z besedo **deprofesionalizacija**, vendar ne v smislu naraščanja diletantizma in amaterstva, ampak kot krepitev vloge tistih posameznikov, ki niso varno spravljeni po akademskih službah, ampak posegajo v stroko iz sosednjih ali čisto drugih strok.[17] Intervencije od zunaj so včasih naporne,[18] na dolgi rok pa ima stroka od takih posegov samo korist. Sklicevanje na strokovno avtoriteto (češ, stroka ima vedno prav) se ne spodobi več; čas in moči je treba investirati v pojasnjevanje zadev, ki se zdijo v stroki askiomatične, kar nazadnje ni slabo, ker sili v samorefleksijo in v poljudno formulacijo spoznanj.

Strokovna dejavnost bo vedno bolj **mednarodno vpeta**, spet po zaslugi in zgledu Wikipedije, ki omogoča takojšnjo primerjavo med nacionalnimi koncepti. Prihodnost v nasprotju s strahovi antiglobalistov, ki se bojijo utopitve manjših kulturnih entitet v dominantnih kulturah, vidim v rastoči vidnosti lokalno in nacionalno specifičnega. Táko izkušnjo nam je prinesla primerjava slovenskih gesel o planinski povesti, planinski literaturi, zgodovinskem romanu, feljtonskem romanu, kolektivnem romanu itn. z drugače zastavljenimi gesli v drugih jezikih. Presenetilo nas je, da v nekaterih velikih jezikih gesel sploh ni bilo. Na zabaven način se je nedavno pokazala vpetost nacionalnih tem v mednarodni prostor: slovensko geslo o Prešernu, ki ga je vandaliziral anonimni domačin, je vrnil v prejšnje stanje neki Tamilec.[19]

---

17 Trenutno je več meddisciplinarnega dela v jezikoslovju: Jure Zupan kot kemik in strokovnjak za nevronske mreže objavlja v *Slavistični reviji*, matematika sta Primož Jakopin in Moshe Koppel; slednji uči računalnik prepoznavati žanrsko pripadnost besedila in celo spol avtorja.

18 Prim. poskus oznake Prešerna kot kranjskega pesnika na angleški Wikipediji; dolga debata pod naslovom Prešernova nacionalnost (Wikipedija, februar 2013) se je končala z vrnitvijo gesla v stari format.

19 Shanmugamp7, France Prešeren: Razlika med redakcijama, Wikipedija 22. januar 2014.

V svetli literarnovedni prihodnosti vidim, kako bodo poleg tekstov v digitalni obliki literarnemu zgodovinarju na voljo popularna, lahko obvladljiva orodja za njihovo analizo: konkordančniki, za analizo frekvence besedja, za izpis oseb in njihovih relacij z drugimi, izpis dogajališč ipd.

Predavanje izkoriščam za ponovno povabilo k sodelovanju pri naši poti v prihodnost. Na Wikiknjige smo leta 2011 postavili kazalo načrtovane slovenske literarne zgodovine za obdobje med 1965 in 2015,[20] ki želi biti dokument naše pripravljenosti na to, kar prihaja: z maksimalno javno dostopnostjo, z odprtostjo za sodelovanje slehernega zainteresiranega, z vseobsežnostjo, z neekskluzivnostjo, z mednarodno vpetostjo in povezanostjo z drugimi kulturnimi sistemi in izraznimi praksami. Od tedaj dalje hibernira. Prihodnost mogoče zamuja? Je zavila kam drugam in je obšla naš podalpski prostor, ki živi raje iz idiličnega spomina na starosvetno literarno zgodovino? Želim si intenzivnejše vključenosti kolegov v wikijevsko avanturo, saj v tem tipu dejavnosti vidim ključ naše prihodnje strokovne usode.

Prihodnosti se izmikajo inertne inštitucije in akterji, ki se ne znajo in nočejo odtrgati od preživetih modelov izmenjave informacij, tako od tiska kot od individualnega avtorstva in od omejevanja informacij. Tiskovne konference, na katerih se pojavita samo avtor in urednik (in mogoče še avtorjeva žena), predavanja brez obiskovalcev, revije z naključnimi bralci, društva z nič člani kažejo, da se jim spodmika življenjski smisel. Mogoče pa je bankrot preživetih form znanstvene komunikacije edini način za angažiranje vitalnih sil v stroki? Na dolgi rok bo preživelo samo to, kar se je sposobno vzdrževati samo iz sebe, imaginarni strokovni konstrukti, odvisni od državne opore pa bodo tiho zaspali.

Sklep. Naj predavanje zaključim vedro. Ne bojim se za prihodnost literature in drugih pojavov kulturnega užitka, ki bodo nadomestili literaturo, niti se ne bojim za prihodnost človeškega ukvarjanja s temi pojavi, ne glede na to, ali se mu bo reklo slovenska literarna veda ali kako drugače in ali bo spadalo v strogo znanost ali kam drugam. Prihodnost vidim svetlo in svetla je v njej tudi prihodnost ukvarjanja z literaturo ali z njenimi naslednicami. Težko je biti prerok v času pospešenih socialnih, kulturnih, ekoloških in celo bioloških sprememb, vendar je treba delati tako, da se bomo v svetu, ki prihaja, dobro počutili, in to čim dlje. To lahko dosežemo samo tako, da pri oblikovanju prihodnjega sveta tvorno sodelujemo, ne pa da s figo v žepu čakamo, da se nam prihodnost sama zgodi. Tvornost (kreativnost) pomeni tudi pogum za tveganje, za eksperiment z novim in nepoznanim in nikakor ne le ohranjanje obstoječega. Skupnosti, ki se iz previdnosti in nezaupljivosti ves čas raje pripravljajo na katastrofalni propad socialnih utopij (češ, saj smo vedeli, da jim ne bo uspelo), bodo kataklizmo morda res preživele, ampak o njihovi kulturi zgodovinarju ne bo kaj poročati, ker bodo kulturno preživele le v tistem pomenu besede kultura, ki ga uporablja agronomija, ko govori o poljščinah, ne pa kot civilizacija.

20 Slovenska književnost 1965–2015, Wikiknjige.

Andrej Rozman
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 811.16(1–15)–112

Ali je slavistika v krizi in zakaj?

Študij zahodnoslovanskih jezikov je v preteklosti zaviralo veliko različnih dejavnikov. V 19. stol. sta študij zavirala raznarodovalna politika v habsburški monarhiji in odsotnost narodnih univerz ter akademij. V obdobju med obema vojnama smo Čehi, Poljaki, Slovaki in Slovenci svobodneje zadihali, povečalo se je zanimanje za narodne književnosti in kulturo, vendar je bilo obdobje do druge svetovne vojne prekratko za rešitev tega vprašanja. Po letu 1945 oz. 1948 so spremembe družbene ureditve, celjenje ran po vojni in ideološki pritisk iz Sovjetske zveze (SZ) za nekaj časa popolnoma prekinili vsakršne kulturne odnose med Slovenijo in srednjeevropskimi slovanskimi državami. V tem obdobju je veliko kulturnikov, ki so se pred vojno posvečali kulturnim odnosom med temi državami, zbežalo iz strahu za življenje v tujino. Šestdeseta leta 20. stol. so bila zaradi pomanjkanja ustreznih kadrov prekratka za oživitev nekdaj zglednih kulturnih odnosov. Po padcu železne zavese je ideološko cenzuro zamenjala ekonomska cenzura. Kulturne in politične elite so v ospredje svojih programov postavile velike načrte, pri njihovi realizaciji pa jim je zmanjkalo občutka za visoko šolstvo, humanizem, družboslovje in bilateralne kulturne odnose.

ideja slovanske vzajemnosti, študij zahodnoslovanskih jezikov, nacionalni interes

In the past, the study of West Slavic languages was inhibited by a range of different factors. In the 19th century, it was hindered by the denationalisation policy of the Habsburg Monarchy and the lack of national universities and academies. In the period between the two World Wars the Czechs, Poles, Slovaks and Slovenes could breathe more freely and interest increased in national literature and culture, but the period was too brief to resolve this issue. After 1945 or 1948 changes in the social order, the healing of the wounds of war and ideological pressure from the Soviet Union severed for a number of years all cultural contact between Slovenia and Central European Slavic countries. During this time, a great many of those who had before the war been involved in cultural relations among these countries fled abroad in fear for their lives. The 1960's, due to lack of suitable personnel, were too short for the revival of formerly exemplary cultural relations. After the fall of the Iron Curtain, ideological censorship was replaced by economic censorship. The cultural and political elites placed great plans at the forefront of their programmes, but lacked the feeling for higher education, humanism, social studies and bilateral cultural relations required to realise these plans.

Slavic mutuality, the study of West Slavic languages, national interest

Med željami in omejenimi možnostmi

Ozrimo se v prvo polovico 19. stoletja, ko so slovanski narodni buditelji v habsburški monarhiji iskali recept za tesnejše kulturno sodelovanje in uveljavljanje svojih narodnih jezikov proti Nemcem in Madžarom. Na strani narodnih buditeljev je bila dobra volja, izobrazba, naravno in zgodovinsko pravo, ki sta jim pomagala pri oblikovanju in predstavljanju njihovih zahtev, njihovi nasprotniki so v monarhiji držali vse vajeti v svojih rokah, na njihovi strani je bila vlada, monarh, deželni zbori, ki so sprejemali za habsburške slovanske narode neugodne zakone, cenzura je prežala na tiske in prepovedala vse, kar je dišalo po zahtevah za priznavanje samobitnosti slovanskih narodov. Kljub dobro premišljenim omejitvam delovanja narodnih buditeljev je pravni sistem puščal špranje, skozi katere pa so slovanski izobraženci pošiljali svojim sonarodnjakom različna kulturna in programska sporočila. Leta 1826 je v nemščini izšla knjiga Jozefa Pavla Šafárika

Zgodovina slovanskega jezika in književnosti po vseh narečjih (1826). Knjigo je Jernej Kopitar lepo sprejel in omilil uničujočo kritiko nestorja slavistike Josefa Dobrovskega, mlademu Šafáriku pa je priporočil, naj delo še izboljša in dopolni. Knjigo so z odobravanjem sprejeli srbski trgovci v Trstu, slovanski častniki v Vojni krajini, koroški in štajerski Slovenci, na Kranjskem pa zanjo ni bilo pravega zanimanja. Da bi rešil slovensko čast, je Kopitar kupil deset izvodov na boljšem papirju.

Zbirka Kollárjevih sonetov *Hči Slave* (1824, 1832) je bila s svojo slovansko tematiko predhodnica njegove v nemščini izdane razprave *O literarni vzajemnosti med različnimi plemeni in narečji slovanskega naroda* (1837). Po uspešnem študiju na bratislavskem liceju je Ján Kollár nadaljeval študij evangeličanske teologije na univerzi v Jeni (1817–1819), kjer je prišel v stik z nemškim gibanjem, ki je razglašalo idejo o združitvi Nemčije. V Jeni je izoblikoval na podlagi evropske razsvetljenske filozofije in nemške teologije svojo teološko in filozofsko miselnost. Po študiju je postal evangeličanski duhovnik v slovaško-nemški evangeličanski občini v Pešti (1819–1848), ki je postala pomembno središče narodnega življenja Slovakov v glavnem mestu Ogrske. Kollár je bil teoretik in propagator slovanske vzajemnosti in češko-slovaške jezikovne enotnosti. Pri svojem delu se je naslonil na načela Herderjeve in Heglove filozofije zgodovine. Oblikoval je zaokroženo koncepcijo slovanske zgodovine, ki je vplivala na slovanska narodna gibanja.

Pri pisanju razprave *O literarni vzajemnosti* je Kollár, ki je dobro poznal razmere v monarhiji in se zavedal tudi napada nasprotnikov, napisal:

> V javno življenje narodov ne pride nobena velika ideja, ki bi poveličevala duha, brez dvojnega boja: na eni strani so sovražniki idej, ki se hočejo njihovemu nadaljnjemu širjenju zoperstaviti ali jih celo potlačiti; na drugi strani pa so njihovi prijatelji, ki je kljub temu, da jo aktivno in zavzeto širijo, ne razumejo in zato delajo spodrsljaje, s čimer lahko idejam celo bolj škodijo kot prvi. Ne le misleci in izobraženci, boljši in bolj vzneseni del naroda, ampak se za ideje v javnem življenju zanima tudi drhal, oportunisti, blazneži, gorečneži, ki onemogočajo njeno širitev, saj sami ne čutijo in ne razumejo lepote, pomena in vznesenosti teh idej. (Šink 2001: priloga 1, str. 1)

Ideja o slovanski literarni vzajemnosti hoče povezati raztresene »ovčice slovanskega naroda«, ki živijo v različnih državah in so v času svojega razvoja dosegle različen kulturni razvoj, uporabljajo različne pisave in priznavajo različne veroizpovedi. Edina Kollárjeva želja je bila, da bi se Slovani povezali na kulturni osnovi. Slovanom predlaga, naj kupujejo knjige slovanskih pisateljev, periodični tisk, ustanavljajo slovanske knjižnice, si prizadevajo za ustanovitev slavističnih kateder na univerzah in naj v večjih mestih ustanovijo svoja kulturna središča. Kollárjevi predlogi so bili v slovanskem prostoru dejavni vse do konca druge svetovne vojne, ko so se morala kulturna prizadevanja umakniti v tem prostoru vsiljeni marksistično-leninistični ideologiji. Tako kot je v Evropi po letu 1945 padla železna zavesa, je po resoluciji Informiroja padla železna zavesa tudi med Slovenijo in njenim naravnim kulturnim, političnim in gospodarskim srednjeevropskim slovanskim prostorom, ki se nam je začel vse bolj oddaljevati in izginjati iz naše zavesti.

Študij slavistike so v času do konca hladne vojne usmerjali po političnih in ideoloških načelih. Čeprav se je srednjeevropski slovanski prostor v šestdesetih letih prejšnjega stoletja počasi odpiral, smo bili vsi, ki nas je ta prostor študijsko zanimal, podvrženi nadzoru Službe državne varnosti. Obdobje socializma na Slovenskem se je v desetletjih obstoja močno zajedlo v miselnost in

ravnanje ljudi. V Češkoslovaški republiki (ČSR), ki je bila pred drugo svetovno vojno ena izmed najbolj demokratičnih držav, so s sklonjenimi glavami in stisnjenimi zobmi ter glasnim vzklikanjem političnih gesel pozdravljali ljudskodemokratično ureditev. V Jugoslaviji so prevzem oblasti novi oblastniki speljali bolj »elegantno«. To je bila doba v Srednji Evropi, ko so se ljudje naučili sovražiti drugače misleče in skrivati svoje misli. To je bilo obdobje, ko je bilo prepovedano misliti s svojo glavo in izražati kritična mnenja. Kulturno, izobraževalno in znanstveno elito je nova ljudska oblast spremila v inženirje človeških duš. Imperativ je postalo vprašanje preživetja. Večina je hote ali nehote nove razmere molče sprejela. Izločitev Jugoslavije iz srečne družine ljudske demokracije je pretrgala tradicionalno odlične kulturne in znanstvene odnose. Čehi, Slovaki in Poljaki so morali svoje delovanje preusmeriti proti SZ in drugim socialističnim državam, Slovenci pa smo se usmerili proti jugoslovanskim kulturnim in znanstvenim središčem ter proti zahodnim državam. Vse to pa je vplivalo tudi na razvoj slavistike v Slovenji. Osrednje mesto sta ohranili rusistika in južna slavistika, medtem ko so zahodnoslovanski jeziki obstajali le kot lektorati, kar je omejevalo njihov razvoj.

Demokratične spremembe na prelomu osemdesetih in devetdesetih let smo pozdravili in sprejeli s prevelikimi pričakovanji in upanji. Študij zahodnoslovanskih jezikov in književnosti je šele leta 2004 dobil možnosti za razvoj, vendar ne brez težav in nasprotovanj. Kako značilno za srednjeevropski prostor, ki je bil vedno pod vplivom večjih držav, med hladno vojno pa je bil prostor umeščen med države svobodnega sveta in SZ. Torej prostor, v katerem smo vzklikali zapovedana gesla.

Vrnimo se k Jánu Kollárju in njegovemu času oz. času naših prednikov. Nasprotniki slovanskih narodnih gibanj so izrabili vsako priložnost, da so ljudi prepričevali o nerazvitosti slovanskih jezikov, ki so po svojem ustroju nosilci tiranije, nazadnjaštva in ruskega biča. Madžarščino in nemščino so prikazovali v najlepših barvah, po njihovih trditvah sta to jezika demokracije, liberalizma, gospodarskega in kulturnega napredka. V nemškem in madžarskem periodičnem tisku so v člankih barbarske in neumne Slovane na vsemogoče načine poniževali. Nekaj teh člankov je v opombah v delu *Zgodovina slovanskega jezika in književnosti po vseh narečjih* objavil Pavel Jozef Šafárik, kjer lahko preberemo:

> Ko smo zapustili planino Plač, smo zapustili nemško redoljubnost in se znašli med zaostalim slovanskim narodom. V mestu [Slovenska] Bistrica živijo v revnih bajtah, v eni sobi, kjer spijo, se rojevajo, umirajo, pijejo in živijo pogosto v incestu […]. (Šafárik 1992: op. str. 201)

Ta in podobni članki so med Nemci oblikovali stereotip o manjvrednih Slovanih, ki je še danes precej živ. Slovanske elite so se branile in v 19. stoletju razvile svoje narodnoobrambne mite. Razvili so mit o gostoljubnem sprejemu ogrskih plemen, ki so v 9. in 10. stoletju ropala po Evropi, mit o Veliki Moravski kot prvi urejeni slovanski državi, ki je postala temelj za Ogrsko in Dežele češke krone ter mejno grofijo Moravsko, mita o sv. Cirilu in sv. Metodu, z obema mitoma so dokazovali svojo avtohtonost, kulturo in zgodovinsko pravo, z mitom o golobičji duši Slovanov so dokazovali svojo miroljubnost. Zelo priljubljen je bil mit o Janošíku, borcu za narodne pravice, ki ga je v svojo zbirko mitov uvrstila tudi ljudskodemokratična oblast in iz Janošíka naredila prvega srednjeevropskega proletarca.

V obdobju med obema vojnama je bila kritična ost uperjena proti »ječi narodov«, v novi preobleki pa se je pokazal mit o češkoslovaškem narodu, kulturi, književnosti in zgodovini, na Slovaškem

pa je bil še posebej dejaven velikomoravski in pribinovski mit ter mit o francoskem generalu slovaškega porekla Milanu Rastislavu Štefániku (1880–1919).

Začetek druge svetovne vojne ni zahodnoslovanskim narodom in Slovencem prinesel nič dobrega. Poljsko sta z evropskega političnega zemljevida kot boleč trn v peti izruvali in si njeno ozemlje prisvojili nacistična Nemčija in SZ, še prej pa je po münchenskem diktatu postala plen demokratična ČSR, spomladi 1939 so Slovaki iz strahu pred madžarsko okupacijo razglasili svojo državo in kmalu spoznali, da ta država ne bo izpolnila njihovih demokratičnih in narodnih predstav. Krvavi ples v Evropi se je začel. Zmagovalci so znani. Ostaja samo vprašanje, kaj so srednjeevropski Slovani po krvavih letih druge svetovne vojne pridobili in kaj izgubili? Ali so se uresničile njihove narodne predstave, ki so si jih predstavljali od 18. stoletja naprej?

Čehi in Slovaki so vsekakor izgubili demokracijo, pretrgan je bil njihov kulturni in gospodarski razvoj, ki je temeljil na moralnih in demokratičnih vrednotah, s katerimi je komunistični puč februarja 1948 pometel. Poljska je izgubila velik del svojega ozemlja, v zameno je dobila ozemlje, ki ni bilo nikoli njihovo. Slovenija je dobila del svojega narodnega ozemlja in Primorsko, izgubila pa je veliko več po duhovni in moralni strani.

Po vojni se je začelo iskanje notranjega in zunanjega sovražnika. V ČSR so najprej obračunali s slovaškimi medvojnimi politiki, predsednika države Jozefa Tisa in premierja Vojtecha Tuko so obsodili na smrt in obesili, drugi so dobili dolgoletne zaporne kazni, ki pa jih niso do konca odsedeli. V vseh srednjeevropskih slovanskih državah so se znesli nad nemškimi manjšinami. Ob Nemcih je bila na Poljskem največji sovražnik Domovinska vojska, ki se je bojevala z zahodnimi zavezniki v Afriki in Italiji, poljski in češkoslovaški piloti pa so aktivno sodelovali v zračni bitki za Veliko Britanijo. Zmagovalci v drugi svetovni vojni so Srednji Evropi v nasprotju z željami, predstavami in zgodovinskimi tradicijami vsilili svoj model politične ureditve. V Sloveniji se je že med vojno začelo preganjanje notranjih sovražnikov, konec vojne pa je pomenil njihovo dokončno fizično izločitev iz sodelovanja pri povojnem urejanju in razvoju Slovenije in tudi Jugoslavije.

Po komunističnem prevzemu oblasti v srednjeevropskih slovanskih državah se je začelo obračunavanje s predvojnimi komunisti izobraženci. V ČSR je bil odmeven montiran proces proti generalnemu sekretarju Komunistične partije Češke Rudolfu Slanskemu in skupini »imperialističnih vohunov«, vsi so bili obsojeni na smrt na vešalih. Enaka usoda je čakala predsednico Češkoslovaške narodne stranke Milado Horákovo. V nekaj letih so v ČSR uničili vse meščanske politične stranke in neugodne demokratično usmerjene komuniste (npr. Vlada Clementisa idr.). Preganjanje »nasprotnikov« stalinistične družbene ureditve se je še nadaljevalo. Na vrsto so prišli slovaški buržoazni nacionalisti, med njimi je bilo veliko priznanih pisateljev (Ivan Horváth, Laco Novomeský, Daniel Okali idr.) in komunistični politik Gustav Husák. Vsi so bili obsojeni na dolgoletne zaporne kazni, zaradi Stalinove in Gottwaldove smrti pa so jim bile vislice prizanesene. Da bi oblast prikrila svoje protipravno delovanje, si je izmislila novo vrsto propagande. Medtem ko so »nasprotnike« in »izdajalce« komunizma mučili v zaporih, je nova oblast prirejala vesele mitinge v podporo najsrečnejše in najpravičnejše družbene ureditve. Po mestih so odmevale revolucionarne pesmi, udeleženci so se zahvaljevali očetu podjarmljenih narodov Stalinu, osvoboditeljici Rdeči armadi, zahtevali vislice za »izdajalce« in »titoiste«, prisegali, da bodo izpolnili vse naloge petletke itn.

Propagandna mašinerija je v ospredje postavila nove pozitivne junake: Lenin, Stalin, Marx, Engels, Gottwald, SZ, Rdeča armada, udarniki, socializem, kolektivizacija, industrializacija. Njim so naproti stali negativni junaki: buržoazni nacionalisti, kapitalisti, zakrknjeni judje, titoisti, domači še neodkriti sovražniki, visoki predstavniki vseh češkoslovaških veroizpovedi itn.

Šolstvo in kultura na ideološkem prepihu

Nova, ljudska oblast se je odločno lotila preobrazbe šolstva. Češke, slovaške in poljske univerze so izgubile mednarodno priznane profesorje, akademije znanstvenike, na njihova mesta so prišli preverjeni komunistični kadri, ki so pri uvajanju novih študijskih smeri nekritično sledili ukazom vrhuške (komunistične oblasti). Socialistične reforme so prizadele tudi študij slavistike. Iz študijskih programov slavistike so v petdesetih letih oblasti zaradi ideoloških razlogov izključile študij srbščine, hrvaščine in slovenščine, pomembnejšo vlogo pa je pridobila rusistika. Študijski program rusistike je bil posrednik pri širjenju marksističnoleninistične ideologije.

Politične razmere v petdesetih letih prejšnjega stoletja so prizadele tudi založniško politiko. Prepovedano je bilo izdajanje večine del domačih književnikov, ki so se uveljavili v obdobju med obema vojnama. Enaka usoda je doletela zahodnoevropske, ameriške, slovenske, hrvaške in srbske književnike. V petdesetih letih ni izšel niti en prevod dela slovenskega pisatelja. Z naslonitvijo na rusistiko so s slavističnega področja začele izginjati srednjeevropske znanstvene zgodovinske, literarnozgodovinske in jezikoslovne raziskave, dotakratno vedenje o tem pa je počasi tonilo v pozabo.

Povojne razmere, oblikovanje pojaltske Evrope in uvajanje marksističnoleninistične ideologije ter družbene ureditve sovjetskega tipa (stalinizma) so pretrgale tradicionalno dobre slovensko-slovaške, slovensko-češke in slovensko-poljske kulturne odnose. Večina slovaških prevajalcev in poznavalcev slovenske književnosti, jezika in kulture (Koloman K. Geraldini, Stanislav Mečiar idr.) je po vojni pobegnila v tujino, redkim, ki so ostali (Ján Irmler, Jozef Ambruš, Jan Kostiha, Jozef Kosorin idr.), pa je nova oblast prepovedala javno delovanje, lektorat slovenskega jezika v Bratislavi pa je bil ukinjen.

Pretrganih vezi ni bilo več mogoče popolnoma povezati. Politična in kulturna politika povojne Češkoslovaške je bila usmerjena v socialistični tabor, kulturne drobtinice, ki jih je ponujala unitarna politika, pa so bile za slovensko književnost in jezik komaj opazne. Znanilka ponovnega obujanja slovaško-slovenskih kulturnih odnosov je bila izdaja prevoda Kosmačevega romana *Pomladni dan*, ki ga je leta 1957 prevedel vojvodinski Slovak Ján Sirackỳ (1925–1998). Liberalizacija in demokratizacija togega režima je prinesla novega ljubitelja in prevajalca slovenske književnosti in honorarnega lektorja slovenskega jezika na Filozofski fakulteti v Bratislavi Víťazoslava Hečka (1919–1972). Hečko je Slovakom s prevodom Prešernovih pesmi *Struny lásky* (Strune ljubezni, 1961) predstavil skoraj celotno pesnikovo delo. Čeprav je Hečko prevajal še iz francoščine, nemščine, španščine, poljščine in srbščine ter hrvaščine, je največ svojega dela posvetil prevajanju iz slovenske književnosti. Za potrebe študija slovenščine je napisal *Slovensko slovnico* in *Slovensko berilo*, obe deli sta izšli po njegovi smrti 1972 in 1978. Zadnje leto svojega življenja je posvetil sestavljanju slovensko-slovaškega slovarja, ki ga je dokončal in leta 1986 izdal Viktor Smolej. Na Katedri za slavistiko v Bratislavi so bili v središču dodiplomski študijski programi (polonistika, srbo-

kroatistika in bolgaristika), lektorat za slovenski jezik pa je bil do leta 1992 samo občasen in fakultativen. Položaj slovenistike so po žametni revoluciji na Filozofski fakulteti v Bratislavi uredili s podpisom meddržavnega sporazuma.

Velika pričakovanja po koncu hladne vojne in z osamosvojitvijo Slovenije in Slovaške so bila tudi pri slavistih izredno velika. Naivno so bili prepričani, da bodo demokratične spremembe prinesle tudi boljše čase za študij manjših slovanskih filologij; z novimi časi so se spremenili tudi glavni junaki in gesla. Socialistična gesla so počasi tonila v pozabo, umakniti so se morala novim parolam: nacionalni interes, demokracija, socialna država, parlamentarna demokracija, srečno življenje, za pošteno delo pošteno plačilo itn. Ta nova doba je s sabo prinesla tudi vse manj razmišljanja. Če so v 19. stoletju in v prvi polovici 20. stoletja narodne elite še razmišljale o temeljnih nacionalnih interesih, socialni in demokratični državi, kulturnih usmeritvah in mednarodnih odnosih, se je v drugi polovici 20. stoletja razmišljanje narodnih elit počasi spreminjalo v deklamiranje komunističnih fraz: *S SZ na večne čase!*, *Komunizem je oblast sovjetov in elektrifikacija!*, *Sovjetski kolhozniki so naš idol!*, *Izpolnili bomo sklepe XIII. kongresa KPČ!*, *Rdeča armada naša osvoboditeljica!* itn. Spreminjali so se junaki in glasniki novih idej, stalnica v srednjeevropskem prostoru pa je ostal Janošik, ki se je iz razbojnika prelevil v borca za narodne pravice, prvega srednjeevropskega proletarca in nazadnje v prvega srednjeevropskega človekoljubnega tajkuna. Vsi radi govorimo o nacionalnem interesu, ne zavedamo pa se prave vsebine in pomena te besedne zveze. Narodni interes pomeni urejeno šolstvo, znanost, kulturo, socialno politiko, zdravstvo in pravosodje.

Dvojna zanka demokracije in globalizacije

Če so v času po drugi svetovni vojni razvoj šolstva, kulture in znanosti diktirale ideološke zahteve, so ta področja v današnjih demokratičnih razmerah postala talec parcialnih interesov določenih elit, ki jih bolj skrbi dobiček kot napredek na humanističnem in kulturnem področju. Ideološke omejitve so zamenjale fraze: mednarodna uspešnost, mednarodne baze znanstvenih publikacij, točkovanje posameznih znanstvenih razprav, visokošolskih učbenikov in monografij, preštevanje študentov na posameznih študijskih programih, zmanjševanje financiranja univerz itn. Vsa ta nova izhodišča, ki so se v zadnjih dveh desetletjih izoblikovala, hote ali nehote zavirajo razvoj slavističnih strok razen rusistike. Z ukinjanjem teh študijskih programov in znanstvenih projektov bomo postopoma odrinili v pozabo velik del kulturnih odnosov, na podlagi katerih se je razvijal tudi slovenski narod, ki je bil nekaj stoletij vpet v svoj naravni srednjeevropski politični, gospodarski in kulturni prostor.

Kakšen je domet novih izhodišč za vrednotenje znanstvenega dela, so se lahko prepričali pri habilitacijah mnogi slavisti, ki jim za mednarodno uspešnost niso priznali objav v jezikih, ki jih proučujejo. Znanstvenim zbornikom in znanstvenim revijam, ki jih izdajajo v naši južni soseščini znanstveni inštituti in univerze, pri nas ne priznavajo znanstvene uspešnosti in odmevnosti, čeprav jih sprejemajo in berejo na vseh evropskih in drugih univerzitetnih središčih, ki se znanstveno in pedagoško ukvarjajo z južnoslovanskimi jeziki. Nepriznana mednarodna uspešnost in odmevnost je tudi velika ovira pri kandidiranju za znanstvene projekte.

Pogosto slišimo vprašanje: Zakaj slavistika? Kaj nam bo novega prinesla? Kdo bo vse to plačal? Kje se bodo zaposlili diplomanti? Koga še sploh zanima slavistika? Lahko bi še našteli celo

vrsto vprašanj, vendar bomo poskušali odgovoriti na najpogostejša. Najvišji predstavniki slovanskih srednjeevropskih držav in naši voditelji se zelo radi pohvalijo z nadstandardnimi političnimi in gospodarskimi odnosi, omenjajo lepoto dežel in visoke izvozne in uvozne uspehe. Bolj malo pa se pogovarjajo o podpori študija manjših slavističnih strok. V Sloveniji razvijamo germanistiko, romanistiko, amerikanistiko idr., zakaj ne bi kot Slovani oblikovali tudi ugodnih razmer za razvoj slavističnih strok. Znanje zahodnoslovanskih jezikov odpira velik srednjeevropski prostor, ki s podobnostjo jezikov odpira še ukrajinski in beloruski kulturni prostor. Znanje teh jezikov omogoča interdisciplinarne znanstvene raziskave na različnih humanističnih področjih. Zgodovinarjem, jezikoslovcem, literarnim zgodovinarjem, umetnostnim zgodovinarjem, etnologom idr. odpira bogato gradivo za znanstvene raziskave in primerjalne študije. Svoj prispevek k nadstandardnim vsestranskim odnosom prispevajo tudi naši diplomanti, zaposleni v različnih podjetjih, ki trgujejo in drugače sodelujejo s češkimi, poljskimi in slovaškimi podjetji. Sprašujemo se, kako naprej? Kaj nas slaviste in humaniste čaka v globaliziranem površnem svetu? Ulica? Ali uspešen razvoj slavistike?

Ne preostane nam drugega kot to, da na pomoč pokličemo humanista Erazma Rotterdamskega:

> Videl sem, kako so običajni ljudje na vsakem koraku svojega življenja skvarjeni z najbolj neumnimi vrstami mnenj. Bolj sem hrepenel po tem, da bi odkril ustrezno zdravilo, kot pa upal na dejanski uspeh. Potem pa sem nenadoma začel verjeti, da sem le našel način, kako bi se nekako vtihotapil v te prezadolžene duše in jih pozdravil tako, da bi jim nudil užitek. (Rotterdamski 2010: 302)

Literatura

Dějiny zemí Koruny české I. a II. díl kol., 2003. Praha: Paseka.
KREKOVIČ, Eduard, MANNOVÁ, Elena, KREKOVIČOVÁ, Eva, 2005: *Mýty naše slovenské*. Bratislava: AEPress.
MANNOVÁ, Elena, 2005: *Slovaška zgodovina*. Ljubljana: Slovenska matica.
ROTTERDAMSKI, Erazem, 2010: *Hvalnica norosti, Tožba Mirú, O svobodni volji*. Ljubljana: Studia humanitatis.
ŠAFÁRIK, Pavol Jozef, 1992: *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých náreční*. Prešov: Východoslovenské vydavateľstvo.
ŠINK, Jure, 2001: *Ideja o slovanski literarni vzajemnosti in njen vpliv na kulturno zbliževanje Slovencev in Slovakov. Diplomsko delo*. Ljubljana.

Božidar Jezernik
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 94(497.4)"1941/45":801.73:81'42

»Glejmo nazaj, da vidimo naprej!«

Zadnjega četrt stoletja se v slovenskem javnem diskurzu veliko govori o preteklosti, zlasti v povezavi z drugo svetovno vojno. Razprava je vroča in živa, argumenti udarni, pa – kot kaže – ne vedno najbolj prepričljivi. Saj če bi bili, bi pogled v preteklost zagotovo bil jasnejši, kakor je. Zdaj, sredi vroče razprave pa ni jasno niti, ali se je druga svetovna vojna v Sloveniji, denimo, sploh že končala ali pa so nepopustljivi borci novico o koncu vojne v žaru borbe kar preslišali. Vojna se je, seveda, že zdavnaj končala, zmagovalci so si razdelili odlikovanja, poraženci pa so zacelili rane. Nadaljuje pa se boj za interpretacijo. Zato spomini na preteklost predstavljajo mešanico fantazij, želja in zavestnih potvarjanj resničnosti. Vsaka stran skuša uveljaviti svoje videnje preteklosti, da bi z njegovo pomočjo legitimizirala svoje videnje sedanjosti in prihodnosti. Toda, če se ne zadovoljimo s tem, kar vidimo na prvi pogled, lahko odkrijemo, da so stvari potekale na ta način že dolgo tega.

doba moderne, spomin, preteklost, prihodnost, boj za interpretacijo

In the Slovene public discourse of the past quarter century there has been much talk of the past, particularly in connection with the Second World War. The debate is heated and lively, the arguments striking, but – it seems – not always sufficiently convincing. For if they were, then the view of the past would undoubtedly be clearer than it is. Now, in the midst of heated debate, it is not even clear, for example, whether the Second World War in Slovenia ever really finished, or whether some indomitable old fighters caught up in the struggle simply failed to hear the news about the war's end. Of course, the war was over long ago; the victors distributed medals, the losers licked their wounds. But the battle for interpretation continues. And thus memories of the past are a mixture of fantasy, wishful thinking and conscious distortions of the truth. Each side tries to validate its view of the past, in order to use it to legitimise its vision of the present and the future. But, as long as we are not satisfied merely with what can be seen at first glance, it becomes clear that things have proceeded in this fashion for quite a substantial period of time.

the Age of Modernity, memory, the past, the future, the fight for interpretation

Napredek in razvoj

Nagel razvoj industrije in uvedba novega družbenega reda sta omogočila tolikšen napredek, da so sodobniki devetnajsto stoletje navdušeno imenovali »stoletje čudežev« (Nepodpisano 1898: 262). Industrializacija in urbanizacija sta hitro osvojili zahodno Evropo, od tam pa sta se pozneje (raz)širili po vsem svetu in močno vplivali na razvoj gospodarskega, političnega in kulturnega življenja drugod po svetu, pač v odvisnosti od lokalnih razmer (glej npr. Sedej 1988–1990: 17–18). V »stoletju čudežev« so spremembe postale edina konstanta vsakdanjega življenja vedno večjega števila ljudi, vse tradicije in vse podedovane resnice so se znašle na rešetu (Jezernik 2008: 17).

V drugi polovici devetnajstega stoletja je postalo pozivanje »'Naprej' in le 'naprej'« tako splošno razširjeno, da se je tiste, ki so morda vprašali »Kam naprej?«, očitajoče zavrnilo, rekoč: »I naprej!« (Rogač 1860: 7). Nič čudnega ni bilo, če se je med ljudmi pojavljala bojazen pred številnimi spremembami na vseh področjih življenja. »Vse spremembe so le kvari. / Nove šege so nevarne«, je pel Koseski (1870: 468). Pisec »domorodnih pisem«, objavljenih v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*, pa je dobo negotovosti predstavil takole:

> Podoba je, da živimo v prestopni dôbi. Nezaupnost, negotovost je značaj naših dni. Veliko starih naprav je razpadlo, mi se plaho oziramo med razvalinami, in bojimo se, da ne bi še kaj več razpadlo, kar je bilo tako dolgo stanovitno; nove ideje trkajo na duri, mi se pa pred njimi zapiramo, ker jim ne zaupamo in jih ne obsegamo v svoji slabosti. Novi čas marsikaj tirja od nas; mi pa vse odlašamo na prihodnost, v ktero gledamo nezaupno, in vendar le od nje pričakujemo poboljšanja.[1] (M. 1864: 357)

Pobožni so se bali duha materializma, ki mu je železna cesta na široko odpirala vrata tudi v provincialna mesta in mesteca, zato so nekateri pridigarji železnico imenovali »hudičevo delo« (Nepodpisano 1850: 46). Moralisti so pripominjali, da je bilo največ nezakonskih otrok »tisti čas, ko so delali železnico in nekaj časa potem«, saj odkar železnica »pomaga razširjati 'kulturo', se opaža, da nravnost pojemlje« (Zabukovec 1910: 25). Tradicionalistom pa se je sploh zdelo škodljivo vse, kar so prinesli novi časi, in toliko bolj nevarno, kolikor manj je spominjalo na poprejšnje navade; dobro jim je bilo samo tisto, kar je bilo staro (M. 1864: 350–351). Najbolj starokopitni pa so upali, da se bodo izognili vetru sprememb, če se le ne bodo vozili z vlakom (Šuklje 1929: I, 15).

Vendar je fascinacija nad materialnim blagostanjem naglo prevladovala in sklicevanje na tradicionalno moralo je bilo iz dneva v dan bolj jalovo. Namesto da bi sledile nasprotnikom sprememb, so se množice vedno bolj ozirale za praporom nove dobe, na katerem so se lesketale »tri zlate zvezde, tri vodnice: 'Delo', 'red' in 'napredek'!« (Aškerc 1905–1906: 245).

Olika in omika

Bleiweisove *Novice* so leta in leta prinašale tekste o slovenski narodnosti in spodbujale slovenske kmete in obrtnike k dvigu olike in omike, to je k naprednejšemu obdelovanju zemlje, k učinkovitejšem rokodelstvu in k izboljšanju splošne kulture, češ:

> Preljubi Slovenci! časi so se premeníli, posebno pa je devetnajsto stoletje čisto novo podobo življenja in ljudskiga gibanja seboj prineslo; zdej veljá drugi skok! Dušne orodja, um in pamet v današnih časih slové: z temi se življenje ozalša, njegove težave polajšajo in priroda (natora) primore, človeškim potrebam služiti. Živali znajo danes to, kar so pod Adamovim gospodarstvam znale; človek pa zmiram naprej gré, in tistiga na zemlji ni, ki bi mu rekel: »do tle, in ne naprej!« Kdor pa z to derečo reko ne plane, na samotnih otokih žalosten zastaja. (E. R. 1845: 102)

Eno izmed orodij, ki jih je razvila moderna doba in naj bi širokim množicam dalo občutek varnega sidrišča v tem razburkanem morju nenehnih sprememb vsega obstoječega in pričakovanju negotove prihodnosti, je bilo vračanje v preteklost. V svetu stalnih sprememb je bila preteklost cenjena zaradi svoje nespremenljivosti. Preteklosti namreč nihče ni mogel spremeniti, niti bog.

Pred razvojem moderne dobe so ljudje znali razlikovati med preteklostjo in sedanjostjo, toda v splošnem so imeli šibek čut za to, kaj spada v preteklost kot nasprotje od sedanjosti. S triumfom

---

1 Citati slovenskih avtorjev iz devetnajstega stoletja so navedeni tako, kot so jih sami zapisali. Današnja slovenščina se od njihovega zapisa precej razlikuje, nekatere besede so dobile tudi drug pomen. Dobesedni citati so tukaj uporabljeni zaradi avtentičnosti, po drugi strani pa tudi kot ilustracija, kako ideja o »zamišljeni skupnosti« (Benedict Anderson) ustvarja predstavo o skupnosti med ljudmi, med katerimi dejansko obstajajo ogromne razlike.

modernosti je črta med tema dvema časovnima domenama postala precej ostrejša. Zato so na Zahodu ljudje začeli dojemati nekatere stvari kot »moderne« in v skladu s časom, medtem ko so druge stvari prepoznali kot »nemoderne« (Gross 2000: 141–142). V moderni dobi je zgodovina dobila izredno pomembno vlogo, saj se je zmožnost imeti preteklost pojavila z razvojem in kot simptom napredka. Po besedah Michaela Rowlandsa (1994: 135) smo moderni, ker imamo zgodovinsko zavest; zgodovinsko zavest pa imamo, ker smo moderni. Preteklost je integralni del identitete človeka moderne dobe; naša zmožnost, da se spominjamo in identificiramo s svojo lastno preteklostjo, daje našemu bivanju smisel, vrednost in pomen (Lowenthal 1985: 41). Pri tem je vloga dediščine, da gradi kolektiven ponos in smisel, s čimer pa po drugi strani tudi poudarja razlike med *good guys* (Nami) in *bad guys* (Njimi) (Lowenthal 1996: 248).

Ljudstvo in národ

Marčna revolucija 1848 je tudi v Avstrijskem cesarstvu odpravila fevdalni družbeni red in z ustavo priznala pravice avstrijskim narodom do uporabe narodnih jezikov v šolah in uradih. S temi političnimi spremembami so bile odprte možnosti za oblikovanje nove politične skupnosti. Za njeno poimenovanje so si slovenski nacionalisti izposodili češko besedo *národ* (Makarovič 2008: 60–61). Beseda *ljudstvo* jim je očitno zvenela preveč splošno in ni dovolj nazorno izražala krvne povezanosti med pripadniki naroda.

Narodne zavesti v smislu, kakršnega so razvila evropska nacionalistična gibanja v devetnajstem stoletju, prej niso poznali. Leta 1651, ko so upravitelji zbora svetega Hieronima v Rimu vprašali kranjske stanove, ali smejo Kranjce prištevati k Ilircem, so jim ti odgovorili, da je Kranjska del Svetega rimskega cesarstva, zato je njene prebivalce treba šteti za Nemce (Apih 1887: 405–406; Lončar 1939: 18). Da so Kranjci nemško ljudstvo, je menil še Valvasor (1689: I, 20). Korenite družbene spremembe, do katerih je prišlo po marčni revoluciji, so povzročile velikanske spremembe v pojmovanju naroda. Novo pojmovanje je potrdila ustava, ki je razglasila enakopravnost vseh narodov v Avstrijskem cesarstvu.

Narodna zavest se po zgodovinarki Mirjani Gross ne izčrpa v golem občutenju pripadnosti narodu, temveč mobilizira posameznike za uresničevanje ciljev narodne skupnosti. Narodna zavest vzbuja voljo do življenja v tej skupnosti ter njene izgradnje kot politično svobodnega celovitega družbenega sistema (Rihtman Auguštin 2001: 111). Za uspešno oblikovanje novega političnega telesa, *naroda*, je bilo najprej treba imeti narodno ime in ozemlje. V drugi polovici šestnajstega stoletja se je »oče slovenske knjige«, Primož Trubar, sam predstavljal za ilirskega patriota, Kranjca in/ali Slovenca. Zato Gorazd Makarovič meni, da so »Trubarjevi *Slouenzi* jezikovni pojem, ki je daleč od današnje etnične vsebine tega pojma« (Makarovič 2008: 55). Podobno gledanje je ostalo v veljavi do konca osemnajstega stoletja in je Valentin Vodnik pod imenom *Slovenci* še vedno razumel vse Slovane:

> Krajnci so en odraslik velikiga slovenskiga naroda, kateri zdaj prebiva od teržaškiga morja noter do zmerzliga morja v Moškovii skuz 400 milj široko, inu od pemskiga noter do dežele Kamčatka na konec moškovitarskrga cesarstva še čez tavžent milj na dolgost. Skorej vse ljudstva v tim prostori so Slovenci; to je, Krajnci, Slovenci, Hravatje, Dalmatini, Bošnjaki, Slavonci, Slovaki, sèm ter kjè po Turškim inu Ogerskim;

ti so ta kraj Donave. Na unim kraji Donave pak so Pemci, Moravci, Polci, Pomurjani, Lužici, Vandali, Vendi, Litavci, Leti inu neizmirjena prostranost moškovitarskih prebivalcov po Moškovii, Severii inu na meji Tartarie. Ti vsi imajo sploh ime, de so Slovenci, inu imajo jezik od ene same matere, namreč, slovenski jezik. (Vodnik 1858: 34)

»*Slovenja*«

Ime za ozemlje, na katerem živijo Slovenci, je še mlajše. Ime *Slovenija* v pomenu dežela slovenskih prebivalcev Ilirskega kraljestva je prvi predlagal Jurij Venelin, torej Neslovenec, in sicer leta 1834 (Venelin 1841: 2). Za njim je ime v obliki *Slovenja* prevzel Koseski v svoji odi cesarju Ferdinandu I. (Koseski 1844: 145–147). Nato je moralo preteči polno stoletje, da je ime Slovenija kot ime geopolitične entitete dobilo svoje mesto na uradnih zemljepisnih kartah. Odsotnost narodnega imena in imena narodnega teritorija ni bila edina ovira. Dodatno, bistveno oviro je predstavljalo dejstvo, da je bila sredi devetnajstega stoletja sama ideja naroda za slovanske prebivalce Kranjske, Koroške, Štajerske in Primorske novost, večini neznana in nerazumljiva, saj je bila brez kakršnegakoli precedensa v preteklosti. Nepodpisani pisec je moral v prvem slovenskem časopisu bralcem celo razlagati razliko med besedama *narodno* in *nerodno*:

Nektéri Slovenci ne razločijo, kakor je potréba, teh dveh besedi: narodno in nerodno. Narodno je nekaj lepiga, kar je jednimu ali drugimu narodu lastniga, zato se reče: národnost: Nationalität. Nerodno je pa nekaj malovredniga. Ungeschicklichkeit. Gerdo bi bilo, ako bi mi te dve clo različne besede razločiti ne znali. Zato v glavo si jo zarežimo! (Nepodpisano 1844: 155)

Vendar je ta jezikovni pouk iz *Kmetijskih in rokodélskih noviz* mnogim Ljubljančanom po štirih letih že ušel iz glave, zato so se posmehovali, ko so leta 1848 *Nationalgarde* po slovensko imenovali *národna straža*. Po pisanju *Kmetijskih in rokodelskih Novíc* so ti ljudje napak mislili, »de je neródno ravno to kar je národno, kér ne véjo de národ 'Nation' pomeni – tedaj národno 'national'« (Nepodpisano 1848a: 51). Da bi odpravil take nejasnosti, je leta 1849 avtor Jezikoslovnih drobtinic, priobčenih v *Novicah kmetijskih, rokodelskih in narodskih rečí*, podrobno pojasnil pomen in rabo termina *narodnost*:

Beseda národnost ali naródnost je sedanji čas potrebna beseda; še bolj potrebno pa je, de njéni pomèn dobro vémo. Kaj poméni narodnost? Poméni sploh vse, kar je naród*ov*iga, – posébej pa, kar ima kak národ posébniga, razločnima od druzih naródov, postavim : šege, jezik i. t. d.; tedaj kar je narod*ov*iga posebej. Torej pravijo Rusíni (Ruthenen) naródovost, (ne národnost), za to kér je narod*ovo*. (Tudi nekterim našim ljudém bi bilo razumljivši, ko bi narodov namesti narodin, narodovnost namesti narodnost rêkli, kér jih je veliko, ki ne vedó, de *ne*roden in *na*roden ni vse eno; za besedo rod ali narod še vedó; berž pa ko imé (Hauptwort) premeniš v prilog (Beiwort) in rečeš narodin, je pa njih slovenšina že pri kraji, kér potem ne razločijo več *ne*rodniga človeka od *na*rodne ljubezni). (–r– 1849: 87–88)

Narodnost in nerodnost

Po marčni revoluciji so *Novice* spremenile ne le črkopis, temveč tudi svoje ime, postale so *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih rečí*. S to spremembo je urednik Janez Bleiweis želel

jasno in nedvoumno poudariti *narodno* usmeritev svojega časopisa. A kot je leta 1851 poročal Benkov Tone, so se mu njegovi sosedi v okolici Ljubljane še vedno smejali, češ, kako »je to hvale vredno, če smo Slovenci štorklasti in nerodni!« Pomena pojmov *nerodnost* in *neroden* svojim poslušalcem (in bralcem) ni posebej razlagal; s pojmi *národnost* in *národen* ali *narodski* pa je bilo vse drugače. Pojem *narodnost* ali *narodovnost* je razložil kot »zapopadek ali obsežek vsih posebnost in lastnost, šeg in navad, ktere se per kakim narodu sploh najdejo in ga od druzih narodov večidel ločijo«. Narodnost naj bi potemtakem obsegala tiste posebnosti in lastnosti, po katerih se pripadniki različnih narodov razlikujejo med seboj: »Tako ima slovenski národ, tako ima nemški národ, tako ima francoski národ svoje posebne šege, navade, lastnosti ali z eno besedo svojo národnost, ktera ga od druzih narodov razločniga dela« (Benko 1851: 3).

Če so takšne posebnosti in lastnosti dejansko obstajale tisoč let in več, se zastavlja zanimivo vprašanje, zakaj so bila taka pojasnjevanja sploh potrebna. Nanj je ponudil dovolj prepričljiv odgovor Eric Hobsbawm. Po njem so narodni buditelji narode prebudili iz tisočletnega spanja, tako da so ustvarili posebne rekonstrukcije preteklosti oziroma »iznajdene tradicije« (Hobsbawm, Ranger 1983: 7). Se pravi, ker posamezna ljudstva svojih »posebnih šeg, navad, lastnosti« niso poznala, jih je bilo treba šele »iznajti«.

Ob nastopu pomladi narodov je bilo torej slovansko prebivalstvo notranjeavstrijskih dežel ljudstvo brez narodne zavesti, »amorfna masa« (Vošnjak 1911: 78). Dragotin Dežman je stanje slovenske narodne zavesti sredi devetnajstega stoletja opisal takole: »Do zdaj smo bili le Gorenci, Dolenci, Notrajnci, Pivčani, Krašovci, Berkinci, Istrianci, Čičje, beli Krajnci, Koroški in Štajerski Slovenci, – tode pravi Slovenci nismo bili« (D. 1849: 209).

Demokratizacija družbe po revoluciji leta 1848 je potemtakem prinesla temeljit prevrat v pojmovanju naroda. Slovenski nacionalizem, ki se je razvijal v kontekstu demokratizacije družbenega in kulturnega življenja, Andreas Moritsch označuje kot »neko vrsto socialno-emancipatorične ideologije« (Moritsch 2002: 83). Zdaj pripadniki naroda kot političnega telesa niso bili več samo pripadniki plemstva, to se pravi člani deželnih stanov, temveč so to postali kar vsi ljudje *iste krvi*. Akterji zgodovine niso bili več le maloštevilni ljudje »modre krvi«, temveč so postali to tudi tisti, ki so bili prej stoletja brez pravice do glasu o političnih zadevah. Svoje predstavnike so našli v *prvakih*, ki so postali glas in zavest naroda, interpretirali so njegovo zgodovino in poslanstvo ter oblikovali njegov značaj in osebnost (Kohn 1946: 2).

Slika 1: Biti slovenske krvi, bodi Slovencu ponos!, reprodukcija narodnoprebudne razglednice

Demokratizacija je ponudila roko nacionalizmu ali pa je nacionalizem prijel demokratizacijo kar sam. Kakorkoli že, poslej sta rada hodila z roko v roki. Če je bila v minulem obdobju važna le zavest o pripadnosti mestu, stanu, državi, ne pa narodu, je demokratizacija kmalu preoblikovala celotno javno življenje po načelu: »Vse, kar je narodno, je dobro, vse kar je nenarodno, je pa slabo in dekadentno« (Vošnjak 1913: 541).

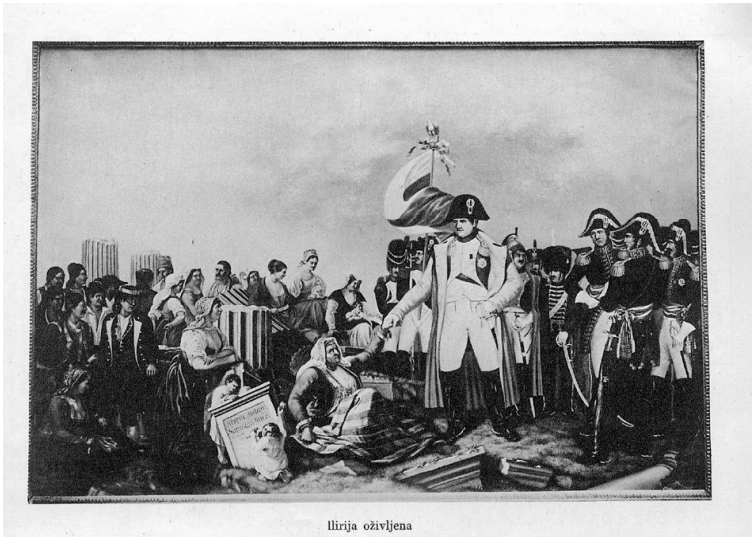
Bog nas je ustvaril kot Slovence

Narodni buditelji oziroma »iskreni rodoljubi«, ki so si prizadevali slovenski narod »k njegovemu zgodovinskemu poklicu dopeljati«, so izhajali iz postavke, da so različni narodi božje delo in zato večni: »Bog, ki nas je vstvaril kot Slovence, noče, da bi kterikoli narod poginil« (Jaroslav 1872: 62). Svoje ideje so razglašali kot trdna dejstva. Če je kdo glasno podvomil vanje, so glasno protestirali, češ: »Al pravite nam po nasprotniškem, da ni Slovencev, da jih še le delamo!« (–s– 1866: 74).

Po nacionalističnem nazoru so narodi obstajali tako rekoč od začetka sveta, nekoč so le potonili v *tisočletno spanje*. Iz tega spanja so ga budili »posamezni navdušeni in bistroumni možje«, ki so bili »zdaj kot od Boga izbrani vodniki in učitelji v težavnem in nevarnem boju življenja«. Pri njihovem poslanstvu jih je vodila vera, da jih bodo rojaki za njihove zasluge za narod v prihodnosti slavili kot »svitle zvezde na jasnem obnebji zgodovine«. Kajti narod, prebujen iz dolgega spanja, bi mogel razviti vse svoje moči in se vključiti v splošno tekmo za napredkom:

> Mi Slovenci smo spali do pred malo časa, in kako bi bili tudi mogli bditi in razvijati svojo moč, ko je tisučletna tma ležala nad nami in okoli nas. Tma ni nikdar prijateljica napredka. Ali tudi nam je pretekel čas spanja, in čeravno še ni solnce izšlo na vedro nebo, vendar nam se rumeni zarja, ki obljubuje. (M. 1861: 279)

Misel o starodavnosti naroda je vsebovana že v sami sintagmi *pomlad narodov* oziroma *»narodna prebuja«*, ki je sugerirala, da je (slovenski) narod obstajal že davno pred 15. marcem 1848, ko ga je cesar Ferdinand I. *prebudil*. Če je narod *spal*, pa čeprav stoletno spanje, ni šele na novo nastal, temveč je potem, ko ga je cesar poklical iz spanja, zgolj nadaljeval svoje prejšnje, svobodno in pristno življenje. Povsem nedvoumno jo je izrazil sam »oče slovenskega naroda« v svojem nagovoru velikemu zboru »slovenskiga družtva«, rekoč:

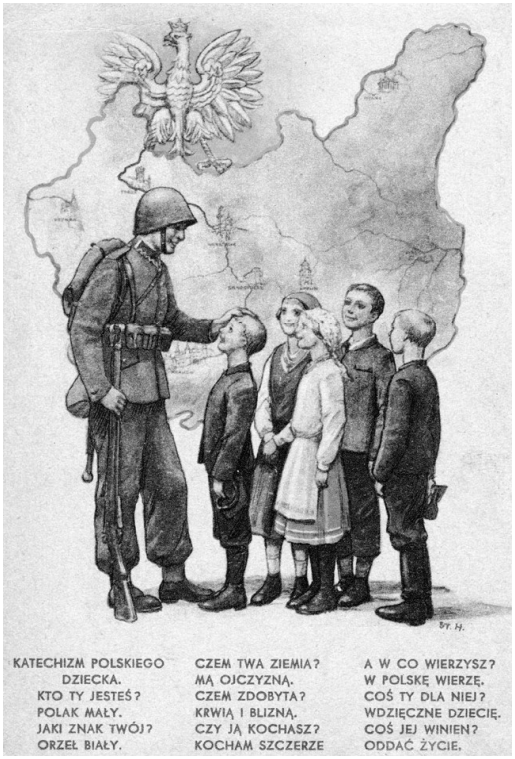
Slika 2: Ilirija oživljena, ilustracija iz knjižice *Napoleon in Ilirija*, 1929

> »Bodi svitloba vsim narodom avstrijanskim« – so mili cesar Ferdinand 15. dan sušca tega leta rekli – in svitloba je bila! – sonce nove sreče, sonce svobode je zasijalo narodom vsim. Zdej, zdej so dobile besede rajnciga Vodnika še le svoj pravi pomen – ne Napoljonu, našimu Ferdinandu veljajo besede:

Ferdinand reče:
Ilirija vstan!
Vstaja – izdiha:
Kdo kliče na dan?

Ferdinand te kliče, Ferdinand, naš mili Cesar! (Nepodpisano 1848b: 165)

Ideološko gonilo *prebujenja naroda* je bil koncept primordializma (glej Özkırımlı 2010: 49–50). Po tem konceptu je narod obstajal od vekomaj, narodni buditelji so ga le prebudili, nikakor pa ga niso sami »iznašli« ali »oblikovali« (Breuilly 2007: 14; Hroch 2009: 18). Slovenski »delavni možje in iskreni rodoljubi« so si tedaj podobno kot vsi nacionalisti prizadevali prebuditi svoj »tisoč let spavši narod«, da bi ga povedli v svetlejšo prihodnost. Pot v prihodnost naroda so gradili na njegovi slavni preteklosti in z dokazovanjem slovenske samobitnosti, češ, »nismo (se) še le v petem stoletji po Kristusu kradoma v podonavske kraje vrinili, ampak […] že v veliko stareji dobi za Rimljanov v Noriku in Panonii naseljeni bili« (J. V. 1863: 245).

Slika 3: Katekizem poljskega otroka, razglednica, založila Glavna zveza šlahte v tujini

Mobilizacija in manipulacija

Narodna ideja, naj je bila utemeljena tako ali drugače, se je kmalu izkazala za tako močno mobilizacijsko silo, kot je preteklost ni poznala, vsekakor neprimerno močnejšo od dinastične lojalnosti in verske pripadnosti. Nacionalisti so narodno preteklost ustvarili v skladu s svojimi nazori, na tej podlagi pa so oblikovali politično skupnost v sedanjosti in določali smer njenega razvoja v prihodnosti.[2] Tako so *Novice gospodarske, obrtniške in narodne* leta 1877 v članku z zgovornim naslovom »Glejmo nazaj, da vidimo naprej!« napovedovale »osvobodenje« domovine Jugoslovanov, češ, »zgodovina vseh časov je živa priča, da bolja prihodnost prisije le onim narodom, ki se zavedajo, da so« (Nepodpisano 1877: 45).

Za oblikovanje nove, slovenske skupinske identitete je bilo torej treba med drugim rekonstruirati preteklost, jo problematizirati in spreminjati; podobni procesi so, seveda, potekali tudi pri drugih narodih. Ohranjanje spomina na preteklost, še zlasti, kadar se to počne z namenom vplivanja na prihodnost, pravi James Young, se nikoli ne godi v vakuumu, motivi za ohranjanje spomina niso nikoli čisti (Young 1993: 2).

2 Takšno gledanje je še vedno prisotno med nekaterimi nacionalisti in konservativnimi misleci. Kot ugotavlja Radule Knežević, narodna identiteta ni nespremenljivo dejstvo, ki se pasivno deduje iz roda v rod. Narodna identiteta, argumentira Knežević, ni vsebina, temveč je niz medsebojno povezanih trendov, ki občasno vlečejo v različne smeri. Zato se mora vsaka generacija odločati, katere izmed njih bo sprejela in na njih gradila naprej (Knežević 2012: 338).

Literatura

APIH, Josip. 1887: Plemstvo in národni razvoj. *Ljubljanski Zvon*. 170–176, 282–287, 351–357, 403–407.

AŠKERC, Anton, 1905–1906: Ivanu Hribarju ob desetletnici njegovega županovanja; *Slovan* 8. 244–245.

BENKO, Tone, 1851: Narodske starice. *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih rečí*, 1. prosenec. 3.

BREUILLY, J., 2007: Nationalism and Historians. Some Reflections. The Formation of National(ist) Historiographical Discourse. Claire Norton (ur.): *Nationalism, historiography and the (re)construction of the past*. Washington: New Academia Publishing. 1–25.

D. (= Dragotin Dežman), 1849: Slava Slavjanam! *Slovenija*, 2. prosenec. 209.

E. R., 1845: Avstrijanska obertniska razstava. *Kmetijske in rokodélske novice*, 25. rožnicvét. 102.

GROSS, David, 2000: *Lost Time: On Remembering and Forgetting in Late Modern Culture*. Amherst: University of Massachusetts Press.

HOBSBAWM, Eric, RANGER, Terence (ur.), 1984: *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

HROCH, Miroslav, 2009: Národy nejsou dílem náhody. *Příčiny a předpokladky utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

J. V., 1863: Iz Maribora. *Novice gospodarske, obertniške in narodne*, 1. avgust. 245–246.

JAROSLAV, Fr., 1872: Politične pridige. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 21. februar. 62–63.

JEZERNIK, Božidar. 2008. Od vzpona nacije do nacionalizacije. Jože Dežman, Jože Hudales, Božidar Jezernik (ur.): *Slovensko meščanstvo od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948)*. Celovec: Mohorjeva založba. 17–66.

KNEŽEVIĆ, Radule, 2012: *Politička kultura*. Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.

KOHN, Hans; 1946: *Prophets and People: Studies in the Nineteenth Century Nationalism*. New York: The Macmillan Company.

KOSESKI, Jovan Vesel, 1844: Slovenja Presvitlimu, Premilostljivimu Gospodu in Cesarju Ferdinandu Pervemu ob veselim dohodu Njih Veličanstva v Ljubljano. *Kmetijske in rokodélske novize*, 4. kimovz. 145–147.

KOSESKI, Jovan Vesel, 1870: *Razne dela pesniške in igrokazne*. Ljubljana: Matica Slovenska.

LONČAR, Dragotin, 1939: *The Slovenes: A Social History. From the Earliest Times to 1910*. Cleveland: American Jugoslav Printing & Publishing.

LOWENTHAL, David; 1985: *The Past Is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.

LOWENTHAL, David, 1996: *Possessed by the Past*. New York in London: The Free Press.

M., 1861: V Bledu. *Novice gospodarske, obertniške in narodne*, 21. avgust. 279–281.

M., 1864: Domorodne pisma. 2. Pismo. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 26. oktober. 349–351, 357–358.

MAKAROVIČ, Gorazd, 2008: *Ko še nismo bili Slovenci in Slovenke*. Ljubljana: Društvo Slovenska matica.

MORITSCH, Andreas, 2002: Dva različna pojmovanja naroda. Ferdinand Mayrhofer – Grünbühel, Miroslav Polzer (ur.): *Avstrija – Slovenija. Preteklost in sedanjost*. Ljubljana: Cankarjeva založba; Celovec: Wieser. 81–88.

NEPODPISANO, 1844: Nekaj od Slovencov, št. 3. *Kmetijske in rokodélske novize*, 28. Velkisérpan. 155.

NEPODPISANO, 1848a: Smešnice. *Kmetijske in rokodelske Novíce*, 29. sušec. 51.

NEPODPISANO, 1848b: Nagovor. *Slovenija*, 24. listopad. 165.

NEPODPISANO, 1850: Novičar iz Ljubljane. *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih rečí*, 20. sušec. 46.

NEPODPISANO, 1877: Glejmo nazaj, da vidimo naprej! *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 7. februar. 45.

NEPODPISANO, 1898: »The wonderful century«. *Novice gospodarske, obrtniške in národne*, 25. november. 462.

ORWELL, George, 1984. Nineteen Eighty-Four. Harmondsworth: Penguin Books.

ÖZKIRIMLI, Umut, 2010: *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

–R–, 1849: Kaj bo z »narodnostjo«? *Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih rečí*, 23. véliki traven. 87–88.

RIHTMAN AUGUŠTIN, Dunja, 2001: *Etnologija i etnomit*. Zagreb: ABS95 d.o.o., Naklada Publica.

ROGAČ, Jože, 1860: *Narodnost in Slovenstvo*. Ljubljana: Jožef Blaznik.

ROWLANDS, Michael, 1994: The politics of identity in archaeology. George C. Bond, Angela Gilliam (ur.): *Social Construction of the Past*. London, New York: Routledge. 129–143.

–S–, 1866: Iz spodnjega Štirskega. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 28. februar. 74–75.

SEDEJ, Ivan, 1988–1990: Vsakdanje življenje večinskega prebivalstva na Slovenskem v 19. stoletju. *Slovenski etnograf*. 7–23.

ŠUKLJE, Franjo, 1929: *Iz mojih spominov*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.

VALVASOR, Johann Weichard, 1689: *Die Ehre deßHertzogthums Crain: das ist, Wahre, gründliche, und recht eigendliche Belegen- und Beschaffenheit dieses ... Römisch-Keyserlichen herrlichen Erblandes*. Laybach in Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter.

VENELIN, Jurij Ivanovič, 1841: *Drevnie i nyněšnie slovene v političeskom, narodopisnom, istoričeskom i religioznom ih otnošenii k rossijanam*. Moskva: V universitetskoj tipografii.
VODNIK, Valentin, 1858: Slovenski narod in slovenski jezik. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 3. februar. 33–34.
VOŠNJAK, Bogumil, 1911: Dragotin Lončar: Dr. Janez Bleiweis in njegova doba. Veda. 78–82.
VOŠNJAK, Bogumil, 1913: Študije k problemu jugoslovanske narodne misli. *Veda*. 524–572.
YOUNG, James E., 1993: *The Texture of Memory. Holocaust Memorials and Meaning*. New Haven, London: Yale University Press.
ZABUKOVEC, Janez, 1910: *Slavina. Prispevek k zgodovini ljubljanske škofije*. Ljubljana: Knezoškofijski ordinariat ljubljanski.

Ksenija Vidmar Horvat
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 821.163.6–31.09Lainšček F.:930.85(4=214.58).09

Kozmopolitska kultura in slovenska literatura: prispevek majhne nacije k svetovni dediščini prihodnosti

Prispevek obravnava prihodnost kulturne dediščine glede na teorijo kozmopolitske Evrope. Avtorica s primerom romana Ferija Lainščka *Nedotakljivi* pokaže, kakšno vlogo ima lahko pri tem literatura in predvsem spomin majhnih narodov, ki je naklonjen ustvarjanju pluralnih podob preteklosti. S tem se tudi kritično opredeli do sodobnih pogledov na kozmopolitizacijo evropske dediščine, ki izpostavljajo odprtost do tujstva in drugosti kot temelj demokratičnega razvoja. S primerom konstrukcije tujstva Romov pokaže, da učinki takšne kozmopolitizacije niso nujno demokratični. Namesto tega izpostavi tradicijo humorja in avtoironije, ki jo kot primerno podlago demokratičnemu razvoju zagovarjajo tudi podpisniki manifesta *We are Europe*.

kozmopolitstvo, dediščina, Romi, Feri Lainšček, spomin

The paper discusses the future of the cultural heritage in the light of the theory of cosmopolitan Europe. In the case of Feri Lainšček's novel *Nedotakljivi*, the author shows what role is played in this regard by literature, especially the memory of small nations that is inclined towards creating multiple images of the past. A critical stance is also taken towards contemporary views of the cosmopolitanisation of the European heritage that see openness towards foreignness and otherness as the foundation of democratic development. The case of the construction of the foreignness of the Roma shows that the effects of such cosmopolitanisation are not necessarily democratic. Instead of this, an emphasis is placed on the tradition of humour and self-irony, which is proposed as a suitable basis for democratic development by the signatories of the manifesto *We are Europe*.

cosmopolitanisation, heritage, Roma, Feri Lainšček, memory

Uvod: k literarnemu kozmopolitstvu

V prispevku naslavljam vprašanje odnosa med nacionalno in svetovno literaturo v kontekstu nastajajoče in prihodnje dediščine. Izhodišče razmišljanja je, da v dobi, ki jo imenujemo postnacionalna, postmoderna, postindustrijska ali tekoča (moderna), nacionalna kultura (in z njo literatura) spreminja svojo podobo in poslanstvo, enako pa velja tudi za obstoječe in nove dediščine. Koncept nacionalnega namreč sodi v specifično zgodovinsko obdobje, ki ga določajo procesi političnega, kulturnega in družbenega pretvarjanja ljudstev v organizirane samostojne subjekte z modernim državnim aparatom in civilnodružbeno ureditvijo, ki temelji na principu državljanstva in homogene javne kulture. Za srednjeevropske narode, ki se konstituirajo po modelu etnokulturnega emancipiranja, ključno vlogo igrata jezik in kultura, v ozadju tudi ljudska dediščina in etnično poreklo; ta model je zgodovinsko retrograden oz. usmerjen v preteklost, iz katere gradi legitimnost za prihodnost. Za nacije, ki nastajajo po državljansko-civilnem modelu, je osrednji princip državljansko-etatistična konstitucija, ki kulturno komponento šele proizvaja, zgodovinsko pa se usmerja v delanje prihodnosti. Etničnost je tu bodisi zanemarjen bodisi načrtno potlačen element kolektivitete: francoski nacionalni princip na primer v celoti izpušča etnično poreklo, saj naj bi bilo naslanjanje na tovrstno kulturno substanco v nasprotju s civilnim principom enakosti in enakopravnosti v državljanstvu. Kljub temu je tudi ta model v izhodišču

»tradicionalističen«: ne sprejema najbolje dejstva zgodovinskega preoblikovanja sodobnih družb, pa tudi ne izzivov, ki jih prinaša globalizacija (prim. Vidmar Horvat 2009).

Koncept moderne nacionalne kulture in identitete se nadalje tesno povezuje s pojmom dediščine. Ideja nacionalne identitete in pripadanja namreč črpa iz predstav o skupnem, kolektivnem in individualnem, privzemanju simbolov samoopredeljevanja, ki se reproducirajo prek državnih ritualov, izobraževalnih kurikulov in institucij kolektivnega spomina; z razmahom družbe potrošništva in globalnega turizma pa tudi prek trženja in znamčenja (nation-branding; Aronzcyk 2013), ustvarjanja nacije kot blagovne znamke. V polje znamčenja nacije se lahko vključi različne spominke, od zgodovinskih oseb (npr. Sisiin muzej na Dunaju), literatov (Charlesa Dickensa v Londonu), glasbenikov (Muzej Bele Bartoka v Budimpešti) do kulinarike, športa (Tina Maze), snovne umetne dediščine (Janšev čebelnjak) ter tudi naravnih lepot in posebnosti. Tako lahko postane kraška jama nacionalizirana kot turistična destinacija z nacionalno identitetno konstitucijo (npr. Postojnska jama); lahko se nacionalizira krajina v celoti (Smith 1993), lahko pa se nacionalizira tudi povsem univerzalne vrednote, kot so na primer optimizem, delavnost ali natančnost.

Tako nacionalna identiteta kot nacionalna (kulturna) dediščina sta torej po svojem zgodovinskem nastanku kot simbolno-pomenski konstituciji izrazito moderni tvorbi: dediščini moderne zgodovine v pravem pomenu besede. Kljub historicizmu, ki veje iz njunih formacij, se upirata ideji, da bi bili začasni, naključni ali celo preživeti. Nasprotno, obema je skupna misel, da gre za nadzgodovinsko pojavnost, ki ju druži večnost, nespremenljivost in gotovost. Celo še več: bolj kot se širijo predstave o negotovosti sveta, identitete, pripadanja, bolj kot se množijo podobe nastajanja mnogoterih domovin in nomadizma kot zapovedujoče formule bivanja v sodobnosti, bolj se bohotijo poskusi retradicionalizacije, renacionalizacije in vnovične homogenizacije kulturnega pripadanja. Četudi je kulturne nacionalizme, vsaj v demokratičnih družbah, danes mogoče obravnavati z benevolentnostjo, da gre za začasne pojave in nemara prej izraze stiske in strahu kot za resne zgodovinske projekte, pa bi bilo neodgovorno misliti, da je njihov vpliv minljiv in spregledljiv. Nasprotno, postnacionalni čas, kot nekateri imenujejo našo dobo, zagotovo ne pomeni konca principa nacionalnega, vključno z njegovim represivnim zgodovinskim kapitalom (Brown 2010).

Naše izhodišče bo, da je ključna demokratična naloga vstopiti v polje hegemonističnega boja za (re)definiranje nacije in nacionalne kulture. Le tako lahko artikuliramo prispevek za oblikovanje prihodnosti, kjer percepciji »preteklosti« in dediščine še vedno igrata odločilno vlogo. To se nikjer ne kaže bolj nazorno (vsaj ne v naši neposredni bližini) kot prav v nastajajoči »novi« Evropi (oz. EU po 1989), kjer nacionalni vidiki usmerjajo demokratični razvoj in presoje utopičnih (in realističnih) skupnih prihodnosti (Bauman 2013; Donskis 2012). V tem prispevku želim osvetliti možnost, ki jo imajo pri ustvarjanju prihodnosti majhne nacije, kot je Slovenija. V prvem delu povzamem pregled sodobne teorije o dediščini in na kratko izpostavim štiri kritične perspektive, v drugem delu predstavim najnovejšo perspektivo »kozmopolitizacije« dediščine, v tretjem delu nato preverim njen demokratičen potencial s primerom »romske dediščine« in romanom Ferija Lainščka *Nedotakljivi*.

Kulturna teorija dediščine

Teoretiki dediščino v glavnem umeščajo v kontekste »nacionalizacije preteklosti« (Jezernik 2013). Osnovna funkcija dediščine je, da podeli zgodovinsko legitimnost kolektivnim zahtevam, ki nastajajo

v sedanjosti. Legitimnost se podeljuje na osnovi predstav o skupnih koreninah in pripadanju, ki preči dolgi tok nacionalne samokonstitucije (Jezernik 2010). Po Lowenthalu je »naloga« dediščine predvsem risanje meja in ločnic, ki tečejo po sistemu opozicij in negacij in ki vzpostavljajo razliko »mi« in »drugi« (Lowenthal v: Jezernik 2010: 13). Tu ne gre toliko za znanstvene utemeljitve kot za verovanjske sisteme in politike zamišljanja, ki nudijo podlago za občutja solidarnosti, povezanosti in ponosa. Zato je dediščina običajno tudi bliže fikciji kot empirični resnici. Ne glede na fiktivnost, namišljenost in potvarjanje (ali prav zato) je dediščina v sedanjosti pogosto orodje političnega mobiliziranja, ideoloških stremljenj in hegemonih bojev za sedanjost ter prihodnost (Kuljić 2012).

Iz omenjenega je mogoče izpeljati naslednja kritična izhodišča, ki bi nudila osnovo za demokratične perspektive na prihodnost v povezavi z rabami dediščine. Prvo kritično izhodišče je, da dediščina ne obstaja kot samoumevno dejstvo. To razumevanje je toliko bolj pomembno, ker sodobni diskurz o dediščini največkrat implicira konservatorsko funkcijo ali kar poslanstvo ohranjanja. S tem ko se opira na idejo varovanja, zaščite, obnavljanja, oživljanja, (ne)hote producira predstave o dediščini kot nečem, kar je predmet »odkrivanja« po metodi prepoznavanja: predpostavlja, da je zapuščinski predmet (snovni ali nesnovni) že vnaprej določen z lastnostmi dediščine, ne da bi se pri tem vprašal o procesih »iznajdevanja«, ki potekajo vzporedno kot diskurzi, prakse in politike restavriranja preteklega. V resnici dediščino določijo strokovnjaki (Rogelj Škafar 2011), njen pomen za sedanjost pa institucije javne kulture – od specializiranih muzejev do šol, medijev in drugih krajev uradnega spominjanja.

Drugič, s tem ko zagovarjamo stališče konstrukcionističnega značaja dediščine, torej razumevanje, da je dediščina vselej produkt diskurzivne konstrukcije, hkrati ne zavračamo dejstva, da – čeprav še tako prisilno ali/in politično vpeljana v repertoar skupnega razumevanja in komemoriranja – ne nosi dejanskega simbolnega, pa tudi praktičnega pomena za skupnost, ki dediščino prevzame za svojo »nacionalno« last. Treba pa je opozoriti, da konstrukcija vselej implicira igro vključevanja in izključevanja, vpeto v mrežo diskurza, vednosti in moči, ki določa, kaj tvori dediščino. Določitev ni povsem arbitrarna: sodeluje v reprodukciji razmerij »nacionalnih« moči, in sicer tako glede na odnos med elitno in popularno ljudsko kulturo in subkulturo, glede na »druge« nacije, pa tudi s pogledom na Drugega onkraj meja nacionalne države in kulture. Tako ni nepričakovano, da tudi danes, ko že prepoznavamo, da je nacionalna dediščina vse bolj opredeljena s procesi migracij (intelektualno-idejnih, ekonomskih, kulturnih), nastajajo institucije, ki to dediščino umeščajo v specializirane taksonomije »posebnega« (npr. Muséee de l'histoire de l'immigration v Parizu, 2007) in/ali obrobnega. Prav tako pa tudi ni nenavadno, da ob domnevno vse bolj razpuščenih mejah in s čezmejnim sodelovanjem še vedno nastajajo novi spori okoli lastništva nad preteklim: osemindvajsetmetrski kip Aleksandra Velikega v središču Skopja, četudi imenovan »Bojevnik na konju«, v sosednji Grčiji razumejo kot provokacijo oz. »poskus prisvajanja grške zgodovine s ciljem podžiganja nacionalizma in netenja sporov«.[1]

Tretjič, iz navedenega izhaja, da čeprav neka dediščina prevzame transzgodovinsko življenje, se vselej določa v zgodovinsko konkretnih okoliščinah sedanjosti. Odvisna je od ritualov spominjanja

1 www.rtvslo.si/svet/foto-aleksander-veliki-sredi-skopja-novo-jabolko-spora-v-odnosih-med-makedonijo-in-grcijo/260343; dostop 17. 3. 2014.

in pozabe, obnavljanja in potlačevanja tukaj in zdaj (Kuljić 2012). V tem smislu jo lahko razumemo kot ohlapno semiotično strukturo, katere pomen se stabilizira začasno in glede na izide pogajanj o vrednotah, ki naj bi (si) jih simbolizirali v določenem trenutku kolektivne zdajšnjosti. V tem smislu ima dediščina v sebi vselej odprtega nekaj prostora za drugačna branja, protibranja ali kasnejša mobiliziranja vsebin, ki jim zgodovinski trenutek v sedanjosti ni naklonjen.

Dediščina in identiteta

Družbena moč, ki se danes pripisuje dediščini, izhaja iz njene povezanosti z vprašanjem identitete. Intenzivnost in naklonjenost uradnega ukvarjanja z dediščino danes je zagotovo mogoče povezati s t. i. krizo identitete, ki naj bi povzročala razpad tradicionalnih modernih pripadnosti in občutij (etno)nacionalnih povezanosti. Dediščina in identiteta v tem kontekstu nastopita kot idealno prepletajoči se kategoriji, ki druga drugi dodeljujeta legitimnost in zgodovinski pomen. Pretekle tradicije in artefakte se prevaja v označevalce zdajšnje identitete kolektiva, identiteto kolektiva pa se retrospektivno prepiše v etnogenost dediščine. Prerokovanje iz dlani, ki ga nudi Rominja, se »prebere« kot označevalec njene kulturne identitete (in ne na primer identitete določene kulturne prakse, ki je pogosta med Rominjami), dejstvo, da prerokovanja izvaja Rominja, pa praksi dodeli »romsko« identiteto. Enako velja za izmenjave v dominantni skupini: zapuščinski predmet, kot na primer knežji kamen, skupini podarja identiteto (kolektiva, kulture), učinkuje kot materialni dokaz njene zgodovinskosti; nacionalna identiteta »vrne« uslugo in dediščini pripiše simbolno eksistenco v transzgodovinskem prostoru nacije.

Ker sta prostor in čas domnevne transzgodovinskosti dediščine vselej fabrikaciji sedanjosti, je njuna funkcijska osmislitev vezana na idejo »avtentičnosti«. Avtentičnost (tudi avtohtonost, izvorna narojenost) implicira čistost in nekontaminiranost z »drugim«. Ko gre za kulturne dediščine, pa tudi vse ostale tradicije, ki so proizvod človeškega delovanja, je predpostavka o avtentičnem lahko le azgodovinska fantazija. Kulturna avtentičnost namreč ne le izključuje eksaktno znanstveno-empirično rekonstrukcijo poteka prenosa dediščine prek različnih zgodovinskih obdobij in kontekstov (kar je disciplinarno neizvedljivo početje), ampak tudi sam koncept opušča svojo relacijsko konstituiranost. Avtentično se prepoznava v odnosu do drugega, drugačnega, kar pomeni hkratno stabiliziranje dveh entitet: domnevno avtentične in domnevno tuje in drugačne. Ker je razmislek o medsebojnem nastajanju opuščen, tudi ni jasno, kaj od avtentičnega je produkt lastne fantazije; pa tudi kaj od te lastne fantazije se prepiše na podobo drugega.

Predstava o romski kulturni identiteti v evropskem imaginariju lepo ponazarja soodvisnost in prepletenost. Ideja avtentične romske identitete je produkt romantičnih predstav, ki so v Romih prepoznavale naravnega zaveznika modernemu človeku, ki je izgubljal stik z naravo. Romi so bili pri romantikih nosilci avre »zlate dobe naravno dostojanstvenih odnosov med posamezniki, družinami, plemeni, živalmi, naravo in Bogom.« Za tiste na politični desnici so simbolizirali izgubljeni ideal fevdalnega reda, ki ga je porazil meščanski kapitalizem, za tiste na levi so bili dediči predavtoritarnega komunizma (Clark 2004: 238). Dvoumno umeščanje med »konservativni medievalizem« in »uglajeno divjaštvo« je služilo korekciji podobe, ki jo je o sebi slutila koruptivna dominantna družba (Hobsbawm v: Clark 2004: 238). Danes se ta pozitivna dediščina umika negativnim stereotipom »sovražnika na trgu«, izkoriščevalca socialne države in, predvsem v luči bivanjske umeščenosti na

obrobjih moderne družbe, kontaminatorja nacionalne identitetne krajine. Tudi tu bi lahko, najbrž z le malo truda, našli sledi avtotravmatiziranosti dominantnega nacionalnega kolektiva zaradi razpada politične in ekonomske dediščine družbe blaginje; in nezmožnosti, da bi razpad lahko ustavili.

Kozmopolitizacija dediščine

Glede na povedano je mogoče trditi, da je dediščina po svoji funkciji dvomljivo demokratična in/ali »avtentično« humanistična. Pogosto služi nasilju izključevanja, stigmatiziranja in ločevanja. Zato Delanty (2010), skladno s perspektivo konstruktivističnega nastajanja in preoblikovanja kulture, predlaga kritičen boj za kozmopolitizacijo dediščine, ki bi iz moderne tradicije zamejevanja prešla v fazo postnacionalne tradicije povezovanja in prežemanja. Kozmopolitska konceptualizacija zahteva antiesencialistično razumevanje, ki namesto ideje o »naravni« danosti kulture poudarja interpretativnost in komunikacijsko dimenzijo – torej pogajanje o pomenu kulture, ki se zgodovinsko spreminja (prav tam).

Delanty kozmopolitizacijo dediščine aplicira na model evropske dediščine. Meni, da v evropskem diskurzu najdemo štiri glavne tokove opredeljevanja dediščine: 1. kot skupno politično tradicijo; 2. kot enotnost v raznolikosti; 3. kot povezanost v travmi; 4. kot kozmopolitstvo. Prve tri določitve moramo razumeti v luči moči, da oblikujejo enotno javno podobo evropske zgodovine, le četrta pa po Delantyju prinaša pravi novi demokratični naboj. Za dosego tega predlaga pet metodoloških operacij: 1. določitev odprtosti k svetu; 2. samopreoblikovanje v srečanju z Drugim;[2] 3. iskanje Drugega v sebi; 4. kritični odziv na globalnost; 5. kritično umeščanje med globalno in lokalno (Delanty 2010: 17).

Kako demokratična je metodologija, lahko preverimo tako, da jo apliciramo na deprivilegirane manjšine, kot je romska. Še preden naredimo preizkus, naj takoj poudarimo, da nam romska manjšina ne predstavlja homogene oblike kolektivnega subjekta, pa tudi ne singularnosti kulture in enotnosti identitete. Za namene testiranja pa lahko vseeno izhajamo iz hipotetične identitete Romov, ki jo izpeljemo iz pridobljene vednosti o romski izkušnji v kontekstu evropske zgodovine.

Romi se opredeljujejo kot »državljani sveta«, narod brez države in nomadsko ljudstvo; v tem pogledu izpolnjujejo metodo prvega koraka kozmopolitizacije. Zanje je značilno samopreoblikovanje v srečanju z Drugim, torej z dominantno kulturo prostora, v katerega prihajajo. To je povsem praktična preživetvena strategija, ki izpolni drugi, pa tudi – kolikor zanemarimo razloge in poti preobražanja – tretji pogoj. Manjka jim kritični pogled na globalnost, kolikor je s tem mišljeno sociološko motrenje procesov globalizacije; temu botruje sistemska zapora do izobraževanja, ne pa prenos kulturnega vzorca. Zagotovo njihov bivanjski vzorec združuje globalno in lokalno.

Torej so, razen v eni točki, idealni subjekt kozmopolitizacije dediščine – in vendar je njihova družbena usoda vse prej kot stvarnost, ki bi si jo želel živeti kozmopolit. Elementi kozmopolitizacije, ki jih (nevede?) prakticirajo, ne prispevajo k večji emancipaciji, sprejemanje lastne drugosti pa je pogosto zavestno pripeljano do skrajnega roba marginaliziranja in samopotujčevanja: distanca za Rome pogosto pomeni mir in varnost (Guy 2001).

---

2 Tukaj je mišljen relacijski odnos v konstrukciji sebstva, kot ga na primer izpostavlja Julija Kristeva v delu *Strangers to Ourselves* (1994).

Na kratko: kozmopolitizacija dediščine ne more obstajati kot univerzalna formula prilagajanja nacionalnega na postnacionalni model, ne da pri tem ne bi upoštevali družbene lokacije, od koder poteka preobražanje dediščine, in socialne moči, ki izhaja iz obstoječe dediščine. Če vztrajamo pri sprevidu družbene podobe akterja nove kozmopolitske dediščine, se nam kaj lahko zgodi, da proizvedemo teoretsko komično situacijo, kjer je tisti, ki se najbolj približuje sociološkemu idealu, v resnici njegova največja žrtev.

Rememoriziranje dediščine

To pa pomeni, da za kozmopolitizacijo dediščine potrebujemo drugačne historične in ne (samo) normativne postopke. Izzivi za prihodnost dediščine so nameščeni prav toliko v kozmopolitizacijo prihodnosti kot denacionalizacijo (oz. kozmopolitizacijo) preteklosti. To zahteva drugačno metodologijo imaginacije, zgodovinskega spomina in memoriranja skupnih tradicij.

Literarna dediščina ima tu pomembno vlogo. Naj spet ponazorim z reprezentacijo romske identitete in kulture. V zahodni in domači slovenski literarni tradiciji se Rom pojavlja na dvoumnem sopotju fascinacije in strahu, orientaliziranja in eksotiziranja. Najsi gre za seksualizirano mladenko Karmen Prosperja Mériméeja ali tatinske Rome v *Lepem janičarju* Rada Murnika,[3] skupni imenovalec dominantnih kulturnih reprezentacij romsko identiteto vstavlja v prostor drugosti in zgodovinske vzporednosti, ki trči ob dominantno kulturo na način motnje, zareze v toku običajnosti, ali kot izziv(anje). Redkokdaj ta avtentificirani konstrukt deluje kot spominsko pričevanje, vredno skupne pozornosti pri proučevanju preteklosti kot multiple zgodbe z raznolikimi zornimi koti in gledišči.

Roman *Nedotakljivi: Mit o Ciganih* prinaša prav takšno drugačno gledišče. Roman je »ciganska spoved«, ki jo pripovedovalec Lutvija zaupa »Feriju Lainščku, belemu gospodu z našim imenom Čukara«, *gadji*, ki mu »ni nikdar želel biti tolažnik niti sodnik« (Lainšček 2007: 20). Spoved izhaja iz »mita o izvoru« Ciganov in njihove nomadske narave (ki je posledica dejstva, da je ciganski mojster kovač, ki mu je bilo naročeno, da za križanje Jezusa izdela štiri žeblje, naročnikom predal le tri, kajti četrti se mu ni pustil ohladiti, in Cigane od tedaj dalje preganja, brž ko se želijo ustaliti). Za pripovedovalca je enigma »te večne poti« sorodna vprašanju doma oz. rojstva naroda: »Od kod smo pa mi prišli?« sprašuje vnuk svojega deda, ki mu odgovori z mitološkimi sledmi etnogeneze v daljni Indiji. Le da v romanu mit o indijskem poreklu konča na situ ameriškega vesterna. »Bilo je namreč nekoč tako,« mu na vprašanje odgovarja ded Jorga Mirga, »da smo imeli tudi mi svojo zemljo, ki je bila plodna in darežljiva skoraj kot rajske poljane, zato so nam beli ljudje zavidali. Kradli so nam že ukročene konje, pobijali bizone … zalezovali naše ženske,« vse dokler ni neki kovač začel izdelovati pušk in »Indijanci, ki smo se še zmeraj borili s kamnitimi sekirami in lesenimi puščicami, smo bili naposled premagani in morali smo na pot« (Lainšček 2007: 22).

Pot jih prinese v Evropo, kjer pripovedovalec s pomočjo romskega spomina hkrati literarno avtentificira romsko in evropsko zgodovino v prostoru nekdanje Jugoslavije. Jorga Mirga, »generalisimo cigano«, imenovan tudi Vinetou, je »general brez vojske […], ki mu je Hitlerjeva uniforma pet otrok skupaj z materjo natovorila na živinske vagone in jih v Transdnestriji žive zmetala v Dnester«

3 Za več o stereotipnih podobah Romov glej diplomsko delo Julije Sardelić in Mira Samardžije: http://www.pif.si/dokumenti%5C29%5C2%5C2009%5CDIPLOMA_SOCIOLOGIJA_KULTURE_ZA_PRESERNOVO_360.pdf; dostop 14. 3. 2014.

(Lainšček 2007: 24). Potem je delal otroke brez volje in truda za njihovo prihodnost, zato »[n]imajo volje niti jajc. Niso volkovi, temveč lisice. Ponoči se plazijo naokoli in le perjad kradejo« (prav tam).

Pripovedovalčev ded je v resnici romunskega porekla in je med drugo svetovno vojno uspel ubežati deportacijam v ukrajinska taborišča, krožil je po »madžarskih pustah, vse dokler niso tam zavladali komunisti, ki Ciganov sicer niso utapljali in sežigali, so se pa zatrdno odločili, da bodo tudi iz njih napravili delovne ljudi« (Lainšček 2007: 25). Nato Jorga, »dojenček pri štiridesetih«, na poti »na zahod« zasluti, kje bi se veljalo ustaviti: v Titovi Jugoslaviji. »Tito je bil pač lep kot poštni golob. Ljubil je težke prstane in bele čevlje, to pa je bilo dobro znamenje« (prav tam).

Osrednja figura tega spomina je hudomušna rekonstrukcija zgodovinske osebe, pa tudi humorna literarna predelava diskurza o čistosti rase in mitomanskega prisvajanja junakov. »[…] obenem pa je bilo v njem [Titu] nekaj našega. Čutili smo to, kot pri mešancu še v tretjem kolenu prepoznaš izdajalsko gubo ali profil … Morda smo edini razumeli, da je postal veliki vodja delavcev samo zato, ker se mu ni ljubilo delati.« In še: »Videli smo tudi slabo prikrito zavist v Ceauşescujevih očeh, saj, čeprav sta oba govorila o enakosti, si je samo Tito lahko pred svojimi prižgal havanke in se sončil na Brionih, ne da bi mu to zamerili« (Lainšček 2007: 26). Svet ga je spoštoval, ker se je fotografiral s Sophio Loren. Edina blaga zamera, ki jo goji romski spomin v *Nedotakljivih*, je, da si ni dal izdelati zlatega zoba: »Bil bi to najlepši zob na zemlji, o tem sem prepričan« (prav tam).

Sledi zgodovina disidentstva, kot se je spominja romski vnuk, potem ko »generalisimo« postane »Jugoslovan« in »tovariš«. »Tovariš Cigan Jorga Mirga« je namreč komunist iz prepričanja, kar ga stane »šest let robije«. Ded je bil po vnukovi pripovedi do konca življenja prepričan, da je dobil polovico manj kazni (kot na primer prijatelj, ki mu je spisal pritožbo na temo prave komunistične poti) zato, ker je bil »pravi komunist«: »Mi pa zdaj že vemo, da so šolane ljudi takrat kaznovali strožje« (Lainšček 2007: 32).

Za humorno prihodnost

V pozivu *We are Europe, Manifesto for re-building Europe from the bottom up*, ki sta ga napisala Ulrich Beck in Daniel Cohn-Bendit, se avtorja sprašujeta, kaj tvori evropsko identiteto, in odgovarjata:

> Lahko rečete, da evropskost izhaja iz dialoga in razhajanja med različnimi političnimi kulturami, kultur 'Citoyen', 'Citizen', 'Staatsbuerger', 'Burgermatschappij', 'Ciudadano', 'Obywatel'. Toda Evropa pomeni tudi ironijo: pomeni biti sposoben smejati se samim sebi. Ni boljše poti, da Evropo napolnimo z življenjem in smehom, kot da navadni Evropejci pridejo skupaj in začnejo delovati na svojo pobudo.[4]

Če sledimo temu pozivu, potem moramo sprožiti procese drugačnega spominjanja na pretekle dediščine, ki so tovrstne emancipatorne vsebine že uskladiščile in na način literarnega ali etnografskega evidentiranja pretvorile v nacionalno tekstualno zapuščino. Dediščina ne nastaja iz nič, in tudi ko gre za njeno pot v globalno prihodnost, ostaja odprta in zazrta v lokalizirano preteklost. Tega dejstva se ne da spodnesti s kozmopolitizacijo, ki bi bila ahistorična in preskriptivna zgolj zato, ker normativno pomeni obljubo pluralne družbe.

---

4 http://manifest-europa.eu/allgemein/wir-sind-europa?lang=en; dostop 18. 3. 2014.

Roman Ferija Lainščka je karnivaleskna tekstualna zapuščina, humorna, avtostereotipizirajoča in pretvarjajoča zgodovino v predmet ljudskega smeha in posmeha. Portret Tita, kot ga uspomini pripovedovalčev ded, je splošno znana predstava neuradnega, vsakdanjega spomina (Vidmar Horvat 2009; Kuljić 2005) in popularnih medijskih rekonstrukcij, kot je na primer dokumentarec *Cinema Komunisto* (2010). Kozmopolitizacija dediščine v romanu tiči v perspektivi subalterna, torej subjekta, ki v dominantni postsocialistični krajini spomina in komemoriranja nima svojega prostora: romski spomin na komunizem (po nesrečni analogiji z romskim spominom na holokavst) je izbrisan iz javnih predstav o preteklosti.[5]

Za pluralno kozmopolitsko prihodnost potrebujemo pluralizacijo spomina na preteklost. Kot sem želela pokazati s svojim prispevkom, imajo literature majhnih narodov, nemara prav zaradi svoje majhnosti, več imaginativne površine za rekonstrukcijo vzporednih in križajočih se zgodovin. Literarni prostori so, tako kot fizična okolja, pretočni in usojeni stikom in spominskim križiščem bolj kot multikulturne metropole tujcev, kjer se vsakdo bolj ali manj spominja sam.

To je druga plat retradicionalizacije in renacionalizacije moderne zgodovine, spominsko nemara vitalna in pluralna bolj, kot bi si jo utegnili zapomniti z obiskom muzejev nacionalnih dediščin; ali pomniti po uradnih navodilih kulturnih institucij za izobraževanje o vzporednih, a ločenih zgodovinah Evrope.

To je tudi druga pot h kozmopolitizaciji dediščine, ki namesto iz etnokulturnih črpa iz obče emancipatornih, humornih in samoironičnih mobilizacij ljudske imaginacije Drugega.

Literatura

ARONCZYK, Melissa, 2013: *Branding the Nation: The Global Business of National Identity*. Oxford University Press.

BAUMAN, Zygmunt, 2013: *Kolateralna škoda. Družbena neenakost v globalni dobi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

BROWN, Wendy, 2010: *Walled States, Waning Sovereignty*. New York: Zone Books

CLARK, Colin, 2004: Severity has often enraged but never subdued a gypsy: The History and Making of European Romani Stereotypes. Nicholas Saul, Susan Tebbutt (ur.): *The Role of the Romanies: Images and Counter-Images of 'Gypsies'/ Romanies in European Cultures*. Liverpool: Liverpool University Press. 226–246.

DELANTY, Gerard, 2010: The European Heritage from a Critical Comsopolitan Perspective. *LEQS Paper* 19.

DONSKIS, Leonid (ur.), 2012: *Yet Another Europe After 1984: Rethinking Milan Kundera and the Idea of Central Europe*. Amsterdam: Rodopi.

FINKELSTEIN, Norman G., 2003: *The Holocaust Industry: Reflections on the Exploitation of Jewish Suffering*. New York: Verso.

GUY, Will (ur.), 2001: *Between Past and Future: The Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Herdtfordshire Press.

JEZERNIK, Božidar (ur.), 2010: *Kulturna dediščina in identiteta*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

JEZERNIK, Božidar, 2013: *Nacionalizacija preteklosti*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

KULJIĆ, Todor, 2005: *Tito: Sociološko istorijska studija*. Zrenjanin.

KULJIĆ, Todor, 2012: *Kultura spominjanja. Teoretske razlage uporabe preteklosti*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

LAINŠČEK, Feri, 2007: *Nedotakljivi: Mit o Ciganih*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

ROGELJ ŠKAFAR, Bojana, 2011: *Upodobljene sledi narodne identitete: Zbirka risanih zapisov učencev Otona Grebenca v Slovenskem etnografskem muzeju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

VIDMAR HORVAT, Ksenija, 2009: *Zemljevidi vmesnosti: Evropska kultura in identiteta po koncu hladne vojne*. Ljubljana: Sophia.

5 Za odlično študijo o razlogih za brisanje romskega spomina iz spomina na nacizem, ki je prisotno vse do danes, glej Finkelstein 2003.

Izbirna tečaja

Blažić

Logar

Parada mladih

Gorinšek

Meterc

Robida

Milena Mileva Blažić
Pedagoška fakulteta, Ljubljana
UDK 821.163.6-343.09:821(4)-343.09

Slovenske pravljice v evropskem kontekstu

Čeprav lahko pravljične motive najdemo že v antiki, so začele pravljice za odrasle nastajati v 16. stol. (G. F. Straparola, G. Basile), za otroke pa v 17. stol. (C. Perrault). Najbolj znana zbirka pravljic za otroke je zbirka bratov Grimm *Otroške in hišne pravljice* (1812/15). Za raziskovalce je zanimiva tudi njuna rokopisna zbirka *Olenberški rokopis* iz leta 1810. Slovenski literarni zgodovinar Karel Štrekelj je s pomočjo 344 zbiralcev zbral okrog 2000 slovenskih ljudskih pravljic in pripovedk, ki pa še niso bile objavljene in jih hranijo na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Za zbirko skrbi vodilna raziskovalka Štrekljevega življenja in dela Monika Kropej. Leta 2012 je ZRC SAZU objavil *Zgodovino slovenskega slovstva I.–IV.*, v kateri so zbrana predavanja Karla Štreklja o slovenski literaturi na univerzi Gradcu

ATU, pravljice, Štrekelj, Grimm, *Pepelka*, *Rdeča kapica*, *Sinjebradec*, *Trnuljčica*, *Sneguljčica*

Although fairy tale motifs can be found even in Antiquity, fairy tales for adults began to appear only in the 16th century (G. F. Straparola, G. Basile) and for children in the 17th century (C. Perrault). The best known collection for children is the Grimm Brothers' *Children's and Household Tales* (1812–1815). For researchers there is much of interest in their manuscript collection *The Oldenburg Manuscript* from 1810. With the help of 344 collectors, the Slovene literary historian Karel Štrekelj (1859–1912) collected more than 2000 Slovene fairy tales and folk tales, which have still not been published and are kept by the Institute of Slovene Ethnography at the Slovene Academy of Sciences and Arts Research Centre, where they are looked after by the leading researcher into Štrekelj's life and work, Monika Kropej. In 2014 ZRC SAZU published Karel Štrekelj's *History of Slovene Literature (I–IV)*, which is in manuscript form at the University of Graz, where he taught Slovene Literature.

ATU, fairy tale, Štrekelj, Grimm, *Cinderella*, *Little Red Riding Hood*, *Blue Beard*, *Sleeping Beuaty*, *Snow White*

1 Uvod

V Apulejevi antični zbirki mitov *Metamorfoze ali Zlati osel* lahko poleg okvirne zgodbe v mitih najdemo že izrazite prvine, ki bodo čez čas postale pravljice (npr. *Amor in Psiha* v 17. stol. variirata v pravljicah *Lepotica in zver* oz. *Zala in zver*, pravljicah bratov Grimm *Žabji kralj* in *Železni Henrik* ter v slovenskih pravljicah *Jež se ženi*, *Ježek Janček* in *Sin jež*). Tudi zbirka petdesetih zgodb španskega kralja Dona Juana Manuela *El conde Lucanor* (*Grof Lukanor*, 1335) še vedno velja za zbirko zgodb, ne pravljic. Prva zbirka pravljic za odrasle je bila šele *La Piacevoli notti* (*Prijetne noči*), ki jo je leta 1550 napisal Giovanni Francesco Straparola. V njej je objavil 75 zgodb, ki so si jih odrasli pripovedovali trinajst noči; podobno kot v Boccaccievem *Dekameronu* (1349–1353).

Prva zbirka pravljic za otroke je nastala šele v 17. stol, in sicer je leta 1697 Charles Perrault izdal *Pravljice matere goske*. Najbolj znana zbirka pravljic za otroke pa je zbirka Jacoba in Wilhelma Grimma *Otroške in hišne pravljice*, ki sta jo izdala sedemkrat (1812/15, 1819, 1837, 1840, 1843, 1850, 1857). Za raziskovalce je zanimiva tudi njuna rokopisna zbirka *Olenberški rokopis* iz leta 1810.

Manj znano je, da je slovenski literarni zgodovinar Karel Štrekelj (1859–1912) poleg zbranih in objavljenih ljudskih pesmi z napevi (*Slovenske narodne pesmi I.–IV.*, 1895–1923) s pomočjo 344

zbiralcev zbral okrog 2000 slovenskih ljudskih pravljic in pripovedk, ki pa še niso bile objavljene in jih hranijo na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Gradivo je zbiral od leta 1868 in vse do svoje smrti leta 1912. Štrekljeva rokopisna zapuščina slovenskih ljudskih pravljic in pripovedk je po do zdaj zbranih podatkih največja zbirka pravljic. Leta 2012 so na ZRC SAZU objavili *Zgodovino slovenskega slovstva* Karla Štreklja, ki je prepis rokopisa predavanj z istoimenskim naslovom na univerzi v Gradcu. Gre za prva univerzitetna predavanja o slovenski literaturi (od Brižinskih spomenikov do Gregorčiča) v slovenskem jeziku.

2 Pravljični korpusi

Literarnozgodovinsko obdobje romantike in prebujanja narodne identitete v Evropi je spodbujalo zbiranje pravljic in njihov razvoj. V 19. stol. so bile pravljice namenjene predvsem odraslim, v 20. stol. pa mladim naslovnikom.

Najbolj znane zbirke pravljic so:

1. Zbirka bratov Grimm z naslovom *Otroške in hišne pravljice*[1] vsebuje 210 enot: 200 pravljic in 10 otroških legend. Brata Grimm sta zbrala oz. napisala skupaj 250 pravljic, ki sta jih objavila sedemkrat. Prva izdaja pravljic iz leta 1812 (1. del) in 1815 (2. del) je upravičeno uvrščena na Unescov seznam svetovne kulturne dediščine.[2] Nekatere pravljice sta večkrat spreminjala, kar je zanimivo za raziskovanje, zlasti če primerjamo rokopisne variante petdesetih pravljic iz *Olenberškega rokopisa*. Omeniti je treba, da sta brata Grimm zbirala tudi drugo gradivo, npr. približno 600 nemških sag, ki vsebujejo tudi prvine pravljic.

2. Franz Xaver von Schönwert (1810–1886), zgodovinar iz Oberpfalza na Bavarskem, je zbral okrog 500 mitov, legend in pravljic ter je že v času svojega življenja izdal tri knjige (1857, 1858, 1859). Motiviralo ga je zbiranje pravljic in ljudskega izročila bratov Grimm. Tudi brata Grimm sta poznala njegovo delo, zato sta ga priporočila kralju Maximilianu II. Bavarskemu. Leta 2000 so v Regensburgu našli njegovo gradivo, ki ga je Erika Eichenseer leta 2010 objavila pod naslovom *Prinz Rosszwifl und andere Marchen*.

3. Ruski pravljičar Aleksander Nikolajevič Afanasjev (1826–1871) je zbral okrog 600 pravljic in jih izdal v zbirki *Ruske pravljice* (1855–1864). Tudi italijanski folklorist Giuseppe Pitrè (1841–1916) je zbral okrog 600 pravljic in jih objavil pod naslovom *Pravljice, kratke zgodbe in ljudske pripovedke iz Sicilije*.

4. Škotski pravljičar Andrew Lang (1844–1912) je v letih 1889–1910 izdal dvanajst zbirk (*Modra knjiga pravljic*, *Rdeča knjiga pravljic*, *Zelena knjiga pravljic* ipd.), ki skupaj štejejo približno 450 pravljic.

5. Štrekljeva zbirka *Slovenske ljudske pravljice in pripovedke* je verjetno najbolj obsežna, vendar ne gre le za količino, ampak zlasti za kakovost zbranega gradiva. Gašper Križnik (1848–1904) iz okolice Motnika oz. Kamnika je Štreklju poslal največ pravljic; v zbirko je prispeval približno 500 enot. Nekatere izmed njih so že objavljene oz. jih pripravljajo za objavo. Bistvena značilnost Štrekljeve zbirke je, da se v tako obsežnem gradivu zrcali Srednja Evropa in različni kulturni vplivi:

1 Rolleke, Heinz, 2013: *Kinder- und Hausmärchen: die handschriftliche Urfassung von 1810. Brüder Grimm. Hrsg. und kommentiert von Heinz Rölleke*. Handschriftliche Urfassung von 1810. Reclams Universal-Bibliothek.

2 Glej http://www.grimms.de/khm/khmhexa.php.

germanski vpliv na Koroškem in Štajerskem, romanski vpliv na Primorskem (Gorica, Kras, Trst) in slovanski vplivi. Osnovni pravljični motivi so preoblikovani in prilagojeni slovenski kulturi (npr. nižje plemstvo, grof, grofica, grofič, delo v gozdu in na polju, specifične kulturne prvine: ajda, cajna, cula, goldinar, kaša, krajcar, karjola, močnik, smukvice, štruklji, tolar, žganci). Pojavljajo se tudi izvirni liki, ki pa jih je treba še raziskati in postaviti v kontekst.

3 Zasnova raziskave

Štrekljeva zbirka *Slovenske ljudske pravljice in pripovedke* do zdaj ni bila izdana v celoti, v monografiji Monike Kropej *Pravljica in stvarnost* (1995) je bilo izdanega le 5 % gradiva. M. Kropej je po tedanjem mednarodnem indeksu (AT) oštevilčila izbranih sto pravljic in sodelovala pri ustvarjanju Utherjevega tipnega oz. motivnega indeksa.[3] Njena klasifikacija Štrekljevih pravljic z indeksom AT ustreza novi klasifikaciji ATU,[4] kar omogoča primerjalno analizo izbranega pravljičnega tipa ali motiva.

Iz obsežnega gradiva sem primerjalno obravnavala 3 % gradiva oz. 53 pravljic in že objavljenih 100 pravljic iz prej omenjene monografije, vendar gre za raziskavo, ki še poteka.

4 Metodologija

Slovenske pravljice in pripovedke iz Štrekljeve zapuščine so pomagali zbirati zbiralci iz vseh krajev Slovenije v letih 1886–1912; takratno ozemlje Slovenije je bilo znotraj Avstro-Ogrske monarhije. Omeniti je treba, da je za analizo posameznih pravljic potrebno razumevanje evropskega konteksta. Štrekljeve pravljice namreč niso bile namenjene otrokom, ampak slovenskemu kulturnemu ozemlju in iskanju narodne kulturne identitete.

Štrekljev velik pravljični korpus je pretipkala Albina Štrubelj (1912–2009), ki je kot višja knjižničarka na Inštitutu za slovensko narodopisje opravljala funkcijo tehnične urednice. Za seboj je pustila 234 strani tipkopisov oz. zapiskov in zapisanih vtisov ob pretipkavanju pravljic, ki bodo predmet nadaljnjega raziskovanja.

Osrednja raziskovalka Štrekljevega življenja in dela je Monika Kropej, ki je poleg številnih znanstvenih objav objavila tudi monografiji *Pravljica in stvarnost* (1995) in *Karel Štrekelj: iz vrelcev besedne ustvarjalnosti* (2001) ter je varuhinja Štrekljeve zapuščine na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU.[5] Sodeluje tudi s Hansom Jörgom Utherjem in je prispevala del slovenskih ljudskih pravljic za mednarodno klasifikacijo.

5 Omejitve raziskave

Na osnovi vpogleda v doslej raziskano rokopisno gradivo, ki je še v znanstvenoraziskovalni obdelavi na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU,[6] v Štrekljevi zapuščini izstopajo nekateri

---

3 Hans Jörg Uther, 2004: *The Types of International Folktales, a Classification and Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica.

4 ATU je mednarodna oznaka oz. kratica na podlagi priimkov treh folkloristov, ki so objavili mednarodno klasificirani indeks pravljičnih tipov: A = Antti Aarne (1910), T = Stith Thompson (1928, 1961) in U = Hans Jorg Uther (2004, 2011).

5 Glej http://isn.zrc-sazu.si/?q=/node/22.

6 Glej http://isn3.zrc-sazu.si/etnofolk/Html_strani/zbirka_ks.php; vodja projekta je Monika Kropej.

motivi, npr. na Koroškem in Štajerskem motiv Sinjebradca. Za pričujoči članek so primerjalno obravnavane najbolj znane in prevajane pravljice bratov Grimm v Štrekljevi zapuščini in/ali času (npr. *Pepelka*, *Rdeča kapica*, *Sinjebradec*, *Trnuljčica*, *Sneguljčica*).

6 Rezultati

6.1 Sinjebradec

Motiv Sinjebradca je v mednarodnem indeksu pravljic označen z ATU 311 (rešitev s sestrino pomočjo), 312 (morilec žensk) in 313 (čarobni let). Sinjebradec je tipičen primer pravljice, pri kateri je besedilo namenjeno otrokom, kontekst pa odraslim. Tudi v Perraultovi prvi izdaji pravljic za otroke leta 1697 je bila pravljica z naslovom *Sinjebradec* uradno namenjena otrokom, neuradno pa odraslim. V besedilu najdemo številna medbesedilna namigovanja (npr. prepoved odpiranja Pandorine skrinjice, Adam in Eva ter prepoved uživanja jabolka znanja z drevesa spoznanja). Maria Tatar (2004: 156–170) in Jack Zipes (2006: 192) menita, da pravljica o serijskem morilcu tematizira zakonsko zvestobo in izgubo nedolžnosti ter da je odpiranje vrat analogija spolne prevare. Zipes (2006: 161–162) meni, da je Perrault v pravljici »za otroke« obračunal s svojim »impotentnim« nasprotnikom Pierrom Boileaujem, ki je imel domnevno poškodovane genitalije in se je poročil zato, da bi kot član aristokratske družbe prikril govorice. Motiv Sinjebradca se pojavi tudi v zbirki bratov Grimm, in sicer v pravljici *Predivarjev ptič*. Motiv Sinjebradca v pripovedi Tonce Zlozne *Pravljica o treh hčerkah* (1884) ima sicer nekaj podobnosti s Perraultovo in različico bratov Grimm, vendar njena zgodba ni bila namenjena otrokom. Tudi v zbirki *Za devetimi gorami* (2011) sodobne slovenske mladinske avtorice A. Štefan najdemo motiv Sinjebradca v pravljici *Te že vidim, te že vidim*, ki je namenjena mlademu naslovniku. Besedilo je prirejeno za otroke, hkrati pa ohranja elemente groze in sočutja ter rešitev na koncu pravljice, ki vsebuje tudi duhovitost.

6.2 Rdeča kapica

Motiva Rdeče kapice, označenega z mednarodno oznako ATU 333, eksplicitno ni v Štrekljevi zapuščini. Zanimivo pa je, da obstaja nekaj različic iz njegovega časa (npr. L. Pesjak, F. Senekovič, M. Matičetov, T. Logar) ter da so psihoanalitske teorije motiv popularizirale in seksualizirale (npr. risanke W. Disneyja, psihoanalitske razlage Bruna Bettelheima). Ker je bilo na Slovenskem več socialnih težav, so avtorje v Štrekljevem času bolj zanimale socialne teme (npr. *Ubogi in bogatin*, 1849; *Srečni Anže*, 1857). J. J. Tehrani je v najnovejši razpravi *The Phylogeny of Little Red Riding Hood* (2013)[7] na osnovi filogenetske metode, ki skuša rekonstruirati evolucijska razmerja med biološkimi vrstami in jo skušajo v sodobnem času aplicirati na različne kulturne pojave, potrdil hipotezo o čezkulturnih povezavah med pravljicami. Pri Rdeči kapici gre tako za kombinacijo motivov z oznakama ATU 123 (Volk in sedem kozličkov) in ATU 333 (Rdeča kapica) v različnih kulturah. V slovenskem kontekstu je prisoten še motiv z oznako ATU* 283B (mušja hišica) oz. ATU 2823C* (Mojca Pokrajculja) (Kropej 2012: 95), kar je slovanska oz. slovenska posebnost. Domnevo M. Kropej o inovativni združitvi treh motivov (Mojca Pokrajculja, Rdeča kapica ter Volk in sedem kozličkov) potrjuje različica pravljice v zbirki Milka Matičetova z naslovom *Volk in piskerček* (1958).

7 Dostopno na: http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0078871.

Ne le jezikovno, ampak tudi medbesedilno je zanimiva različica pravljice, ki jo je objavil Logar v *Slovenskih narečjih* (1975) z naslovom *Kapučeto roso*. Poleg narečnih posebnosti se pojavlja izrazita medbesedilnost motiva: poslovenjena različica naslova v italijanščini (Capucetto rosso), citat imena osebe, prizorišča, motiva, namigovanje na tipičen kraj, motiv, povezan s predlogo, posnemanje italijanske različice, analogija s strukturo znanega naslova oz. motiva, vendar iz Perraultove različice. Zgodba je brez rešitve težave oz. brez lovca in srečnega konca, in sicer volk pojé Rdečo kapico oz. Kapučeto roso.

Če velike usta maš!
Za te lujši sniest, Kapučeto roso!
Am – An tako je tema, ke nejću poslušat, ku jem prave nej mama. (Logar 1975: 60)

Za razumevanje medbesedilnosti motiva Rdeče kapice pri Svetlani Makarovič in njeni kratki sodobni pravljici z naslovom *Rdeče jabolko* (2008) je pomembno poznavanje Perraultove *Rdeče kapice* (1697), *Rdeče kapice* bratov Grimm (1812) ter slepih motivov iz *Biblije, Lažne babice*, *Motovilke*, *Sneguljčice*, *Sinjebradca*, *Male Vasilise*, *Visoke pesmi*, *Železnega Henrika* in drugih pravljic (pravljičnih motivov, antičnega motiva jabolka spora, motiva vrvi in ključavnice; kače, čepice, mačke, ptiča; bucik in šivank; reke Giordano, vrat Rastiela …). Baladna pravljica, kot jo imenuje avtorica, je postmodernistično besedilo, saj je knjiga knjižnica z odprtim koncem. Medbesedilna namigovanja so številna in kakovostna za sorazmerno kratko besedilo, domnevno namenjeno otrokom.

Na osnovi *Bibliografije prevodov pravljic bratov Grimm v slovenskem jeziku* (Bešter 2013: 17–85) je na prvem mestu ravno motiv Rdeče kapice, saj je v slovenščini do zdaj najdenih okrog sto pisnih variant.

Ziolkowski v monografiji *Fairy Tales Before Fairy Tales* (2007) poimenuje Rdečo kapico svarilna pravljica (Ziolkowski 2007: 93) in objavi do zdaj prvo pisno različico Rdeče kapice iz leta 1020 avtorja Egberta de Lièga. Objavljena je bila pod naslovom *O deklici, rešeni pred volčjimi mladiči*[8] in zapisana v latinskih heksametrih.

6.3 Trnuljčica

Motiv Trnuljčice ima v indeksu pravljic oznako ATU 410. V Štrekljevi zapuščini je Fran Sreboški Peterlin okrog leta 1870 zapisal pravljico z naslovom *Rojenice*, ki se predvsem v drugem delu navezuje na motiv Trnuljčice. V pravljici sta imela kralj in kraljica sina, ki mu je bilo prerokovano, da ga bodo v sedmem letu ubili (Kropej 1995: 219–220). Motiv Trnuljčice oz. rojstvo otroka napove žabec (v sln. žaba). Zanimiv je motiv prekletstva, ko hudobna »dobra« vila prerokuje Trnuljčici, da se bo ob dvanajstem rojstnem dnevu zbodla, kar naslednja dobra vila omili, češ da ne bo umrla, ampak le zaspala (za sto let). V pravljicah po navadi čarovnica, ženska ali celo mati prekolne otroka (npr. *Ježek Janček*), vendar funkcijo hudobne čarovnice v slovenskem ljudskem izročilu opravlja Tork(lj)a.

Motiv Trnuljčice je zanimiv, vendar ni zaslediti variantnosti motiva v slovenskih pravljicah, v nasprotju s pogostimi različicami Pepelke in Sinjebradca ter izvirno povezavo motiva Rdeče kapice in

8 Angl. *Little Red cap and the Young wolves*; lat. *De puella a lupellis seruata*.

Mojce Pokrajculje. Motiv Trnuljčice je zelo razširjen v italijanski kulturi, vendar se ne zaključi kot znana različica bratov Grimm, s poljubom, ampak se nadaljuje t. i. druga dogajalna linija (Propp 2005: 149), ki nosi pomenljiv naslov *Speča lepotica in njeni otroci* (Unuk 2008: 184–88). V nekaterih različicah se motiv speče lepotice združuje z motivom deklice v stolpu oz. motivom Motovilke.

6.4 Pepelka

V mednarodnem indeksu ima motiv Pepelke oznako ATU 510. Zgodovina motiva sega celo v antiko (*Dorica*, *Deklica z rdečimi copati*, *Rodopis*, *Asenata in Jozef*, *Mit o Io*, *Lai de Fresne* …), znana je tudi kitajska različica *Shen Yen* iz 10. stol. Nam najbližji sta Pepelki iz zbirke otroških pravljic Charlesa Perraulta (*Oslovska koža*, 1697) in bratov Grimm (*Pepelka*, *Kosmatinka*, 1810). V Štrekljevi zapuščini je mogoče najti več različnih motivov pod podobnimi in/ali različnimi naslovi, npr. Anton Pegan: *Sirota* (1868); France Poznik: *Pepeljuharica* (1868). Motiv Pepelke je bil torej zanimiv za slovensko kulturo, saj je v 19. stol. tematiziral socialne težave, sorojence, mačehe/očime. Šele kasneje je bil motiv seksualiziran s psihoanalitskimi razlagami, npr. Bruna Bettelheima v knjigi *Rabe čudežnega* (v angl. 1976; v sln. 1999). Pomembno je, da motiv živi tudi v najnovejši zbirki A. Štefan *Za devetimi gorami* pod naslovom *Sirotica*.

Iz zgodovine motiva Pepelke je razvidno, da ima dolgo tradicijo osnovnega motiva (preizkusa deklice/ženske/ženskosti s čevljem/obuvalom), pri čemer se je motiv prilagajal različnim kulturam in tako omogočil variantnost v književnosti in zunajliterarno življenje (npr. medijske predelave v filmih, reklamah in na spletu). V slovenskih različicah *Pepeljuharica* in *Sirota* so vidne podobnosti s *Pepelko* bratov Grimm. V Poznikovi *Pepeljuharici* ima funkcijo dobre vile oz. čarobnega drevesa krava, kar je motivni drobec svete živali iz indoevropskega izročila, Peganova *Sirota* pa je kristjanizirana (Bog, cerkev, Marija, maša) in paganizirana (vetrovi). V njej zasledimo indoevropske (krava), antične (predivo) in specifične kulturne prvine (smukvice, petelin, proso, vrabci), obrednost (pranje kravjih črev) ter pravljične prvine (zlati čeveljci, lunin in solčen gvant).

> Krava ji pa reče: »Nič ne jokaj pepeljuharica; v mojih črevih je ključek, ki odpre vrata v podzemeljsko jamo, kjer se ti bo izpolnila vsaka želja. S ključkom le trikrat udari ob tisti kamen na vodi pri perilniku, pa se bojo vrata odprla. Jutri jo poprosi, da ti dajo čreva prati.« Drugi dan so res kravo pobili in mačeha že sama vrže pepeljuharici in ji ukaže jih prati iti. Ko je ona na vodi, pogleda v čreva in res dobi notri ključek. Hitro gre k perilniku in potrka na kamen. Naenkrat stoji pred njo ena luknja. Pepeljuharica brez strahu dalje gre in pride v lepo belo sobo. Vse je bilo z zlatom ozaljšano; po stenah so visela velika ogledala. Na sredi sobe pa je bil oblačilnik in v njem tri lepe obleke. Ena je bila zvezdina, druga lunina, tretja najlepša pa solčina. (Kropej 1995: 196)

V slovenskih različicah motiva Pepelke se pojavljajo slovenizirane, pa tudi posodobljene prvine (branje bukvic, kuhanje čaja, levi čevelj, podzemna jama, namesto grajskega plesa je nedeljska maša). Zgodba se zaključi s poroko grofiča in Pepeljuharice. Zanimivo je, da je v zaključni povedi omenjen tudi pripovedovalec:

> [G]rofič je bil naenkrat zdrav in še tisti dan je bilo ženitovanje, kamor so tudi mene povabili in mi dali iz naprstnika jesti, iz rešeta piti, s steklenimi čevlji plesati. (Kropej 1995: 197)

6.5 Sneguljčica

Motiv Sneguljčice je kompleksen ter ima dolgo zgodovino in veliko medbesedilnosti. Najbolj znana je različica motiva bratov Grimm, čeprav sta tudi pravljico *Sneguljčica* napisala oz. variirala osemkrat (tako kot večino svojih pravljic). Že njuna rokopisna različica iz *Olenberškega rokopisa* govori o zanimivi genezi, kristjanizaciji in stereotipizaciji motiva ter sodi med najbolj kompleksne pravljice bratov Grimm. Na Slovenskem je leta 1880 Radivoj Poznik v *Ljubljanskem zvonu* objavil *Lepo grofično,* leta 1895 pa je izšla še dramska oblika Sneguljčice. Pet let kasneje je Oton Župančič v reviji *Zvonček* objavil pesem *Sneguljčica* (1900), kar je svojevrstna zanimivost, saj se pri tem navezuje na slovansko tradicijo pisanja pravljic v pesemski obliki (npr. A. S. Puškin: *Pravljica o carju Saltanu*, 1831, ki jo je leta 1937 Župančič tudi prevedel). Tudi Andrej Rozman Roza (*Izbrane Rozine v akciji*, 2011) inovativno tematizira tradicijo pisanja pravljic v pesniški obliki (npr. *Od nastanka človeške ribice*).

Besedilo iz Štrekljeve zapuščine je hkrati podobno izhodiščni pravljici bratov Grimm in slovenizirano. Pri bratih Grimm nastopajo kralj, kraljevič, kraljica in kraljična, pri Pozniku pa nižje plemstvo, grof, grofica in grofična. Poznikovo besedilo je tudi kristjanizirano (Bog). V njegovi različici je mogoče zaslediti tudi motiv spanja iz *Trnuljčice* (»spala je tako sedem let«) ter motiv zlatih čevljev iz *Pepelke*.

> Spala je že tako sedem let, ko pride nekdaj v tisti gozd več gospôde lovit. Zdaj zagleda mlad grof to kapelico in to lepo mrtvo deklico. Dolgo jo je gledal in videlo se mu je, da se mu dopada. Sklenil jo je sè saboj vzeti. Danes se je vrnil, da ne bi nihče videl. Drugi dan pa pride sam s kočijo in jo notri dene ter jo pelje domóv, kamor šele po noči pride. Skrivši jo nese v svojo sobo in jo pod posteljo skrije. Zdaj je vedno svojo sobo zaprto imel, nikogar ni vanjo pustil, vse je sam pospravljal, in če je kedaj izšel, sobo je vselej zaklenil. […] Zdaj zagleda starejša sestra zlate čevljice in ti se ji tako dopadejo, da jih hoče pomeriti. (Poznik 1880)

7 Zaključek

Iz primerjalne analize istega pravljičnega motiva, za katero sem izbrala v slovenščino najbolj prevajane pravljice bratov Grimm (Bešter 2013: 17–85), pravljice iz Štrekljeve zapuščine in iz njegovega časa ter sodobne avtorske pravljice, je razvidno, da gre za t. i. univerzalne pravljične tipe (Pepelka, Rdeča kapica, Sinjebradec, Sneguljčica, Trnuljčica) (Zipes 2012: 19), ki ohranjajo svoje jedro (*mem*) in se hkrati prilagajajo konkretni kulturi (slovenizacija motiva). V času Karla Štreklja (slovenske) pravljice niso bile namenjene otroškemu naslovniku ali mladim bralcem, ampak so jih primarno zbirali zaradi iskanja narodne identitete in zbiranja ljudskega izročila. Čez čas so pravljice priredili za mlade naslovnike (npr. Župančič: *Sneguljčica*, 1900), vendar je ta proces trajal dolgo. K procesu prenaslavljanja pravljic z odraslih naslovnikov na mlade so prispevale revije *Vedež: časopis za šolsko mladost* (1848–1850), mesečnik *Vrtec: list s podobami za slovensko mladino* (1871–1945), *Angeljček: otrokom učitelj in prijatelj* (1887–1934) ter *Zvonček: list s podobami za slovensko mladino* (1900–1939), v katerih so avtorji začeli objavljati pravljice in pesmi za otroke. K temu so prispevali tudi številni pravljičarji in pravljičarke, ki so z ustvarjalnimi variacijami dajali živost osnovnemu pravljičnemu memu (Zipes), tipu (Uther) ali motivu, npr. ATU 311, ATU 333, ATU 410, ATU 509 in ATU 709.

Vse izbrane pravljice oz. naslovne pravljične osebe (Pepelka, Rdeča kapica, Sinjebradec, Sneguljčica, Trnuljčica) so v procesu literarne recepcije postale antonomazije,[9] npr. Pepelka – zapostavljeno dekle/ženska; Rdeča kapica – naivna deklica; Sinjebradec – morilec žen(sk); Sneguljčica – pravljična oseba, Trnuljčica – speča lepotica/ženska, ki čaka na princa/rešitelja. Antonomazije so neke vrste pravljični slepi motivi (Lüthi 2012: 70) ali pravljični fosili kot spomini na mite in/ali pravljice, ki jih je, čeprav v drugem kontekstu, slikovito ubesedil Boris A. Novak v *Definicijah*:

Spomenik je
spomin,
ki se je tako dolgo
hladil,
dokler ni okamenel. (Novak 1991: 31)

Tudi v Štrekljevi zapuščini *Slovenskih ljudskih pravljic in pripovedk* najdemo Peganovo pravljico *Od barke, ki je po suhem plavala* iz leta 1868 (Kropej 2001: 171–172), ki je preoblikovanje mita o Argonavtih iz 13. stol. pr. n. št., ki so po izročilu ustanovili Emono ter ladjo Argo razstavili in na ramenih prenesli do morja. Motiv Argonavtov ali ladje, ki plove po suhem (kopnem) in vodi, je v tritisočletni zgodovini iz mita postopoma postajal pravljica, motiv, slepi motiv ali »spomin, ki je okamenel«, dokler ni postal tudi enota v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* kot »vozilo, ki se lahko giblje na kopnem ali po vodi«.[10]

Viri in literatura

BEŠTER, Tomaž, 2013: Bibliografija prevodov pravljic bratov Grimm v slovenskem jeziku. *Knjižnica: revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti* LVII/1. 17–85.

KROPEJ, Monika, 1995: *Pravljica in stvarnost*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

KROPEJ, Monika, 2001: *Karel Štrekelj: iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

LOGAR, Tine, 1975: *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

LÜTHI, Max, 2012: *Evropska pravljica: forma in narava*. Ljubljana: Založba Sophia.

MAKAROVIČ, Svetlana, 2008: *Rdeče jabolko*. Ljubljana: Center za slovensko književnost.

NOVAK, Boris A., 1991: *Oblike sveta: pesmarica pesemskih oblik*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

SEIFERT, Lewis C., 2006: *Fairy Tales, Sexuality, and Gender in France, 1690–1715*. New York: Cambridge University Press.

SENEKOVIČ, Franc, 2011: *Janezkove pravljice:* pravljice za odrasle. Murska Sobota: Pokrajinski muzej.

ŠTEFAN, Anja, 2011: *Za devetimi gorami*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

ŠTREKELJ, Karel, 2012–2014: *Zgodovina slovenskega slovstva, 1.–4.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

TATAR, Maria, 2004: *The hard facts of the Grimms' fairy tales*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.

TEHRANI, Jamshid J., 2013: *The Phylogeny of Little Red Riding Hood*. Dostopno na: http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0078871

UNUK, Jana, 2008: *Svetovne pravljice*. Ljubljana: Nova revija.

UTHER, Hans Jörg, 2011: *The Types of International Folktales, a Classification and Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki Suomalainen Tiedeakatemia = Academia Scientiarum Fennica.

ZIOLKOWSKI, Jan M., 2007: *Fairy Tales from Before Fairy Tales. The Medieval Latin Past of Wonderful Lies*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

ZIPES, Jack, 2006: *Why Fairy Tales Stick: the evolution and relevance of a genre*. New York, London: Routlege.

ZIPES, Jack, 2012: *The Irrestible Fairy Tales: the Cultural and Social History of a Genre*. Princeton, Oxord: Princeton University Press.

9 Antonomazija je zamenjava lastnega imena z občnim.

10 Dostopno na: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=po+kopnem&hs=1.

Nataša Logar
Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
UDK 811.163.6(038):004.738.52

Jezikovni viri na klik in dotik

V prispevku razmišljamo o jezikovnih virih in tehnologijah, ki so postali nujni del opremljenosti vsakega jezika v digitalni dobi. Na izbirnem tečaju bomo na konkretnih primerih in problemsko spoznavali v prispevku naštete ter druge vire, orodja in aplikacije, pa tudi za različne namene uporabne spletne strani o slovenščini.

jezikovni viri, jezikovne tehnologije, digitalna doba, slovenščina, prihodnost jezika

The paper discusses language resources and technologies that have become a necessary part of any language in the digital age. During the course we will examine language resources, tools and applications mentioned in the paper and others, as well different websites on Slovene that are useful for a variety of purposes.

language resources, language technologies, digital age, Slovene, language future

1 Uvod

V letih 2002 in 2003 je UNESCO zaprosil mednarodno skupino jezikoslovcev, naj oblikuje referenčni okvir, po katerem bi bilo mogoče določiti vitalnost jezikov. Nastal je dokument *Jezikovna vitalnost in ogroženost* (*Language Vitality and Endangerment*, 2003), v katerem je kot osnova za oceno vitalnosti jezikov opredeljenih devet kriterijev. Med njimi so *absolutno število govorcev, medgeneracijski jezikovni prenos, odnos govorcev do lastnega jezika* itn. Eden od devetih kriterijev je tudi *odziv na nova področja rabe in nove medije*.

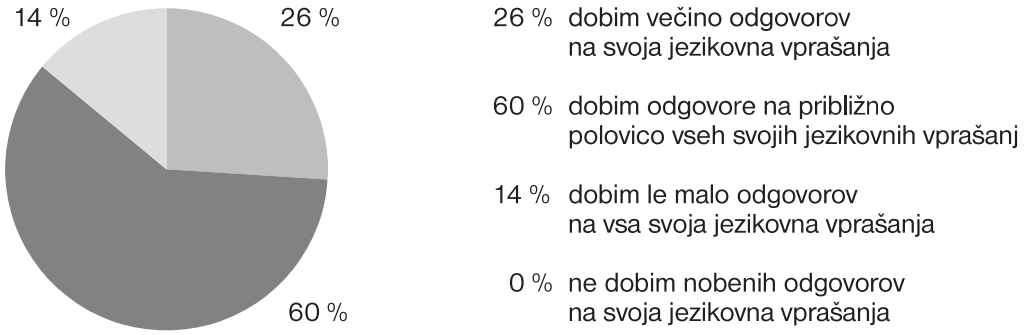
Od takrat je minilo le deset let, a v teh desetih letih je postal ta kriterij ključen, natančneje: vitalnost jezikov se je začela meriti po njihovi prisotnosti na internetu – celo še ožje: na Wikipediji. Prim. Hladnik (7. maj 2013: 8): »S kvaliteto […] člankov [na Wikipediji] se meri vitalnost jezikov in njihova sposobnost preživetja. Jeziki brez wikiskupnosti so obsojeni na izumrtje.«

2 Prihodnost: jezikovne potrebe mladih govorcev

Ko govorimo o prihodnosti jezika, imamo v mislih predvsem govorce, ki so danes otroci in mladostniki. Generacije, rojene po letu 1990, so vstopale v digitalni svet brez priročnikov za uporabo ali posebnih tečajev, klikanje in komuniciranje z napravami prek dotika je zanje samoumevno ter intuitivno. Kakršnokoli iskanje informacij, ki zahteva večji napor, je le še prisilna izbira, hipnost odgovora pa ima prednost pred njegovo zanesljivostjo. Da na ta način iščejo tudi odgovore na jezikovna vprašanja, smo potrdili z anketo.

Anketo smo izvedli februarja in marca 2012, in sicer med študenti Fakultete za družbene vede (FDV) in Filozofske fakultete v Ljubljani (FF). Šlo je za študente tržnega komuniciranja in odnosov z javnostmi (1. in 2. letnik dodiplomskega študija; 75 študentov) ter študente medjezikovnega posredovanja (1., 2. in 3. letnik dodiplomskega študija; 99 študentov).

Vsi študenti so na vprašanje *Ali ste v zadnjih 6 mesecih iskali podatek o zapisu besede, prevod ali kateri drug jezikovni podatek z iskalnikom na svetovnem spletu (npr. z google.com, najdi.si ipd.)?* odgovorili z »da«. Slika 1 nadalje prikazuje deleže odgovorov, ki smo jih dobili, ko smo študente prosili, naj izberejo enega od zaključkov trditve: *Že zgolj z zadetki, ki jih dobim z uporabo iskalnika po celotnem spletu ...*

Slika 1: Zadovoljstvo študentov z zadetki, ki jih dobijo na celotnem spletu, ko tam iščejo odgovore na svoja jezikovna vprašanja

Študenti so bili torej v 86 % v polovici ali celo večini primerov zadovoljni z odgovori na jezikovna vprašanja, ki jim jih je ponudil *google.com* ali kateri drugi brskalnik, pri čemer so tam iskali predvsem razlago besed (91 %) in prevode (83 %), nekoliko manjkrat pravilen zapis (68 %) ter v dobri četrtini primerov slovnične podatke (26 %). Seveda so nam potrdili, da odgovore na jezikovna vprašanja iščejo tudi po *slovarjih* na spletu, pri čemer to počnejo tudi preko pametnih telefonov, dlančnikov, tabličnih računalnikov ali podobnih naprav (torej ne le prek osebnih računalnikov), in sicer v 15 % (študenti FDV) oz. 23 % (študenti FF). Gre za dve leti star podatek in predvidevati je mogoče, da bi bili danes deleži teh odgovorov večji.

Poleg *načina* dostopanja do odgovorov na jezikovna vprašanja na svetovnem spletu, ki ga je pokazala naša anketa, pa so pomembne tudi *potrebe in pričakovanja* mladih govorcev glede spletnih jezikovnih virov. Te je pokazala nedavna anketa, ki je bila prav tako izvedena med študenti Oddelka za prevajalstvo FF in študenti FDV, v tem primeru študenti novinarstva. Rezultati so bili predstavljeni na *Posvetu o novem slovarju sodobnega slovenskega jezika*, ki ga je 12. februarja 2014 organiziralo Ministrstvo za kulturo RS, in bodo objavljeni v Gorjanc (2014). Pokazalo se je, da se mladi zelo dobro zavedajo multimedijskosti, hiperpovezovalnosti, količinske neomejenosti, možnosti stalnega posodabljanja podatkov in drugih lastnosti spletne forme, da prilagoditev tem lastnostim pričakujejo tudi od jezikovnih virov (vprašanja so se nanašala na prihodnji slovar slovenščine) ter da so v tem pogledu izredno zahtevni uporabniki.

3 Stanje: jezikovna opremljenost

Opremljenosti evropskih jezikov za digitalno dobo je posebno raziskavo leta 2012 posvetila Mreža odličnosti, ki jo sestavlja Tehnološko združenje za večjezično Evropo – na kratko: META-NET (www.meta-net.eu). Gre za povezavo raziskovalcev, komercialnih ponudnikov tehnologij,

zasebnih in korporativnih uporabnikov jezikovnih tehnologij, poklicnih strokovnjakov na področju jezikov ter drugih nosilcev interesov na področju informacijske družbe iz (trenutno) 34 držav, njihov namen pa je »nujno potrebna pospešitev razvoja jezikovnih tehnologij kot sredstva za udejanjenje vizije Evrope, združene v en sam digitalni trg in informacijski prostor« (prim. tudi CLARIN, www.clarin.eu; zasnova CLARIN-a je opisana v Váradi idr. 2008). Raziskava združenja META-NET, objavljena kot serija belih knjig s skupnim naslovom *Evropski jeziki v digitalni dobi*, je pokrila 31 evropskih jezikov. Ključna ugotovitev raziskave je bila naslednja: nobeden od jezikov ni *odlično* jezikovnotehnološko podprt, po posameznih segmentih (strojno prevajanje, procesiranje govora, besedilna analiza, govorni in besedilni viri) je dobro podprta le angleščina. Naslednjo, manjšo skupino sestavljajo jeziki, ki so *zmerno* dobro podprti (predvsem francoščina, španščina, nemščina, italijanščina, nizozemščina, češčina), preostala velika skupina pa je bodisi le *fragmentarno podprta* bodisi *zelo slabo podprta* oz. sploh *nepodprta*. Slovenščina je v družbi slednjih: po treh jezikovnotehnoloških segmentih je le fragmentarno podprta, pri strojnem prevajanju pa celo zelo slabo podprta (META-NET; Krek 2012a; Krek 2012b).

Kot je sintetično prikazal Krek (2013), so mnogi evropski jeziki prek financiranja v okviru Evropske unije svojo osnovno jezikovno infrastrukturo (leksikoni, korpusi, jezikovni viri nasploh) zgradili že v devetdesetih letih 20. stoletja. Slovenščina se je tem jezikom priključila s sodelovanjem Tomaža Erjavca z Instituta "Jožef Stefan" v projektu MULTEXT-EAST v letih 1995–1997, nato pa s prvim referenčnim korpusom, tj. korpusom FIDA, leta 2000 (Erjavec idr. 1998).

Kljub slabi celostni jezikovnotehnološki podprtosti slovenščine, ki smo jo izpostavili v prvem odstavku tega poglavja, pa velja poudariti, da je do danes nastalo že kar nekaj jezikovnotehnoloških orodij in aplikacij za procesiranje slovenskega jezika, od katerih jih je večina že tudi prosto dostopna: označevalnika ToTaLe in Obeliks (Erjavec idr. 2005; Grčar idr. 2012), skladenjski razčlenjevalnik (Dobrovoljc idr. 2012), aplikacija za pridobivanje dobrih zgledov iz korpusov GDEX (Kosem idr. 2011), slovarski urejevalnik Termania (www.termania.net; Romih, Krek 2012), sintetizator govora (Amebis, Govorec), luščilnik terminoloških kandidatov (Vintar 2010), luščilnik definicij iz specializiranih korpusov (Pollak 2014) itn. Seveda pa za laične uporabnike našteta orodja niso zares uporabna. Kar rabijo in pričakujejo tisti, ki bodo sicer odgovore na jezikovna vprašanja poiskali na Googlu, so jezikovni opisi ter priročniki, črkovalniki, slovnični pregledovalniki in prevajalniki ter terminološki portali z enim iskalnim okencem in dobro možnostjo filtriranja zadetkov. Vmesna stopnja do nekaterih od njih so korpusi (referenčni pisni in govorni), leksikoni besednih oblik in leksikalne baze. Od teh so že na voljo npr. korpus Gigafida in korpus Kres (Logar Berginc idr. 2012), Korpus Gos (Verdonik, Zwitter Vitez 2011), Besana in Sloleks (Holozan idr. 1991; Erjavec idr. 2008), leksikalna baza za slovenščino v omejenem obsegu 2.500 gesel (Gantar 2011) in slovenski wordnet sloWNet (Fišer idr. 2013).

4 Načrti: jezikovni viri za uporabnike vseh generacij

Osrednje mesto v slovenističnih razpravljanjih ima v zadnjem letu nov slovar slovenščine. Za del jezikoslovcev ni dvoma: novi temeljni leksikalni opis slovenskega jezika mora biti metodološko zasnovan za digitalni medij, izdelan z najnovejšimi leksikografskimi orodji in aplikacijami ter brezplačno spletno dostopen (prim. www.sssj.si; Krek idr. 2013). Naslednji jezikovni opis, ki bi ga

najprej potrebovali jezikoslovna znanost in stroka, v poljudni obliki pa nato še vsa druga javnost, je posodobljena slovenska slovnica. Zgled, kako je mogoče slovnico za učne potrebe osnovnošolcev in dijakov zasnovati na spletu, je bil že oblikovan (www.slovenscina.eu/portali/pedagoski-slovnicni-portal; Arhar Holdt 2012), za široko uporabnost pa bi bilo treba tam obstoječim 24 temam čim prej začeti dodajati nove. Odgovore na različne pravopisno-stilistične zadrege je na spletu mogoče najti v jezikovnokotičkarskih in podobnih svetovalnicah (Hribar 2009; Marušič, Žaucer 2009), ki pa so razpršene ter večinoma odvisne od samoiniciativnosti in dobre volje izvajalcev. Izrecno je bil kot tovrstni spletni priročnik zasnovan *Slogovni priročnik* (http://slogovni.slovenscina.eu; Krek idr. 2013), a zaenkrat ostaja v demonstracijski različici v obsegu 15 gesel. Tudi slovnični pregledovalnik za slovenščino že obstaja (Amebis, Besana), ni pa še na voljo v nekomercialni obliki. Dobre zglede torej že imamo, a zgolj ti za zadovoljstvo s tovrstno opremljenostjo slovenščine nikakor ne zadostujejo.

Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018, sprejeta v Državnem zboru RS 15. julija 2013, v poglavju *2.2 Jezikovna opremljenost* predvideva številne ukrepe, s katerimi bi lahko bili preseženi šibka jezikovnotehnološka podprtost slovenščine in slaba opremljenost z jezikovnimi viri, ki jih govorci slovenščine, pa tudi tisti, ki se slovenščine učijo kot tujega jezika, potrebujejo že danes. Osrednji cilj tega poglavja je zato sprejetje posebnega *Akcijskega načrta za jezikovno opremljenost*, ki bo konkretiziral »izzive, ki so potrebni hitrega in učinkovitega ukrepanja.« Besedilo akcijskega načrta je v času oddaje tega prispevka že pripravljeno za javno obravnavo; če se bo uresničil vsaj njegov dokajšnji del, so obeti dobri.

5 Sklep

Revija *Forbes* je 21. marca 2014 objavila podatek, da bo svetovni jezik prihodnosti – francoščina. Šele na drugem in tretjem mestu naj bi bili angleščina in mandarinščina. Študijo je sicer opravila investicijska banka in sloni na nekoliko vprašljivi metodologiji, zato je že sam avtor prispevka do podatka skeptičen (gl. tudi Richmond, 26. marec 2014). Vendarle pa je objava povedna na drugi način: tako zelo samoumevno se nam zdi, da bo angleščina lingua franca tudi leta 2050, da nas vsakršen drugačen podatek predvsem začudi.

Enako kot o svetovnem jeziku prihodnosti ni veliko dvoma (ali pa vsaj ne veliko alternativnih odgovorov; prim. npr. Graddol 2004), tudi v jezikovnonačrtovalskih premislekih o prihodnosti posameznih jezikov na področju jezikovne opremljenosti ni veliko različnih ciljev. Kot smo videli, je cilj lahko celo en sam: slediti angleščini in vsak jezik opremiti z infrastrukturo, ki bo v prihodnosti »predvsem digitalna, spletna in mobilna« (Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018: 23).

Če vitalnost slovenščine merimo po njeni prisotnosti na Wikipediji, imamo, kot je zapisal Hladnik (7. maj 2013), razlog za veselje:

> – slovenska Wikipedija s 500 aktivnimi wikipedisti (proti 15.000 angleškim) in 133.000 članki (proti 3,9 mio. v angleščini) /je/ samo 30-krat manjša od angleške; populacijska (400 mio. : 2 mio.) in ekonomska razmerja kažejo za slovenščino in Slovenijo veliko večji razkorak
> – slovenščina je na 34. mestu med 283 jeziki, glede na število govorcev bi bilo /potemtakem/ njeno pravično mesto 150.

Vendar pa je slovenski jezik treba tudi na vseh drugih področjih opremiti novim družbenim in tehnološkim okoliščinam primerno ter govorcem slovenščine o njem ponuditi raznovrstne informacije na láhko dostopen način in v ustrezno vizualizirani obliki – in to govorcem vseh generacij. Računalnik namreč redno uporablja že vsak tretji Slovenec, starejši od 60 let. Ali kot je povedala 73-letna upokojenka v prispevku na Valu 202 (20. oktober 2012):

> Z računalnikom imaš cel svet v svoji dnevni sobi. […] Če bi šla rada v galerijo, odprem Louvre, poiščem sobo z impresionisti in se sprehajam med njimi. Na ta način sem obnovila tako angleščino kot nemščino. Štos je pa v tem, da ti ni treba iti gledat v slovar, ker imaš slovar na računalniku.

Literatura

ARHAR HOLDT, Špela, 2012: *Pedagoška korpusna slovnica*. www.rtvslo.si

CLARIN: www.clarin.eu

DOBROVOLJC, Kaja, KREK, Simon, RUPNIK, Jan, 2012: Skladenjski razčlenjevalnik za slovenščino. Tomaž Erjavec, Jerneja Žganec Gros (ur.): *Zbornik Osme konference Jezikovne tehnologije*. Ljubljana: Institut "Jožef Stefan". 42–47.

ERJAVEC, Tomaž, GORJANC, Vojko, STABEJ, Marko, 1998: Korpus FIDA. *Jezikovne tehnologije za slovenski jezik/ Mednarodna multikonferenca Informacijska družba – IS'98*. Ljubljana: Institut "Jožef Stefan". 124–127.

ERJAVEC, Tomaž idr., 2005: Massive Multi-lingual Corpus Compilation: Acquis Communautaire and ToTaLe. *Proceedings of the 2nd Language & Technology Conference*. Poznan. 32–36.

ERJAVEC, Tomaž idr., 2008: *Specifikacije za leksikon (besednih oblik) – projekt Sporazumevanje v slovenskem jeziku.* http://projekt.slovenscina.eu/Media/Kazalniki/Kazalnik3/SSJ_Kazalnik_3_Specifikacije-leksikon_v1.pdf

FIŠER, Darja, PIASECKI, Maciej, BRODA, Bartosz, 2013: Grounding sloWNet on Slovene corpus data. *Slovenščina 2.0* 1/2. 82–112.

Forbes, 21. marec 2014: *Want to Know the Language of the Future? The Data Suggests it Could Be...French*. http://www.forbes.com/sites/pascalemmanuelgobry/2014/03/21/want-to-know-the-language-of-the-future-the-data-suggests-it-could-be-french

GANTAR, Polona, 2011: Leksikalna baza za slovenščino: komu, zakaj in kako (naprej)? *Jezikoslovni zapiski* 17/2. 77–92.

GORJANC, Vojko, 2014: Slovar slovenskega jezika v digitalni dobi. Prispevek na *Posvetu o novem slovarju sodobnega slovenskega jezika*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo RS, 12. februar 2014. V tisku.

GRADDOL, David, 2004: The Future of Language. *Science* 303/5662. 1329–1331.

GRČAR, Miha, KREK, Simon, DOBROVOLJC, Kaja, 2012: Obeliks: statistični oblikoskladenjski označevalnik in lematizator za slovenski jezik. Tomaž Erjavec, Jerneja Žganec Gros (ur.): *Zbornik Osme konference Jezikovne tehnologije*. Ljubljana: Institut "Jožef Stefan". 89–94.

HLADNIK, Miran, 7. maj 2013: Wikipedija pod Slovenci. www.ff.uni-lj.si/oddelki/slovenistika/mh/Wikipedija_za_Jesenice.pptx; http://sl.wikiversity.org/wiki/Desetletnica_Wikipedije

HOLOZAN, Peter, 1991: *Besana*. Ljubljana: Graf inženiring. http://besana.amebis.si

HRIBAR, Nataša, 2009: Al' prav se piše … – spletna razglabljanja o slovenskem jeziku. Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike. Obdobja 28*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 171–176.

KOSEM, Iztok, HUSAK, Miloš, McCARTHY, Diana, 2011: GDEX for Slovene. *Proceedings of eLex 2011*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko. 150–159.

KREK, Simon, 2012a: *Predstavitev bele knjige Slovenski jezik v digitalni dobi*. http://videolectures.net/is2012_krek_bela_knjiga

KREK, Simon, 2012b: *Slovenski jezik v digitalni dobi/The Slovene Language in the Digital Age*. www.meta-net.eu/whitepapers/e-book/slovene.pdf

KREK, Simon, 2013: Vsebina projekta in rezultati. *Zaključna konferenca projekta Sporazumevanje v slovenskem jeziku* http://videolectures.net/zakljucnakonferencassj2013_krek_vsebina

KREK, Simon idr., 2013: Online Style Guide for Slovene as a Language Resources Hub. *Proceedings of eLex 2013*. Ljubljana, Talin: Trojina, Institute for Applied Slovene Studies/Eesti Keele Instituut. 379–391. http://eki.ee/elex2013/proceedings/eLex2013_26_Krek+etal.pdf

KREK, Simon, KOSEM, Iztok, GANTAR, Polona, 2013: *Predlog za izdelavo Slovarja sodobnega slovenskega jezika*. www.sssj.si

Language Vitality and Endangerment, 2003. Pariz: UNESCO. http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001836/183699E.pdf

LOGAR BERGINC, Nataša idr., 2012: *Korpusi slovenskega jezika Gigafida, KRES, ccGigafida in ccKRES: gradnja, vsebina, uporaba*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko; Fakulteta za družbene vede.

META-NET: www.meta-net.eu; www.meta-net.eu/whitepapers/key-results-and-cross-language-comparison

POLLAK, Senja, 2014: *Polavtomatsko modeliranje področnega znanja iz večjezičnih korpusov: Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018. www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201362&stevilka=2475

RICHMOND, Ben, 26. marec 2014: *The Language of the Future is French, a New Study Concludes*. http://motherboard.vice.com/read/french-is-supposed-to-be-the-language-of-the-future-vraiment

ROMIH, Miro, KREK, Simon, 2012: Termania – prosto dostopni spletni slovarski portal. Tomaž Erjavec, Jerneja Žganec Gros (ur.): *Zbornik Osme konference Jezikovne tehnologije*. Ljubljana: Institut "Jožef Stefan". 163–166.

Termania: www.termania.net

Val 202 (20. oktober 2012): *Ko za računalnik sede 93-letnica* … http://val202.rtvslo.si/2012/10/reakcija-ko-za-racunalnik-sede-93-letnica

VÁRADI, Tamás idr., 2008: CLARIN: Common Language Resources and Technology Infrastructure. *LREC*. Marrakech. 1244–1248.

VERDONIK, Darinka, ZWITTER VITEZ, Ana, 2011: *Slovenski govorni korpus Gos*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.

VINTAR, Špela, 2010: Luščenje terminologije iz angleško-slovenskih vzporednih in primerljivih korpusov. Špela Vintar (ur.): *Slovenske korpusne raziskave*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 37–53.

ŽAUCER, Rok, MARUŠIČ, Lanko, 2009: Jezikovno svetovanje, praksa in ideali. Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike. Obdobja 28*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 449–456.

Manja Gorinšek
Ravne na Koroškem
UDK 398.33(497.4–16):811.163.6'276.3–053.5

Otroški jezik in ohranjanje slovenskega kulturnega izročila na Koroškem

V prispevku želim prikazati aktualnost zimske šege, in sicer tepežni dan (ki se praznuje 28. decembra) na mejnem in raznolikem območju Koroške (v Mežiški dolini in Podjuni). Na podlagi pogovorov sem pridobila informacijo, ali sodobni otroci še tepežkajo/otépajo/šapajo, kako doživljajo dan nedolžnih otrok ter predvsem, katere reke pri tem uporabljajo. Poleg tega želim poudariti, da, kljub temu da ima velik vpliv na ohranjanje domačega narečja in starih šeg starejša generacija, se védenje o narodovi kulturi in njeni oživitvi vse bolj prenaša tudi organizirano (javno) – na njeno (ne)ohranjenost vplivajo vzgojiteljice v vrtcih, učiteljice v šolah, kulturna društva, avdiovizualna sredstva itn.

otroški jezik, kultura, folklorno izročilo, Koroška, vzgoja

The paper describes the relevance of the winter custom of »beating day« (celebrated on 28th December) in the heterogeneous border area of Koroška/Carinthia, in the Mežica Valley and Podjuna. Through spoken questioning, information was obtained as to whether children are still »beaten«, what shape the day of »innocent children« takes and, above all, which sayings are still used. It should be emphasised that, in spite of the older generation having a great influence on the preservation of local dialect and old customs, knowledge about national culture and its revival is increasingly transmitted in an organised format, in which an important role is played by nursery teachers, school teachers, cultural societies, audiovisual resources and so on.

children's language, culture, folklore tradition, Koroška/Carinthia, upbringing

1 Uvod

Življenje v sodobni družbi je kompleksnejše kot kadarkoli v zgodovini, saj so na naše medsebojno vrednotenje odločilno posegli novi mediji, službene obveznosti, hlastanje po zmeraj več (znanja, ugleda, denarja) ter pomanjkanje časa za druženja. Tako je danes otrok razpet med sodobno tehnologijo in tradicionalnim ljudskim načinom življenja, ki so ga živeli naši predniki. Pri tem se poraja vprašanje, kaj današnji rod misli o slovenski slovstveni folklori in nacionalni kulturi, kako jo sprejema ali morda celo zavrača.

2 Prihodnost majhnega naroda

Na avstrijskem Koroškem je ključnega pomena **ohranjanje slovenskega jezika**, za kar se pripadniki narodnostnih manjšin že desetletja borijo v asimilaciji s prevladujočim jezikom večine, nemščino. Že od nekdaj je veljalo, da majhen narod nehote gleda velikega od spodaj navzgor, ga občuduje in želi posnemati. Zato se mu je še prevečkrat pripravljen podrediti. Seveda se ob tem ponuja priložnost, da majhnemu narodu uspe ohraniti kulturno identiteto. Anton Trstenjak (1992: 136) v zvezi s tem ponuja dve rešitvi: »[…] majhen narod mora biti ustvarjalen ali pa izgine v množici in senci velikih narodov; prav tako mora biti majhen narod složen, enoten kljub vsem različnostim, ali pa si že sam koplje jamo propada.« Zavedati se je treba, da slovenščina v javnosti v tem prostoru ni samoumevna, zato se je treba za njen obstoj še naprej boriti, jo gojiti v družini ter v raznih kulturnih društvih.

3 Ohranjanje narečja v družini

Prvi stik z jezikom se začne že zelo zgodaj, ko otrok prisluhne govoru, ki ga sliši pri ljudeh okoli sebe. Besede, ki prihajajo iz njegovih ust, so tiste, ki se jih je naučil s poslušanjem in so shranjene v njegovem spominu (Montessori 2009: 79). Kadar so prebivalci kakega kraja ponosni na svoje narečje, je to nekaj posebnega (Kotnik 1943: 8). V tem primeru se začne otroke vzgajati z domačo besedo, s sredstvom, ki je najprimernejše za utrjevanje povezave z okoljem. Ravnateljica dvojezične šole v Špetru, Živa Gruden (1997: 376), je zapisala: »Otrok skozi narečje pridobiva in utrjuje zavest pripadnosti domači skupnosti, medtem ko mu knjižni jezik odpira širša obzorja.« Ob predhodni rabi narečnega jezika je tudi učenje knjižne slovenščine lažje, želja po sporazumevanju pa večja.

4 Vstop v šolo in poustvarjanje folklornega izročila

Na žalost raba slovenščine na avstrijskem Koroškem pri otrocih opeša, ko prestopijo prag domače hiše (seveda, če starši z otroki še govorijo slovensko). Zavedati se je treba, da sodobni koroški otroci ne odraščajo v enojezičnem okolju z manjšinskim maternim jezikom, saj včasih celo družinski pogovorni jezik ni več prirojen materni jezik, ker sta starša različne narodnostne pripadnosti ali ker postaja večinski jezik vedno bolj dominanten (Zwitter 1994: 416). Tako je tudi **stopnja jezikovne kompetence** ob vstopu v dvo- ali večjezični vrtec oz. v ljudsko šolo[1] med otroki različna. Nekateri doma še govorijo slovensko narečje, pri drugih je narečna kompetenca zgolj pasivna, spet tretji poznajo samo nemščino.

Na tem mestu prevzame pomembno vlogo **učitelj**, saj sestavi učni načrt na podlagi znanja otrok in lastnih prioritet, kar poudarja tudi Monika Govekar (1995: 70): »Vsebine iz učnih načrtov nacionalnih predmetov so lahko le mrtve točke na papirju, če učitelju ni mar za nacionalno vzgojo, s katero bi lahko pri učencih razvijal nacionalno zavest in identiteto.« Otrok odkriva s poznavanjem domačega kraja, lastne kulture in nacionalne tradicije tudi raznolikosti drugih kultur.

Med drugim del šolskih dejavnosti sestavljajo otroške izštevanke, rime, uganke, besedne igre, pravljice, šege itn., ki so del kulturne dediščine in se prenašajo iz generacije v generacijo. Cilj je otroku približati **vrednote folklornega izročila** in jih predstaviti na čim bolj igriv in efektiven način. Pri tem pogosto prihaja do raznih vprašanj. Mojca Kmetec (2010: 39) meni, da problem ni toliko v zastavljenih učnih načrtih, temveč v znanju in usposobljenosti učiteljev za posredovanje folklornega izročila. Sprašuje se, kako bi v šoli čim bolj kreativno in učinkovito ohranjali in negovali otroško folklorno izročilo. Razmisliti je treba tudi o produktivnosti dela v ljudskih šolah, ki jih obiskujejo otroci z različnim znanjem slovenščine. Pouk se prilagaja šibkejšim, zato tisti z dobrim znanjem jezika napredujejo počasneje. Imajo pa tudi možnost, da se priključijo pevskim zborom, gledališkim skupinam, obiščejo razne kulturne prireditve idr. ter se tako izpopolnjujejo. Poleg tega sta pogovarjanje in **stik z drugimi otroki v neformalnem okolju** socialno zadovoljiva in zelo dobrodošla interakcija.

---

1 Pravna osnova za dvojezično vzgojo in izobraževanje v območju veljavnosti manjšinskega šolskega zakona za Koroško je avstrijska državna pogodba.

5 Tepežni dan, otépanje, šapanje

Prastara zimska šega, ki je znana skoraj vsem indoevropskim narodom in je bila v predkrščanski dobi izrazito magično, čarodejno dejanje, je povezana z otroškim cerkvenim praznikom nedolžnih otrok, ki se praznuje 28. decembra[2] (Zablatnik 1984: 38–40). Sloni na evangeljskem poročilu in obuja žalostni dogodek, kako je kralj Herod ukazal pomoriti v Betlehemu in okolici vse dvoletne in mlajše dečke (predvidevajo, da jih je bilo okoli 20), ko se trije kralji niso vrnili k njemu, ob tem pa se je zbal novorojenega kralja – Kristusa (Germ 1998: 121).

Tradicionalni pojav je razširjen po vseh slovenskih pokrajinah, le Goriška in Beneška Slovenija ga ne poznata. God nedolžnih otrok poznajo pod imeni *ròdivanje*, *otročje*, *pámet(i)va*, *herodeževo*, *tepežni dan*, *tepežka*, *tepežnica*, *otepov(i)ca*, *otepnica*. Koroški izrazi za tepežkanje so *otepanje*, *šapanje* in *otročje* (Kuret 1989: 407, 415).

Na ta dan se po stari navadi zbere skupina otrok, vsak gre s svojo šibo[3] ali vejo od hiše do hiše, otepe odrasle ter jim vošči zdravje in dolgo življenje. Večina odraslih se otrok razveseli, saj jih »rešijo« hudega, kakor so se nekoč »rešili« duš prednikov, da jim niso škodovali, ampak so jih blagoslovili. Odrasli jih v zahvalo obdarijo z bombončki, sadjem in denarjem. Otroci z darovi odhitijo naprej, čas za tepežkanje imajo le do 12. ure, saj pravijo, da jih bodo vrgli v peč, če pridejo pozneje.

V kratkem empiričnem delu bom ob primerih prikazala (ne)živost šege v mejnem okolju. O tej temi sem se pogovarjala s koroškimi otroki (starimi od 5 do 10 let) iz Mežiške doline in Podjune. V tepežnicah nekaterih otrok je izrazita verska nota, kar kaže na versko pripadnost in vzgojo v družini.

5.1 Reki otrok,[4] zbrani v Mežiški dolini

Različice rekov brez verske note:

Rešte se, rešte se starega leta,
(veselte, veselte se novega leta),
da bote zdravi, veseli
še dougo živeli.

Rešte se, rešte,
pa žakəl odvežte,
če mislite kaj dat,
jəz nimam cajta što stat.

Rešte se, rešte,
žakəl odvežte,
nətər poglejte,
pa səno vən dajte.

Različice rekov z versko noto:

Rešte se, rešte (se) starega leta,
da bote zdravi, veseli,
pa (da bote) dougo živeli,
ko bote umrli/po smrti,
pa u nebesa prəšli.

Rešte se, rešte,
da bote dougo živeli,
pa u nebiəse prəšli.

Veselte, veselte se novega leta,
Jezus, Marija vam srečo obeta/prinaša,
usmiljeni Jezus vam krono/roko poda,
Devica Marija u nebese pelja.

---

2 Tepežkanje se ne izvaja povsod ob istem času, saj je bila šega od nekdaj povezana z novim letom, ki so ga začenjali različno. V srednji Evropi je za začetek novega leta dolgo veljal božič, zato je šega vezana na božični čas.

3 Udarec s šibo/palico življenja (nem. Lebensrute) naj bi prinesel rodovitnost, posredoval naj bi življenjsko moč. Kakor ugotavlja narodopisec Mannhardt, so prvotno tepežkali predvsem doraščajoči fantje in odrasli možje, udarci pa so bili namenjeni ženskam, samicam domačih živali in sadnemu drevju (Zablatnik 1984: 39).

4 Gre za poenostavljen zapis govorjenega besedila, dodan je znak za polglasnik (ə).

5.2 Reki otrok, zbrani v Podjuni

Različice rekov brez verske note:

Šip šap,
kvobaso pa krap.

Rešte se, rešte se
h novemu letu,
da bote zdravi, veseli vse leto!

Različice rekov z versko noto:

Rešite, rešite se k novemu letu,
zdravi, vesevi pa po še vse leto,
Marija Devica vam krono podə,
usmiljeni Jezus u nebese pelə.

Šip šap, šip šap,
zdrau bodte, doug živate,
pa enkrat u nebese pridəte.

Šibe so spletene,
za može in za žene,
danes je otroški dan,
reši, reši se kristjan!

Na podlagi pogovorov, ki sem jih opravila z otroki v Mežiški dolini in Podjuni, lahko sklenemo, da je tepežkanje še vedno zelo živa šega v tem prostoru. Večina otrok je takoj vedela, o čem je govora: »A otepanje misliš? Poznamo ja, to je takrat, ko bice pa dedije tepeš po riti, pa ti morjo dat gnar.« Otroci še vedno radi hodijo od hiše do hiše ter ljudem želijo, da pozabijo na vse, kar je bilo hudega v starem letu, v novem pa naj bo veliko zdravja, sreče, veselja in nebeškega zveličanja. Pa tudi denarja. Na žalost je le-ta še vedno glavni motiv, da odidejo od doma zarana, kar se odraža v pripovedih otrok: »Sn vejko vkup dobu.«; »Enbart sn dvesto našapo.«; »Ko smo mi šli otepat, so pa eni dali dvajset, eni pətnajst, eni deset al pa pet. Pol smo pa doma šteli, je bvo pa neki čez sto eurov ž.« Micka Opetnik iz Konovec pojasnjuje izbiro jezika na ta dan: »Je pač tako, da polovica otrok šapa, oziroma pri nas rečemo otíəpa (otepa), v slovenščini, polovica pa v nemščini.«

Naj zaključim s pozitivno mislijo koroškega narodopisca dr. Pavla Zablatnika v upanju, da bo narod tudi na avstrijskem Koroškem še naprej skrbel za svoje zaklade: »In vendar se je našemu življu ohranilo še dosti šeg in navad, ki še nadalje izžarevajo svoj čar in so vredne nadaljnje gojitve.«

Literatura

GERM, Herman (ur.), 1998: *Podjuna, Rož, Zilja*. Celovec: Strokovno pedagoško združenje.
GOVEKAR, Monika, 1995: Pomen nacionalne vzgoje v šolstvu na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja. *Šolska kronika* 28/4. 70–77.
GRUDEN, Živa, 1997: Narečje in ljudsko izročilo kot sredstvo oblikovanja otrokove zaznave lastnega okolja v vrtcu. *Traditiones* 26. 375–378.
KMETEC, Mojca, 2010: Šola kot prostor za ohranjanje in negovanje otroškega ljudskega izročila. *Glasba v šoli in vrtcu* 15/1. 38–41.
KOTNIK, France, 1943: *Slovenske starosvetnosti*. Ljubljana: Konzorcij Slovenca.
KURET, Niko, 1989: *Praznično leto Slovencev II*. Ljubljana: Družina.
MONTESSORI, Maria, 2009: *Skrivnost otroštva*. Ljubljana: Uršulinski zavod za vzgojo, izobraževanje in kulturo.
TRSTENJAK, Anton, RINGEL, Erwin, 1992: *O slovenskem človeku in koroški duši*. Celovec: Mohorjeva družba.
ZABLATNIK, Pavle, 1984: *Čar letnih časov v ljudskih šegah na Koroškem*. Celovec: Mohorjeva založba.
ZWITTER, Franci, 1994: Multikulturnost kot podlaga otroške vzgoje v prostoru Alpe-Jadran. Študijski center Nediža. *Otroški jezik in manjšine*. Špeter: Lipa. 415–418.

Matej Meterc
Jesenice
UDK 811.163.6'373.422:821.163.6–84–845

Je prihodnost slovenskih antipregovorov (le) pregovorna?

Predstavljamo pet slovenskih antipregovorov, ki so najpogostejši med navedki anketirancev v nedavni paremiološki raziskavi. Primerjamo jih z ustreznicami v drugih (večinoma slovanskih) jezikih ter se dotikamo vprašanja frazeoloških internacionalizmov. Proces, v katerem so se antipregovori v preteklosti spremenili v pregovore, lahko uporabimo kot izhodišče za razmislek o prihodnosti sodobnih slovenskih antipregovorov. Glavni dejavnik bo po našem mnenju potencial vsakega posameznega antipregovora, da poleg humornega učinka ponudi tudi navezave na vsakdanje referenčne situacije. Dojemanje in raba antipregovorov med slovenskimi govorci bosta odvisna tudi od načina leksikografskega opisa tega paremiološkega žanra.

antipregovori, pregovori, paremiologija, paremiografija, frazeologija

Five Slovene anti-proverbs are presented that were most frequently named by the respondents in a recent piece of paremiological research. By comparing these examples with some equivalent anti-proverbs in other (mostly Slavic) languages, we touch upon the issue of phraseological internationalisms. Past processes through which anti-proverbs became new proverbs can be used as a starting point when speculating on the future of contemporary Slovene anti-proverbs. The basic factor is the potential of every single anti-proverb not only to have a humorous effect, but also to relate to everyday referential situations. The reception and usage of anti-proverbs among Slovene speakers will also depend on how this paremiological genre is lexicographically described.

anti-proverbs, proverbs, paremiology, paremiography, phraseology

1 Terminološko izhodišče

Slovenska frazeologija se še ni posebej posvečala pojmu *antipregovora*, ki se je v svetovni frazeologiji (Mieder 2004: *anti-proverb/–Antisprichwort*; Walter, Mokijenko 2005: *антипословица*) uveljavil po Miederjevi zbirki (1983). Termin se v slovenščini redko pojavlja (Litovkina 2007: 451; Meterc 2013: 365). Antipregovori nastanejo s parodičnim posegom, ki sproži humorno igro s pomenom pregovora (Mieder 2004: 28). Jedro ustaljenih antipregovorov je majhno v primerjavi z množico teh, ki dnevno nastajajo (Mlacek 2009: 142), mejo antipregovora pa je pogosto težko določiti (Valdajeva 2003: 390; Mlacek 2009: 138–139). S prispevkom želimo začeti razpravo o paremioloških enotah[1] v slovenščini, (ne)ustaljenosti ter medjezikovnih ustreznicah.

2 Empirično izhodišče

Demografska raziskava, iz katere črpamo podatke, je potekala v okviru doktorskega študija. S spletnim vprašalnikom na naslovu vprasalnik.tisina.net smo ugotavljali poznanost 918 slovenskih pregovorov in rekov ter sorodnih paremij iz dveh slovarjev (SSKJ in Pavlica, 1960). Zaključni vprašanji po ocenjevanju poznanosti 918 enot sta se glasili: »Se spomnite kakšnega pregovora, ki ga

1 Paremiološke enote ali *paremije* (Permjakov 1988: паремия; Mlacek 2009: parémia) so del stavčnih frazemov, ki spadajo v okvir kratkih folklornih žanrov, njihovo jedro pa so pregovori in reki (Permjakov 1988: 80).

v vprašalniku niste zasledili?« in »Poznate kakšen humorno preoblikovan pregovor, šalo ali pa besedno igro, ki je izšla iz pregovora?«[2] Šest antipregovorov se je pojavilo že med odgovori na prvo vprašanje, v katerih je 191 govorcev navedlo 551 enot.[3] Na drugo vprašanje je 109 govorcev navedlo 115 frazemov (z variantami vred 179 navedkov). Med 71, ki jih lahko štejemo za antipregovore, se jih le 13 pojavi več kot enkrat. Če upoštevamo med odgovori na prvo vprašanje še antipregovore, so najpogostejši:

Kdor drugemu jamo koplje, je grobar (19 navedkov, 99 % poznanost izhodiščnega pregovora);
Rana ura, slovenskih fantov grob (12 navedkov, 99 %);
Kdor visoko leta, je pilot (11 navedkov, 98,4 %);
Kar lahko storiš danes, odloži na jutri (11 navedkov, 99 %);
Kdor z malim ni zadovoljen, mu večji ne bo zrasel (5 navedkov, 98,7 %).

Izhodiščni pregovori vseh petih antipregovorov so se po odgovorih 316 govorcev v jedru vprašalnika uvrstili med 50 najbolj poznanih slovenskih paremij (Ďurčo, Meterc 2013: 23–25).

3 Diskusija o petih najpogostejših antipregovorih

Prvi in tretji antipregovor spadata k vzorcu *Kdor X, ta Y*, pri katerem drugi del pregovora nadomešča poklic. Anketiranci so navedli še enote *Kdor drugemu jamo koplje, sam bager plača*, *Kdor drugemu jamo koplje, je gradbinec* in *Kdor drugemu jamo koplje, je sam svoje sreče kovač*. Križanja frazemov predstavljajo poseben tip. Le redka so ustaljena kot enota *Rana ura – slovenskih fantov grob*, ki je nastala iz frazeologiziranega verza *Doberdob, slovenskih fantov grob* ter pregovora *Rana ura, zlata ura*. Prva izhodiščna enota nima tujih ustreznic, ker je pogojena zgodovinsko,[4] zato gre za tipično idiosinkrazijo (Ďurčo, Meterc 2013: 28). Tako kot prvi antipregovor,[5] lahko enoto *Kar lahko storiš danes, odloži na jutri* prištejemo k internacionalizmom. A. Litovkina (2007: 453) ga navaja v ruščini, angleščini, madžarščini, nemščini in francoščini kot primer vzporednega razvoja (poligeneze). Znani sta češka in slovaška ustreznica.[6] Navedki anketirancev prikažejo njegovo pestro variantnost:

Kar lahko storiš danes, odloži na jutri/preloži jutri na drugega/odloži na pojutrišnjem.
Ne delaj danes tega, kar lahko jutri preložiš na pojutrišnjem.
Kar lahko storiš jutri, lahko tudi pojutrišnjem!
Ne odlašaj na jutri, kar lahko storiš pojutrišnjem.

---

2 Predstavljamo odgovore, navedene do 13. oktobra 2012, ko smo podatkovno bazo zamrznili za prvo različico slovenskega paremiološkega minimuma po Ďurčevi (2002) metodologiji za primerjavo s slovaškim. V celoti je vprašalnik takrat izpolnilo 316 anketirancev iz Slovenije in tujine v starostnem razponu od 13 do 84 let.

3 Med njimi je okoli 200 enot, ki se ne nahajajo v nobenem izmed slovarjev, uporabljenih za izhodiščni korpus. Pridobitev takih enot je bil tudi glavni namen prvega vprašanja.

4 V Doberdobu je med prvo svetovno vojno umrlo več tisoč slovenskih vojakov v avstro-ogrski vojski.

5 V slovaščini ga omenja Mlacek (2009: 136), na spletu pa se lahko prepričamo tudi o rabi v srbščini, hrvaščini, češčini in poljščini. Znan je tudi v nemščini.

6 *Co můžeš udělat dnes, klidně nech na zítřek* navaja Čermákov slovar stavčnih frazemov (2009: 1023) v samostojnem geslu kot ironično parafrazo izhodiščne enote *Co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek*. Slovaško enoto *Čo môžeš urobiť dnes, (pokojne) odlož na zajtra (a máš dva dni voľna)* navaja portal Sprichwort-Plattform.

Le drugi in četrti antipregovor prinašata pomensko nasprotje v razmerju do izhodiščnega. Pri prvem in tretjem gre za spremembo v absurdno trditev, pri zadnjem pa v primerjavi z izhodiščnim *Kdor z malim ni zadovoljen, velikega ni vreden* za vulgarno aluzijo, ki pomena povsem ne izkrivi, temveč le zoži.

4 Prihodnost posameznih slovenskih antipregovorov in žanra kot celote

Porast tvorbe antipregovorov v 20. stoletju, posebno pa v zadnjih desetletjih (Mieder 2004: 153; Litovkina 2007: 453), obravnavamo s pojmom dominante, saj gre za pojavnost, ki je v določenem obdobju močno okrepljena, vendar pa je bila ves čas prisotna (Mokijenko 2005: 14). Zato se zastavlja vprašanje antipregovorne preteklosti nekaterih pregovorov, npr. *Roka roko umije, obe pa obraz* (Makarovič 1975: 186) ter *Vsaka stvar ima konec, samo kranjska klobasa ima dva* (Bojc 1987: 65). Primera ustrezata značilnostim t. i. »antipregovorov z repom« (Litovkina 2006: 457). Sprašujemo se, ali ne gre v takih primerih, ki jih frazeologija ponavadi obravnava le kot zastarele variante pregovorov, za antipregovore. Obratno je morda kakšen antipregovor danes razumljen kot pregovor, npr. *Gora ni nora, ta je nor, ki gre gor*, saj je znan 90,2 % govorcem in je očitno nadomestil pomensko nasprotno izhodišče *Gora je nora* (Bojc 1987: 263), ki ga ni navedel nihče. Pri zapisovanju paremij je v preteklosti močno vlogo odigrala cenzura z didaktično ali moralistično težnjo (Mieder 2004: 16). To redčenje gradiva je vplivalo na pozabo mnogih humornih in vulgarnih enot. Zapisovalci so ohranili tiste, ki niso preveč posegle v didaktični smoter izhodiščnih enot in odstopale od komunikativne norme. Sodobne zbirke, npr. Razvezani jezik, se izmikajo moralizmu, poznanost antipregovorov pa povečujejo tudi spletni forumi (Litovkina 2006: 453).

Na osnovi empiričnih podatkov bi bilo treba uslovariti ustaljene antipregovore in raziskati dejavnike ustaljevanja. Večjo možnost imajo po našem mnenju tisti, ki se bodo navezali na referenčne situacije (Grzybek 2008: 33), ki jih drugi frazemi ne opisujejo ali pa jih zajemajo le v okviru širše situacije. Verjetno se bodo osamosvojila nekatera dopolnila antipregovorov, kar lahko opazimo pri enoti *Motiti se je človeško, ampak da res stvari zafrkneš, pa rabiš računalnik*,[7] ki je znana v mnogih jezikih (Litovkina 2006: 558). Nekateri antipregovori bodo zamenjali izhodiščne enote, ker odražajo sodobnejše mišljenje ter so se s tem spremenili v nove pregovore. Frazeološki proces prenovitve, s katero nastajajo antipregovori, je odstop od norme, ki pa norme ne krši (Kržišnik 1996: 140). Frazeologi poudarjajo (Kržišnik 1996: 141; Litovkina 2006: 566), da je njena uspešnost večja, če prinaša nove pomenske sestavine. To pa ne pomeni, da se nekateri antipregovori s samozadostno besedno igro ne ustalijo prav zaradi absurdnega učinka. Ravno prvi in tretji najpogostejši antipregovor med navedki anketirancev kažeta, zakaj jih ne smemo obravnavati le kot prehoden žanr bolj ali manj uspešnih kandidatov za prave pregovore. Zanimivo bo spremljati razvoj odnosa govorcev do teh enot v razmerju do raziskav, ki bodo termin verjetno še bolj popularizirale. Prihodnost slovenskih antipregovorov bo delno tudi pregovorna, naloga frazeologije pa bo, da tak status pripiše frazemom, ki za to izpolnjujejo merila. Hierarhija med paremiološkima žanroma bo ostala, kar pa ne sme biti izgovor za zanemarjanje vloge antipregovorov v slovenščini.

---

7 Vir: http://www.verzi-vici.com/index.php/category/vici/racunalniski/page/5.

Literatura

ĎURČO, Peter, 2002: K výskumu súčasnej živej slovenskej paremiológie. Jozef Mlacek (ur.): *Prednášky XXXVIII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Studia Academica Slovaca 31*. Bratislava: Stimul. 51–60.
ĎURČO, Peter, METERC, Matej, 2013: Empirične paremiološke raziskave tipov ekvivalentnosti in suprasemantičnih razlik v slovenščini in slovaščini. *Slavia centralis* 6/2. 20–36.
GRZYBEK, Peter, 2008: Fundamentals of Slovenian paremiology. *Traditiones* 37/1. 23–46.
KRŽIŠNIK, Erika, 1996: Norma v frazeologiji in odstopi od nje v besedilih. *Slavistična revija* 44/2. 133–154.
LITOVKINA, Anna T., 2006: Na net i suda net: Punning in Anglo-American and Russian Anti-Proverbs. Alexander Bierich, Tatjana Volodina (ur.): *Slovo v slovare i diskurse. Sbornik naučnyh statej k 50-letiju Harri Valtera*. Moskva: Elpis. 556–570.
LITOVKINA, Anna T., 2007: Never do today what can be done tomorrow – most frequent types of alteration in anglo-american and russian proverb transformations. Erika Kržišnik, Wolfgang Eismann (ur.): *Europhras Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah: Europhras Slovenija 2005*. Ljubljana: Oddelek za slovenistiko Filozofske fakultete. 451–471.
METERC, Matej, 2013: Antonimija enako motiviranih paremioloških enot (primeri iz slovenščine in slovaščine). *Slavistična revija* 61/2. 361–376.
MIEDER, Wolfgang, 2004: *Proverbs. A handbook*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
MLACEK, Jozef, 2009: Antiprísłovie a príbuzné útvary: k niektorým súčasným premenám v paremiológii a jej pojmosloví. *Slovenská reč* 74/3. 135–148.
PERMJAKOV, Grigorij Ljovič, 1988: *Osnovy strukturnoj paremiologii*. Moskva: Nauka.
VALDAJEVA, Tatjana, 2003: Anti-Proverbs or New Proverbs: The Use of English Anti-Proverbs and Their Stylistic Analysis. *Proverbium* 20. 379–390.

Viri

BOJC, Etbin, 1987: *Pregovori in reki na Slovenskem*. Ljubljana: DZS.
ČERMÁK, František, 2009: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy větné*. Praha: Leda.
MAKAROVIČ, Marija, 1975: *Pregovori, življenjske resnice*. Ljubljana: Kmečki glas.
MIEDER, Wolfgang, 1983: *Antisprichwörter. (Anti-Proverbs)*. Wiesbaden: Verlag für deutsche Sprache.
PAVLICA, Josip, 1960: *Frazeološki slovar v petih jezikih*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
Razvezani jezik: http://razvezanijezik.org
Sprichwort-Plattform: http://www.sprichwort-plattform.org
Verzi-vici: http://www.verzi-vici.com
WALTER, Harry, MOKIJENKO, Valerij, 2005: *Antiposlovicy russkogo naroda*. Sankt-Peterburg, Moskva: Izdateljstvo Neva.

Nejc Robida
I. gimnazija v Celju, Celje
UDK 808:003.035
UDK 811.163.6'355'374

Sinteza govora in *Govorec 3*

Govorec 3 je sintetizator govora podjetja Amebis, d. o. o., in je primer jezikovnih tehnologij, ki so v Sloveniji trenutno v razvoju in izpopolnjevanju. Pri nastanjanju sintetizatorja sem sodeloval dve leti, moje delo je obsegalo urejanje slovarja izgovarjav (trenutno obsega 6.900.000 oblik besed), urejanje transkripcij govorne zbirke in urejanje izgovornih pravil oziroma pravil grafemsko-fonemske pretvorbe. V članku smo se posvetili načinu delovanja *Govorca 3* in procesom njegovega razvoja. Predstavili smo govorno zbirko, različne vrste sintez govora, transkripcije in transkribiranje govorne zbirke, grafemsko-fonemsko pretvorbo in slovnično analizo. V članku predstavljena anketa in ugotovitve kažejo na potrebo po novem sintetizatorju govora.

sinteza govora, sintetizator, govorna zbirka, transkripcija, *Govorec 3*

Govorec 3 is a speech synthesiser produced by the company Amebis, d. o. o. and is an example of the language technology currently under development and improvement in Slovenia. The author was involved in the development of the synthesiser for two years, dealing with the dictionary of pronunciations (currently 6,900,000 word forms), the transcriptions of the spoken database and the pronunciation rules or graphemic-phonemic conversions. The paper looks at how *Govorec 3* works and how it was developed. The spoken database and its transcription is presented, as well as different kinds of voice synthesis, graphemic-phonemic conversions and grammatical analysis. A survey is also presented, which points to the need for a new speech synthesiser.

speech synthesis, synthesiser, spoken database, transcription, *Govorec 3*

1 Uvod

Jezikovne tehnologije postajo vedno pomembnejši del jezikoslovja, njihove stalne prisotnosti se niti ne zavedamo več. S sintetizatorjem govora se srečujemo v dvigalih, na parkomatih, s strojnimi prevajalniki pri brskanju po spletu, urejevalniki besedil pa nam sproti samodejno lektorirajo besedila. S podjetjem Amebis, d. o. o., sem pri razvoju sintetizatorja govora sodeloval dve leti. V članku se bomo tako posvetili *Govorcu 3*, sintetizatorju govora, in jezikoslovnemu delu ob njegovem ustvarjanju. Povzeli bomo tudi anketo o kakovosti njegovega prednika *Govorca 2* in dokazali, da je razvoj novega sintetizatorja smiseln.[1]

2 Sinteza govora

Sinteza govora je dolgotrajen in obširen proces, ki zajema veliko dela različnih strokovnjakov. Proces dela je večsmeren, velikokrat se je treba vračati na že narejeno in temelje na novo izpolnjevati. Predpriprava pred razvojem je izredno pomembna. Proces sinteze govora in delo sintetizatorjev lahko strnemo v nekaj točk. Navajamo pet osnovnih korakov, ki so potrebni za dober sintetizator govora:

1 Ta članek je nastal na osnovi diplomske naloge *Sinteza govora in Govorec 3* (Robida 2013).

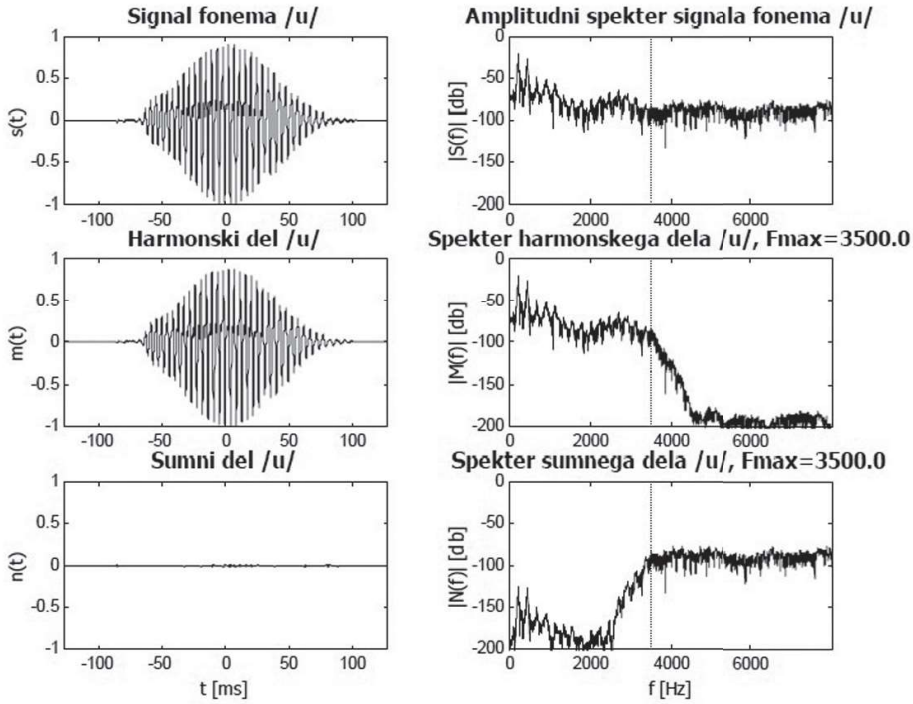
1. korak: slovnična analiza vhodnega besedila,
2. korak: nadomeščanje simbolov, števk in kratic z besedami,
3. korak: grafemsko-fonemska pretvorba (s slovničnimi pravili in bazo znanih besed),
4. korak: določanje prozodičnih parametrov in
5. korak: sintetiziranje govornega signala (Rozman 2005: 3–4).

V članku se bomo posvetili predvsem prvemu, drugemu in tretjemu koraku, ki so tudi najpomembnejši za jezikoslovce. Četrti korak bomo zaradi omejenosti z dolžino članka izpustili. Začeli bomo s petim korakom in navedli različne vrste sintez.

2.1 Vrste sintetizatorjev

Pri načrtovanju sintetizatorja je dobro najprej izbrati vrsto sinteze, ki jo bo uporabljal, in nato najprimernejše postopke pri drugih korakih. Za uresničitev petega koraka obstaja več vrst sintetizatorjev govora,[2] ti so:

a) artikulatorni (posnemanje govorne cevi),
b) formantni (posnemanje glasu s formantnimi frekvencami in amplitudami),
c) sintetizatorji, ki združujejo enote (npr. difonski),
č) sinusni (varianta sinusnih je metoda HNM),
d) tisti, ki temeljijo na metodi HMM oziroma modelih Markova.

Slika 1: Dekompozicija glasu *u* na harmonski in šumni del (Rozman 2005: 10)

2 Sinteza pomeni umetno poustvarjanje govora.

Govorec 3 deluje na osnovi metode HNM (angl. harmonic plus noise modulation). Na Sliki 1 je prikazano, da dobimo govorni signal tako, »da vzbujevalno funkcijo, ki ponazarja periodične impulze glasilk, filtriramo s filtrom, ki modelira obliko govorne cevi. […] Bistvo metode je dekompozicija govornega signala na harmonski del, ki ga modeliramo s harmonsko sinusno sintezo, in šumni del, ki ga modeliramo s filtriranjem šuma« (Rozman 2005: 5, 9). Slika 1 tudi jezikoslovcem jasno nakaže bistvo zapletenega teoretičnega opisa. Pri izgovoru glasu *u* ne prihaja do velikih turbulenc v govorni cevi, zato večino energije glasu predstavlja harmonski del, saj je *u* zveneč glas. Z dekompozicijo tako izračunamo harmonski in šumni del in vse koeficiente s posnetka človeškega govora za poznejše potrebe umetnega poustvarjanja govora.

3 Govorna zbirka

Sama sinteza govornega signala oz. elektronsko oponašanje človeškega govora za delovanje sintetizatorja ni nikoli dovolj. Govorne zbirke so temelj večine vrst sinteze govora.[3] Pomembno je, da je zbirka sestavljena iz čim več možnih kombinacij izgovarjav glasov in njihovih intonacij. Tako lahko sintetizator na podlagi okoliških glasov vsakič izbere najprimernejši izsek iz govorne zbirke. Potrebne so za kakovostno posnemanje resničnega človeškega glasu in lahko temeljijo na različnih osnovnih enotah (posamezne besede, difoni,[4] fonemi). Pri *Govorcu 3* obsega govorna zbirka približno 20 ur posnetkov moškega in ženskega glasu. Izbrana sta bila bralca, napovedovalca nacionalnega radia, ki »sta nedvomno dodatno šolana za govor, obenem pa kot izkušena govorca tudi dovolj neodvisna« (Tivadar 2012: 593). Posnetki vsakega bralca so razdeljeni na približno štiri tisoč enot (večinoma posameznih povedi). Poleg avdiosignala je posnet še laringografski signal, ki prikazuje hitrost utripanja glasilk, z njegovo pomočjo hitro ugotovimo (ne)zvenečnost posameznega glasu.

3.1 Transkribiranje govorne zbirke

Govorno zbirko smo tudi fonetično transkribirali. Najprej je to opravila avtomatska grafemsko-fonemska pretvorba, njene rezultate pa smo še ročno popravili, saj slovenska zborna izreka ponekod ni jasno standardizirana[5] in sta bralca včasih brala besedilo narobe ali nerazumljivo. Od pravorečnih pravil oziroma naših pričakovanj se je precej razlikovala tudi raba polglasnika. Grafemska pretvorba predela besedilo v obliko, ki je razumljiva računalniku. »Številke pretvori v besede, prepoznati mora, ali gre za vrstilne ali glavne številke, kratice – te lahko potem bere po slovarju izgovarjav skupaj ali pa črkovno, če so krajše od štirih črk (*CD* prebere kot [C'e:D'e:]). Skrajšane besede, kot je *g.*, pretvori v cele (*gospod*). Ločila mora prepoznati kot skladenjska ali neskladenjska, to prepoznava po vnaprej določenih pravilih« (Robida 2013: 27). Samodejno se morajo prilagoditi tudi obrazila pretvorjenih kratic ali številk, določijo se spol, sklon, število … Tako razdelan grafemski zapis moramo nato s pomočjo izgovornih pravil predelati v fonetičnega. Zanj smo uporabljali mednarodno uveljavljeno abecedo MRPA. Njene osnovne značilnosti so:

---

3 Več o govornih zbirkah v monografiji *Govorni korpusi* (Zemljarič Miklavčič 2008).
4 Difon oziroma dvoglasnik je kombinacija dveh glasov, ki sta izgovorjena eden za drugim.
5 O standardni slovenščini piše podrobneje v več člankih Tivadar (2010a, 2010b, 2012a).

- široka ɛ in ɔ se pišeta z velikimi črkami,
- ozka *e* in *o* z majhnimi črkami,
- naglas se označi pred naglašenim samoglasnikom z narekovajem ["],
- dolžina z dvopičjem [:],
- polglasnik se zapisuje z afno [@],
- glas *x* z znakom [x],
- mehčanost z znakom [ˈ],
- mehkonebni glas *ŋ* z znakom [N],
- dvoglasniški *u* z velikim *u* [U].[6]

Pravila grafemsko-fonemske pretvorbe so sestavili na Amebisu, d. o. o., po priporočilih Instituta „Jožef Stefan". Nato smo jih popravili in dopolnili (npr. pravila izgovora glasov *v*, *n*, *m* ...), nekaj glasov smo zaradi boljše sinteze tudi ukinili (Tabela 2). Za primer v Tabeli 1 navajamo pravila pretvorbe grafemov *nj* znotraj posamezne besede.[7] Za pravilno pretvorbo je pomemben predvsem vrstni red pravil, tako program od prvega do primernega pravila išče pravo izbiro glede na glasovno okolje aktualne besede (Tabela 1). Na Sliki 2 je izsek iz programske kode C++, v katerem so ta pravila zapisana.

Tabela 1: Pravila grafemsko-fonemske pretvorbe grafemov *nj*

Grafem in glasovno okolje	**Glas (zapis MRPA)**
1. *nj* pred *g*	[N]
2. *nj* pred *h*	[N]
3. *nj* pred *k*	[N]
4. *nj* pred soglasnikom	[n']
5. *nj* na koncu besede	[n']
6. *nj* pred samoglasnikom	[nj]

```
  levo       jedro       desno       novo jedro
, L"",       L"nj",      L"g",      { GOVFONEM_N1             } },
, L"",       L"nj",      L"h",      { GOVFONEM_N1             } },
, L"",       L"nj",      L"k",      { GOVFONEM_N1             } },
, L"",       L"nj",      L"$",      { GOVFONEM_N2             } },
, L"",       L"nj",      L"_",      { GOVFONEM_N2             } },
, L"",       L"nj",      L"#",      { GOVFONEM_N, GOVFONEM_J  } },
, L"",       L"n",       L"g",      { GOVFONEM_N1             } },
, L"",       L"n",       L"h",      { GOVFONEM_N1             } },
, L"",       L"n",       L"k",      { GOVFONEM_N1             } },
, L"",       L"n",       L"f",      { GOVFONEM_N3             } },
, L"",       L"n",       L"v",      { GOVFONEM_N3             } },
, L"",       L"n",       L"",       { GOVFONEM_N              } },
, L"",       L"\x014b",  L"",       { GOVFONEM_N1             } },
, L"",       L"\x0148",  L"",       { GOVFONEM_N2             } },
```

Slika 2: Izsek iz programske kode C++

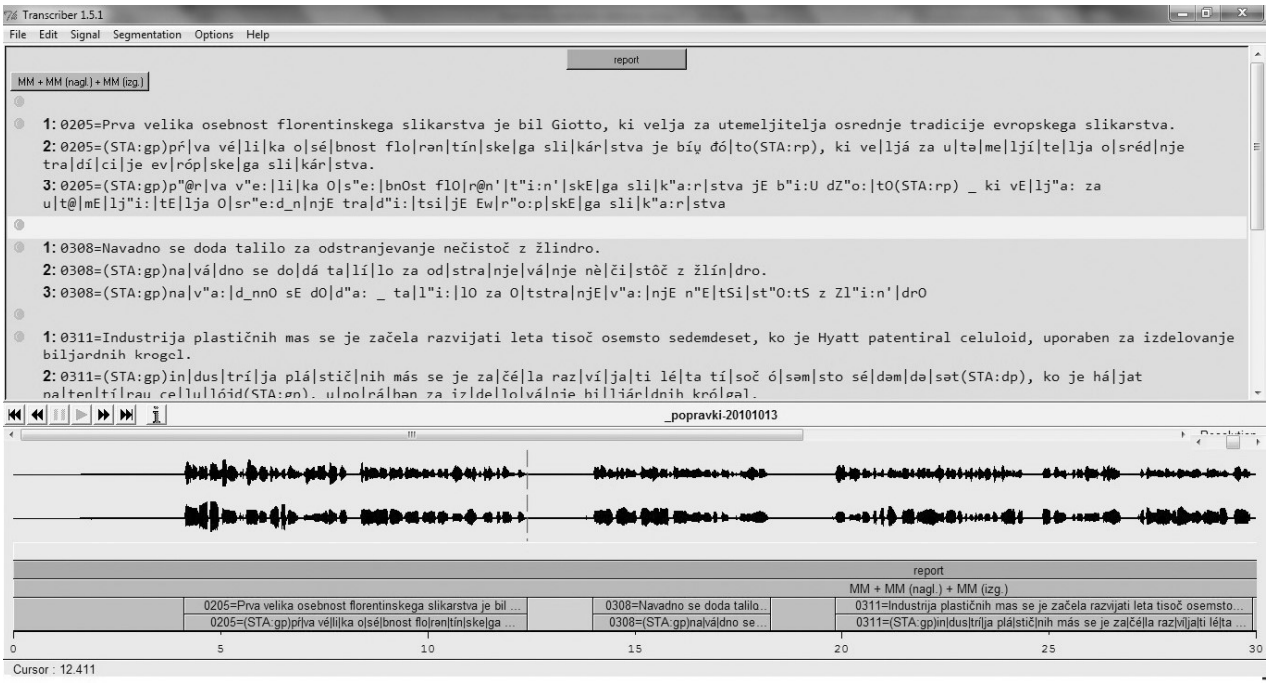
6 V oglatih oklepajih uporabljamo fonetični zapis MRPA, v poševnem tisku pa, če ne gre za grafeme, mednarodni zapis IPA.
7 Grafemsko-fonemska pravila delimo na tista, ki urejajo pretvorbo znotraj besed, in tista, ki urejajo pretvorbo na medbesednih glasovnih stikih.

Tabela 2: Primeri ukinjenih glasov

MRPA	IPA	Opis glasu	Primer
b_n	ɓ	favkalni *b*	o**bm**očje
b_f	bf	zobnoustnični *b*	o**b f**akulteti
d_l	dl	obstranski *d*	**dl**an
d_f	ɗ	favkalni *d*	o**df**rleti
w	ʍ	ustničnoustnični šumni zveneči *v*	**vz**eti
W	ʌ	ustničnoustnični šumni nezveneči *v*	**vs**aj

Dodali smo tudi nove simbole – grafeme za ozka nenaglašena *o* in *e*. Ozkih nenaglašenih glasov prej niso poznali, saj naj bi obstajali samo široki nenaglašeni glasovi. To pravilo se je velikokrat izkazalo kot nepraktično, predvsem pri breznaglasnicah. Ozek izgovor glasu *o* smo uvedli pri prihodnjiku *bo*, čeprav bi moral biti izgovorjen široki *ɔ*. V transkripcijah smo imeli tudi dve varianti izgovora besede *že* (*že* in *žɛ*), obe smo nato zapisali še v slovar izgovarjav. Poleg znaka za premor (_) smo dodali tudi znaka za vdih (<) in izdih (>).

Transkripcije govorne zbirke smo popravljali v programu Transcriber. »V spodnjem delu zaslona je tudi grafični prikaz govornega in laringografskega signala. Tako smo lahko lažje ločili med zvenečimi in nezvenečimi glasovi ter odmori, in sicer brez natančnejše sonogramske analize« (Robida 2013: 30).

Slika 3: Delovno okolje v programu Transcriber

4 Slovnična analiza in slovar izgovarjav

Sintetizator mora na vhodnem besedilu opraviti tudi slovnično analizo. Besedam določi besedno vrsto, sklon, spol, število idr. Določi tudi nekatere stavčne oznake povedi, ki bodo npr. omogočile vprašalno, povedno ali velelno intonacijo. Analiza temelji na podlagi glagolskih predlog:

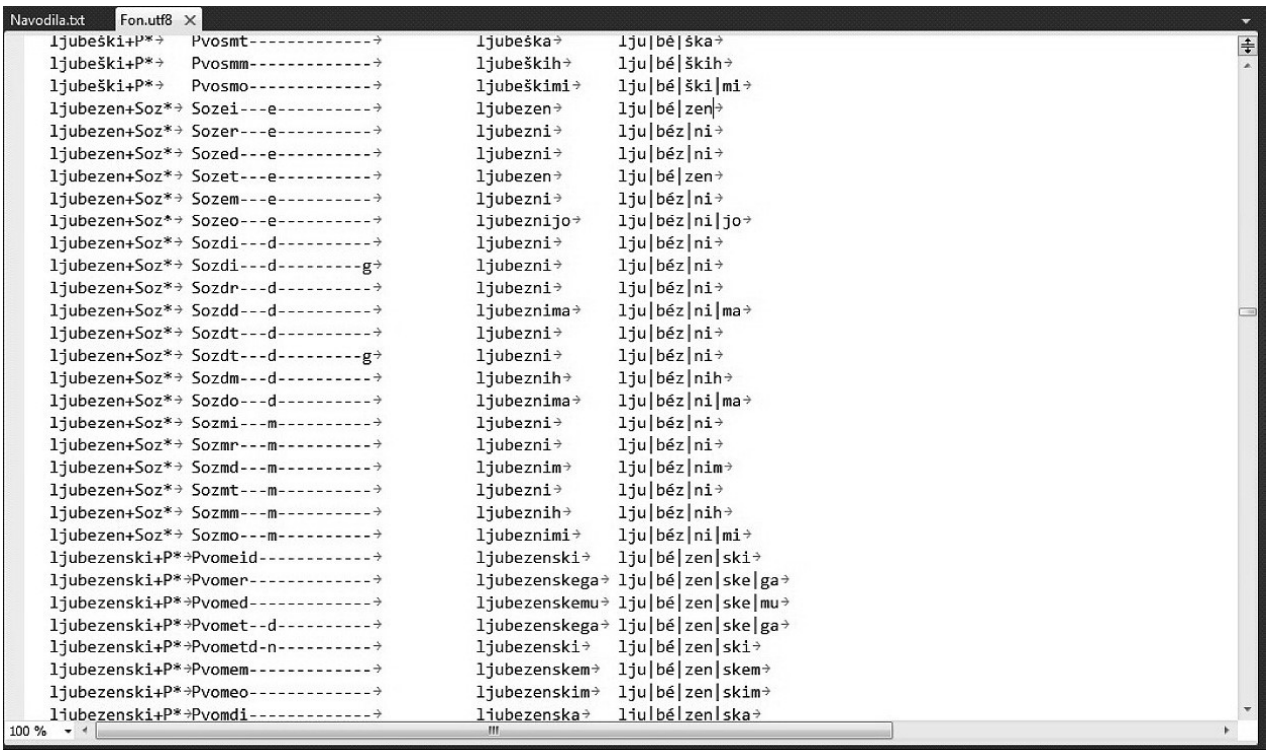
> Predloga opiše, kako se določen glagol uporablja. Pove, s katerimi predmeti se veže, katere omejitve so pri tem, katera prislovna določila so lahko ob glagolu, katere predložne zveze so tipično povezane z glagolom in podobno. Predloge so potem povezane v pomene, pri čemer so pripisane tudi potrebne stilne oznake. […] Predloge določijo tudi stavčne člene, tako da je zaradi tega mogoče povezovati pomene glagolov s pomeni samostalnikov glede na vlogo, v kateri se pojavljajo. Tako je mogoče določiti, da sta glagol (oziroma glagolski pomen) »skuhati« in samostalnik »kosilo« povezana tako, da je kosilo tipično predmet v tožilniku. (Holozan 2004)

Pri popravljanju transkripcij govorne zbirke smo morali popravljati tudi napake slovnične analize, nekaj primerov smo opisali v Tabeli 2.

Tabela 3: Primeri napačnih slovničnih analiz (Robida 2013: 25)

Poved	MRPA	Verjetna napaka
Najemi sobo, govori s točajem in profesorjem Knuthom.	na|j«E:|mi s«O:|bO **gO|vO|r”i**: s tO|tS”a:|j@m in prO|f”e:|sOr|j@m kn”u:|tOm	Namesto velelne oblike glagola *govôri* uporabi povedno obliko *govorí.*
Albert je bil netakten, žaljiv, porogljiv in celo grob.	»a:l|b@rt jE b«i:U n«E|t«a:k|t@n _ Za|lj«i:U _ pO|rO|glj«i:U _ in tsE|l«o: **gr”Op**	Namesto pridevnika *grób* je besedo prepoznal kot samostalnik *gròb.*
Nastopil bo lahko vsak, ki ima drsalke in ki ve, kaj je pingpong.	na|st«o:|piU bo lax|k«o: Us«a:k ki i|m«a: d@ r|s«a:l|kE _ in ki v«e: k«a:j **j”e:** p”i:Nk|p”O:Nk	Glagol biti *je* zamenja z glagolom jesti *jé.*

Lastnosti vseh besed so določene v slovarju izgovarjav, ta je pri slovenščini za sintezo govora zaradi nepredvidljivega naglaševanja nujen. Obsega približno 6.900.000 oblik besed z določenimi MSD-ji (to so oblikoskladenjske oznake) in naglasom. V slovarju se besede delijo na leme, ena označuje vse oblike določene besede znotraj iste besedne vrste. Primer sta samostalnik *ljubezen*, ki ima svojo lemo, in pridevnik *ljubezenski* s svojo.

Slika 4: Slovar izgovarjav (Robida 2013: 20)

5 Anketa o kakovosti in uporabnosti *Govorca 2*

V diplomski nalogi, ki je osnova članka, smo opravili anketo s pomočjo šestih slovenistov. Vsem smo poslali sintetizirane posnetke različnih povedi, oceniti pa so morali naglasno in glasovno ustreznost, barvo glasu, intonacijo, register, poudarke, dolžino in mesto premorov in uporabnost uravnavanja hitrosti govora. »Najboljše so ocenjeni glasovna in naglasna ustreznost, barva glasu in uporabnost nastavljanja hitrosti govora. Težave v kakovosti se pričakovano pojavijo pri intonaciji in registru glasu, premorih in poudarkih (premori so tudi v transkripcijah pri *Govorcu 3* povzročali največ preglavic)« (Robida 2013: 41). Kot moteča elementa so navedli tudi izgovor glasu *v* v različnih govornih položajih in naglaševanje zloženk ([d“E:lOdaj“alts@U]). V anketi je tako samo tretjina anketirancev potrdila, da bi *Govorca 2* uporabljala kot bralnik ali kot del aplikacij tehničnih pripomočkov, in s tem dokazala potrebo po *Govorcu 3*.

6 Zaključek

V članku smo razčlenili proces ter vrste sinteze in navedli nujne korake izdelave sintetizatorja govora. Opisali smo govorno zbirko *Govorca 3*, nastajanje transkripcij, obravnavali računalniški fonetični zapis MRPA in kot primer navedli pravila za grafemsko-fonemsko pretvorbo grafemov *nj*. Ta dobro pokažejo, kako je treba normo sistematizirati za potrebe informatizacije jezika. Zaključili smo z anketo, ki je pokazala težave *Govorca 2* in nujnost novega sintetizatorja govora.

Jezikovne tehnologije, z njimi tudi *Govorec 3*, so prihodnost ohranjanja jezika in priložnost širjenja slovenščine ter njene standardizacije. Kvalitetnejše bodo, bolj se bodo uporabljale, bolj bomo lahko z njimi jezikoslovci vplivali na vsakdanje uporabnike slovenskega jezika in ga tako ohranjali.

Viri in literatura

HOLOZAN, Peter, 2004: Uporaba glagolskih predlog pri strojnem prevajanju. Tomaž Ejavec, Jerneja Žganec Gros (ur.): *Jezikovne tehnologije: zbornik B 7. mednarodne multikonference Informacijska družba IS 2004, od 9. do 15. oktober 2004*. Ljubljana: Institut „Jožef Stefan". 128–129. http://nl.ijs.si/isjt04/zbornik/sdjt04-04holozan.pdf

ROBIDA, Nejc, 2013: *Sinteza govora in Govorec 3. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

ROZMAN, Simon, 2005: *Sinteza govornega signala na osnovi metode HNM. Magistrsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za računalništvo in informatiko.

TIVADAR, Hotimir, 2010a: Gradivna utemeljenost opisa slovenskega govorjenega jezika. Vojko Gorjanc, Andreja Žele (ur.): *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 53–62.

TIVADAR, Hotimir, 2010b: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58/1. 105–116. http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-BHCJ5UO8

TIVADAR, Hotimir, 2012a: Nevarna razmerja med pisnim in govorjenim jezikom. Nataša Jakop, Helena Dobrovoljc (ur.): *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 203–211.

TIVADAR, Hotimir, 2012b: Nove usmeritve pri raziskavah govora s pogledom v preteklost. *Slavistična revija* 60/4. 587–601. http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2012_4_02.pdf

ZEMLJAK, Melita, KAČIČ, Zdravko, DOBRIŠEK, Simon idr., 2002: Računalniški simbolni fonetični zapis slovenskega govora. *Slavistična revija* 50/2. 159–169.

ZEMLJARIČ MIKLAVČIČ, Jana, 2008: *Govorni korpusi*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Konferenca:
Prihodnost slovenščine in slovenistik po svetu

Vidovič Muha

Tokarz, Tokarz

Ostromęcka-Frączak, Bednarska

Jugović, Gojkošek, Šuler Galos

Leben

Bajzek Lukač

Latković

Đukanović

Arizankovska

Klymets

Pogačar

Peti-Stantić

Bidovec

Bodrova

Ada Vidovič Muha
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 061.3(497.451.1)"1964/2014":811.163.6–112

Nastanek *Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture* – čas spremembe jezikoslovnega koncepta

Ni naključje, da sodi k temeljnim prvinam 60. let tudi ideja o mednarodni predstavitvi slovenske humanistične misli, saj so ta leta v konceptualnem smislu zaznamovana kot najustvarjalnejše obdobje slovenističnega jezikoslovja in literarne vede 20. stoletja. Tako kot zaznamuje jezikoslovje tega časa ambicija oblikovati na podlagi jezikovne realnosti lastni, od drugih ved neodvisni koncept, zaznamuje podobna ambicija tudi literarno vedo: iz ustvarjalne realnosti umetnostne besede oblikovati svojo celovito podobo.

Zasnova Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture (SSJLK) je gradila na dveh oz. treh, za tisti čas presežnih temeljih: na interdisciplinarnosti – slovenistika je izstopila iz svojih strokovnih okvirov in pritegnila v svoj koncept vsa humanistična področja –, in na mednarodnosti – z vsemi humanističnimi vedami je izstopila iz državnega okvira in tako omogočila mednarodni strokovni dialog; tretja temeljna lastnost se pravzaprav navezuje na predhodno, na mednarodnost: SSJLK omogoča ustvarjati razmerje do nas samih na podlagi neposredne izkušnje bivanja v našem prostoru in – prek učenja jezika – prihajati v neposredni stik z našim življenjem in kulturo.

slovenistično jezikoslovje in literarna veda, alternativno in tradicionalistično jezikoslovje, interdisciplinarnost in mednarodnost SSKJL, globalni jezik

It is no coincidence that one of the key elements of the 1960's was the idea of the international presentation of the findings of the Slovene humanities, since in a conceptual sense that decade was marked as the most creative period in the 20th century for Slovene-oriented linguistics and literary studies. Just as the linguistics of that time was marked by an ambition to develop independent of other disciplines, relying on language reality, literary studies hoped to base itself wholly on the creative reality of literary texts. The form taken by the Seminar of Slovene Language, Literature and Culture (SSLLC) depended on two or three ground-breaking approaches: firstly interdisciplinarity, with Slovene Studies reaching outside its academic framework, drawing in every field of the humanities; secondly internationality, stepping outside national boundaries and thus facilitating international scholarly dialogue; while the third basic quality is also connected with the second: the SSLLC allows us in a sense to adopt a stance towards ourselves on the basis of our direct experience of living in this environment and – through learning the language – to come into direct contact with our life and culture.

Slovene-oriented linguistics and literary studies, alternative and traditionalist linguistics, interdisciplinarity and internationality of the SSLLC, global language

1

Potrebno je opozoriti na dejstvo, da nastanek Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture (SSJLK) ni naključje. Vgrajen je v zgodnja 60. leta 20. stoletja, ki so v konceptualnem smislu zaznamovana kot prelomna in hkrati izjemno ustvarjalna tako za slovenistično jezikoslovje kot tudi za literarno vedo. Gre za čas, ko je humanistični segment slovenske univerze z drugo generacijo učiteljev, na področju jezikoslovja predvsem Ramovševih učencev, utrjeval evropsko prepoznavnost slovenske univerze, pa tudi Slovenske akademije znanosti in umetnosti z uspešnim, dejavnim vključevanjem v tedaj aktualne evropske tokove; za jezikoslovje lahko rečemo, da so ti koreninili predvsem v praškem strukturalističnem funkcionalizmu in, med drugim, tudi v ženevski sintagmatski teoriji razumevanja izvora in delovanja jezika.

2

Ne da bi se v tistem času dobro zavedali, je prevladujoči tok slovenskega jezikoslovja s sprejetjem slovarskega koncepta, objavljenega v *Poskusnem snopiču* leta 1964, s Toporišičevo kritiko slovnice štirih avtorjev leta 1960 v *Scandoslavici* in s Kocbekovo ontološko naravnano interpretacijo vloge jezika, tudi knjižnega, leta 1963 nadaljeval s konkretizacijo idej, ki so v slovenski prostor skladno s svojim nastankom začele prehajati že v zgodnjih v 30. letih; glede na prevladujoče slovensko tradicionalistično jezikoslovje sem jih že pred desetletji poimenovala alternativne. V tistem trenutku v slovenskem prostoru nanje ni bilo odziva, padle so v nezainteresirano okolje. Gre za dela Boža Voduška, Aleksandra V. Isačenka, Antona Breznika, Radivoja Francisca Mikuša, s prepoznavnimi prvinami ženevskega in praškega strukturalizma v času, ko sta ti dve smeri postajali del splošnega evropskega jezikoslovja; z vnašanjem svojih raziskovalnih spoznanj so ju ti jezikoslovci celo ustvarjalno dopolnjevali. Njihove ugotovitve naj na kratko povzamem, saj sem o njih v zadnjih recimo dvajsetih letih že večkrat pisala.[1]

2.1

Voduškova programsko pisana razprava *Za preureditev nazora o jeziku* (1932/1933) daje slutiti, da je avtor poznal leta 1929 objavljene *Teze Praškega lingvističnega krožka*, zlasti tisti segment, ki se nanaša na jezikovnosistemsko stilistiko s poudarkom na vlogi knjižnega jezika.[2] Vodušek je ostajal zvest svojim temeljnim načelom o nujnosti sistemske členitve jezika in s tem vzpostavitve novega pojma – jezikovnosistemske stilistike – tudi kasneje, zlasti v kritikah *Slovenskega pravopisa* iz leta 1950. Prizadeval si je za ukinitev frustrirajoče neskladnosti med knjižnim in realnim jezikom, ki jo je vzpostavljalo tedanje jezikoslovje. Da je bil ves čas povezan z evropskim jezikoslovnim dogajanjem, pričata tudi njegovi razpravi o vplivu glagolske vezljivosti na pomen oz. sploh o načelih ugotavljanja leksikografskega pomena, ki sta nastali kmalu po izidu francosko pisane Tesnièrjeve vezljivostne slovnice. Sicer pa lahko rečemo, da je Voduškova razprava *Za preureditev nazora o jeziku* nekako dvodelna: teoretični jezikovni problemi se navezujejo na splošne jezikovnonormativne, vendar v veliki meri aplicirane na slovenski knjižni jezik, njegovo zgodovino in razvojne možnosti; zlasti v zvezi s knjižnim jezikom gre tudi za predstavitev programskih smernic.

2.2

V jezikoslovnonazorskem, v bistvu konceptualnem smislu je pomembno delo A. V. Isačenka *Govor vasi Sele na Rožu* iz leta 1939. V uvodu te monografije avtor ločuje med de Saussurjevo (jezikovno) diahronijo in sinhronijo, med sistemom in govorom, pri čemer ugotavlja, da izbira metodološke poti vpliva na različnost raziskovalnih rezultatov. Lahko rečemo, da so bile prvine ženevskega, zlasti pa praškega strukturalizma s svojim pojmovno-terminološkim aparatom še posebej prek Isačenka navzoče v slovenskem prostoru že ob koncu 30. let. Celotno delo še do danes ni doživelo kritične predstavitve.

---

1 Glavni prispevki na to temo so vsaj v povzetkih ponatisnjeni v monografiji *Moč in nemoč knjižnega jezika* (Vidovič Muha 2013, 277–365).

2 Zanimiv sociolingvistični vidik interpretacije Voduškove razprave je predstavil A. E. Skubic v monografiji *Obrazi jezika* (Skubic 2005).

2.3

Z Breznikovo razpravo Besedni red v govoru iz leta 1908 (*Dom in svet*) bi lahko slovensko jezikoslovje, če bi jo takrat znalo prebrati, prehitelo teorijo členitve po aktualnosti, katere nastanek je v zgodnjih 30. letih vezan na Viljema Mathesiusa, soustanovitelja Praškega lingvističnega krožka. Za Breznikovo razpravo se zdi, da je nastala pod vplivom nemške psihološke interpretacije jezika, predvsem minimalne besedilne enote, stavka oz. danes stavčne povedi kot konstitutivne sestavine širše besedilne enote, govornega odstavka. Tovrstno vplivni časopis *Zeitschrift für Völkerpsihologie und Sprachwissenschaft* s psihologi in jezikoslovci, kot so Weil, Wunderlich, tudi Steinthal, Marty, je Breznik verjetno poznal, saj je kot 27-letni duhovnik v Gradcu študiral slavistiko. – Ostaja dejstvo, da je prvi ločil stalno stavo, jezikovnosistemsko določen besedni red, od proste stave oz. besedilno določenega besednega reda, za katerega velja, kot sam ugotavlja, namera tvorca vsakokratnega besedila, realizirana z besedilnim poudarkom. Izpostaviti velja, da je prvi poskušal najti pravilom proste stave v govoru ustrezna pravila tudi v zapisu. – Kot je bilo ugotovljeno že pred desetletji (Vidovič Muha 1988), velja Breznik s svojo razpravo *Zloženke v slovenščini* (1944) za začetnika interpretacije skladenjskega besedotvorja, sicer takrat, razumljivo, še brez s tvorjenjem in pretvarjanjem dokazljivega prehajanja skladenjske zveze v morfemsko zvezo besede.

2.4

V tem kontekstu naj vsaj omenim R. F. Mikuša, ženevskega strukturalista – desaussurjevca in ballyjevca – v slovenskem prostoru z deli iz druge polovice 40. in 50. let, zlasti na Hrvaškem, v Zadru, kjer je bil dekan Filozofske fakultete, pa tudi iz 60. let; o njem se je v slovenskem jezikoslovju začelo pisati šele ob 10-letnici njegove smrti v *Delu* (Vidovič Muha 1993, KL 13; 2011). Omenim naj samo njegovo teorijo sintagme, interpretirano po ženevski šoli, zlasti C. Ballyju. Predstavil jo je v knjigi *A propos de la syntagmatique du professeur A. Belić*, ki je izšla leta 1952 pri SAZU. Zaradi te publikacije je tako rekoč moral zapustiti Ljubljano. Odšel je v Zagreb in doktoriral pri profesorju Guberini.[3] – Sintagmatsko razumevanje jezika, se pravi stopenjsko oz. hierarhično odvisnostno, je vgrajeno tudi v koncept *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ), in sicer v tip razlag in zgledov tistih leksemov, ki so stavčnočlenski.[4]

Kot rečeno, vse to dogajanje iz prve polovice 20. stoletja ni vplivalo na slovensko jezikoslovje tedanjega časa, ki je v svoji generalni smeri ostalo zavezano tradiciji; to eksplicitno dokazuje npr. *Slovenski pravopis* iz leta 1950. Iz svoje izkušnje lahko rečem, da tudi na tako rekoč radikalno preureditev jezikoslovnega nazora, ki se je zgodila v 60. letih na treh temeljnih jezikoslovnih ravneh – slovarski, slovnični in jezikovnofilozofski, vsaj neposrednega vpliva ni imelo.

3

Kot sem že večkrat zapisala, je pri Slovencih doslej tako po obsegu kot po zasnovi najambicioznejši in najuspešnejši slovarski podvig *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970, 1975, 1979,

---

3 Več o teh dogodkih Vidovič Muha v že omenjenem članku v *Delu* (1994, 42/2–3; članki v zb. 2013) idr.

4 Sintagmatsko slovarsko načelo je lastno tako rekoč vsaj vsem splošnim slovanskim slovarjem, ki so nastali sredi 20. stoletja.

1985, 1991). Samo za trenutek se ustavimo ob naslovnem pojmu knjižni jezik, ob vprašanju njegove obvestilnosti. Pozornost namreč zbuja dejstvo, da imajo ta pojem v naslovu tudi nekateri drugi slovarji slovanskih jezikov, npr. češki in slovaški, ki so nastali sredi 20. stoletja in ki jih določa dejstvo, da so splošni informativno-normativni. – Ta segment naslova izhaja iz temeljnega normativnega koncepta slovarja: tako z vidika jezikovnosistemske (zvrstnostne) kot besedilne stilistike je namreč njegovo besedišče vrednoteno z vidika knjižnosti; knjižni jezik je torej izhodišče za temeljno vsestransko slogovno in zvrstno-slogovno vrednotenje leksike.

Zlasti glede na čas in prostor, v katerem so ti slovarji nastajali, pa je mogoče upoštevati še dva nasprotujoča si vidika: konstruktivno nacionalnega, kjer gre za uzaveščanje nacionalno koherentne vloge knjižnega jezika, in vsaj potencialno destruktivnega, ko se normativni vidik knjižnosti, ki izhaja tudi iz nujnosti uravnavanja razmerja med sistemom in rabo, lahko izkorišča še za ideologizacijo jezika; v slednjem primeru seveda normativni vidik presega izrazno podobo jezika in posega v razmerje med mišljenjem in izrazom.[5] – Tudi danes v sicer načeloma dezideologiziranem času, vendar pa prepojenim tako z univerzalno globalizacijo kot postmoderno individualizacijo jezika, bi morali, zlasti številčno manjši narodi, ob snovanju novih splošnih slovarjev upoštevati koherentno vlogo nacionalnega knjižnega jezika.

3.1

Vrnimo se k izhodiščni trditvi, da so zgodnja 60. leta čas preurejanja jezikoslovnega nazora. V tem smislu je temeljnega pomena splošno sprejetje zasnove SSKJ in, kar je morda še pomembnejše, njena uspešna realizacija v vseh petih knjigah.

Gre za dve temeljni načeli: za uspešno, čeprav neizraženo dejstvo, da je jezik tako na individualni kot nacionalni in sploh občečloveški ravni uresničevanje človeka v ontološkem in socialnem smislu – spoznanje, ki ga je v konfliktnih časih nastajanja našega slovarja – konfliktnih zlasti v razumevanju družbene in ontološke vloge jezika – ubesedil E. Kocbek (1963). Kot je bilo že večkrat povedano, je to spoznanje SSKJ v veliki meri uresničeval tako na eksplicitni ravni z razvrščanjem slovarske leksike, s t. i. kvalificiranjem glede na njeno jezikovnosistemsko in besedilno vrednost ter s t. i. kvalifikatorskimi pojasnili, pri čemer je bila upoštevana časovna, krajevna in družbeno-politična vezanost leksike, kot na implicitni ravni, npr. sestav geslovnika, razporejanje pomenov ipd. – Zlasti v smislu oblikovanja jezikoslovne teorije, kot jo lahko razlaga leksikologija in aplicira v svoje delo leksikografija, velja izpostaviti že omenjeno sintagmatsko načelo odvisnostne povezanosti jezikovnih prvin, veljavne, kot rečeno, za vse stavčnočlenske besedne vrste, v leksikološkem smislu za vse tovrstne lekseme. Tako je tudi v slovenskem prostoru prišlo do prenosa mladogramatične diahronorazvojne dinamike jezika, temelječe predvsem na snovnem in posameznem, v dinamiko (pomensko)funkcijskih, torej abstraktnih razmerij tako znotraj samega sistema kot med sistemom in konkretno jezikovno rabo. S tem si je jezikoslovje oblikovalo nov raziskovalni prostor – dinamiko znotraj aktualnega, živega jezika.

---

5 Iz tovrstne možnosti interpretacije tretjega segmenta norme knjižnega jezika, iz zunajjezikovnega uravnavanja razmerja med sistemom in rabo, izhaja razprava A. Vidovič Muha (1998).

3.2

V razburkani čas zgodnjih 60. let, ko se je v temperamentnih polemikah preurejal jezikoslovni prostor, je z drugo generacijo univerzitetnih učiteljev doživljala prenovo tudi literarna veda. Iz pretežno pozitivistične naravnanosti prve polovice 20. stoletja se je obrnila sama vase, saj so tudi zanjo v prepoznavni meri začela veljati načela osvobojenosti besedila, izhajajoča iz idej Jakobsona in Mukařovskega – če omenim samo dva, meni bližja teoretika. Tako kot zaznamuje jezikoslovje tega časa ambicija oblikovati na podlagi jezikovne realnosti lastni, od drugih ved neodvisni koncept, zaznamuje podobna ambicija tudi literarno vedo: iz ustvarjalne realnosti umetnostne besede oblikuje svojo celovito podobo. Na novo zastavljene temeljne smernice razvoja obeh strok so v slovenskem prostoru uspešno zaživele in v naslednjih desetletjih postale podlaga za učinkovito nadgrajevanje in dopolnjevanje.

4

Okoliščine, v katerih se je rodila in uspešno realizirala zamisel o SSJLK in približno sočasno tudi organizirana univerzitetna skrb za slovenistični študij na tujih univerzah, so bile torej ustvarjalne, kritične, prežete s samozavestjo dejanske uspešnosti in učinkovitosti.[6] Vzpostavitev dveh pomembnih medsebojno dopolnjujočih se dejavnosti se je izkazala za uspešno.

4.1

Zasnova SSJLK je gradila na dveh oz. treh, za tisti čas presežnih temeljih: na interdisciplinarnosti – slovenistika je izstopila iz svojih strokovnih okvirov in pritegnila v svoj koncept vsa humanistična področja – in na mednarodnosti – z vsemi humanističnimi vedami je izstopila iz državnega okvira in tako omogočila mednarodni strokovni dialog; tretja temeljna lastnost se pravzaprav navezuje na predhodno, na mednarodnost: SSJLK omogoča ustvarjati razmerje do nas samih na podlagi neposredne izkušnje bivanja v našem prostoru in prek učenja jezika prihajati v neposredni stik z našim življenjem in kulturo.

Zlasti slednja prvina je bila že od vsega začetka povezana z razširjenostjo in učinkovitostjo slovenističnih lektoratov zunaj matične domovine. Tovrstne slovenistike na tujih univerzah so postale tudi eden izmed temeljnih virov bogatitve Seminarja v smislu njegove številčnosti in vsaj posredno tudi strokovne in siceršnje različnosti njegovih udeležencev. Obe instituciji imata glede na posamezne segmente svojega delovanja skupni končni cilj: prek znanja slovenščine omogočiti avtentično doživljanje vsega, kar določa slovensko entiteto. Seveda imajo veliko vlogo pri tem tudi študijski programi slovenistike na tujih univerzah, ki študenta motivirajo tako na ravni čim boljšega znanja jezika kot tudi poznavanja širših družbenih, kulturnih, političnih okoliščin države, v kateri je doma jezik, ki se ga uči.

4.2

Za konec povzemimo nekaj podatkov iz napovedi prvega SSJLK leta 1965, ki je izšla v časopisu *Delo* na prvi dan Seminarja, podpisana z inicialkami J. Sn.[7] Beremo, da se je ideja za tovrstno

---

6 Koncept SSKJ, predstavljen v *Poskusnem snopiču* leta 1964, zlasti pa izid 1. knjige tega slovarja je doživel pomembne spodbudne ocene predvsem relevantnih tujih kritikov. Sistematični pregled tako tujih kot domačih ocen SSKJ-ja sta napisala J. Müller in B. Košmrlj (1972/73).

7 Za članek se zahvaljujem D. Huberju s Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

mednarodno srečanje porodila jeseni leta 1960 na zborovanju Slavističnega društva v Piranu, udejanjil pa jo je Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete pod pokroviteljstvom rektorata univerze. Prvi Seminar je bil znanstveno zborovanje, ki ga je sofinanciral Republiški sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti. Udeležilo se ga je 23 tujih slavistov iz Moskve, Minska, Prage, Brna, Bratislave, Varšave, Krakova, Sofije, Budimpešte, Dunaja, Gradca, Frankfurta, Göttingena, Padove, New Yorka, Harvarda, Osla, Arhusa, pa tudi nekateri tuji lektorji, ki so delovali na naši univerzi. Glede strukture Seminarja piše avtor, da je zasnovan dvodelno, sestavljen je iz lektorata, organiziranega v dveh skupinah, ki ju bosta vodila Breda Pogorelec in Jože Toporišič, ter sklopa predavanj. Iz navedenih naslovov predavanj je razvidno, da so bile poleg jezikoslovja – teme so predstavili F. Bezlaj, T. Logar, J. Toporišič, B. Pogorelec – in literarne vede – predavatelja B. Paternu in F. Zadravec – zastopane še geografija, zgodovina, etnografija, umetnostna zgodovina in glasba s predavatelji, kot so S. Vilfan, S. Ilešič, F. Zwitter, N. Šumi in D. Cvetko. Avtor zapisa ugotavlja, da je to »znanstveno srečanje prvi tak poskus v Sloveniji. Če bo seminar uspel, se bo predvidoma ob primerni denarni pomoči razvil v periodično slavistično institucijo mednarodnega pomena.« »Poskus« je uspel – številčno preskočil stotico in se v svojih smiselno modificiranih segmentih temeljito obogatil – tudi z odmevnostjo danes že tradicionalnega mednarodnega simpozija Obdobja, ki je zrasel iz izvirne seminarske zasnove, usmeril pa se je na znanstveno razpravljanje o vprašanjih predvsem slovenske humanistike.

5

Prihodnost Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture? Danes gre za mnogo več kot za preseganje samo nacionalnih oz. jezikovnih meja; prostor našega bivanja je na vseh ravneh v intenzivnem stiku z globalnim svetom, zaznamovanim s pragmatično naravnanostjo v globalni jezik. Zato se mi zdi bolj kot kadarkoli aktualen izziv, posredno ali neposredno razviden že iz zasnove Seminarja: v ustvarjalnem prepletu z drugimi jeziki in kulturami osmišljati slovenstvo kot občekulturno dobrino.

Literatura

BREZNIK, Anton, 1908: Besedni red v govoru. *Dom in svet* 21. 222–230, 258–267.

ISAČENKO, Aleksander V., 1939: *Govor vasi Sele na Rožu*. Ljubljana: Znanstveno društvo.

KOCBEK, Edvard, 1963: Misli o jeziku. *Sodobnost* XI/6. 205–222.

KOŠMRLJ - LEVAČIČ, Borislava, MÜLLER, Jakob, 1972/73. Pregled tujih kritičnih mnenj in pripomb o Slovarju slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 18/3. 109–112.

MIKUŠ, Radivoj Franciscus, 1952: *A propos de la syntagmatique du professeur A. Belić*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

SKUBIC, Andrej E., 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.

TOPORIŠIČ, Jože, 1960: Probleme der slovenischen Schriftsprache. *Scando-slavica* 6. 53–74.

VIDOVIČ MUHA, Ada, ²2013 (1998): Družbeno-politični vidik normativnosti v slovanskih knjižnih jezikih. *Moč in nemoč knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 93–115, 277–365.

VODUŠEK, Božo, 1950: Pripombe k Slovenskemu pravopisu. *Novi svet* II. 947–953, 1045–1052, 1147–1152.

VODUŠEK, Božo, 1961/62: O leksikografskem ugotavljanju in urejanju besednih pomenov. *Jezik in slovstvo*. 5–10.

Božena Tokarz,[1] **Emil Tokarz**[2]
[1]**Šlezijska univerza, Katovice**
[2]**Tehnično-humanistična akademija, Bielsko-Biała**
UDK 061.3(497.451.1)"1964/2014":811.163.6–112
UDK 821.163.6.09:908(=163.6)

Doživeti slovenskost

Prispevek oživlja spomine na organizatorje in soorganizatorje Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture. Na ljudi, ki so z modernim oblikovanjem šole domačega jezika, literature in kulture vložili veliko truda in dela v popularizacijo slovenske civilizacije in kulture. Od ustanovitve jezikovnega seminarja v Sloveniji je minilo petdeset let. Danes niti ne vemo, ali so se takrat nosilci projekta zavedali, kako pomembna je bila njihova odločitev. Morebiti so še razmišljali, ali se bodo upi Slovencev uresničili.

Številni udeleženci Seminarja so zaradi izjemne zavzetosti, skrajne predanosti in znanstvene profesionalnosti organizatorjev, pa tudi zaradi prisrčnih prijateljskih vezi, ki so se spletle v tistih časih, postali znanilci in pogosto tudi posredniki slovenskega jezika, literature in kulture po svetu. Mnogim je široko razumljena slovenistika postala življenjska strast, ki so se ji predajali pri poklicnem delovanju.

humanistika, slovenistika, sporazumevanje, dialog, promocija

The article revives the memory of the organisers and the co-organisers of the Seminar of Slovene Language, Literature and Culture. We dedicate it to the people who went to great lengths to popularise the Slovene culture by a modern approach to the vernacular, literature and culture. It is fifty years since the seminar was established in Slovenia. We do not know if the true importance of that decision was realised at the time; perhaps there was uncertainty as to whether the hopes raised by the Slovenes would be met.

Thanks to the unusual passion, disinterested engagement and academic professionalism of the organisers and the close friendships established at that time, many seminar participants went on to become promoters of the Slovene language, literature and culture. Slovene Studies, broadly understood, has become a passionate commitment within their professional lives.

the humanities, the Slovene Studies, communication, dialogue, promotion

Slovenci so sicer že imeli izkušnje s širjenjem svoje civilizacije po svetu, npr. na univerzah v Vatikanu (J. Kopitar), na Dunaju (J. Kopitar in F. Miklošič), v Pragi, Moskvi, Gradcu in Leipzigu (M. Murko), pa tudi v Krakovu (V. Molè), a pri tem je šlo za skromne individualne pobude, *ad hoc* pobude posameznikov za zadovoljevanje potreb tamkajšnjih študentov in (so)delavcev. Te pobude pa so bile zametek kasnejših trajnih jeder slovenskih znanstvenih in drugih institucij v tujini.

Tako je J. Kopitar (1780–1844) nekaj let delal v Vatikanu, kjer je ustanovil ukrajinski kolegij, katedro za slovanske jezike in literature ter slovansko tiskarno. Vneto je zagovarjal idejo o izobraževanju v nacionalnih jezikih. Podpiral je tudi idejo o ustanovitvi univerze v Ljubljani. F. Miklošič (1813–1891), zelo vpliven Slovenec na Dunaju, rektor in dekan dunajske univerze ter član Akademije, je prav tako skrbel za položaj slovenščine. M. Čop (1797–1835) je dve leti služboval na Univerzi Jana Kazimirja v Lvovu, kjer je svoje slavistične sodelavce lahko poučeval o Slovencih in njihovih težavah. M. Murko (1861–1952) je bil v Moskvi, Gradcu, Leipzigu in Pragi zaposlen na tamkajšnjih humanističnih univerzitetnih oddelkih. V letih 1920–1931 je predaval na Karlovi univerzi v Pragi, kjer se je tudi stalno naselil in živel vse do smrti. Na univerzi je ustanovil *Slovanski*

inštitut (Slovanský Ústav), ga vodil do leta 1941 in v njegovem okviru promoviral slovenščino. V. Molè (1886–1973) je, potem ko je bil izbran na razpisu za položaj profesorja za umetnostno zgodovino na Jagelonski univerzi v Krakovu, dobil tudi možnost za vodenje slovenskega lektorata v tamkajšnjem Slovanskem seminarju. Kasneje, v obdobju med obema svetovnima vojnama, pa so k dodatnemu uveljavljanju svojih maternih jezikov in literatur v Krakovu pripomogli prvi jugoslovanski štipendisti (I. Andrić, V. Frančić in Slovenka R. Štefan).

Do pomembnejših organizacijskih oblik in podpore domačim filologijam na tujih univerzah je začelo prihajati šele po 2. svetovni vojni, konec petdesetih in v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja. Mednje so spadali: redno pošiljanje naravnega govorca iz danega kraja za dobo štirih semestrov, opremljanje lektoratov s temeljnim leposlovjem in strokovno literaturo, omogočanje krajših in daljših študijskih bivanj za raziskovalce in študente, kasneje pa njihova razširitev v redne, vsakoletne počitniške jezikovne šole, pogosto imenovane *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*.

S stabilizacijo razmer na evropskih univerzah po 2. svetovni vojni so začeli na nastajajočih slavistikah, zlasti v Srednji Evropi, ki je bila vključena pod vplivno področje Sovjetske zveze, obnavljati ali celo – zelo pogosto – ustanavljati lektorate slovanskih jezikov. Tako sta bila na Poljskem na začetku šestdesetih let ustanovljena lektorata slovenskega jezika na varšavski in jagelonski univerzi. Ljubljana pa se je trudila pošiljati lektorje, ki bi zagotovili profesionalno poučevanje jezika.

Leta 1962 je bila v Krakov poslana gospa Martina Orožen (danes ugledna že upokojena profesorica zgodovine slovenskega jezika), ki je s svojo predanostjo v študentih vzbudila zanimanje za slovenski jezik in civilizacijo. Njena zapuščina v obliki številčne skupine študentov je začela vse do danes trajajočo zgodbo slovenskega lektorata na krakovski univerzi, kamor so prišli v naslednjih letih tudi lektorji drugih jezikov (npr. za bolgarščino V. Popova, za srbohrvaščino R. Djokić).

Povojna Titova Jugoslavija se je, seveda v diametralno spremenjenem družbenopolitičnem sistemu, v nekaterih pogledih trudila nadaljevati tradicijo svojih predvojnih federalističnih sistemov (Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Kraljevine Jugoslavije). Na mednarodnem prizorišču pa se je znašla v ideološkem konfliktu s Stalinom, kar je pomenilo odkrit spor s Sovjetsko zvezo in njenimi satelitskimi socialističnimi državami, zato so se že tako redki stiki pretrgali. Tito je moral vse do Stalinove smrti leta 1953 prenašati napade nase in na svojo državo, pa tudi politiko mednarodne izolacije s strani vzhodnega bloka zoper Jugoslavijo. Država je bila namreč uvrščena med sovražnike komunističnega sistema, zato so bili pretrgani vsi stiki z njo, vključno z znanstvenimi povezavami. Položaj se je nekoliko izboljšal konec petdesetih in na začetku šestdesetih let. Stalinov naslednik Nikita Hruščov je začel odnose s Socialistično federativno republiko Jugoslavijo postopoma spreminjati. Na visokih šolah so se pojavili štipendisti in lektorji, s čimer se je začela obnova mednarodnega sodelovanja. Začeli so tudi s pospeševanjem poučevanja tujih jezikov in filoloških študij.

Za okrepitev lastnih, domačih filologij so se začele ustanavljati t. i. poletne šole. Nastajale so v najbolj znanih akademskih in kulturnih središčih, njihov namen pa je bil negovanje domačih tradicij skozi promocijo jezika, literature in kulture na danem jezikovnem območju. V državah s federalistično ureditvijo je šlo za zelo občutljivo, celo diplomatsko odločitev, kateri jezik promovirati, v kolikšnem obsegu to početi in kje. V tedanji Jugoslaviji je bil v privilegiranem položaju srbohrvaški jezik, ki naj bi *a priori* poenotil jezikovno raznolikost južnih Slovanov. Slovencem je kljub temu leta 1965

uspelo odpreti lastni **Seminar slovenskega jezika, literature in kulture**, ki se je hitro uvrstil med pomembne znanstvene dogodke v Sloveniji.

Udeležil sem se (Emil Tokarz) četrte izvedbe Seminarja, leta 1968, in moram priznati, da je šlo že takrat za zelo dobro organizirano znanstveno-didaktično prireditev, ki je Sloveniji in Slovencem prinesla veliko dobrega. Organizacijska formula slovenskega Seminarja je bila najboljša, kar sem jih spoznal na jezikovnih šolah tako v Jugoslaviji kot drugje; njegova prednost je bila, da je omogočal lažje in številnejše stike več zainteresiranih za globlje spoznavanje slovenskega jezika, literature in kulture. Že od samega začetka poudarek ni bil le na omogočanju seznanjanja s študenti slavistike s celega sveta, ampak tudi z mladimi iz slovenskih narodnih skupnosti iz Italije, Avstrije, Madžarske in neevropskih držav ter z drugimi tujimi intelektualci, najpogosteje znanstveniki, umetniki, novinarji in prevajalci, celo politiki.

Intenzivni tečaj slovenskega jezika, podprt z enako zanimivimi predavanji o slovenski kulturi, ki so jih običajno izvajali specialisti iz ljubljanskih akademskih krogov, in cikličnimi predavanji o zgodovini slovenskega jezika, kasneje razširjenimi še na slovensko literarno zgodovino, je trajal dva tedna. Med vikendi je bila (in je še danes) organizirana celodnevna geografsko-kulturna ekskurzija, ki je udeležencem vsako leto odkrila nov del ne le Slovenije, ampak celotnega slovenskega jezikovnega prostora. To so bila nepozabna doživetja, dodatno obogatena z umetniškimi in folkloristističnimi predstavami, ki so nam dodatno ozaveščala bogastvo narečne razčlenjenosti slovenske družbe. Druženje je bilo ustrezno dolgo, pa tudi intenzivno. Kot takšno so prireditev dojemali tudi vsi zainteresirani.

Seminar so centralistično subvencionirala pristojna ministrstva. Dokaj prožni sistem štipendiranja je omogočal prihod mnogim udeležencem, ki so se sčasoma izkazali za dobre posrednike pridobljenih znanj v svoje matične institucije, praviloma v tujini.

Seminar je temeljil na sodelovanju Oddelka za slovanske jezike in književnosti, ki se je kasneje ločil na Oddelek za slavistiko in Oddelek za slovenistiko, v okviru katerega deluje Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Dogodek je bil neke vrste podaljšek spomladanskega semestra. Vsako leto sta se zamenjala predsednik (vedno je bil to nekdo z nazivom profesorja) in tajnik (običajno s statusom asistenta), ki sta vsakokratno prireditev natančno zasnovala in ji zagotovila visoko administrativno, strokovno ter organizacijsko raven. Udeleženci so prejeli zbornik predavanj, knjižico referatov, sicer predstavljenih v sklopu predavanj, ki so na urniku vsak dan sledila lektorskim uram. Sčasoma (od leta 1972) so ti zborniki postali enotematski.

Zgodnjejutranji program se je začel z izbranim predavanjem, pravzaprav delavnico – za jezikoslovce s področja zgodovine slovenskega jezika, ki jo je uvedel in dolgo vodil prof. dr. Tine Logar. Nato je bilo kot izbirna možnost na voljo predavanje iz slovenske literarne zgodovine. Sledil je jezikovni tečaj v skupinah glede na različne težavnostne stopnje oz. ravni predznanja udeležencev. Pouk sta najpogosteje zaključili dve predavanji, namenjeni po eni strani seznanjanju s slovenskimi literarnovednimi, jezikoslovnimi in kulturološkimi temami, po drugi pa tudi predstavljanju slovenskih znanstvenih krogov, njihovih strokovnih kapacitet in aktualnih raziskav. Ta predavanja so imela značaj akademskih srečanj.

Popoldne je bil čas za kosilo, družabna srečanja, odkrivanje Ljubljane ter njene bližje in oddaljene okolice. Pogosto smo ga izkoristili za strokovne konzultacije ter delo v številnih ljubljanskih knjižnicah in znanstvenih ustanovah, pa seveda tudi za obiskovanje mestnih kinodvoran, gledališč

in drugih kulturnih institucij. Tako smo se lahko temeljito seznanjali s preteklimi in aktualnimi dosežki slovenske kulture ter utripom slovenskega vsakdana. Prav ob teh priložnostih so se rojevale najdrznejše ideje in raziskovalni ali organizacijski projekti, ki so jih nato udeleženci v tesnem sodelovanju s Slovenci uresničevali v svojih rodnih deželah.

Čas vsakokratnega Seminarja je bil čas polne, spontane in nesebične mobilizacije vseh ljubljanskih akademskih krogov. Vsakdo se je trudil predstaviti svoj delček *slovenskosti* in opozoriti na domačo tradicijo. Tudi zunaj časa, posvečenega udeležencem (tako zaokroženim skupinam kot posameznikom), ni nihče skoparil z lastnim denarjem in avtomobilom; vrstila so se vabila na družabna srečanja, kosila in večerje, zelo pogosto kar domov, ter na izlete v najbolj znane in priljubljene slovenske kotičke. Rečeva lahko, da je bila prav ta gostoljubnost, nesebičnost in prijaznost – poleg izvedbenega perfekcionizma in točnosti – zaščitni znak Seminarja.

To se brez izjeme nanaša na vse zaposlene. Danes, ob jubileju, se jim najiskreneje zahvaljujemo, saj so prav oni najzaslužnejši, da se nas je toliko odločilo svoje življenje posvetiti znanstvenemu proučevanju tega koščka sveta, čeprav smo imeli na začetku praviloma le megleno znanje o Sloveniji in Slovencih, tem lepem jeziku, v katerem odkrivamo del skupnih tradicij naših prednikov, ter literaturi in kulturi, ki enakovredno bogatijo evropsko in svetovno kulturno dediščino. Oddelek za slovenistiko je v petdesetih letih odigral nadvse pomembno vlogo pri mednarodni promociji Slovenije in Slovencev, tako je današnji visoki status slovenskega jezika in kulture v Evropi in svetu tudi plod teh prizadevanj.

Ko se spominjava prvih izvedb Seminarja, ne moreva spregledati prijateljev in kolegov, ki so v ta projekt z ogromnimi zaslugami za razvoj in pospeševanje slovenskega jezika in kulture vložili toliko truda in predvsem vse svoje srce.

Začniva pri predsednikih Seminarja: prvega je vodil Tine Logar (leta 1965 in nato še 1974), naslednje pa Boris Paternu (1966, 1969), Franc Zadravec (1967, 1970, 1989), Franc Jakopin (1968, 1977), Jože Toporišič (1971, 1980), Breda Pogorelec (1972, 1979, 1988), Matjaž Kmecl (1973, 1981), Jože Koruza (1978, 1984), Helga Glušič (1976, 1983), Martina Orožen (1975, 1982, 1994, 1995), Janez Dular (1985), Alenka Šivic Dular (1987), Ada Vidovič Muha (1986, 1987), Tone Pretnar (1990), Hermina Jug Kranjec (1991), Miran Hladnik (1992, 1993), Aleksandra Derganc (1996, 1997), Erika Kržišnik (1998, 1999), Irena Orel (2000, 2001), Božа Krakar Vogel (2002, 2003), Marko Stabej (2004, 2005), Irena Novak Popov (2006, 2007), Mateja Pezdirc Bartol (2008, 2009), Vera Smole (2010, 2011), Aleksander Bjelčevič (2012, 2013) in Hotimir Tivadar (2014).

Lektorske vaje so potekale pod vodstvom asistentov, ki so potrebne izkušnje pridobili na univerzah v tujini. V letih 1965 in 1966 sta bili dve skupini, vodila sta ju Breda Pogorelec in Jože Toporišič; leta 1967 je bila dodana tretja skupina z lektorico Martino Orožen. Od leta 1968 se je število udeležencev vsako leto občutno povečalo, s tem pa se je povečalo tudi število skupin in lektorjev, izmed katerih tu omenjava le nekatere: Janez Rotar, Janez Zor, Hermina Jug Kranjec (avtorica znanega učbenika *Slovenščina za tujce*), Milena Piškur, Franc Drolc, Janez Dular, Franc Jakopin, Ivanka Kozlevčar, Marjeta Novak, Albinca Lipovec, Vlado Nartnik, Tone Pretnar, Zoltan Jan, Andrej Šurla. Danes je lektorjev veliko, na voljo pa imajo številne učbenike ter najsodobnejše didaktične pripomočke.

Mesto tajnika Seminarja so običajno zasedali asistenti (M. Orožen, J. Koruza, M. Piškur, M. Kmecl, H. Glušič, A. Logar Pleško, V. Nartnik, M. Mate, S. Ristlin, J. Dular, S. Derganc idr.), ko pa se je število udeležencev zelo kmalu povečalo, je bilo vzpostavljeno stalno tajništvo, ki ga je prva vodila gospa Ljubica Črnivec. Danes je Seminar v okviru **Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik** popolnoma institucionaliziran, za njegovo izvedbo pa so odgovorni Mojca Nidorfer Šiškovič, Damjan Huber in Mateja Lutar.

Med ustanovami, ki so poleg Katedre zaslužne za odličnost Seminarja, najprej opozarjava na Slovensko akademijo znanosti in umetnosti ter tamkajšnje dejavne podpornike našega srečanja: Antona Bajca, Bratka Krefta, Franca Bernika, Staneta Suhadolnika, Vlada Nartnika, Jožeta Riglerja idr. Knjižnica Oddelka za slovenistiko in Oddelka za slavistiko pod vodstvom Marka Kranjca ter po njem Alenke Logar Pleško in Alenke Sollner Perdih je ogromno pomagala s posredovanjem najrazličnejših informacij ter zagotavljanjem knjižnega in drugega gradiva, potrebnega pri poučevanju in raziskovanju. Ne da pa se zaobiti niti oddelčnega tajništva in simpatične gospe Staše Koruza, ki je bila izgubljenemu udeležencu vedno pripravljena pomagati.

Po zaslugi vseh omenjenih – nekaterih danes žal ni več med nami – je postal Seminar ena izmed najboljših akademskih poletnih šol. Pregled oseb, ki so bile angažirane pri njegovi organizaciji, je hkrati pregled razvoja ljubljanske in slovenske slovenistike.

Imela sva srečo in čast, da sva lahko od samih začetkov prihajala v stik s skoraj vsemi omenjenimi osebami. To so bili najini mojstri, učitelji, znanci, kmalu pa tudi prijatelji, vedno pripravljeni priskočiti na pomoč tako v strokovnih kot tudi zasebnih zadevah. Nanje sva se res lahko zanesla v prav vsakem trenutku.

Najina prigoda doživljanja slovenskosti se je začela na četrtem Seminarju. Že prvi stik s Slovenci v Ljubljani je povzročil, da sva se odločila za preusmeritev svojih dotedanjih raziskovalnih usmeritev (srbohrvaško jezikoslovje, teorija literature in poljska književnost). Univerza v Ljubljani je posledično postala najina druga univerza, Ljubljana drugo domače mesto, Slovenija pa druga domovina. Prav na Seminarjih sva se naučila slovenskega jezika, spoznavala Slovenijo in njeno kulturo. Seznanila sva se s številnimi slovenskimi znanstveniki, umetniki, ljudmi iz političnih krogov, mnogimi izjemnimi Slovenci. Trudila sva se razumeti posebnosti tega malega kraja, položenega v srce Evrope, nato pa sva to znanje prenašala v poljska akademska središča.

Prvi plod teh prizadevanj je bil leta 1971 na Univerzi M. Kopernika v Torunu odprt tretji lektorat slovenskega jezika na Poljskem. Leta 1975 mu je sledil četrti, tokrat na Šlezijski univerzi v Katovicah. Ta lektorat je leta 1991 prerasel v novo, samostojno študijsko smer z jezikoslovno, literarnovedno in prevodoslovno specializacijo (s tremi stopnjami: licenciatom, magistrskim in doktorskim študijem), ki deluje na Inštitutu za slovansko filologijo v Sosnovcu. Leta 2002 je bila ustanovljena tudi slovenistična smer na slavistiki Tehnično-humanistične akademije v Bielsko-Biali. Vse to je ustvarilo podlago za sodobno in učinkovito promocijo slovenskega jezika, literature in kulture na Poljskem. Misliva, da nama je sanje in upe, ki so jih v zvezi z nama gojili organizatorji Seminarja, uspelo uresničiti. Nadaljevanje leta 1964 začetega projekta pa ponuja nove možnosti mednarodnega sodelovanja.

Prevedel Andrej Šurla

Literatura

TOKARZ, Emil, 1969: IV Seminarium języka słoweńskiego, literatury i kultury słoweńskiej. *Poradnik Językowy* 3/269. 212–214.
TOKARZ, Emil, 1994: Poljska slovenistika v okviru poljsko-slovenskih stikov. *Slavistična revija* 42/2–3. 393–399.
TOKARZ, Emil, 2003: Sodobna slovenistika na Poljskem. Marko Jesenšek (ur.): *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 234–236.
TOKARZ, Božena, TOKARZ, Emil, 2012: Polska slawistyka i jej problemy w współczesnym świecie. *Novaja rusistika* V. 41–46.
TOKARZ, Božena, TOKARZ, Emil, 2013: Komunikacja międzykulturowa jako przyszłość slawistyki. *Novaja rusistika* VI. 3–11.

Bożena Ostromęcka-Frączak, Katarzyna Bednarska
Univerza v Lodžu, Lodž
UDK 378(438Łódź):811.163.6–112:82:008(=163.6)

Slovenistika na Univerzi v Lodžu

Prispevek govori o študiju slovenščine na Univerzi v Lodžu. Avtorici predstavljata zgodovino loške slovenistike, študente in sodelavce. Prikazujeta tudi vlogo loškega znanstvenega središča v razvoju slovenistike na področju književnosti, jezikoslovja in kulture.

slovenščina, slovenistika, študentje, znanstveniki, publikacije

The paper concentrates on Slovene Studies at the University of Lodz. The authors present the history of the Slavic Department, its students and staff. The conclusion of the study is that the university plays an important role in the development of Slovene Studies in the fields of literature, linguistics and cultural studies.

Slovene, Slovene Studies, students, academics, publications

Slavistika in slovenistika na Univerzi v Lodžu

Loška slavistika je del Filološke fakultete Univerze v Lodžu. S pedagoškim delom je začela v študijskem letu 1995/1996, ko je bila v okviru Katedre za zgodovino poljskega jezika in slovanske filologije ustanovljena Enota za slovansko filologijo. Štiri leta pozneje je slavistika postala samostojna znanstveno-didaktična enota – Katedra za slovansko filologijo (leta 2005 je bila preimenovana v Katedro za južno slavistiko). Od začetkov do leta 2012 je slavistiko vodila red. prof. dr. Małgorzata Korytkowska, po njeni upokojitvi pa je katedro prevzel red. prof. dr. Georgi Minchev.

Treba je poudariti, da katedra ne samo izvaja študij, ampak tudi izobražuje svoj znanstveni kader. Sodelavci se ukvarjajo z jezikoslovjem (primerjalno jezikoslovje slovanskih jezikov, raziskovanje sodobnih jezikov in paleografija), književnostjo (starobolgarska književnost in sodobna slovanska književnost), kulturo (ljudska in duhovna kultura Slovanov) ter metodologijo poučevanja tujih jezikov. Poleg tega katedra sodeluje s številnimi znanstvenimi centri na Poljskem in v tujini.

V okviru slavistike lahko študenti študirajo slovenščino, srbščino in bolgarščino kot jezik A ali B. Slovenščina se je v študijskem programu pojavila leta 1997 in je bila do zdaj že sedemkrat vodilni jezik: leta 1997, 1998, 2002, 2003, 2004, 2005 in 2013. Samo leta 1997 in 2013 je bila

Letnik	Vsi absolventi	Absolventi slovenistike
1997	9	9
1998	16	12
2002	19	10
2003	24	7
2004	20	10
2005	37	9
2013	27	–
SKUPAJ	152	57

Razpredelnica 1: Število absolventov slovenistike v primerjavi z vsemi absolventi slavistike

slovenščina edina možna izbira; v drugih letih so študenti lahko izbirali med dvema jezikoma. Število absolventov slovenistike v primerjavi z vsemi absolventi predstavlja razpredelnica 1.

Poleg podatkov, navedenih v razpredelnici, moramo upoštevati še študente, ki so izbrali slovenščino kot drugi slovanski jezik. Takšno možnost so imeli študenti skoraj vseh letnikov. Študij je do leta 2006 trajal pet let, kasneje pa je zaradi bolonjske prenove univerza uvedla dvostopenjski študij (3 + 2). Med študijem so študenti lahko izbirali med jezikoslovno in literarno specializacijo ter v okviru teh specializacij pisali magistrsko nalogo. V sedmih letih je tako slovenistiko končalo 39 književnih zgodovinarjev in 18 jezikoslovcev. Poleg magistrov se je slovenistika obogatila tudi z doktorji, ki so študirali v Lodžu, zaključili univerzitetni program in nato dosegli naslov doktorja znanosti. To so bili:

– Agnieszka Križ (2002, *Življenje in delo Franceta Vodnika*, mentorica: prof. Bożena Ostromęcka-Frączak),

– Maria Wtorkowska (2002, *Vloge glagolskega prefiksa w(e)- v poljščini in v- v slovenščini. Primerjalna študija*, mentorica: prof. Bożena Ostromęcka-Frączak),

– Katarzyna Bednarska (2012, *Vloga jezikovnega transfera pri poučevanju poljščine Slovencev na Univerzi v Ljubljani*, mentorica: prof. Bożena Ostromęcka-Frączak),

– Paweł Kowalski (2012, *Porabski Slovenci in njihov jezik*, mentor: prof. Władysław Kryzia),

– Anna Stefan (2012, *Posesivne in partitivne strukture v slovenščini in poljščini*, mentor: prof. Władysław Kryzia),

– Kamil Szafraniec (2014, *Prevajalske tehnike v prevodih izbranih poljskih modernih romanov v slovenščino*, mentorica: prof. Bożena Ostromęcka-Frączak).

Do zdaj so slovenščino v Lodžu poučevali trije lektorji iz Slovenije: Aleksander Križ (1997–2009), Janja Vollmaier Lubej (2009–2011) in Mateja Gojkošek (2011–2014). Poleg lektorjev se s slovenistiko ukvarjajo tudi strokovnjaki za jezikoslovje in književnost. Književnost so v tem obdobju predavali prof. Zdzisław Darasz, dr. Anetta Buras-Marciniak in dr. Agnieszka Križ, jezikoslovje pa prof. Władysław Kryzia, prof. Bożena Ostromęcka-Frączak, dr. Agnieszka Zatorska, dr. Katarzyna Bednarska, mgr. Ewa Kaczmarska-Wilczyńska in mgr. Marcin Baniowski.

Publikacije loških slovenistov

Loški slovenisti so objavili veliko znanstvenih publikacij na področju jezikoslovja, književnosti in kulture. Poudariti morava, da sva v seznam vključili samo tiste publikacije, ki so bile objavljene od leta 1997, ko se je na Univerzi v Lodžu odprla slovenistika, in le tiste, v katerih je slovenski jezik, literatura ali kultura glavni predmet razprave. Tako nisva upoštevali prispevkov, ki govorijo o slovenščini samo v primerjavi z drugimi slovanskimi jeziki. Poleg tega nisva vključili publikacij doc. dr. Marie Wtorkowske, ki je sicer doktorirala v Lodžu, vendar dela na Univerzi v Ljubljani.

Književnost in kultura

S slovensko književnostjo se ukvarja predvsem **prof. Zdzisław Darasz**, ki je objavil naslednje članke:

– 1997: Sonety France Prešerna w polskich przekładach. B. Paternu, F. Jakopin (ur.): *Sonet in sonetni venec. Obdobja 16*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 337–343.

– 1997: Niektóre aspekty słoweńskiego dialogu z tradycją narodowej kultury. M. Bobrownicka idr. (ur.): *Współcześni Słowianie wobec własnych tradycji i mitów*. Krakov: Universitas. 77–85.

– 1997: Słoweńcy wobec iliryjskiej utopii. B. Czapik-Lityńska (ur.): *Utopia w językach, literaturach i kulturach Słowian*. Katowice: Wydawnictwo UŚ. 74–80.

– 1998: Zjednoczona Europa – słoweńska szansa czy zagrożenie? M. Bobrownicka (ur.): *Słowianie wobec integracji Europy*. Kraków: Universitas. 201–209.

– 1999: Adam Mickiewicz in France Prešeren: pesnika velikega preloma. *Sodobnost* 3–4. 318–324.

– 2000: Z zagadnień procesu literackiego w Słowenii: od wielojęzyczności do językowego etnocentryzmu. B. Czapik-Lityńska, Z. Darasz (ur.): *Studia z historii literatury i kultury Słowian*. Katowice: Wydawnictwo UŚ. 146–153.

– 2000: Językowy polimorfizm słoweńskiej kultury a narodowa tożsamość Słoweńców. M. Bobrownicka (ur.): *Język a tożsamość narodowa*. *Slavica*. Kraków: Universitas. 143–153.

– 2001: Barokowe antynomie i dysonanse w kazaniach Janeza Svetokriškiego. M. Korytkowska idr. (ur.): *Między kulturą »niską« a »wysoką«*. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie. 29–34.

– 2002: Drago Jančar – scriptor politicus. *Przegląd Polityczny* 54. 72–74.

– 2004: Słowiańskie identyfikacje słoweńskiej kultury narodowej. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe* 1. Łódź. 97–107.

– 2004: Europejska anábasis Vladimira Bartola. I. Malej idr. (ur.): *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich* 6. Wrocław: Wydawnictwo UWr. 75–82.

– 2005: Być Słoweńcem. Eseistyczne reinterpretacje problemu. B. Czapik-Lityńska (ur.): *Literatury słowiańskie po roku 1989. Nowe zjawiska, tendencje, perspektywy* 3. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa. 152–171.

– 2007: Słowiański wymiar słoweńskości w pismach Janeza Trdiny. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe* 4. 7–17.

– 2007: Literackie portrety Lublany – dawne i nowe, własne i obce. J. Purchla (ur.): *Kraków i Lublana a mit Europy Środkowej*. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury. 109–121.

– 2008: Rijeka w autobiografii Janeza Trdiny. M. Bogusławska idr. (ur.): *Bunt tradycji – tradycja buntu*. Warszawa: Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej UW. 221–228.

Poleg navedenih publikacij je prof. Darasz avtor velikega števila gesel, ki se nanašajo na slovensko književnost in kulturo ter so bila objavljena v številnih poljskih enciklopedijah in leksikonih.

Jezikoslovje

S slovenskim jezikoslovjem se na Univerzi v Lodžu ukvarja več strokovnjakov. Skupaj so objavili skoraj sto publikacij, ki govorijo o slovenščini.

Prof. Władysław Kryzia:

Knjige:

– 2005: *Polskie i słoweńskie predykaty modalne o znaczeniu 'chcieć', 'móc', 'musieć', 'powinien' na poszerzonym tle słowiańskim*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.

– 2008: *Słoweński. Słoweńcy. Słowenia. Zarys historii języka i kształtowania się świadomości narodowej*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.

Članki:

– 2001: Kształtowanie się słoweńskiej normy językowej. M. Korytkowska idr. (ur.): *Między kulturą »niską« a »wysoką«*. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie. 227–236.

– 2001: Słoweńskie mniejszości we Włoszech. E. Tokarz (ur.): *Słowiańszczyzna w kontekście przemian Europy końca XX wieku*. Katowice: Wyd. Śląsk. 130–136.

– 2001: O slovinskej jazykovej norme (z postranného pohľadu Neslovinca). *Philologica* LIII. Bratislava. 101–107.

– 2003: Słoweńcy i ich język. B. Tokarz (ur.): *Z zagadnień literatury, kultury i języka*. Katowice. 239–246.

– 2003: Konstrukcje zdaniowe ze znaczeniem obowiązku i powinności u P. Trubara i we współczesnym słoweńskim przekładzie Katechizmu Kościoła Katolickiego (w porównaniu z polskim przekładem). A. Vidovič Muha (ur.): *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje. Obdobja 20*. Ljubljana: Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. 483–493.

– 2003: Język literacki prekmurskich Słoweńców. E. Wrocławska idr. (ur.): *Języki mniejszości i języki regionalne*. Warszawa: SOW. 215–221.

– 2005: Drugi zabytek fryzyński jako pierwsza słowiańska homilia spisana alfabetem łacińskim (środki perswazji i forma). M. Korytkowska (ur.): *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe* 2. Łódź: Wydawnictwo UŁ. 59–70.

– 2006: Analiza językowa szkiców Slavka Gruma. Zdanie i słownictwo. I. Novak Popov (ur.): *Slovenska kratka pripovedna proza. Obdobja 23*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. 581–586.

– 2008: Geneza i historia nazw Slovenija, Slovenec, slovenski. *Visnyk L`vivs'koho universytetu. Serija filolohična* 40. Lvov. 121–126.

– 2008: Problemy narodowościowe i językowe we wspomnieniach Josipa Vošnjaka. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe* 5. Łódź. 7–17.

– 2009: Semantyka i pragmatyka aspektu dokonanego w języku słoweńskim. M. Cichońska (ur.): *Kategorie w języku. Język w kategoriach*. Katowice. 95–105.

– 2009: Struktury zdaniowe w polskich i słoweńskich tekstach normatywnych. H. Fontański idr. (ur.): *Gramatyka a tekst* 2. Katowice. 176–191.

– 2009: Jedna małopolska gwara. Paralele z językiem słoweńskim. V. Smole (ur.): *Slovenska narečja med sistemom in rabo. Obdobja 26*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 569–574.

Prof. Bożena Ostromęcka-Frączak:

Knjige:

– 1996: *Słownik słoweńsko-polski*. Ljubljana: DZS (skupaj s T. Pretnarjem).

– 2007: *Historia leksykografii słoweńskiej*. Łodź.

Članki:

– 1997: Wierność oryginałowi czy komunikatywność tekstu przekładowego – dylematy tłumacza słoweńskiego. *Język polski w kraju i za granicą* z. 1. Warszawa. 229–236.

– 1997: Z problemów leksykografii dwujęzycznej. Słownik słoweńsko-polski. B. Falińska (ur.): *W. Doroszewski. Mistrz i nauczyciel*. Łomża. 133–143.

– 1998: Promocja języka i kultury polskiej w Słowenii. Rys historyczny. *Promocja języka i kultury polskiej w świecie*. Lublin. 165–173.

– 1999: Konwencja stylistyczna słoweńskich przekładów z literatury polskiej. *Beitrage zur Slavistik, Textsemantik und Texstilistik*. Frankfurt/M. 83–90.

– 2002: Kontynuanty prasłowiańskich prefiksów czasownikowych **vy- i *iz-* w językach słowiańskich. *Z polskich studiów slawistycznych, seria X. Językoznawstwo*. Warszawa. 167–173.

– 2004: Jak Słowianie mówią po polsku? A. Dąbrowska (ur.): *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym*. Wrocław. 29–36.

– 2005: Leksyka w najstarszych słownikach słoweńskich i jej zróżnicowanie terytorialne. *RKJ ŁTN* 50. Łódź. 74–84.

– 2006: Polonika Tonego Pretnara. *80. výročie polonistyky na Univerzite Komenského v Bratislave*. Bratislava. 132–138.

– 2006: System certyfikacji języka polskiego i słoweńskiego w kontekście europejskiego systemu biegłości językowej. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe* 3. Łódź. 219–228.

– 2007: Leksykografia słoweńska a polska. Podobieństwa i różnice. J. Kamper-Worejko idr. (ur.): *Z zagadnień leksykologii i leksykografii języków słowiańskich*. Toruń. 46–53.

– 2007: Problemy leksykografii dwujęzycznej. M. Jesenšek (ur.): *Besedje slovenskega jezika. Zora 50*. Maribor. 393–404.

– 2011: Nestorka polonistyki słoweńskiej – Rozka Štefan (1913–2011). *Poradnik Językowy* 5. 106–117.

– 2011: Rola duchowieństwa w kształtowaniu języka i świadomości narodowej Słoweńców. *Naród. Religia. Język*. Łódź. 267–280.

– 2011: Rola słowników i gramatyk w kształtowaniu języka i świadomości narodowej Słoweńców (do połowy XIX wieku). M. Jesenšek (ur.): *Globinska moč besede. Zora 80*. Maribor. 173–183.

– 2011: Leksyka innosłowiańska w słownikach słoweńskich na przestrzeni wieków. *RKJ ŁTN* 57. Łódź. 161–177.

– 2013: Seks po słoweńsku i po polsku. Eufemizmy. A. Burzyńska-Kamieniecka idr. (ur.): *Sapientia Ars Vivendi*. Wrocław. 77–90.

– 2013: Polonistyka w Lublanie: historia, stan obecny, perspektywy. J. Mazur idr. (ur.): *Glottodydaktyka polonistyczna w obliczu dynamiki zmian językowo-kulturowych i potrzeb społecznych*. Lublin. 65–74.

Poleg navedenih publikacij je prof. Ostromęcka-Frączak avtorica številnih prevodov predvsem slovenskih znanstvenih prispevkov in literarnih besedil ter gesla »Tone Pretnar« v slovarju *Słownik badaczy literatury polskiej*.

Dr. Agnieszka Zatorska:

Knjiga:

– 2013: *Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z parafrazą przymiotnikową*. Łódź: Wydawnictwo UŁ.

Članki:

– 2008: Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z nazwą barw w parafrazie. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe* 5. Łódź. 73–87.

– 2008: Wybrane kauzatywne konstrukcje zdaniowe (na przykładzie języka słoweńskiego). M. Sarnowski idr. (ur.): *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich 6. Slavica Wratislaviensia* CXLVII. Wrocław. 569–576.

– 2010: Causative Predicates in Polish and Slovenian. The Project of Description. K. B. Fischer idr. (ur.): *Die Welt der Slaven 40. Polyslav XIII*. München, Berlin: Verlag Otto Sagner. 291–296.

– 2011: Wykładniki predykatów kauzatywnych zawierających pojęcie narodowości lub wyznania w języku słoweńskim. A. Gajda (ur.): *Naród. Religia. Język*. Łódź. 463–475.

– 2011: Z problematyki opisu struktur zdaniowych realizujących predykat kauzatywny w języku polskim i słoweńskim. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe* 8. Łódź. 39–48.

– 2012: Intensywność w semantyce kauzatywów. Na materiale polskim i słoweńskim. E. Kislova idr. (ur.): *Die Welt der Slaven 46. Polyslav XV*. München: Verlag Otto Sagner. 303–309.

– 2012: An overview of Recent Comparative Studies of Polish and Slovene Languages. K. Bogacki idr. (ur.): *Formal and Semantic Aspects of Linguistic Research*. Białystok: Wydawnictwo UwB. 321–328.

– 2013: Nominalizacije in njihova funkcijskost v besedilih o zgodovini Slovenije. A. Žele (ur.): *Družbena funkcijskost jezika. Obdobja 32.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 497–502 (skupaj z Matejo Gojkošek).

Dr. Katarzyna Bednarska:

– 2006: Sto lat filmu słoweńskiego. I. Petrov (ur.): *Bałkany w oczach młodego człowieka*. Łódź: Piktor. 151–155.

– 2009: Słoweński dowcip językowy jako popularny gatunek tradycji ustnej i towarzyskiej rozrywki. Z. Darasz (ur.): *Współczesna kultura słoweńska i jej źródła*. Warszawa. 85–96 (skupaj s Kamilom Szafrańcem).

– 2009: Frazeologia jako nośnik stereotypu. M. Skowronek (ur.): *Stereotypy a Słowiańszczyzna*. Łódź: Piktor. 39–44.

– 2010: Słoweńskie inspiracje do śmiechu. A. Spagińska-Pruszak idr. (ur.): *Slawistyka 11. Słowiańskie barwy śmiechu*. Gdańsk. 101–106 (skupaj s Kamilom Szafrancem).

– 2010: Rośliny w słoweńskiej, czeskiej i polskiej frazeologii. G. Zarzycka idr. (ur.): *Teksty i podteksty w nauczaniu języka polskiego jako obcego* 2. Łódź: Wydawnictwo UŁ. 205–212.

– 2011: Błędy interferencyjne w pracach pisemnych Słoweńców uczących się języka polskiego jako obcego. B. Grochala idr. (ur.): *Teksty i podteksty w nauczaniu języka polskiego jako obcego* 3. Łódź: Wydawnictwo UŁ. 237–242.

– 2011: Polak, Słoweniec, dwa bratanki? Obraz Polaków wśród Słoweńców. M. Biernacka idr. (ur.): *Bogactwo językowe i kulturowe europy w oczach polaków i cudzoziemców*. Łódź: Piktor. 195–201.

– 2011: Poljsko-slovenske medjezikovne interference kot vzrok napak pri pouku slovenščine kot tujega jezika. S. Kranjc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki. Obdobja 30*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 33–38.

– 2012: Czy język polski jest trudny dla Słowian? Analiza transferu językowego na podstawie prac pisemnych Słoweńców uczących się języka polskiego. *Die Welt der Slaven 46. Polyslav XV*. Munchen: Verlag Otto Sagner. 6–12.

– 2012: Słoweński język literacki – norma czy brak normy? *Studia Slavica* XVI. Opole. 85–92 (skupaj s Kamilom Szafrancem).

– 2012: Przekład słoweńskich, czeskich i polskich związków frazeologicznych na przykładzie frazeologizmów zawierających zoonimy i fitonimy. A. Pstyga (ur.): *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*. Gdańsk. 187–194.

– 2012: Interferencja fonetyczna jako czynnik utrudniający osiągnięcie dwujęzyczności przez Słoweńców uczących się języka polskiego. P. Stankovska idr. (ur.): *Individualna in kolektivna dvojezičnost. Slavica Slovenica 1*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 223–228.

– 2013: Kdo naj dela, kdo pa skrbi za otroke? Spolni stereotipi v slovarjih. A. Žele (ur.): *Družbena funkcijskost jezika. Obdobja 32*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 35–42.

Dr. Paweł Kowalski:

– 2009: Obraz Słowenii i Słoweńców w oczach Chorwatów. M. Skowronek (ur.): *Stereotypy a Słowiańszczyzna*. Łódź: Piktor. 183–188.

– 2009: Słoweńska mniejszość w Republice Węgierskiej. Z. Darasz (ur.): *Współczesna kultura słoweńska i jej źródła*. Warszawa. 153–159.

Dr. Anna Stefan:

– 2009: Pojęcie eufemizmu w języku polskim i słoweńskim. I. Generowicz idr. (ur.): *Świat ukryty w słowach, czyli o znaczeniu gramatycznym, leksykalnym i etymologicznym*. Warszawa: Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej UW. 395–404.

– 2009: Wykładniki kategorii posesywności w języku słoweńskim. M. Skowronek (ur.): *Stereotypy a Słowiańszczyzna*. Łódź: Piktor. 11–18.

– 2010. Genetivus partitivus w języku polskim i słoweńskim. E. Umińska-Tytoń (ur.): *Ilość – Wielkość – Wartość*. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie. 447–457.

– 2010: Zwierciadło i maska. Język wobec rzeczywistości – na przykładzie języków polskiego i słoweńskiego. I. Fijałkowska-Janiak (ur.): *Lustro. Literatura – kultura – język*. Gdańsk: Wydawnictwo UG. 334–343.

– 2011: Słoweńcy i ich język – kilka uwag o kształtowaniu się normy literackiej. A. Ceglińska-Gajda (ur.): *Naród. Religia. Język*. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie. 369–378.

Dr. Kamil Szafraniec:

– 2009: Stereotyp čefura w słoweńskim kręgu kulturowym. M. Skowronek (ur.): *Stereotypy a Słowiańszczyzna*. Łódź: Piktor. 189–196.

– 2010: Zapożyczenia niemieckie we współczesnych serialach słoweńskich. E. Komorowska idr. (ur.): *Komunikacja międzyludzka. Leksyka. Semantyka. Pragmatyka*. Szczecin. 242–247.

– 2012: Analiza stylistyczno-językowa tłumaczenia powieści Gorana Vojnovicia Čefurji raus! na język polski. E. Kislova idr. (ur.): *Die Welt der Slaven* 46. *Polyslav XV*. Munchen: Verlag Otto Sagner. 229–234.

– 2012: Dwujęzyczność w przekładzie na podstawie tłumaczenia powieści Gorana Vojnovicia Čefurji raus! na język polski. P. Stankovska idr. (ur.): *Individualna in kolektivna dvojezičnost. Slavica Slovenica 1*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 410–415.

– 2012: Problemy stylistyczno-językowe w tłumaczeniu powieści Czefurzy raus! na język polski. J. Wierzbiński idr. (ur.): *Teoretyczne i praktyczne aspekty badań semantyki i stylistyki tekstu*. Łódź. 76–90.

– 2012: Problem przekładu frazeologizmów polskich na język słoweński (na materiale wybranych powieści). E. Komorowska idr. (ur.): *Komunikacja międzyludzka. Leksyka. Semantyka. Pragmatyka III*. Szczecin. 347–355.

– 2013: Tłumaczenie powieści Gorana Vojnovicia na język polski. A. Kołodziej idr. (ur.): *Słowiańszczyzna dawniej i dziś – język, literatura i kultura*. Cerveny Kostelec. 239–246.

Mgr. Zuzanna Kobos:

– 2009: *Słoweński ON. Słoweńska ONA*. Z. Darasz (ur.): *Współczesna kultura słoweńska i jej źródła*. Warszawa. 97–108.

– 2009: Učenje in poučevanje slovenščine kot neprvega jezika v Sloveniji. M. Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike. Obdobja 28*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 203–209 (skupaj z Natašo Pirih Svetina).

– 2010: Pogled v poljsko, slovensko, makedonsko jezikovno čustveno plat od znotraj. Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. V. Smole (ur.): *Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 46. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 179–183 (skupaj s Petro Jurič).

– 2011: Mów do mnie kotku...czyli o uczuciach po polsku i słoweńsku. B. Grochala idr. (ur.): *Teksty i podteksty w nauczaniu języka polskiego jako obcego* 3. Łódź: Wydawnictwo UŁ. 261–267.

Zaključek

Naštete publikacije nazorno prikazujejo vlogo, ki jo ima loška slavistika v razvoju znanosti. Število študentov, ki so študirali slovenistiko in jo končali, dokazuje, da je slovenščina na Poljskem precej popularna. K temu pomembno prispeva tudi dejstvo, da je Univerza v Lodžu vzgojila lastni slovenistični kader. S šestimi doktorati se namreč ne more pohvaliti nobena druga slavistika na Poljskem.

Tina Jugović,[1] **Mateja Gojkošek,**[2] **Jasmina Šuler Galos,**[3]
[1]**Filozofska fakulteta, Ljubljana; Šlezijska univerza, Katovice**
[2]**Univerza v Lodžu, Lodž**
[3]**Filozofska fakulteta, Ljubljana; Univerza v Varšavi, Varšava**
UDK 378.18(438):811.163.6'243(049.5)

Študij slovenščine na Poljskem z vidika študentov

Spletna anketa, na katero so odgovarjali študenti, ki se učijo slovenščino na Univerzah v Katovicah, Lodžu in Varšavi, je pokazala, da imajo študenti na splošno dobro mnenje o Sloveniji in Slovencih, njihov odnos do študija je pozitiven, vendar tudi kritičen. Želijo si predvsem več ur lektorata slovenščine, v višjih letnikih pa tudi več prevajanja. Večina pogreša več študijskih predmetov, ki bi bili povezani s Slovenijo. Anketiranci so opozarjali na težave z dostopom do slovarjev, učbenikov in knjig ter na nezadovoljivo tehnično opremljenost učilnic.

anketa, univerza, lektorat, prevajanje, konverzacija

An online questionnaire answered by students of Slovene language in Łódź, Katowice, and Warsaw, showed that, in general, they have a positive opinion of Slovenia and the Slovenes, and that their attitude towards the study is critical yet positive. Students wish primarily for more hours of applied language courses and, particularly in the senior years, more translation exercises. Most would also like to see more subjects connected to Slovenia. The respondents noted problems with access to dictionaries, textbooks and other literature, as well as the lack of technical equipment in lecture halls.

survey, university, applied language study, translation, speaking skills

1 Cilj raziskave

Osnovna ideja tega skupnega prispevka je odgovoriti na vprašanje, kako študenti vidijo delo, ki ga opravljamo kot lektorice slovenščine na poljskih univerzah. Če delo na lektoratu opazujemo samo s stališča enega udeleženca učnega procesa, se lahko slika hitro izkrivi. Po eni strani namreč lektorji oblikujemo svoje zahteve in pričakovanja, študenti pa se nanje odzivajo, po drugi strani pa se moramo tudi lektorji sproti odzivati na potrebe in pričakovanja študentov. Prvi del procesa razmeroma učinkovito nadzorujemo, ne poznamo pa dovolj dobro njegovega drugega, enako pomembnega dela, zato smo prosile slušatelje lektoratov slovenskega jezika s treh poljskih univerz, univerze v Katovicah, Lodžu in Varšavi, da izpolnijo spletno anketo, s katero smo želele preveriti kakovost študija slovenščine na teh univerzah.

Zanimala nas je splošna slika, ki bi lahko postala izhodišče za natančnejše raziskave ali pripravo celostnega okvira za poučevanje slovenskega jezika na Poljskem, kjer je slovenščina prisotna na šestih univerzah,[1] na treh izmed njih tudi kot samostojni študij.

2 Podatki o lektoratih

2.1 Univerze v Lodžu, Filološka fakulteta, Katedra za južno slavistiko

Začetki slovenistike na Univerzi v Lodžu segajo v študijsko leto 1995/1996, ko je bila v okviru Katedre za zgodovino poljskega jezika in slovanske filologije ustanovljena Enota za slovansko

1 Poleg omenjenih še Jagelonska univerza v Krakovu, Univerza v Gdansku in Tehnično-humanistična akademija v Bielsko-Białı.

filologijo. Leta 1999 je nastala Katedra za slovansko filologijo, ki se je leta 2005 preimenovala v Katedro za južno slavistiko. V okviru slavistike lahko študenti že od začetka poleg srbščine in bolgarščine študirajo tudi slovenščino. Ob tem je slovenščina tudi izbirni lektorat za študente drugih študijskih smeri. Šest študentov pa je doseglo naziv doktorja znanosti s področja slovenistike.

Slovenski jezik so doslej poučevali trije lektorji: Aleksander Križ (1997–2009), Janja Vollmaier Lubej (2009–2011), trenutno pa je lektorica Mateja Gojkošek (2011–2014). Poleg lektorjev vodijo slovenistične predmete še poljski učitelji, in sicer slovensko književnost in kulturo predavata prof. dr. hab. Zdzisław Darasz in dr. Anetta Buras-Marciniak, jezikoslovne predmete pa vodijo prof. dr. hab. Bożena Ostromęcka-Frączak, dr. Agnieszka Zatorska in dr. Katarzyna Bednarska. Lani se je upokojil dolgoletni učitelj slovenskega jezika prof. dr. Władysław Kryzia.

Na Univerzi v Lodžu poteka študij slovenščine na 1., 2. in 3. bolonjski stopnji. Slovenščino lahko študenti študirajo kot jezik A ali B, je pa tudi izbirni predmet za študente drugih študijskih smeri. Na vseh programih (slovenščina kot jezik A in kot jezik B) ter vseh stopnjah (1., 2. in 3. bolonjska stopnja) študira letos skupaj 90 študentov slovenščine.

2.2 Univerza v Varšavi, Fakulteta za polonistiko, Oddelek za zahodno in južno slavistiko

Slovenistika je na Univerzi v Varšavi samostojna smer od leta 1993, vendar je vpis v prvi letnik mogoč samo vsako tretje leto. Slovenščina je v zadnjih dveh letnikih (zadnje štiri semestre) tudi obvezni izbirni predmet za študente drugih smeri Oddelka za zahodno in južno slavistiko. Trenutno študira slovenistiko 17 študentov, lektorat B pa obiskuje 8 študentov.

Poleg lektorice Jasmine Šuler Galos trenutno vodijo slovenistične predmete še trije poljski učitelji: prof. dr. Zdzisław Darasz v tem študijskem letu predava predmete Poljaki v kulturi Slovencev, Hrvatov in Srbov, Sodobna slovenska književnost ter Paraliterarni žanri v slovenski književnosti, Aleksandra Grąbkowska predmet Zgodovina Slovenije, Marta Cmiel-Bażant pa predmet Umetnostna zgodovina Slovenije.

2.3 Šlezijska univerza v Katovicah, Filološka fakulteta, Inštitut za slovansko filologijo

V študijskem letu 2013/2014 Inštitut za slovansko filologijo obeležuje častitljivo 40-letnico ustanovitve. Za prvo slovenistiko na Poljskem (od leta 1991) gre zahvala predvsem Pretnarjevemu nagrajencu, prof. dr. Emilu Tokarzu. K znanstvenemu in pedagoškemu razvoju šlezijske slovenistike pa so prispevali tudi prof. dr. Bożena Pikala-Tokarz, prof. dr. Zdzisław Darasz, prof. dr. Władysław Kryzia, doc. dr. Vladimir Nartnik, dr. Tone Pretnar, dr. Agnieszka Będkowska-Kopczyk, dr. Joanna Pszczoła ter dr. Monika Gawlak.

Študij slovenščine (kot tudi bolgarščine, hrvaščine, srbščine, makedonščine, češčine in slovaščine) poteka na 1., 2. in 3. bolonjski stopnji. Opozoriti je treba, da vpisi na izbrane filologije ne potekajo vsako leto; slovenistične skupine na 1. stopnji se odpirajo načeloma vsako 2. ali 3. študijsko leto. Poleg praktičnega pouka jezika študenti pridobivajo znanje s področja literature, jezikoslovja, prevajalstva, kulturne in naravne dediščine, zgodovine ter medkulturne komunikacije. Slušatelji slovenščine so tudi študenti drugih slavističnih smeri, ki se slovenščino lahko začnejo

učiti v 3. semestru (izbirno, kot drugi tuji jezik), na drugostopenjskem študiju pa jo lahko izberejo tudi kot študijsko smer.

Struktura praktičnega pouka prvega jezika se pomembno razlikuje od varšavske in loške slovenistike; na šlezijski slovenistiki je praktični pouk sestavljen iz posameznih enot oz. t. i. modulov: fonetika in pravopis, razumevanje in interpretacija besedila, slovnica, konverzacija, pisno izražanje ter prevajanje (ki ga poučuje poljski učitelj). Vsaka učna ura obsega le en modul. Število ur posameznih modulov je določeno v predmetniku, npr. slušatelji zaključnega letnika magistrskega študija imajo praktične vaje le iz konverzacije in prevajanja (ne pa tudi npr. slovnice). Lektorji se zaradi predpisanega obsega posameznih dejavnosti težje prilagajajo potrebam študentov, tudi na izbiro tematskih sklopov imajo omejen vpliv. Od študijskega leta 2011/2012 lektorske vaje iz slovenskega jezika vodi Tina Jugović, ki je zaposlena na Univerzi v Ljubljani. Slovenistične predmete vodijo tudi prof. dr. Bożena Pikala-Tokarz, dr. Monika Gawlak, dr. Maja Jasińska ter mag. Joanna Cieślar.

3 Vsebina raziskave

Spletna anketa, ki so jo študenti reševali od 19. do 28. februarja 2014, je vsebovala 36 vprašanj, večinoma izbirnega tipa in ocenjevalne lestvice.[2] Vprašanja v (1) prvem sklopu so se nanašala na organizacijo študijskega procesa. Zanimalo nas je, kako dolgo in kako poglobljeno se študenti učijo slovenščino ter kakšno je mesto slovenščine med drugimi, predvsem slovanskimi jeziki. (2) V drugem sklopu vprašanj smo poskusile vsaj okvirno določiti profil študenta slovenščine. (3) Ključni je bil tretji del ankete, v katerem smo prosile študente za mnenje o vsebini in načinu vodenja lektoratov (učne vsebine lektoratov vnaprej določa samo šlezijska slovenistika). (4) Vprašanja v četrtem delu ankete so se nanašala na odnos študentov do Slovenije in Slovencev. Odgovorov na ta vprašanja zaradi omejene dolžine prispevka žal nismo mogle vključiti. (5) V zaključnem delu smo anketirance prosile, naj opišejo svoje izkušnje, vtise in spomine, ki jih vežejo na Slovenijo in Slovence.

3.1 Organizacija lektoratov

V anketi je sodelovalo 80 študentov, od katerih jih je 30 študij že zaključilo. Največ anketirancev (je) študira(lo) v Lodžu (32), sledili sta Varšava (26) in Katovice (22).

Izmed petdesetih anketirancev, ki trenutno še študirajo, jih 37 študira slovenistiko, pri čemer je v Lodžu slovenistični študij zastavljen širše slavistično, drugi pa se učijo slovenskega jezika v okviru študija drugih slovanskih jezikov oziroma drugega slovanskega jezika. Podatek je pomemben, saj vsebuje tudi informacije o intenzivnosti in trajanju učnih ur slovenščine ter drugih slovenističnih predmetov.

Glede na to, kako dolgo se učijo slovenščino, lahko anketirance razdelimo na dve večji skupini: (1) Študentom druge stopnje slovenistike lahko, kar zadeva intenzivnost učenja slovenščine, prištejemo tudi tiste, ki so študij že zaključili, saj so se na anketo odzvali predvsem tisti, ki so se slovenščino učili vsaj do druge bolonjske stopnje, torej tri leta, večina (80 %) pa je imela lektorat slovenščine vseh pet let. Poleg njih je trenutno na študiju 2. stopnje še enajst študentov, trije pa se učijo slovenščino šesti semester. Največ anketirancev ima izobrazbo druge stopnje (45 %),

2 Anketa je v prilogi na koncu prispevka.

sledijo jim tisti, ki so zaključili 1. stopnjo (35 %), dva študenta (3 %) pa sta zaključila študij tretje stopnje. (2) V drugo skupino sodijo anketiranci, ki so se jezika šele začeli učiti in so trenutno na stopnji, nižji od B2 po standardih CEFR.[3] Izmed študentov, ki trenutno študirajo, se jih 72 odstotkov uči slovenščino na stopnji A2 ali B2.

3.2 Profil študenta

3.2.1 Starost, spol, študijske smeri

Med anketiranci je bilo največ študentov starih 21 ali 22 let, prevladovale so študentke, moških je bilo 21 odstotkov. Za večino je bila slovenistika oziroma slavistika prva študijska smer, čeprav ni zanemarljiv odstotek študentov, za katere je bila to druga študijska smer, saj znaša 30 odstotkov, kar je najverjetneje povezano s tem, da je bila do študijskega leta 2012/2013 druga študijska smer na Poljskem brezplačna. Dve osebi sta poleg slovenščine študirali neslovanski jezik, trije poljščino, po dve zgodovino, politologijo, gospodarstvo in trgovino ter turizem, druge smeri pa se niso ponovile, kar najbrž pomeni, da je bila povezava prvega študija s slovenščino precej naključna, izbira druge smeri pa ni toliko poglabljala že pridobljenega znanja, kot je odpirala novo področje. Študenti, ki niso študirali slovenščine, so večinoma študirali druge slovanske jezike (82 %).

3.2.2 Vzroki za odločitev za študij slovenščine

Večina anketirancev se je za študij slovenščine odločila, ker so želeli izvedeti več o Sloveniji, njenih prebivalcih in njihovem jeziku (69 %). Pogosto so o tem odločali tudi osebni stiki s Slovenci (23 %). Razveseljivo je, da je 28 odstotkov anketirancev pritegnil zanimiv študijski program (izbirno vprašanje z več možnimi odgovori), 32 odstotkov pa možnost zaposlitve. Znanje slovenščine je predvsem nekdanjim študentom pomagalo pri sklenitvi delovnega razmerja na mestu prevajalca (10 %), telefonista na področju trženja, prodaje in anketiranja (10 %), turističnega vodnika, učitelja itn. Pri interpretaciji rezultatov je seveda treba upoštevati tudi dejstvo, da mnogi anketiranci zaposlitve niso iskali. Med tistimi, ki so študirali ali študirajo slovenščino, je bila za 67 odstotkov to prva izbira, vendar moramo ob tej razmeroma visoki številki omeniti, da 36 odstotkov vprašanih na to vprašanje ni odgovorilo.

3.3 Mnenje o organizaciji in delovanju lektoratov

Jedro ankete so bila vprašanja, ki so preverjala, s katerimi elementi študija slovenščine so študenti zadovoljni, kaj pa jih moti.

Razveseljivo je, da je kar 63 odstotkov vprašanih popolnoma zadovoljnih s potekom lektoratov slovenščine. Sicer pa so se študenti vseh treh univerz pogosto pritoževali nad opremljenostjo učilnic[4] (16 %) ter študijskim programom (13 %). Organizacija in vsebina lektorata je motila 9 odstotkov anketirancev, odnosi med učitelji in študenti pa samo 3 odstotke. Pri odgovoru na isto vprašanje, tokrat odprtega tipa, je bilo pripomb sedem, ponovila pa se je samo ena, namreč premajhno število ur lektorata slovenščine.

3 Standardizacija poučevanja tujih jezikov: *Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment* (Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje (SEJO)).

4 Slaba opremljenost se nanaša predvsem na pomanjkanje računalnikov, projektorjev in dostopa do interneta.

Bolj natančne informacije smo dobile v rubriki, v kateri so lahko študenti svoje nezadovoljstvo tudi utemeljili. Tu se je spet, kar enajstkrat, ponovila trditev, da je v predmetniku premalo ur slovenščine. Več ur lektorata bi si želeli študenti vseh treh fakultet.[5] Hkrati je bila jasno izražena tudi želja, da bi se ure lektoratov specializirale, predmetnik pa prilagodil študijski smeri. Predvsem katoviškim študentom se je zdel študijski program preveč ohlapen, saj vključuje predmete, ki niso neposredno povezani s študijsko smerjo. Na lektoratih so si študenti želeli predvsem več konverzacije in vaj iz prevajanja. Dobrodošla bi bila tudi predavanja v slovenščini, ki bi poglabljala na lektoratih pridobljeno jezikovno znanje, ter več učiteljev in gostujočih učiteljev iz Slovenije. Na več mestih so se v odgovorih pojavljale tudi težave z dostopom do učbenikov, slovarjev in knjig v oddelčnih knjižnicah ter že omenjene težave z opremljenostjo učilnic. Prostorske težave in oprema učilnic so ena izmed največjih težav tudi za učitelje.

Odgovori na vprašanja z več možnimi izbirami, ki so se nanašala na vsebino lektoratov, so nam dali pomembne metodološke napotke in hkrati eno krovno informacijo: premalo je vsebin, povezanih s praktičnim učenjem slovenščine in spoznavanjem Slovenije. Tako študenti pogrešajo: slovnico, pisanje besedil, spoznavanje popkulture in alternativne kulture, predvsem pa si, kot je bilo že omenjeno, želijo več konverzacije (60 %) in prevajanja (55 %), kar pomeni, da so usmerjeni v uporabnostno učenje jezika, manj pa jih zanima znanstveni opis. Konverzacija je tista oblika dejavnosti, ki kljub na videz sproščeni zunanji obliki zahteva zelo veliko lektorskih priprav, dobro poznavanje obravnavanih tem – te so zelo različne – predvsem pa veliko časa. Na število ur pri slovenističnih predmetih nimamo večjega vpliva, lahko pa bi izdelali sistem izmenjave spletnih lektorskih gradiv za konverzacijo, predvsem za izpopolnjevalne skupine. Problema prevajanja po našem mnenju ni mogoče rešiti samo v okviru lektoratov, saj so to vaje, ki prav tako zahtevajo veliko časa, dobro poznavanje dveh jezikov, specializiranega učitelja in natančno premišljen učni načrt. Po našem mnenju bi bila edina rešitev povečanje števila vaj iz prevajanja.

Skoraj polovica anketirancev pogreša tudi splošne kulturološke vsebine, kot so spoznavanje slovenskih krajev, običajev, popkulture in podobno. Študenti si brez teh podatkov res težko oblikujejo celostno in živo podobo Slovenije. Pri reševanju te težave je spet veliko odvisno od predmetnika. Zdi se, da bi, če bi bilo ur lektorata dovolj, te vsebine lahko vključevali v lektorate približno do stopnje B2. Za bolj poglobljeno poznavanje slovenske kulture v širokem pomenu besede pa so najbrž edina rešitev samostojni semestralni ali dvosemestralni predmeti, vodeni v slovenščini, ki bi bili posvečeni izbrani slovenistični temi. Da je taka rešitev dobra, potrjuje primerjava med univerzami, saj v Varšavi,[6] kjer so taki predmeti obvezni, manj študentov pogreša te vsebine.

Prav to lahko sklepamo iz odgovorov na nasprotno vprašanje: česa bi bilo po njihovem mnenju lahko manj. Razmeroma veliko anketirancev (16 %) meni, da ni (bilo) odveč nič. Največ študentov pa si želi manj vaj iz tvorjenja samostojnih besedil (30 %). Ne vemo, ali gre tu za neuravnoteženost

5 V Varšavi so od študijskega leta 2013/2014 zvišali število lektoratov vseh študijskih smeri v prvem in drugem letniku s šest na osem ur. V istem letu so v Katovicah študentom zaključnega letnika 2. stopnje zmanjšali število ur praktičnega pouka z lektorjem, in sicer s štirih ur na dve uri tedensko.

6 Na Univerzi v Varšavi študenti v petih letih študija poleg lektorata poslušajo še predmete: Zgodovina regije, Poljaki v kulturi Slovencev, Hrvatov in Srbov, Geografija Slovenije, Umetnostna zgodovina Slovenije, Slovenska zgodovina, Popularna kultura v Sloveniji, Opisna slovnica slovenskega jezika, Politično in družbeno življenje sodobne Slovenije, Sodobna slovenska literatura, Analiza literarnih besedil ter Paraliterarni žanri v slovenski književnosti.

med razvijanjem posameznih jezikovnih zmožnosti v lektorskem učnem načrtu ali pa je krivo dejstvo, da študenti ne marajo pisati daljših besedil. Vsekakor je za lektorice podatek pomemben, težava pa rešljiva, če univerza zaupa lektorjem in jim omogoča, da svoj program prilagajajo potrebam skupine. 15 odstotkov vprašanih meni, da je preveč vaj iz razumevanja zapisanih in posnetih besedil, 14 odstotkov pa, da se prevečkrat pojavljajo kulturološke vsebine. V drugih rubrikah nezadovoljstvo ne presega 10 odstotkov.

Naslednje vprašanje se je nanašalo na to, kaj študenti pogrešajo oziroma so pogrešali v času študija. Na prvem mestu so to dvojezični slovarji (55 %) in učbeniki, prilagojeni rojenim govorcem slovanskih jezikov, samo dva študenta s tem nista imela težav. Učbeniki so poleg tega predragi za polovico anketirancev. Več kot 20 odstotkov študentov je pogrešalo tudi informacije o aktualnih dogodkih v Sloveniji ter slovenske filme, glasbo in literaturo. Težava s slovarji je objektivna in nanjo nimamo večjega vpliva. Trenutno lahko študenti naročajo iz Slovenije le *Slovensko-poljski slovar* (Ostromęcka-Frączak, Pretnar 1996), medtem ko Vodnikovega *Poljsko-slovenskega slovarja* že več let ni mogoče kupiti nikjer.

3.4 Želene spremembe v študijskih programih

Zanimalo nas je, kakšen bi bil študijski program, če bi ga oblikovali študenti. Predvsem bi vseboval več ur lektorata.

– Vključeval bi študijske izmenjave in ekskurzije ter omogočal druge oblike neposrednega stika s Slovenci in z živo slovensko kulturo. Dobrodošli bi bili tudi različni raziskovalni projekti in terenske raziskave, morda v sodelovanju z drugimi oddelki ali nevladnimi organizacijami. Zelo dobrodošle bi bile intenzivnejše povezave s slovenskimi podjetji in organizacijami na Poljskem. Kar zadeva možnost štipendij in študentske izmenjave, je položaj veliko boljši kot pred desetimi leti. Skoraj 80 odstotkov študentov ima ali je v času študija imelo vsaj občasne stike s prebivalci Slovenije, večina je Slovenijo tudi obiskala (63 %), in sicer najpogosteje v lastni režiji ali v sklopu študijske izmenjave. Visok je tudi odstotek študentov, ki so se udeležili Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture ali Poletne šole slovenskega jezika (36 %). Pogosto izbran in cenjen način za obisk Slovenije so tudi možnosti, ki jih dajejo mednarodni in bilateralni štipendijski programi. Najpogosteje so študenti izkoriščali štipendije, ki jih nudita program Erasmus in bilateralna pogodba o študijski izmenjavi. Velika večina je bila v Ljubljani (88 %), nekaj jih je bilo tudi v Kopru (12 %), zato najbrž vsaj delno gledajo Slovenijo skozi ljubljanska očala.

– Študenti se želijo bolj aktivno vključiti v študijski proces, imeti vpliv na oblikovanje programov, pripravo in izbiro slovenističnih prireditev, naslove svojih referatov ipd.

– Pristop k študiju bi bil, če bi o predmetniku odločali študenti, bolj pragmatičen. Ne samo da bi zagotavljal osebnostni in intelektualni razvoj, ampak bi razvijal tudi znanje in spretnosti, ki bi izboljšale konkurenčnost študentov na trgu dela. Anketiranci v tem kontekstu največkrat omenjajo prevajanje neliterarnih besedil ter konsekutivno in tudi simultano prevajanje.

– Druge pripombe so se pojavljale samo po enkrat (npr. težave z urnikom) ali so bile že omenjene v prejšnjih poglavjih (npr. več informacij o slovenski kulturi in politiki; poglavje 3.3).

– Štiri osebe so bile s programom, ki jih trenutno obvezuje, zadovoljne.

3.5 Podoba lektorja, pričakovanja

Četrti sklop anketnega vprašalnika naj bi prinesel informacije o tem, kaj študenti še pričakujejo od lektorjev nasploh, ne samo od lektorjev slovenščine. Prvo vprašanje tega cikla je imelo obliko ocenjevalne lestvice, pri čemer ocena 5 pomeni popolno strinjanje s trditvijo, 1 pa popolno nestrinjanje. Vseboval je trditve, za katere lektorice menimo, da so pomembne pri ustvarjanju dobrega odnosa s študenti. Ocena strinjanja je bila pri vseh odgovorih razmeroma visoka, sklepamo torej, da so pričakovanja obeh strani podobna. Vrstni red v padajočem zaporedju:

– Pomembno je, da nas lektor uči tudi o navadah in običajih ljudi iz dežele, katere jezika se učimo (povprečna ocena 4,51).

– Pomembno je, da lektor v svoje ure vključuje tudi sodobne in aktualne teme, povezane s Slovenijo in Slovenci (4,41).

– Pomembno je, da lektor skupaj s študenti pripravlja kulturne dogodke (4,25).

– Pomembno je, da se lektor pri načrtovanju ur prilagodi željam študentov (3,75).

– Pomembno je, da se lektor tudi izven časa predavanj druži s študenti (3,66).

– Zaradi slabega lektorja bi prekinil ali zamenjal študij (3,31).

Med organizacijo različnih kulturnih in družabnih prireditev je odnos med lektorjem in študenti popolnoma drugačen kot v a priori hierarhičnem položaju v razredu. Zato nas je zanimalo, koliko študentov je sodelovalo v različnih obštudijskih dejavnostih in kaj menijo o njih. Izkazalo se je, da je na različnih slovenističnih prireditvah sodelovala več kot polovica vseh anketirancev (55 %). Med študenti, ki so sodelovali, je bilo največ tistih, ki so prevedli film (47) ali umetniško besedilo (44). Številke seveda niso brez povezave s prireditvijo Svetovni dnevi, ki jo bienalno organizira Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik Filozofske fakultete v Ljubljani. Posamezni študenti so vodili ali prevajali tudi pogovore na različnih kulturnih dogodkih ali na poslovnih srečanjih. Odgovori na odprto vprašanje, ki smo ga zastavile na koncu ankete, pričajo tudi, da se prav teh dogodkov mnogi študenti najraje spominjajo.

3.6 Slovenija in študij slovenščine v očeh študentov

Zadnje vprašanje je bilo odprtega tipa. Preverjale smo, po čem se bodo študenti spominjali svojega študija slovenščine. Najlepši spomini jih vežejo na potovanja v Slovenijo in v Sloveniji sklenjena prijateljstva. Anketiranci poudarjajo, da so se med bivanjem v Sloveniji veliko naučili, čeprav so imeli na začetku težave z »ljubljanščino«. Poudarjajo tudi navezovanje trajnih stikov s Slovenci in prijetne spomine, ki jih vežejo na slovenistične kulturne prireditve, ter obiske slovenskih profesorjev, literatov in glasbenikov na Poljskem. Zanje je pomembno tudi to, da so bili odnosi med študenti ter odnosi med študenti in profesorji dobri, ozračje v razredih pa študentom prijazno. Prav tako se radi spominjajo vzdušja med lektoratom in druženja z lektorji v prostem času. Ton večine odgovorov je zelo pozitiven, študenti lektorjem pripisujejo kompetentnost, prijaznost in odprtost.

4 Sklep

Iz odgovorov anketirancev smo izluščile še mnogo podatkov, ki jih nismo vključile v članek, a so uporabni in vredni premisleka. Narejene so bile tudi analize in primerjave podatkov po posameznih

univerzah. Kljub različnim predmetnikom in raznolikosti študentov (študijska smer, stopnja, starost itn.) prihaja do minimalnih razlik med univerzami. Prav gotovo bi bila raziskava bolj natančna, če bi bila skupina anketirancev številčnejša.

Spremembe, ki jih lahko uvedemo same lektorice: svoje učne načrte bi lahko prilagodile pričakovanjem študentov tako, da bi razumele jezik bolj uporabnostno, to pomeni, da bi učne ure vsebovale veliko praktičnih in aktualnih informacij o Sloveniji, več konverzacije in prevajanja. Najti bi morale tudi način, kako spodbuditi študente, da bi bolj aktivno in samostojno izkoriščali bogate možnosti, ki jih daje internet. To bi delno rešilo tudi težave z nedostopnostjo ali slabo dostopnostjo slovarjev. Potrebujemo tudi več učbenikov ali v kakšni drugi obliki zbranega učnega gradiva, ki bi bilo prilagojeno govorcem slovanskih jezikov, še posebej gradiva za konverzacijo.

Slovenska kultura na Poljskem morda ni tako poznana, kot bi si želeli, zato je vloga lektoratov na poljskih univerzah izjemno pomembna. Študenti z različnimi kulturnimi in družabnimi prireditvami prestopajo prag univerze in se trudijo predstaviti Slovenijo širši poljski javnosti. Tudi diplomanti ohranjajo stike s Slovenijo in, kot so pokazali rezultati ankete, uporabljajo slovenščino v poslovnem okolju, s tem pa občutno prispevajo k prepoznavnosti Slovenije na Poljskem in tudi njeni konkurenčnosti na poljskem trgu.

Viri in literatura

BOŃKOWSKI, Robert, MARKIEWICZ, Dariusz, 1997: Śląska slawistyka. Emil Tokarz (ur.): *Utopia w językach, literaturach i kulturach Słowian*. Katovice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 22–42.

Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik: letna poročila: http://www.centerslo.net

TOKARZ, Emil, 1994: Poljska slovenistika v okviru poljsko-slovenskih stikov. *Slavistična revija* 42/2–3. 393–398.

ŠTUDIJ SLOVENŠČINE NA POLJSKEM Z VIDIKA ŠTUDENTOV, anketa

Q1 Spol: moški ženski

Q2 Koliko ste stari: _____ let

Q3 Kakšna je vaša formalno dosežena izobrazba:

☐ srednja šola
☐ študij 1. stopnje (3-letni študij)
☐ študij 2. stopnje (5-letni študij)
☐ drugo:

Q3_4_text: Q3 (drugo:)

Q4 Študiram:

☐ slovenščino
☐ slavistiko
☐ drugo
☐ študij sem zaključil

Q4_3_text: Q4 (drugo:)

Q5 Slovenščino se učim: _____ semestrov

Q6 Slovenščino sem se učil v sklopu:

☐ študija slovenščine 1. stopnje
☐ študija slovenščine 2. stopnje
☐ študija slavistike
☐ drugo:

Q6_4_text: Q6 (drugo:)

Q7 Slovenščino sem se učil: _____ semestrov

Q9 Slovenščino se učim (sem se učil) na univerzi v:

☐ Lodžu
☐ Katovicah
☐ Varšavi

Q10 Ali študirate oziroma ste končali še kakšno drugo študijsko smer?

☐ da
☐ ne

Q11 Katero smer še študirate oz. ste študirali? Vpišite fakulteto, študij, stopnjo, letnik (primer: Filozofska fakulteta v Ljubljani, nemščina, 1. stopnja, 2. letnik).

Q12 V času študija je slovenščina (bila):

☐ študijska smer
☐ obvezni lektorat
☐ izbirni lektorat
☐ drugo:

Q12_4_text: Q12 (drugo:)

Q13 Vaša prva (glavna) študijska smer je (bila):

Q14 Ali je bila pri vpisu na fakulteto slovenščina vaša prva izbira?

☐ da
☐ ne

Q15 Kaj vas je pritegnilo k izbiri slovenščine? Več možnih odgovorov.

☐ zanimanje za slovenščino
☐ zanimanje za Slovenijo in Slovence
☐ možnost zaposlitve
☐ zanimiv študijski program
☐ prijateljevanje/stiki s Slovenci
☐ neomejen vpis
☐ slovenščine si nisem izbral, je obvezni predmet
☐ drugo:

Q15h_text: Q15 (drugo:)

Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi

Q16 Kaj vas (je) pri učenju slovenščine najbolj moti(-lo)? Več možnih odgovorov.

☐ študijski program
☐ organizacija in vsebina lektorata
☐ odnosi med učitelji in študenti
☐ slaba tehnična opremljenost učilnic
☐ drugo:
☐ nič

Q16e_text: Q16 (drugo:)

Q17 Prosim, da utemeljite, zakaj so vas elementi (ki ste jih izbrali v prejšnjem vprašanju) motili?

Q18 Pri učenju slovenščine si želite več (možnih več odgovorov):

☐ slovnice
☐ vaj iz razumevanja zapisanih in posnetih besedil
☐ konverzacije
☐ pisanja različnih besedil
☐ prevajanja
☐ spoznavanja slovenske kulture, književnosti, zgodovine in umetnosti
☐ spoznavanja slovenskih krajev
☐ spoznavanja (znanih) Slovencev, običajev, ☐ vsakdana, kulinarike
☐ spoznavanja popkulture in alternativne kulture
☐ drugo:

Q18j_text: Q18 (drugo:)

Q19 Menite, da bi bilo pri učenju slovenščine lahko manj (možnih več odgovorov):

☐ slovnice
☐ vaj iz razumevanja zapisanih in posnetih besedil
☐ konverzacije
☐ pisanja različnih besedil
☐ prevajanja
☐ spoznavanja slovenske kulture, književnosti, zgodovine in umetnosti
☐ spoznavanja slovenskih krajev
☐ spoznavanja (znanih) Slovencev, običajev, vsakdana, kulinarike
☐ drugo:

Q19j_text: Q19 (drugo:)

Q20 Med študijem najbolj pogrešam/sem pogrešal (možnih več odgovorov):

☐ učbenike, prilagojene govorcem slovanskih jezikov
☐ slovarje
☐ zvrstno raznoliko gradivo
☐ slovenske filme, glasbo, literaturo
☐ ničesar ne pogrešam/nisem pogrešal

Q21 Katere težave imate pri dostopu do temeljnih priročnikov, učbenikov in drugih gradiv za učenje slovenščine (možnih več odgovorov)?

☐ pogrešam sodoben dvosmerni slovensko-poljski slovar
☐ slovensko-poljskega slovarja na Poljskem ni mogoče kupiti
☐ poljsko-slovenskega slovarja na Poljskem ni mogoče kupiti
☐ na Poljskem ni mogoče kupiti učbenikov in delovnih zvezkov za učenje slovenščine kot tujega jezika
☐ učbeniki, delovni zvezki, slovarji in drugo gradivo za učenje slovenščine so dragi
☐ pogrešam več spletnih priročnikov in slovarjev
☐ pogrešam mobilne aplikacije
☐ nimam težav

Q22 Za trenutek pomislite na vlogo naravnega govorca pri učenju kateregakoli (ne le slovenskega!) jezika. Označite, v kolikšni meri se strinjate z navedenimi trditvami na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni sploh se ne strinjam, 5 popolnoma se strinjam.

☐ Pomembno je, da lektor skupaj s študenti pripravlja kulturne dogodke.
☐ Zaradi slabega lektorja bi prekinil ali zamenjal študij.
☐ Pomembno je, da se lektor tudi izven časa predavanj druži s študenti.
☐ Pomembno je, da nas lektor uči tudi o navadah in običajih ljudi iz dežele, katere jezik se učimo.
☐ Pomembno je, da se lektor pri načrtovanju ur prilagodi željam študentov.
☐ Pomembno je, da lektor v svoje ure vključuje tudi sodobne in aktualne teme, povezane s Slovenijo in Slovenci.

Q23 Naslednji sklop vprašanj se nanaša na obštudijske dejavnosti. Ali ste v času študija sodelovali pri organizaciji in izvedbi dogodkov, ki promovirajo izključno slovenski jezik, kulturo, umetnost, znanost? Pomislite tudi na prevajanje, vodenje prireditev, pisanje besedil itn. Več možnih odgovorov.

☐ da
☐ ne

Q 24 Označite, pri katerih projektih ste sodelovali (možnih več odgovorov):

PREVAJANJE:

☐ prevedel sem umetnostno besedilo
☐ prevedel sem neumetnostno besedilo
☐ prevedel sem film (risanko itn.)
☐ prevajal sem (po)govor na kulturnem/umetniškem dogodku
☐ prevajal sem (po)govor na predavanjih, konferencah, poslovnih srečanjih

OBJAVE:

☐ sodeloval sem na literarnem natečaju
☐ napisal sem članek za literarno/humanistično publikacijo
☐ urejal ali objavljal sem besedila na spletnih straneh
☐ sodeloval sem pri pripravi zbornika ali knjige

OSTALO:

☐ vodil sem kulturni/umetniški dogodek
☐ z glasbenim nastopom ali recitalom na dogodku
☐ s člankom sem nastopal na znanstveni konferenci
☐ predaval sem o Sloveniji/slovenščini/Slovencih
☐ drugo

Q24n_text: Q24 (drugo:)

Q25 Ali vam je znanje slovenščine pomagalo pri iskanju redne ali začasne zaposlitve?

☐ da
☐ ne

Q26 Slovenščina mi je pomagala pri zaposlitvi. Delal sem/delam kot:

☐ prevajalec
☐ telefonist (trženje, prodaja, anketiranje)
☐ tajnik
☐ turistični vodič
☐ drugo:

Q26n_text: Q26 (drugo:)

Q27 Ali imate/ste imeli v času študija vsaj občasne stike (osebne, prek spleta itn.) s prebivalci Slovenije?

☐ da
☐ ne

Q28 Ali ste že kdaj obiskali Slovenijo?

☐ da
☐ ne

Q29 Slovenijo sem obiskal/-a (več možnih odgovorov):

☐ v lastni režiji
☐ s turistično agencijo
☐ v sklopu študijske ekskurzije

☐ v sklopu študijske izmenjave
☐ v okviru udeležbe na Poletni jezikovni šoli ali SSJLK
☐ drugo:

Q29_text: Q29 (drugo:)

Q30 Prek katerega programa ste bili vključeni v študijsko izmenjavo (več možnih odgovorov):

☐ Erasmus
☐ bilateralna pogodba
☐ drugo:

Q30n_text: Q30 (drugo:)

Q31 V katero mesto ste potovali?

☐ Ljubljana
☐ Maribor
☐ Koper
☐ Nova Gorica
☐ drugo:

Q31_text: Q31 (drugo:)

Q32 Naslednje trditve so nanašajo na vaše mnenje o Sloveniji in Slovencih. Označite, v kolikšni meri se strinjate z navedenimi trditvami na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni sploh se ne strinjam, 5 popolnoma se strinjam.

☐ Slovenija je turistično privlačna država.
☐ Slovenija je ekonomsko stabilna država.
☐ Slovenija je dežela, kjer bi želel delati.
☐ Slovenija je draga država.
☐ Slovenija je čista in zelena dežela.
☐ Slovenski izdelki so kvalitetni.
☐ Slovenija je mirna dežela.
☐ Slovenija je dežela, kjer se spoštujejo red, zakon in človekove pravice.
☐ Poljaki na splošno poznajo slovensko kulturo in umetnost.
☐ Poljaki na splošno poznajo slovenske športnike.
☐ Poljaki na splošno poznajo slovenske glasbenike.
☐ Poljaki na splošno poznajo turistične znamenitosti v Sloveniji.

Q33 Kaj pa menite o Slovencih? Označite, v kolikšni meri se strinjate z navedenimi trditvami na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni sploh se ne strinjam, 5 popolnoma se strinjam.

☐ Slovenci se radi ukvarjajo s športom.
☐ Slovenci radi pijejo alkohol.
☐ Slovenci so odprti in komunikativni.
☐ Slovenci so gostoljubni.
☐ Slovenci so netolerantni (imajo predsodke proti homoseksualcem, pripadnikom drugih veroizpovedi in narodov).
☐ Slovenci so pogosto depresivni.
☐ Slovenci so delavni.
☐ Slovencem veliko pomeni vera.
☐ Slovenci so ponosni na lepote svoje dežele.
☐ Slovenci ne marajo sosednjih narodov.
☐ Slovenci dobro govorijo tuje jezike.
☐ Slovenci dobro poznajo Poljake in Poljsko.

Q34 Naštejte imena 5 znanih Slovencev ali Slovenk, ki so na vas naredili največji vtis.

1.
2.
3.
4.
5.

Q35 Kaj bi sporočili osebam, ki so vključene v pripravo in izvedbo študijskega programa?

Q36 Ob koncu vas prosimo, da nam v nekaj stavkih zapišete, po čem se boste spominjali svojega študija slovenščine. Pomislite na najbolj čudovite, nenavadne, a tudi manj prijetne trenutke.

Andrej Leben
Institut für Slawistik, Gradec
UDK 378(436Graz):811.163.6'243

Prihodnost slovenistike na Univerzi v Gradcu

Avtor prispevka se ob krovni temi jubilejnega 50. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture posveča vprašanju, kakšna prihodnost se obeta slovenistiki na Univerzi Karla in Franca v Gradcu, zibelki univerzitetne in znanstvene slovenistike, kjer je bila po zaslugi dekana Gernota Kocherja pred štirimi leti ustanovljena prva in edina profesura za slovenščino v Avstriji. Graško slovenstiko ter njene razvojne perspektive osvetljuje s strukturnega, znanstvenoraziskovalnega in študijskega vidika ter glede na položaj slovenščine v Gradcu in na Štajerskem.

Univerza v Gradcu, slavistika, slovenistika, perspektive, slovenščina

The paper focuses on the future of Slovene Studies within the Department of Slavic Studies at Karl-Franzens University in Graz, the cradle of Slovene Studies. It is to the merit of Gerhard Kocher, former dean of the faculty of arts, that four years ago the University of Graz established the first and only chair of Slovene in Austria. Slovene Studies in Graz is highlighted from a structural, academic and study programme point of view, and with regard to the status of the Slovene language in Graz as well as in Styria.

University of Graz, Slavic Department, Slovene Studies, perspectives, Slovene language

Uvod

Z ustanovitvijo katedre za slovenski jezik leta 1811 na jezuitskem kolegiju in vsestranskimi dejavnostmi njenega prvega profesorja, Janeza Nepomuka Primica (Šumrada 2002), si je Gradec pridobil sloves zibelke univerzitetne in znanstvene slovenistike. Vse do rojstva prve avstrijske republike so se na graški univerzi izobraževali in delovali številni vplivni slovenski znanstveniki. Leta 1870 ustanovljeni Slavistični seminar je bil do ustanovitve Univerze v Ljubljani trdno v »slovenskih« rokah, saj so bili vsi profesorji, od Gregorja Kreka do Primoža Ramovša, po rodu Slovenci in so slavistiki dali slovenističen pečat. Po prvi svetovni vojni je Gradec za ukaželjne Slovence kmalu izgubil pomen in na slavistiki je »slovenskemu bloku«, kot je niz slovenskih slavistov v historiatu starejše inštitutske zgodovine poimenoval Ludvik Karničar, po besedah Manfreda Trummerja sledilo obdobje »nemške slavistike«.[1] Po drugi svetovni vojni na slavistiki pod vodstvom Heinricha Felixa Schmida, ki mu je leta 1948 sledil Josef Matl, sprva ni bilo nobene eksplicitno slovenistične ponudbe, temveč so na oddelku za prevajalce in tolmače, današnjem Inštitutu za teoretsko in uporabno prevodoslovje, že leta 1946 uvedli slovenske prevajalske tečaje in predavanja iz slovenske književnosti. Leta 1958 so bili tečaji ukinjeni, s tem pa je slovenistika na graški univerzi več let bolj ali manj mirovala, a ne popolnoma, saj je Matl v svojih slavističnih, zlasti jugovzhodnoevropskemu prostoru posvečenih raziskavah in predavanjih upošteval tudi slovenščino.

1 Zgodovino Inštituta za slavistiko Ludvika Kaničarja, Manfreda Trummerja, Heinricha Pfandla in Branka Tošovića je mogoče najti na naslovu www-gewi.uni-graz.at/gralis-alt/1.Grazer_Sprachwissenschaft/Geschichte/Geschichte%201878-1919.htm.

Še za časa Matla je v poletnem semestru 1964, torej pred natančno 50 leti, prišlo do obnove slovenskih predavanj na Inštitutu za slavistiko z dvourno lektorsko vajo iz slovenskega jezika, ki jo je vodila Marija Slodnjak. Potem ko je Matlov učenec Stanislav Hafner leta 1964 sprejel klic na drugo slavistično stolico v Gradcu, ki vse od začetka dvajsetih let ni bila zasedena, in so Ericha Prunča zaposlili kot univerzitetnega asistenta na slavistiki, se je skromna slovenistična ponudba po letu 1968 začela po obsegu in vsebini postopoma razvijati. Zaradi znova naraslega zanimanja so jeseni leta 1973 tudi na oddelku za prevajalce in tolmače znova uvedli slovenščino. Kmalu nato se je leta 1975 začelo vse do danes neprekinjeno sodelovanje obeh oddelkov z lektorji, pozneje tudi profesorji in docenti iz Slovenije, ki so semestralno, za daljšo dobo ali po večkrat gostovali na slavistiki in pri prevajalcih ter bistveno pripomogli k temu, da sta lahko inštituta izpolnjevala predvidene študijske programe.

Po Prunču, ki je leta 1989 postal predstojnik inštituta za prevajalce in tolmače, je leta 1979 slavistiko in slovenistiko najprej kot lektor, nato kot asistent in docent okrepil Ludvik Karničar. Najnovejša pridobitev Inštituta za slavistiko in slovenščino kot ene izmed treh študijskih smeri (poleg bosanščine/hrvaščine/srbščine in ruščine) je profesura za slovenščino. Do ustanovitve tretje slavistične stolice v Gradcu je prišlo po prizadevanjih in zaslugi dekana Gernota Kocherja. Avtorja tega prispevka pa je doletela čast, da je bil leta 2010 poklican na to edino slovenistično profesuro v Avstriji in sploh zunaj Slovenije.

Graška slovenistika danes

Če pogledamo aktualni položaj slovenistike na Univerzi v Gradcu s personalnega in strukturnega vidika, najbrž ni pretirana trditev, da še nikoli ni bil tako zadovoljiv kot zdaj. Inštitut za slavistiko ima stalno profesuro za slovenščino (literatura in kulturne vede) in mesto univerzitetnega docenta (jezikoslovje). S prevajalci in tolmači si deli poldrugo stalno lektorsko mesto za slovenski jezik (»senior-lecturer«), preko Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik zaposluje še tretjo lektorico s poldnevno obveznostjo, poleg tega učijo slovenščino na translatologiji še druge lektorice v obsegu več tedenskih ur. Da lahko slavistika izvaja vsa predvidena obvezna predavanja iz vseh slovenskih študijskih programov prve in druge stopnje, za pedagoško smer in doktorski program, pa mora nuditi še vrsto medpredmetnih predavanj, ki upoštevajo slovenistične vsebine. Ker niti to ne zadostuje popolnoma, občasno priskočijo na pomoč še zunanji sodelavci – slovenisti, ponudbo pa redno popestrijo gostujoči profesorji in docenti iz Slovenije, ki praviloma prihajajo preko mednarodnih izmenjevalnih programov.

Slavistika že tradicionalno tesno sodeluje s prevodoslovci, slovenistika pa je povezana tudi s fakultetnimi in nadfakultetnimi središči, zlasti kulturologi in zgodovinarji, vključena je v doktorske programe in sodeluje s Centrom za južnovzhodne študije. Zaradi svoje zgodovine in geografske bližine Maribora in Slovenije je graška univerza nasploh v ugodnem položaju, saj se tudi pravniki, geografi, filozofi in strokovnjaki iz drugih disciplin povezujejo z ustanovami in kolegi v Sloveniji. Marsikdo izmed graških kolegov se je naučil slovenščine in se v svojih raziskavah posveča tudi slovenističnim temam. V tem pogledu se slovenistka v Gradcu vsekakor ne omejuje samo na slavistiko.

O meddisciplinarni povezanosti slovenistike zgovorno pričata leta 2010 oz. 2014 izvedena simpozija Slovenci in Gradec/Slowenen und Graz v organizaciji Ludvika Karničarja. Pestrost

slovenističnih dejavnosti je dokumentirana v letnih poročilih Inštituta za slavistiko, dejavnosti sodelavk in sodelavcev pa segajo tudi v širše okolje univerzitetnega mesta Gradec, pa naj bo to lani ustanovljena Slovenska čitalnica v okviru Štajerske deželne knjižnice ali prizadevanje za spominsko obeležje ob grobu velikega slovenskega jezikoslovca, etnografa in literarnega zgodovinarja Karla Štreklja na šentlenarškem pokopališču.

Že ta nepopoln pregled univerzitetnih ali z univerzo povezanih dejavnosti pokaže, da so v štajerski prestolnici s slovenistiko postali bolj prepoznavni tudi slovenski jezik, literatura in kultura. Toda slovenisti so soočeni tudi z manj razveseljivimi pojavi. Dolgoletni projekt leksikalnega popisa slovenskega ljudskega jezika na Koroškem, ki je imel od leta 1978 več financerjev, od 2007 do 2010 pa potekal v sklopu Avstrijske akademije znanosti pod vodstvom Stanislava Hafnerja, Ericha Prunča in nazadnje Ludvika Karničarja, je po izidu 7. zvezka tezavra (Karničar 2012) pri črki M (mižnjak) – za zdaj – zamrl. Pozitivno energijo, ki so jo predstavniki graške univerze skupaj z drugimi znanstvenimi zavodi vložili v delovanje in sodelovanje s Slovenskim znanstvenim inštitutom na Dunaju, v zadnjih letih požirajo nenehni obrambno-reševalni ukrepi inštituta, katerega usoda je v tem trenutku še vedno odprta in odvisna od volje slovenskih nosilcev in sredstev slovenske države. S študijskega vidika pa je zaskrbljivo predvsem to, da število študentov trenutno rahlo pada, kar se lahko v primeru slovenističnih študijskih programov razvije v pravcato strukturno težavo.

Inštitutska statistika[2] izkazuje v zimskem semestru 2012/2013 skupno 71 prijavljenih študentov slovenističnih študij ali 13,42 % vseh aktivnih študentov na slavistiki, ki jih je 529. Točno razporeditev števila prijavljenih po študijskih programih kaže naslednja razpredelnica:

bachelor (1. stopnja)	master (2. stopnja)	diplomski študij	pedagoška smer	doktorski program
23	1	12	32	3

Skoraj polovica študirajočih je vpisana v pedagoško smer, ki nudi oprijemljivo poklicno in zaposlitveno perspektivo ter je trenutno najpomembnejši steber slovenskih študijskih programov. Gre za dvopredmetni študij, ki se pravkar močno reformira in bo v prihodnje zaobjemal dve stopnji, kar bi lahko imelo za slovenščino podobne posledice, kot jih kaže uvedba bolonjskih reform na ravni diplomskega študija, ki se dokončno izteka konec novembra 2014. Popolnoma odprto je, koliko absolventov prve stopnje se bo odločilo za nadaljevanje študija v magistrskih (masterskih) programih pedagoške in nepedagoške smeri, kar pomeni, da bo razvoj graške slovenistike močno odvisen tudi od prihodnjega števila vpisanih.

Študentke in študentje slovenščine tradicionalno prihajajo v največji meri s Koroške, nekaj jih je s Štajerske, iz Slovenije in Nemčije, včasih se jim pridruži tudi kdo preko mednarodne študentske izmenjave. Nedvomno je graška slavistika ena izmed osrednjih izobraževalnih ustanov za pripadnike slovenske manjšine, predvsem koroških Slovencev, v skromnejšem obsegu tudi za Slovence v Gradcu in na Štajerskem. Pri prevajalcih in tolmačih je delež vpisanih študentov iz Slovenije razmeroma visok, na slavistiki pa iz razumljivih razlogov dokaj nizek. Nasploh se število

2 Podatki so vzeti iz še neobjavljenega Inštitutskega poročila 2013.

slovenskih državljanov, ki se odločijo za študij v Gradcu, kljub gospodarski krizi v zadnjih letih ni bistveno spremenilo. Leta 2012/2013 jih je bilo na Univerzi Karla in Franca 171, na vseh štirih graških univerzah pa 383 (Bedenk 2014).

Najnovejši elektronski podatki sicer kažejo na rahel upad števila vpisov v slovenske študijske programe na slavistiki, skupaj s študenti translatoloških ved pa jih je tako kot že v preteklosti nekaj nad 100. Relativno nizko število slovenistov ima to prednost, da so jezikovni tečaji lahko intenzivni in individualizirani, saj omogočajo pouk, prilagojen jezikovnemu znanju študentov. Za slovenistične seminarje in predavanja iz jezikoslovja, literarne vede in kulturologije pa to seveda pomeni, da so skupine še manjše. Ponekod je slišati, da študenti pogrešajo diskurzivno izmenjavo in se počutijo že skoraj osamljeni, včasih pa ta usoda doleti tudi izvajalce predmeta. Skupinsko in komunikacijsko dinamiko med študenti slovenščine morda najbolj zaznamuje dejstvo, da jih je največ s Koroške in se pogosto že poznajo od prej, vsem pa je skupno, da si želijo slovenščino kot učni jezik, čim pridobijo dovolj jezikovnega znanja, in da se radi odločijo tudi za študijsko bivanje v Sloveniji, predvsem v Ljubljani.

Slovenistične perspektive

Situacijskoelastična[3] avstrijska visokošolska politika, nenehne reforme, strateški cilji graške univerze in smernice fakultete skrbijo za to, da je tudi graška slavistika in z njo slovenistika stalno na prepihu in soočena z nepredvidljivimi izzivi. Poseben izziv pomeni tudi bližnja upokojitev profesorja Ludvika Karničarja na slavistiki, ki ni samo utelešal graško slovenistiko, temveč tudi uzavestil pomen štajerske prestolnice za Slovence in pomen slovenske kulture za identiteto Gradca. S Karničarjevim odhodom se bo profil slovenistike spremenil, ne glede na to, kdo bo nasledil njegovo mesto izrednega profesorja kot univerzitetni asistent. Ni še popolnoma ugasnilo upanje, a malo verjetno je, da se bo izcimila možnost za nadaljevanje tezavrskega projekta. Z domnevnim koncem najprestižnejšega znanstvenega projekta avstrijske slavistike bo morala graška slovenistika razviti tudi nova raziskovalna težišča, ne samo na področju jezikoslovja, temveč nasploh.

Tako dolgoročni in obsežni projekti, kot je bil popis slovenskega ljudskega jezika na Koroškem, dandanes na univerzah niso več izvedljivi, vsaj ne brez sodelovanja širših (med)univerzitetnih in drugih znanstvenih institucij, na Dunaju pa že od leta 1911 obstaja projekt Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich, ki bo predvidoma zaključen leta 2020 z 10. zvezkom. Če naj se slovenistične raziskovalne dejavnosti ne omejujejo zgolj na individualne projekte, bo njihova prihodnost nemara v močnejšem povezovanju s fakultetnimi in z meduniverzitetnimi institucijami. Graška usmeritev v jugovzhodno Evropo, ki je bila že raziskovalno področje Josefa Matla, pred njim pa Matije Murka in Vatroslava Oblaka, ter duhovnozgodovinska in kulturološka fakultetna težišča nudijo tudi slovenistom ugodne iztočnice za interdisciplinarno sodelovanje in umestitev slovenističnih tem.

Bilateralno sodelovanje z znanstvenimi ustanovami v Sloveniji na osnovi večjih projektov je zaradi strukturnih razlik sicer zapleteno, vseeno pa bi moral biti strateški cilj graške slovenistike

3 Naj bo dovoljena raba poslovenjene oblike novoskovanke, ki jo je izustil avstrijski obrambni minister Klug in za katero dobro kaže, da bo izbrana za besedo leta 2014. http://derstandard.at/1392685682694/Klug-Situationselastisch

nadgraditev dosedanje uspešne izmenjave v obliki mobilnosti, gostovanj in simpozijev s skupnimi raziskovalnimi dejavnostmi, še posebej z Univerzo v Mariboru in njenim Oddelkom za slovenski jezik in literaturo. Aktualne slovenistične raziskave na graški slavistiki se v glavnem posvečajo Koroški, od koder prihaja tudi največ njenih študentov. Pretežno gre za absolvente slovenskih in dvojezičnih srednjih šol, ki lahko glede slovenščine izbirajo med Celovcem, Dunajem in Gradcem, le redkokdaj se kdo odloči za študij v Sloveniji. Graški slavistiki v tem pogledu manjka predvsem reden dotok študentov s Štajerske in iz samega Gradca. To pomanjkanje ne preseneča, saj se številčno šibka avtohtona slovenska manjšina »skriva« (Hermanik 2007), redke pa so tudi možnosti štajerskih dijakov, da maturirajo iz slovenščine.

Ob tem pa je nadvse razveseljivo, da na avstrijskem Štajerskem vse od vstopa Slovenije v Evropsko unijo naraščata zanimanje za učenje slovenščine in tudi zanimanje šol za slovenski pouk.[4] Prostorska razsežnost učenja slovenščine danes sega od Leobna in Brucka ob Muri na severu, preko Gradca, Lebringa, Ehrenhausna/Ernovža in Leibnitza/Lipnice do Laafelda/Potrne na vzhodu, pri čemer je največ ponudnikov in tečajnikov v Gradcu. Nosilci tečajev so društva, zavodi za izobraževanje odraslih in nekatere ljudske, srednje in višje šole na južnem Štajerskem, a tudi v Feldbachu in seveda v Gradcu. Na tamkajšnji Novi srednji šoli St. Andrä so šli že korak dlje in v šolskem letu 2011/2012 uvedli pouk slovenščine kot maternega oz. prvega jezika v obsegu treh šolskih ur na teden. Trenutno ga obiskuje 17 učencev, starih od 7 do 15 let. Lani je šola kot nadaljevanje »prvega letnika« uvedla t. i. Mehrschulenkurs, ki ga enkrat na teden obiskuje 14 gimnazijcev iz različnih graških šol. Pouk poteka izmenično za govorce slovenščine kot prvega in/ali drugega jezika ter slovenščine kot tujega jezika. Dodana vrednost ponudbe je med drugim v tem, da jo lahko študentke in študenti pedagoške smeri uporabijo za hospitacije in nastope.

Vse to so obetavni nastavki, ki upravičeno vzbujajo upanje, da bodo graški dijaki ter njihovi vrstniki v Radgoni in drugje nekoč imeli na izbiro pouk slovenščine od predšolske vzgoje do mature. Da je dovolj potenciala, ponazorijo že sami demografski podatki, saj je bilo v Gradcu leta 2013 registriranih 2.762 Slovencev bodisi s slovenskim bodisi z avstrijskim državljanstvom, po vsem Štajerskem pa 7.205 (Bedenk 2014). Večja bo ponudba za učenje slovenščine, tem večja je tudi verjetnost, da se bodo absolventi štajerskih šol v prihodnje v večjem številu kot doslej odločili za študij slovenščine ali prevajalstva na graški univerzi. Ne glede na to pa se bosta morala oba inštituta potruditi, da se na tečaje slovenščine in druga predavanja spet prijavijo tudi študirajoči, ki so vpisani v druge študije in si želijo pridobiti znanje slovenščine kot dodatno kvalifikacijo, kar je bil še pred nekaj leti dokaj pogost pojav (Karničar 2007: 257–259).

Sklep

Strukturni in kadrovski položaj na Inštitutu za slavistiko ter okvirni pogoji, ki jih nudi Univerza v Gradcu, so v danem trenutku za slovenistiko relativno ugodni, njen dosedanji znanstvenoraziskovalni profil pa se bo po odhodu Ludvika Karničarja po vsej verjetnosti bistveno spremenil. Prihodnost znanstvene slovenistike v Gradcu bo gotovo še naprej v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture v Avstriji, avstrijske slavistične in slovenistične zgodovine ter sodelovanju

4 Naslednje podatke povzemam po Alič in Vučajnk (2014).

s partnerji in kolegi v Sloveniji. Narasla pa bo nuja interdisciplinarnega povezovanja znotraj same univerze ter vključevanja v obstoječa raziskovalna omrežja, kar bi lahko odprlo dodatne perspektive za zaposlovanje znanstvenih naslednikov. Slovenistika se bo morala v prihodnje temu še posebej posvetiti ter tudi nasploh študentom nepedagoških smeri, ki jih imanentni zakoni bolonjske reforme utegnejo odvrniti od nadaljevanja študija na 2. (»masterski«) stopnji. Kar za študije, kjer predavalnice pokajo po šivih, pomeni razbremenitev in dviganje kakovosti, lahko za majhne študijske smeri pomeni umiranje na obroke. A o takšni prihodnosti, če prihodnost fenomenološko gledano sploh obstaja, raje molčimo.

Literatura

ALIČ, Tjaša, VUČAJNK, Tatjana, 2014: Slowenisch-Unterricht im Pflichtschulwesen der Steiermark. *Graz und Slowenen II/Gradec in Slovenci II*. Gradec: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz.

BEDENK, Kasilda, 2014: Graz und Slowenen heute. *Graz und Slowenen II/Gradec in Slovenci II*. Gradec: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz.

HERMANIK, Klaus-Jürgen, 2007: *Eine versteckte Minderheit. Mikrostudie über die Zweisprachigkeit in der steirischen Kleinregion Soboth*. Weitra: Bibliothek der Provinz.

KARNIČAR, Ludvik, 2007: Die Perspektiven der Slowenistik in Graz. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 53. 255–261.

KARNIČAR, Ludwig (ur.), 2012: *Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten. Bd. 7: L–mi. Herausgegeben von Ludwig Karničar (Hauptredaktion) unter Mitarbeit von Andrejka Žejn*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.

ŠUMRADA, Janez, 2002: Janez Nepomuk Primic in ustanovitev stolice za slovenski jezik na liceju v Gradcu 1811. *Slavistična revija* 50/1. 51–60.

Marija Bajzek Lukač
Filozofska fakulteta, ELTE BTK, Budimpešta
UDK 378.096(439):811.163.6–112
UDK 81'282.8=163.6=511.141

Priložnosti za slovenščino na Madžarskem

Slovenščina in madžarščina sta v stiku že več stoletij, o tem pričajo prevzete besede v obeh jezikih, še zlasti v madžarskem, ki se je po naselitvi Madžarov v Karpatskem bazenu oplemenitil s številnimi slovenskimi besedami. Prekmurski jezik je skozi stoletja doživel številne spremembe, iz narečja se je razvil v prekmurski knjižni jezik, po priključitvi Prekmurja k Sloveniji pa je porabščina ohranila svojo arhaično podobo. Po pristopu Slovenije in Madžarske v Evropsko unijo so se za slovenščino odprle nove možnosti tako v Porabju kot tudi širše. Leta 2006 je bila na Filozofski fakulteti ELTE v Budimpešti med bolonjskimi študijskimi programi na prvi in drugi stopnji akreditirana tudi slovenistika, ki ni le študijska smer, ampak znanstvena delavnica za bodoče prevajalce, slovaropisce, raziskovalce slovensko-madžarskih književnih in jezikovnih odnosov, manjšinskega šolstva in dvojezičnosti.

slovenistika, univerza ELTE, Slovenci na Madžarskem, Porabje, Prekmurje

The Slovene and Hungarian languages have been in contact for many centuries, which is attested by loanwords in both of them, especially in Hungarian, a language enriched by a number of Slovene words after the settlement of the Magyars in the Carpathian Basin. Over the centuries, Prekmurje Slovene (Prekmurian) has witnessed a number of changes and has developed from a regional dialect into a literary language. After the annexation of Prekmurje to Slovenia, Porabje Slovene (Porabian) kept its archaic form. After the admission of both Slovenia and Hungary to the European Union, new possibilities emerged for the Slovene language in Porabje and in the wider area. Among the Bologna study programmes, the Slovene BA and MA courses were both accredited in 2006 at the Faculty of Arts in Budapest. These are not only study courses, but also scholarly workshops for future translators, dictionary-writers, researchers of Slovene-Hungarian relationships, minority schooling and bilingualism in general.

Slovene Studies, Eötvös Loránd University, Slovenes in Hungary, Porabje, Prekmurje

1 Zgodovinski pregled

Slovenščina in madžarščina sta v stiku že več stoletij. Madžari, ki so se v 9. stoletju naselili v Karpatskem bazenu, so v Panoniji na območju današnjega zahodnega Podonavja našli panonske Slovence in od njih ter tudi drugih Slovanov prevzeli številne besede, predvsem kmetijsko besedje, krščansko in upravno terminologijo (Kniezsa 1974: 2000). Razvila se je slovansko-madžarska dvojezičnost, Madžari so se na začetku tudi s sosednimi neslovanskimi narodi sporazumevali predvsem v slovanskem jeziku, torej jim je bil svet zunaj naseljenega območja dostopen s pomočjo slovanskih jezikov (Zoltán 2005: 23). Dokončna meja Kraljevine Madžarske je bila na zahodu določena do konca 11. stoletja. Okolica Murske Sobote se je v madžarščini imenovala Belmura (notranja Mura); poimenovanje so kasneje uporabljali tudi za širše upravno in cerkveno območje. Ime Tótság, ki je že izražalo etnično pripadnost, je bilo prav tako madžarsko poimenovanje in sega v čas, ko je gornje Prekmurje pripadalo győrski škofiji, in v obdobje, ko je bilo območje župnij Dobre, Sv. Martina (danes Avstrija) in Veleméra (danes Madžarska) še slovensko, torej v 12. stoletje (Zelko 1982: 89). Imeni *Prekmurje* za celotno območje in *Porabje* za pokrajino ob Rabi na

Madžarskem se pojavita po Trianonski mirovni pogodbi oz. že po koncu 1. svetovne vojne (1918), ko je večji del Prekmurja postal del Slovenije oziroma Jugoslavije, na Madžarskem pa je ostalo devet slovenskih vasi. Madžari so ime *Tótság* (Slovenska krajina) v 19. stoletju spremenili v *Vendvidék* (Vendska pokrajina), torej so tako poimenovali celotno Prekmurje. Madžarsko ime *Vendvidék* se še vedno uporablja za Porabje, bolj pogosto pa je poimenovanje *Rábavidék* (Porabje).

Prvi pisni viri v prekmurskem jeziku so na voljo iz 17. stoletja; potreba po knjižnem oz. pisnem jeziku se je najprej pojavila na pravnem področju, ko je bilo treba zapisati medsebojne odnose, razmerja. Tako so nastali dokumenti *Martjanska pogodba* (1643), razni »artikuluši« (oz. členi), ki so urejali red v vinogradih, v tem času so nastale tudi številne pesmarice, v katerih so ljudje zapisovali zaklade slovenskega ljudskega slovstva. V pravnih besedilih je opazen močen vpliv madžarščine, saj je pravna terminologija skoraj popolnoma madžarska, v pesmaricah, predvsem v *Martjanski pesmarici*, pa je mogoče ob vplivu madžarščine zaslediti tudi močen vpliv kajkavščine. Leta 1715 so izdali prvo tiskano knjigo v prekmurščini, in sicer *Győrski katekizem* v prevodu Franca Temlina. K standardizaciji, kodifikaciji prekmurščine je veliko prispeval Števan Küzmič, ki je s prevodom Nove zaveze določil smer razvoja tega jezika. Kasneje so se po njem zgledovali tudi katoličani Mikloš Küzmič, Jožef Košič in drugi ter razvijali jezik, kakor je to zahteval čas. Imre Agustič je v Budimpešti ustanovil prvi prekmurski časopis *Prijatel* in s tem postavil temelje prekmurske publicistike (Ulčnik 2009), evangeličan Kardoš je uspešno prevajal znane madžarske pisatelje in pesnike v prekmurščino.

2 Slovenščina na madžarskih univerzah

Leta 1849 so v obeh centrih večnacionalne monarhije – v Budimpešti in na Dunaju – istočasno ustanovili katedri za slovanske jezike. Na Madžarskem so na začetku kljub slovanski narodnostni pestrosti predavali le splošno slovansko književnost in slovanske jezike; predavanja edinega profesorja so potekala v nemščini, madžarščini ali latinščini, od študijskega leta 1860/1861 pa izključno v madžarščini. Specializirana predavanja o hrvaški, srbski in češki književnosti ter slovaškem jeziku so bila na voljo šele od študijskega leta 1857/1858. Zakon o narodnostih iz leta 1868 je vladi naložil ustanovitev katedre za slovaški in srbski jezik ter zagotovitev izobraževanja pripadnikov narodnosti v maternem jeziku, vendar se to ni uresničilo. Kasneje je bila izbira predavanj pestrejša, a se o slovenski književnosti in jeziku še vedno ni govorilo. Šele v študijskem letu 1869/1870 je bilo objavljeno primerjalno predavanje o staro- in novoslovenskih, hrvaških in srbskih narečjih. Leta 1880 je katedro prevzel Oszkár Asbóth, ki je s svojo odprtostjo do slovanskih jezikov v študij slovanskih književnosti in jezikov vnesel precejšnjo pestrost, npr. predavanja o ruski književnosti in specializirana predavanja o slovanskih jezikih (Póth 2001). Asbóthov študent je bil Avgust Pavel, ki je študij končal leta 1909, doktoriral pa leta 1913. Znan madžarski slavist ga je spodbujal k raziskovanju jezika Slovencev na Madžarskem, Avgust Pavel pa se je kot prvi šolani jezikoslovec lotil strokovnega opisovanja narečja svoje rojstne vasi z naslovom *A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtana* (Glasoslovje Cankove, 1909). V delu *A legújabb vend irodalom nyelve* (Jezik najnovejše prekmurske književnosti, 1916) je ostro kritiziral položaj in stanje prekmurskega jezika v prvih desetletjih 20. stoletja. Sodeloval je tudi pri Asbóthovi raziskavi glasovne premene *j – dj*. Neugodne zgodovinske razmere žal niso bile v prid nadaljevanju Pavlove znanstvene poti. Po priključitvi Prekmurja Sloveniji leta 1918 je Pavel ostal na Madžarskem, njegove težnje po standardizaciji, ohranitvi in izboljšanju prekmurskega

knjižnega jezika niso bile več aktualne, zaradi zgodnje, nenadne Asbóthove smrti je izgubil tudi svojega mecena. Pavel se je uveljavil na drugih področjih, vseskozi pa je ostal povezan s slovenskim jezikom. Leta 1942 je napisal *Vend nyelvtan* (Prekmurska slovenska slovnica), ki pa je ležala v rokopisu do leta 2013, ko je izvirnik v madžarskem jeziku in prevod v slovenski jezik izdala založba Zora. Od njenega nastanka je minilo 70 let, sama slovnica pa je odraz stanja prekmurščine v času druge svetovne vojne. Bila je napisana skrbno, strokovno in korektno, ne glede na to, s kakšnim namenom je bila naročena. Danes je lahko dragocen vir za raziskovalce in ljubitelje prekmurščine.

2.1 Slovenistika v Budimpešti

V 20. stoletju so bile na univerzi v Budimpešti ustanovljene številne katedre za slovanske jezike. Učitelje za potrebe porabskih šol so v petdesetih letih izobraževali na Pedagoški fakulteti Jánosa Csereja Apáczija v Budimpešti. Po zaprtju visoke šole so se porabski učitelji na Madžarskem izpopolnjevali na Visoki šoli Dániela Berzsenyija v Sombotelu, kjer so na začetku sedemdesetih let odprli lektorat za slovenski jezik, leta 1981 pa katedro za slovenski jezik. Istega leta so na Filozofski fakulteti ELTE v Budimpešti odprli lektorat za slovenski jezik. Pot slovenščini kot študijski smeri se je na ELTE odprla v času akreditacijskega postopka bolonjskega študija, ko je takratni predstojnik Katedre za slovanske jezike in književnosti István Lukács pripravil program prvostopenjskega študija slovenščine, ki je bil skupaj z ostalimi smermi uspešno akreditiran, kasneje tudi kot program druge stopnje. Študij slovenščine na prvi stopnji je torej omogočen od leta 2006, od leta 2009 pa tudi na drugi stopnji. Na budimpeštanski slovenistiki je slovenščino na prvi stopnji doslej končalo 8, na drugi stopnji pa 5 študentov, med njimi so se trije vpisali na doktorski študij.[1] V študijskem letu 2013/2014 je na slovenistiko vpisanih 11 rednih študentov, ob tem pa je vsako leto precejšnje zanimanje študentov ELTE različnih smeri za študij slovenščine kot stranskega (drugega) predmeta ali pa kot drugega slovanskega jezika. Slovenščina je zanimiva tudi kot pedagoška smer, saj sodelovanje z ostalimi fakultetami Univerze omogoča nešteto kombinacij, ne le s področja humanistike, ampak tudi naravoslovja. Slovenistika v Budimpešti ni le študijska smer, temveč tudi znanstvena delavnica, v kateri se študenti seznanjajo s prevajanjem in tolmačenjem, prevajanjem literarnih del, z branjem in analizo starih prekmurskih besedil, s pripravo slovarjev. Naši študenti aktivno sodelujejo v različnih programih Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik: v madžarščino so prevajali slovensko leposlovje in slovenske dokumentarne filme. Na slovenistiki vsako leto sprejmemo več gostujočih profesorjev iz Slovenije, naši študenti pa v okviru programa Erasmus ali drugih oblik sodelovanja obiskujejo predavanja na Filozofski fakulteti v Ljubljani in Mariboru. Večkrat kdo vpraša, kje se bodo naši slovenisti zaposlili. Morda se zdi neverjetno, ampak naši študenti so v madžarskem prostoru iskani. Možnost zaposlitve se jim ponuja v državni upravi, na različnih mestih v obmejnih županijah, šolah za tuje jezike, pri multinacionalkah, ki iščejo diplomante, ki ob velikih jezikih obvladajo tudi manjše jezike. Na področju slovensko-madžarskih odnosov je nalog veliko. Dobrodošli so mladi literarni prevajalci, slovaropisci, raziskovalci slovensko-madžarskih jezikovnih in literarnih stikov, narečij, manjšinskega šolstva, manjšinskih medijev, jezikovnega položaja porabskih Slovencev itn.

---

1 Nekateri študenti se že aktivno vključujejo v slovenistični znanstvenoraziskovalni prostor, npr. z nastopi na konferencah in z objavami izvirnih znanstvenih člankov.

3 Nove možnosti v Porabju

Sosedski odnosi med Madžarsko in Slovenijo so oživeli v šestdesetih letih, tudi v Porabje so šele takrat prispele prve kulturne skupine, prve novinarske ekipe. Raziskovalci slovenskega jezika, novinarji, poslovneži, radovedneži, ki so se v šestdesetih in sedemdesetih letih podali v Porabje ter notranjost Madžarske, se spominjajo strogo varovanega mejnega območja in prijaznih, a vendarle zadržanih domačinov. V sodelovanju madžarske založbe Evropa in slovenske Pomurske založbe so izšla številna leposlovna dela v madžarskem in slovenskem prevodu, v desetletjih so nastala tudi številna druga slovenistična dela (Mihelič 1990; Lukács 1991; Várkonyi 2012). Med mejnimi območji se je razvilo tudi plodno gospodarsko sodelovanje. Mladim Porabcem je bil omogočen študij na ljubljanski univerzi, prvi diplomanti so se domov v Porabje vrnili na koncu sedemdesetih let. Območje ob slovensko-avstrijsko-madžarski tromeji, ki je bilo do šestdesetih let dvajsetega stoletja močno izolirano zaradi svojih tradicij, gospodarske nerazvitosti, potisnjenosti v objem neprehodnih meja, se je v sedemdesetih letih vendarle začelo odpirati. Ljudje so se zaposlovali v Monoštru, odhajali so na sezonsko delo na oddaljena madžarska državna posestva. Z odpiranjem meja so se v tem prostoru pojavili tudi dejavniki, ki so načeli v glavnem enojezično slovensko skupnost, madžarščina je vedno bolj prodirala v življenje družin in splošno vaško okolje. Cerkveni obredi so se opravljali v narečju, upravne zadeve so se urejale v madžarščini z madžarskimi obrazci, vendar je splošna komunikacija z uradniki še potekala v slovenščini. Šola je bila pretežno madžarska, knjižno slovenščino so poučevali le nekaj ur tedensko, popolnoma madžarsko pa je bilo zunanje okolje, kamor so naši ljudje odhajali na delo in kjer so se soočali s težavami zaradi svojega pomanjkljivega znanja madžarščine. Tako se je začelo. Naslednji korak pa je bil, da so se starši začeli zavestno pogovarjati s svojimi otroki madžarsko, da bi jih obvarovali težav, ki so jih doživljali sami (Bajzek 2003). Leta 1984 je v sodelovanju Inštituta za narodnosti v Sloveniji in Državne knjižnice Gorki v Budimpešti potekala sociološka raziskava Slovencev na Gornjem Seniku in Madžarov v Dobrovniku. Družboslovne, zgodovinske, kulturološke in jezikovne študije so predstavile položaj teh dveh manjšin. Na podlagi takratnih študij, zlasti tistih o jeziku, smo menili, da slabše ne more biti več. Strokovnjaki so pri šolskih otrocih na Gornjem Seniku ugotovili zelo nizko kompetenco znanja slovenskega in madžarskega knjižnega jezika, počasen premik iz enojezičnosti v dvojezičnost, nadalje tudi to, da materinščino ohranjajo cerkev in babice (Győri-Nagy 1987: 547).

Leta 1992 sta Slovenija in Madžarska podpisali Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, istega leta je bila sprejeta Evropska listina regionalnih ali manjšinskih jezikov Sveta Evrope. Njena določila veljajo od leta 2001 in pomenijo del standarda manjšinskega varstva, leta 1993 pa je bil na Madžarskem sprejet zakon o pravicah narodnih in etničnih manjšin. Zagotovljeno je bilo torej pravno ozadje za zagotavljanje pravic slovenske manjšine na Madžarskem. Po tranziciji, še zlasti po članstvu Slovenije in Madžarske v EU, ko sta uradna jezika EU postali tudi slovenščina in madžarščina, se je povečal prestiž majhnih jezikov, jeziki narodnosti pa so postali pomembno politično in družbeno vprašanje v Evropi. Evropska unija s 24 uradnimi jeziki spodbuja večjezičnost, kar je velika prednost za tako majhno narodnostno skupnost, kot je slovenska v Porabju na Madžarskem. Odprtje meja je približalo tudi rojake na obeh straneh meja, povečala se

je vrednost narečja, saj so Porabci na drugi strani meje našli govorce istega narečja, ki se je v času ločitve oplajal s slovenskim knjižnim jezikom, porabsko narečje pa je ohranilo arhaično podobo, zdavnaj prevzete nemške besede, nove besede pa je prevzemalo iz madžarščine. Iz narodnostnega, manjšinskega zornega kota lahko rečemo, da so bili dani idealni pogoji za ustavitev asimilacije, za preporod slovenske manjšine na Madžarskem. Z vsestransko pomočjo Slovenije in Madžarske, delovanjem slovenskih organizacij, pestrim kulturnim dogajanjem se je marsikaj spremenilo na bolje. Kljub temu da je danes motivacija za učenje slovenščine bistveno večja kot kdajkoli prej, prav učenje in znanje jezika povzroča največ težav. Zakaj je tako? Prvotni vzrok bi bilo mogoče iskati v narečju, ki se bistveno razlikuje od drugih slovenskih narečij in zaradi svoje dolgoletne izoliranosti tudi danes težko sprejema besede iz knjižne slovenščine. Prva napaka je bila storjena takrat, ko so po drugi svetovni vojni v porabske šole brez vsakršnega prehoda uvedli pouk knjižnega jezika in s tem sprožili odpor pri starših, ki knjižne slovenščine niso razumeli in svojim otrokom niso mogli pomagati pri učenju jezika. Rezultat te nepremišljene odločitve, ki so jo podpirale tako slovenske kot tudi madžarske šolske oblasti, je, da današnja mladina ob redkih izjemah narečja ne govori več, kvečjemu ga razume (Bajzek 2003; Tivadar 2012). V šoli naučeno knjižno slovenščino doma v družinskem krogu uporabljajo le redki, koristi pa jim, če dobijo službo, kjer znanje slovenščine pomeni prednost. V madžarski ustavi in zakonu o manjšinah je taksativno naštetih 13 manjšin. Raziskovalci pri dobršnem delu manjšin na Madžarskem ugotavljajo precejšnjo stopnjo menjave jezika (Bartha 2009: 143), kar se ne dogaja le številčno šibkim manjšinam. Podoben princip učenja knjižnega (standardnega) jezika je veljal za Slovake, Hrvate in tudi druge na Madžarskem. Vse manjšine na Madžarskem opažajo intenzivno menjavo jezikovnega koda. Druga nepopravljiva krivica se je zgodila, ko so verniki v Porabju po smrti dolgoletnega slovenskega duhovnika Jánoša Küharja leta 1987 pristali, da njihove župnije prevzame madžarski duhovnik. Od takrat je minilo veliko let in ponižno so sprejeli tudi premestitev dvojezičnega duhovnika, svojega rojaka Ferenca Merklija leta 2010. Danes v teh vaseh ni slovenskega duhovnika, ki bi v cerkvi in pri verouku uporabljal porabsko narečje, in ni več babic, ki bi se s svojimi vnuki dosledno pogovarjale le v slovenskem narečju. Dober poznavalec narodnostnega okolja, madžarski jezikoslovec (!) Sándor Győri-Nagy, je v že omenjeni študiji leta 1987, v času socializma, zapisal:

> Za verujočega človeka duhovnikova beseda ni pomembna le zato, ker mu posreduje božjo besedo. Ta beseda je s svojo transcendentalnostjo sorodna z abstraktnimi, »predpojmovnimi« duhovnimi vsebinami verujočega, ki jih je tudi oseba z razvitim jezikovnim čutom le redko zmožna pretvoriti v ustrezne pojmovne oblike […]. Za narodnosti, ki jim je ogrožen jezik, duhovnikova beseda v najbolj ponotranjeni varianti materinščine povezuje prav te podzavestne vsebine in ta varianta materinščine dobi poseben pomen prav z besedo v materinščini. Na Gornjem Seniku to dvojno funkcijo v popolni meri opravlja žlahtno narečje, ki se sliši v cerkvi. Ta jezik je v individualnem jezikovnem razvoju otrok, ki jih družine socializirajo tudi v maternem jeziku, primeren, da na lokalni ravni, na najvišji stopnji opravlja vlogo ontogenetične jezikovne variante. Te vloge materinščine nam ni treba posebej razlagati, saj tisti, ki v svojem individualnem jezikovnem razvoju doseže, da razume to visoko funkcionalno varianto jezika, bo njegovemu jezikovnemu razvoju bliže tudi slovenski standardni jezik […] Narodnostne skupine, ki božje besede svoje veroizpovedi ne slišijo iz ust duhovnika, ki govori njihov materin jezik, zgubijo prav to gonilno moč jezika. (Győri-Nagy 1987: 551)

Kaj je mogoče storiti danes, ko ni slovenskega duhovnika, ko mladi ne govorijo več narečja? Porabski Slovenci bi morali nujno začrtati svojo jezikovno politiko, izvajati jezikovno načrtovanje. V to delo bi morali čim prej vključiti raziskovalce, jezikoslovce, poznavalce manjšinskega šolstva, saj je potekel čas eksperimentiranja, sanjanja o dvojezičnem šolstvu brez dvojezičnih učiteljev, primernih učbenikov in temeljev znanja slovenskega jezika. Ukrepati bo treba zelo hitro. Mogoče je zdaj več možnosti za spremembe kot kdajkoli prej, zdaj, ko je upravljanje porabskih šol prevzela Državna slovenska samouprava. Vprašanje je samo, če je dovolj volje, idej, znanja, da se ukrene nekaj novega, učinkovitega. Ni več časa za sprenevedanje, razmišljanje o maternem jeziku babic, treba bo priznati, da svojega jezikovnega koda niso zamenjali današnji osnovnošolci, ampak tudi njihovi starši že pred desetletjem. Če je tako, potem dvojezično šolstvo ni upravičeno, potem je treba jezik poučevati kot tuji jezik, zanj pa obstajajo učinkovite sodobne metode, učna snov in pripomočki. Porabskim otrokom je treba zagotoviti priložnost, da se v osmih letih naučijo toliko slovenščine, kot se njihovi vrstniki naučijo drugih tujih jezikov. Ponuja se tudi možnost hkratnega poučevanja knjižnega in neknjižnega (narečnega) jezika (Tivadar 2009: 50), kar pa bo od vseh udeležencev šolstva v Porabju zahtevalo veliko mero zavzetosti, strokovnega znanja, pred uvedbo take oblike pouka pa bi bila vsekakor zaželena raziskava in študija o izvedljivosti projekta. Poskrbeti bo treba tudi za gospodarski razvoj Porabja, saj mladi še vedno zapuščajo svoj rojstni kraj. Danes, ko že dolgo ni več železne zavese, preti nevarnost, da bo pretirana naravna zaščita pokrajine ovira za gospodarski napredek, razvoj infrastrukture. Če razvoja ne bo, bo konec tudi s slovenstvom, saj danes največja težava ni asimilacija, ampak odseljevanje in iz leta v leto manjša rodnost v porabskih vaseh.

Literatura

BAJZEK LUKAČ, Marija, 2003: Preteklost in prihodnost slovenščine in slovenistike na Madžarskem. Marko Jesenšek (ur.): *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo.* Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 237–243.

BARTHA, Csilla, 2009: Út a többnyelvűség felé? – Nyelvideológiák, attitűdök és nyelvcsere: a kétnyelvűséggel kapcsolatos elképzelések szerepe a kisebbségi nyelvek megőrzésében. Anna Borbély, Ildikó Kremmer Vančoné, Helga Hattyár (ur.): *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 141–157.

GYŐRI-NAGY, Sándor, 1987: Kétnyelvűség-dinamika Felsőszölnökön. Lajos Arday, Rudolf Joó, Gábor G. Tarján (ur.): *Magyarok és szlovénok*. Budapest: Állami Gorkij Könyvtár. 543–570.

KNIEZSA, István, 1974: *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

KNIEZSA, István, 2000: *Magyarország népei a XI. században*. Budapest: Lucidus Kiadó.

LUKÁCS, István, 1991: Recepcija madžarske književnosti v Sloveniji v 20. stoletju. *Slavistična revija* I/1991. 71–83.

MIHELIČ, Marjanca, 1990: K madžarski slovenistiki od Avgusta Pavla dalje. *Slavistična revija* 1/1990. 69–76.

PÓTH, István, 2001: Katedra za slavistiku i katedra za kroatistiku na budimpeštanskom sveučilištu prije Drugog svjetskog rata. Stjepan Lukač (ur.): *Hrvati u Budimu i Pešti*. Budapest: Hrvatska samouprava Budimpešte. 91–96.

TIVADAR, Hotimir, 2009: Pomen glasoslovja in pravorečja pri učenju slovenščine (s poudarkom na porabskem primeru). Irena Novak Popov (ur.): *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi. Slovenski slavistični kongres, Monošter, 1.–3. oktober 2009*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 41–51.

TIVADAR, Hotimir, 2012: Slovanskost, slovenskost med Muro in Rabo v 3. tisočletju s pogledom v preteklost. Petra Stankovska, Maria Wtorkowska, Jozef Pallay (ur.): *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Knjižna zbirka Slavica Slovenica). 135–142.

ULČNIK, Natalija, 2009: *Začetki prekmurskega časopisja*. Maribor: Zora 67.

VÁRKONYI, Alma, 2012: Pregled dosežkov madžarske slovenistike po letu 1990. *Slavia Centralis* 1/2. 31–43.

ZELKO, Ivan, 1982: *Prekmurje do leta 1500*. Murska Sobota: Pomurska založba.

ZOLTÁN, András, 2005: *Szavak, szólások, szövegek*. Budapest: Lucidus Kiadó.

Ivana Latković
Filozofska fakulteta, Zagreb
UDK 378.096(497.5Zagreb):811.163.6'243

Kako premostiti vrzel med znanostjo in trgom ali o dodani vrednosti študija (zagrebške) slovenistike

Glede na sodobne tendence iz širšega družbenega konteksta (od diktata dobičkonosnosti do bolonjske reforme) so v prispevku prikazani nekateri vidiki današnje situacije v slavistiki s posebnim poudarkom na študiju slovenistike. Poleg tega si prispevek prizadeva analizirati koncepte in modele univerzitetne slavistike kot tudi možne načine njenega nadaljnjega delovanja.

slavistika, slovenistika, družbeno-politične spremembe, modeli študiranja, interkulturni študiji

With regard to the current tendencies in the wider social context (from the dictates of profitability to the Bologna reforms), the paper presents some aspects of the current situation in Slavic Studies with a special emphasis on Slovene Studies. In addition, the paper attempts to examine the concepts and models of university Slavic Studies, as well as possible future activity.

Slavic Studies, Slovene Studies, socio-political changes, study models, intercultural studies

1

Težavnost današnjega položaja znanosti, posebej njene humanistične veje, je že precej znana, o njej se piše in na široko razglablja, iščejo se vzroki in seštevajo posledice. Če bi bile te pozitivne, prav gotovo ne bi bilo toliko (upravičenega) vika in krika – še posebej ne v akademskem krogu, ki neredko na različne načine zahteva razumevanje značaja svojega poslanstva in misije. Skoraj vsakodnevno se soočamo z raznimi obračuni univerzitetnega okolja in druge, njemu nasproti postavljene strani, ki prav protejsko vedno znova spreminja svojo obliko in formo, a ima, začuda, vedno iste cilje. Njihov skupni imenovalec bi lahko našli v vedno novih poskusih (re)definiranja velikih in za vsako družbo pomembnih vprašanj, kot so tista o naravi znanja samega ali o temeljni ideji, smislu in cilju izobraževanja, pa tudi v današnjem času neizbežnih vprašanj, povezanih z odnosom med univerzo ter raznovrstnimi političnimi in gospodarskimi imperativi, ki nam jih vztrajno vsiljuje sodobna družba.

Iz popolnoma specifične, pa vendar v ničemer posebne perspektive humanistike na študijih širom Hrvaške bi lahko izpostavili vsaj dve, tri takšne situacije, ki bi na dober način pokazale glavne simptome in/ali vzroke za krizo humanističnih strok. Ena izmed njih je vsekakor *Izjava o položaju humanističnih znanosti*,[1] ki jo je 29. novembra 2012 Filozofska fakulteta naslovila na predsednika Republike Hrvaške, na predsednika hrvaške vlade in predsednika hrvaškega sabora. V njej so v skrajšani obliki navedeni vzroki in razlogi za dramatično stanje, v katerem so se danes znašle humanistične znanosti. Tudi popolnoma površen vpogled kaže, da je posredi sistemsko degradiranje humanistične stroke, njene tradicionalne vloge, ki bi jo lahko tukaj natančneje, čeprav malenkost

1 Dostopno na: www.universitas.hr/wp-content/uploads/2012/11/Izjava-o-polozaju-humanistickih-znanosti.pdf.

idealistično, opisali preko sposobnosti, ki bi jih v humani demokraciji morali posedovati državljani (in so tesno povezane prav s področjem delovanja humanistike) in jih navaja M. Nussbaum (2012: 23) v svoji knjigi *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*: sposobnost kritičnega mišljenja, sposobnost preseči lokalno privrženost in k svetovnim problemom pristopiti kot »državljan sveta« ter sposobnost sočutno pomisliti na nesreče drugih ljudi. Omenjena izjava navaja številne težave: način, na katerega ministrstvo preko univerze zbira in evalvira podatke o znanstveni, pedagoški in strokovni dejavnosti, očitna diskriminiranost humanističnih znanosti pri merilih za bodoče programske pogodbe (npr. število patentov, inovacij in pogodb z zasebnim sektorjem!), zatem zatiranje znanstvenega založništva, ki se kaže v bistvenem zmanjšanju sredstev, ter očiten kadrovski inženiring v Področnem svetu za humanistične znanosti. Če sodimo po teh težavah, je očitno, da tisti, ki so sprožili krizo humanistike, niso imeli niti najosnovnejše izobrazbe na tem področju. Ta skrajna nepoučenost ne izvira toliko iz klasičnega neznanja kot iz nekih občih načel današnjega tržnega kapitalizma oziroma iz dejstva, da se v današnjem času dobičkonosnost posameznih strok vsiljuje kot temeljno načelo njihovega vrednotenja in glavno merilo ohranitve ali z Leissmannovimi besedami (2008: 41):

> Prej bi bilo mogoče govoriti o času, v katerem se končno dogaja, da je znanje podložno parametrom kapitalistične ekonomije, ki bo kljub znanju prijateljsko delovala samo tam, kjer je znanje lahko neposredno uporabno ali kjer vsaj ni moteče glede na nevtralnost stroškov. Tudi samo znanje se v takšnih pogojih »meče iz stroja«. Znanje družbe kljub tako pogosti rabi pojma izobraževanja skoraj nima več zveze s tistim, kar so v preteklosti imenovali izobraževanje.[2]

V hrvaškem kontekstu, pa tudi širše, so se proti takim načelom merljivosti in vrednotenja znanja in izobraževanja ter tudi proti tistemu, s čimer so ta načela neposredno povezana, uspešno artikulirano uprli prav študenti zagrebške Filozofske fakultete spomladi leta 2009. S študentskim protestom so namreč 35 dni preko blokade celotnega pedagoškega procesa zahtevali realizacijo pravice do brezplačnega izobraževanja na vseh izobraževalnih ravneh (seveda je jasno, da je bilo »brezplačno izobraževanje« samo protestna parola, saj gre pravzaprav za javno izobraževanje, financirano s strani države, in v tem smislu to ni ravno povsem brezplačno). S tem je združenje študentov pod okriljem Neodvisne študentske iniciative za pravico do brezplačnega izobraževanja postalo del širše družbene mreže študentov oziroma sodelavec neodvisne platforme Mednarodno študentsko gibanje. Cilj tega gibanja je spodbuditi javno razpravo o funkciji, ki jo ima javni izobraževalni sistem za družbo v celoti ter poudarja nujnost svobodnega javnega izobraževanja v katerikoli demokratični družbi in si v skladu s tem prizadeva promovirati zavest o globalni perspektivi komercializacije izobraževanja (prim. Čulig idr. 2013). Prav to je eden izmed najpomembnejših rezultatov oziroma doseženih ciljev študentskega protesta v kontekstu družbe, v katerem se je protest zgodil.

Iz glavnega slogana tega protesta – Znanje ni blago – je možno razbrati skoraj vse splošne značilnosti časa, v katerem živimo, ki imajo neposreden vpliv na stroko, s katero se ukvarjamo. Temu je treba dodati še eno nesrečno okoliščino, ki je veliko prispevala k vse težjem položaju

2 Po hrvaškem prevodu Liessmann, Konrad Paul, 2008.

v humanističnih disciplinah; gre seveda za uvajanje bolonjskega procesa na hrvaške univerze. Da ne bomo preveč tavali po brezpotjih neuspehov, ki jih je povzročila *bolonja*, navajam sistematičen pregled, ki ga je pripravil Ozren Žunec, redni profesor na Oddelku za sociologijo zagrebške Filozofske fakultete: 1) osredotočenost univerzitetne dejavnosti na pouk brez povezovanja z znanstvenim delom, 2) prestrukturiranje sistema študija z delitvijo na dodiplomski in podiplomski študij, s čimer je bil uveden anglosaški model, ki ni utemeljen v drugih delih izobraževalnega sistema, 3) krajšanje vseh pedagoških celot na en semester, postopna odstranitev »humanističnih« vsebin splošnega izobraževanja ter doseganje »hitre« tečajniške strukture, ki onemogoča kritično razmišljanje, temveč služi doseganju določenih »kompetenc«, ki naj bi bile ultimativno iskane na trgu dela, 4) orientacija univerze na pretočnost in merljivost pedagoške proizvodnje ob invaziji menedžerskih metod upravljanja, 5) neprestano vztrajanje na konkurenčnosti in izpostavljenosti trgu kot edinemu mestu vrednotenja institucij in posameznikov, s tem povezana komercializacija visokega šolstva in komodifikacija znanja ter prilagojenost univerzitetne dejavnosti trgu izobraževanja in dela, kar je v kombinaciji z divjim kapitalizmom v tem prostoru privedlo tudi do niza primerov korupcije in »univerzitetnega inženiringa« za hitro bogatenje, to pa je načelo družbeni ugled poklica (Žunec 2011: 68–69).

2

Če predvidevamo, da v vseh do zdaj navedenih značilnostih, okoliščinah, v katerih se je znašla sodobna humanistika, ležijo glavni simptomi časa, v katerem živimo, pa tudi temeljni dejavniki delovanja sodobne stroke, nam preostane le, da se podrobneje spoznamo z vprašanjem, kako se je v tej celotni situaciji znašla slavistika, ki je v svoji tradiciji preživela burne spremembe in številne reforme, potem pa seveda še z vprašanjem, kakšen je položaj slovenistike na tujih univerzah.

Poleg vseh oteževalnih okoliščin, ki jih je bolonjski proces prinesel (ne samo) humanistiki, pa tudi poleg neizbežne vseprisotne tržne logike, s katero se je *bolonja* v začuda številnih aspektih pobratila, se slavistični študiji danes ubadajo še z enim kompleksom vprašanj in problemov, znotraj katerega morajo zahtevati skoraj elementarno pravico do svoje lastne stroke. Gre za specifičnost položaja, v katerem se je znašla slavistika po padcu berlinskega zidu oziroma po koncu hladne vojne, a glede na to, da je posredi skoraj izključno pogled od zunaj oziroma tolmačenje in videnje slavistike iz neslovanske perspektive (razen kadar gre za slovansko pritrjevanje imperialnemu pogledu), je upravičeno pogledati to problematiko prav s tega zornega kota. V tem smislu je zanimiv članek ameriške slavistke C. Emerson *Slavic studies in a Post-communist, Post 9/11 World*, v katerem razlaga današnji položaj v stroki in skorajda ironično ugotovi, da je bila hladna vojna, izključno v profesionalnem smislu, dobra za stroko, saj (če nič drugega) je sovražnike veliko lažje opisati kot prijatelje. Z drugimi besedami ali kot trdi Emersonova, pri tem pa ni osamljena, se je naša stroka hranila s krizami, in to z vsemi prednostmi sponzoriranih strahov in fobij (Emerson 2002: 449–451). V času padca železne zavese je ta mistični Drugi prenehal biti eksotičen in zanimiv ter, še več, kot da je ukvarjanje z njim izgubilo svoj namen. Iz nam bližje, a prav tako tuje perspektive temu v svojih zapisih sledi tudi profesor zgodovine jugovzhodne Evrope z Univerze v Gradcu, Karl Kaser, ki se v kontekstu balkanskih študij cinično sprašuje, kako je mogoče spodbuditi interes za »normalizirani« Balkan ob konkurenčnih in zanimivih regijah, kot so na primer

Kanada, Irska ali Avstralija, in to predvsem zaradi njegove postopne evropske integracije in dejstva, da pri tem izgublja status problematičnosti, s tem pa na žalost izginja tudi atraktivnost ukvarjanja z njim. Tako kot Emersonova tudi Kaser vzroke za to vidi predvsem v sodobnem političnem položaju, Kaser pa na veliko poudarja tudi kriterij tržnosti posameznih strok, po katerem slavistična neredko kotira slabo. V povezavi s tem lahko sodelovanje z ekonomskimi interesi, industrijo in raznovrstnimi globalnimi igralci prepoznamo tudi v nizu finančnih spodbud (od štipendij do znanstvenih projektov), ki bistveno vplivajo na položaj stroke, njen ugled in interes. Za naš kontekst (slovenski in hrvaški) je zanimivo, da Kaser prav v tem prepoznava vlogo avstrijskih univerz kot svojevrstnih vratarjev ob vstopu v ta del Evrope.

Če so to vendarle samo zunanji pogledi na slavistično stroko, je pomembno, da položaj spoznamo tudi od znotraj oziroma pogledamo, kateri so najpogostejši načini organizacije študija slovanskih jezikov, književnosti in kultur tako v neslovanskih kot v slovanskih državah, saj bodo na ta način postale opazne tudi glavne prednosti in slabosti stroke v celoti. Zanimive so navedbe Zvonka Kovača; njegova dela o statusu in perspektivah slavističnih študijev ter tudi stroke na splošno predstavljajo redek, a nadvse dragocen prispevek k premišljevanju o žgočih vprašanjih za vse, ki nas ta vprašanja eksistencialno zadevajo. Po njegovih navedbah se namreč danes prepletata dve znanstveno-pedagoški praksi: *intenzivna*, integralnoslavistična praksa, prisotna na zahodnih univerzah, ki v eno disciplino – slovansko filologijo – vključuje področje vseh slovanskih jezikov in književnosti, ter *ekstenzivna* praksa, prisotna predvsem v matičnih državah (kjer je posamezna slovanska filologija domača), ki svoj interes koncentrira strogo po nacionalnem kriteriju; zato ne moremo več govoriti o slovanski filologiji kot edinstveni disciplini, temveč o slovanskih filologijah, znotraj katerih se specializirajo strokovnjaki za posamezne jezike in književnosti. Tema dvema tipoma se lahko pridruži še tretji tip, ki se vse bolj pojavlja tako v slovanskih kot tudi neslovanskih državah v položajih, ko so posamezne slovanske književnosti, ne glede na to, koliko so si blizu in koliko so medsebojno povezane, za strokovnjaka tako druge kot tuje. V takšnih primerih metodologija nacionalne književnosti preneha veljati, obenem pa niti model tuje integralne slavistike ni povsem funkcionalen (Kovač 2011: 417, 419).

3

Da bi upravičili drugi del naslova tega prispevka in tudi zato, ker je to osebno prepričanje avtorice teh vrstic, se bomo dotaknili drugega in tretjega tipa znanstveno-pedagoške prakse iz Kovačeve tipologije, natančneje študija slovenistike/slavistike na zagrebški Filozofski fakulteti.

Študij slovenskega jezika in književnosti ima na zagrebški Filozofski fakulteti bogato in dolgo tradicijo.[3] Od vedno je bil del širšega večjezikovnega in večknjiževnega slavističnega študija, v času nekdanje jugoslavistike se je slovenska književnost predavala skoraj kot domača književnost, jezik pa kot enoletni lektorat. Po ločitvi kroatistike kot študija se je slovenistika najprej razvijala znotraj Oddelka za slovanske jezike in književnosti, potem in vse do danes pa na Katedri za slovenski jezik in književnost v sklopu Oddelka za južnoslovanske jezike in književnosti. Študij slovenskega jezika

3 Prvo predavanje o slovenski književnosti, natančneje o Prešernovi poeziji, je leta 1880 pripravil Fran Celestin; leta 1911 se je pojavila pobuda za študij slovenskega jezika in književnosti, leta 1914 pa je bil na mesto docenta izbran Fran Ilešič (prim. Kovač 2007).

in književnosti poteka skupaj s še enim južnoslovanskim jezikom in književnostjo (bolgarščino, makedonščino, srbščino) ter v okviru dvopredmetnega študija – študij južnoslovanskih jezikov in književnosti se kombinira še z enim študijskim programom na Filozofski fakulteti. Na žalost se vse redkeje študij južne slavistike pojavlja v, lahko bi rekli, najbolj naravni kombinaciji, to je s študijem hrvaškega jezika in književnosti. Ne moremo zanikati, da je eden izmed razlogov skrb za narodov blagor, saj neredko v takšnih povezavah in povezovanjih najdevajo primitivno politične manifestacije »jugonostalgičnosti«, na ta način pa se lahko zanemarja njuna naravna povezanost in bližina. Mogoče to niti ni hrvaška posebnost, saj se tudi druge nacionalne slovanske filologije goreče borijo za svoj obstoj, a povsem gotovo je to dejavnik, ki v veliki meri ruši slovansko vzajemnost, posledično pa tudi ugled same stroke. V kontekstu uvodnih razmišljanj: ali s tem sami sebi ne režemo veje, na kateri sedimo?

Če so sosednje kulture neupravičeno izginile iz fokusa interesa pretirano skrbne domicilne filologije in hkrati, s hrvaške perspektive, slovensko ali srbsko književnost naredile za *tujo* književnost, potem nam ne preostane nič drugega, kot da s pogledom na tradicijo na novo osmislimo njihov status in položaj. To potrjujejo tudi podobne ugotovitve v matični skupnosti: »Slovenistika je kot veda vsaj malo v stiski. Po eni strani jo mučijo skrhana rodbinska razmerja v slavistiki, po drugi strani pa tudi znotrajdružinski bratsko-sestrski odnosi niso ravno rožnati« (Stabej 2005: 65). Na srečo je rešitev na vidiku, in to prav tam, kjer je prišlo do »kratkega stika« med navedenimi filologijami – v njihovi sorodnosti in bližini. Prav v tem leži neomejen interkulturni potencial preučevanja južnoslovanskih jezikov in književnosti. Na Hrvaškem lahko neredko prisotno prepričanje, da se slovenski jezik zna in razume ter da za prebiranje slovenske književnosti ni potreben študij, zelo dobro izkoristimo kot prednost v primerjalnem pristopu k južnoslovanskim jezikom in književnostim oziroma preko novega osmišljanja slovenistike/slavistike v smeri interkulturnega študija (prim. Kovač 2011: 403–414). S pomočjo takšnega koncepta in metodološke organizacije bi sosednje kulture lahko pridobile svojevrstno dodano vrednost, da ne rečem »profitne marže«, še posebej ker študij slovenistike v Zagrebu nikoli ne more biti identičen s tistim v Ljubljani ali Mariboru; lahko bi rekli, da tudi ne sme biti, saj bi mu v tem primeru odvzeli pomembno dimenzijo interkulturnega vpogleda in neizbežnega vključevanja spoznanj iz druge, sosednje kulture, s tem pa tudi možnost dialogiziranja v razumevanju in razumevanja v dialogiziranju. Prav iz teh razlogov bi morala reafirmacija primerjalnih prebiranj bližnjih kultur v novi metodološki preobleki, njihovo pozicioniranje v širše evropske in svetovne okvire na vseh ravneh ter tudi potenciranje zavesti o njihovih posebnostih enkrat za vselej zaloputniti vrata pred vztrajnimi idejami devetnajstega stoletja in pred različnimi nacionalnofiloloških balzamiranji, saj so ta prepogosto prepoznana kot goli anahronizem, s tem pa tudi kot nepotreben višek.

4

Ni dvoma, da se je slavistika v zadnjem desetletju znašla v nezavidljivem položaju ali, brez evfemizma, v krizi. Razlogi za to so v mnogočem zapleteni in izhajajo iz različnih interesov in moči ter na koncu, na žalost, njihovo nereševanje neredko rezultira v zapiranju številnih slavističnih središč v Evropi in širše. Četudi gre za neusmiljeno tržno logiko in/ali za neposrečene *bolonjske rešitve*, ki so vidno načele meritum strokovnega ukvarjanja s slavistiko, pa vseeno ne moremo zanikati, da je zaskrbljenost nad lastno stroko danes v veliki meri upravičena. Zaključila bom kljub

vsemu optimistično; v duhu že ustaljene prakse študiranja na zagrebški slovenistiki in v kontekstu (ponovnega) osmišljanja sodobnega koncepta študija slavistike, ki kot primer v malem lahko pripomore tudi k razumevanju tako želenih integracijskih teženj sodobne Evrope, se kot plodna kaže afirmacija podobnosti in razlik, dotikanja in vplivov sosednjih in sorodnih kultur, v skladu s tem pa tudi aktualiziranje (regionalne) komparativistike, in to v sodobni preobleki interkulturne hermenevtike, razumevanja in dialoga. Tolmačenja interkulturnih razmer južnoslovanskega prostora so skorajda nujnost in minimum pri ohranitvi stroke v širših okvirih, tako kot dejstvo, da je treba vložiti več moči in pripravljenosti, da bi se stroka posodobila in odgovorila na potrebe današnjosti. Potencial za to prav gotovo ima.

Literatura

ČULIG, Benjamin idr., 2013: *Znanje (ni)je roba*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.

EMERSON, Caryl, 2002: Slavic Studies in a Post-Communist, Post 9/11 World: For and against Our Remaining in the Hardcore Humanities. *The Slavic and East European Journal* 46/3. 449–463.

KASER, Karl, 2009: *Balkan Studies today at the University of Graz (and elsewhere)*. www.kakanien.ac.at/beitr/balkans/KKaser1.pdf

KOVAČ, Zvonko, 2007: Zagrebačka slovenistika. *Nova Croatica* I/1. 141–158.

KOVAČ, Zvonko, 2011: *Međuknjiževne rasprave: poredbena i/ili interkulturna povijest književnosti* (poglavje Interkulturalni studiji). Beograd: Službeni glasnik.

LIESSMANN, Konrad Paul, 2008: *Teorija neobrazovanosti. Zablude društva znanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

NUSSBAUM, Martha C., 2012: *Ne profitu: zašto demokracija treba humanistiku*. Zagreb: AGM.

STABEJ, Marko, 2005: Omejena brezmejnost slovenistike. Miran Hladnik (ur.): *Vloga meje. Slovenski slavistični kongres, Lendava, 2005*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 65–66.

ŽUNEC, Ozren, 2011: Sveučilište i cjelina događanja. Damir Barbarić (ur.): *Čemu obrazovanje: razmatranja o budućnosti sveučilišta*. Zagreb: Matica hrvatska. 67–84.

Maja Đukanović
Filološka fakulteta, Beograd
UDK 378(497.11):811.163.6'243

Slovenščina v Srbiji: preteklost, sedanjost in prihodnost

Pouk slovenščine v Srbiji ima dolgo tradicijo, ki sega na sam začetek 20. stoletja, ko je bil v študijskem letu 1907/1908 za potrebe knjižnih prevajalcev organiziran prvi tečaj slovenščine na tedanji Visoki šoli v Beogradu. Slovenščina in srbščina sta se razvijali v skupni državi od 1918 do 1991 in v tem obdobju so bili postavljeni temelji nadaljnjih znanstvenih raziskav ter poglobljenega univerzitetnega študija slovenščine na Univerzi v Beogradu. Po uvajanju štiriletnega vzporednega študija slovenščine na univerzitetni ravni in uvajanju pouka slovenščine za pripadnike slovenske manjšine je naslednji zastavljeni cilj uvajanje pouka slovenskega jezika in elementov kulture na osnovnošolsko in srednješolsko raven v Srbiji.

slovenščina kot drugi/tuji jezik, status slovenščine v Srbiji

Slovene language teaching in Serbia has a long tradition which goes back to the very beginning of the 20th century, when the first Slovene course was organised specially for literary translators at the then Higher School in Belgrade in 1907/1908. From 1918 to 1991, both Slovene and Serbian developed simultaneously in the shared state, and this is the period when the foundations for future scientific research and an in-depth Slovene study programme were laid at the University of Belgrade. Following the introduction of a parallel four-year Slovene study programme at university level, and the introduction of Slovene language courses for members of the Slovene minority, the next objective is to introduce the Slovene language and elements of culture in elementary and high schools in Serbia.

Slovene as a Second/Foreign Language, status of the Slovene language in Serbia

1 Slovenščina v Srbiji do leta 1918

Slovenščina in srbščina sta se od leta 1918 do 1991 razvijali v skupni državi, stiki med obema jezikoma pa zajemajo še daljše časovno obdobje. Že v prvih letih 20. stoletja je obstajalo živo zanimanje za prevajanje literarnih del iz slovenščine v srbščino. Zato so bili v Beogradu v tem času organizirani prvi tečaji slovenske književnosti in slovenskega jezika, temelj prihodnjih jezikoslovnih, literarnih in kulturnih stikov.

V zgodovini Univerze v Beogradu je zapisano, da je leta 1905 na tedanji beograjski Veliki šoli znani profesor Pavle Popović organiziral prvi tečaj slovenske književnosti. Bodoči prevajalci so pokazali zanimanje za slovensko književnosti, zato je profesor Popović v študijskem letu 1907/1908, po študijskem bivanju v Sloveniji, organiziral tudi tečaj slovenskega jezika (Đukanović 1998: 600; 1999: 35; 2007: 311).

2 Slovenščina v Srbiji v obdobju skupne države

V obdobju med prvo in drugo svetovno vojno, v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, nato pa tudi v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji (SFRJ) so bili v srbskih berilih odlomki iz del slovenskih književnikov, tiskani v izvirniku, z dodanim majhnim slovarjem (Đukanović 1994).

Medtem ko je bila v srbskih šolah slovenščina le redko predstavljena, je bila srbščina (tedaj: srbohrvaščina) za vse učence v Jugoslaviji obvezen predmet v določenih razredih osnovne šole.

Dejstvo, da je bila srbohrvaščina v času SFRJ materni jezik večine prebivalcev, je vplivalo na to, da je postala jezik sporazumevanja na celotnem območju skupne države. Tako je večina prebivalcev Slovenije obvladala srbohrvaščino (Stabej 2003: 60–72).

Slovenski jezik je imel sicer v SFRJ z ustavo zagotovljen enakopravni položaj kot srbohrvaščina in makedonščina, toda v vojski (Jugoslovanski ljudski armadi – JLA) se je v skladu z zveznim zakonom uporabljal samo en jezik jugoslovanskega ljudstva. Čeprav jezik ni bil izrecno določen, je bilo jasno, da je to srbohrvaščina (Toporišič 1991; Gjurin 1991; Požgaj Hadži, Balažic Bulc 2005: 30–39).

2.1

Pouk slovenskega jezika je bil na tedanji Filozofski fakulteti v Beogradu uradno organiziran od leta 1947, toda v prvem desetletju ni bilo predavatelja in se pouk ni izvajal. Od leta 1958 do 1967 je slovenščino učil prof. dr. Rudolf Kolarič. V tem obdobju je začel predavati tudi Janko Jurančič, ki je leta 1965 objavil prvi učbenik slovenščine, namenjen srbohrvaško govorečim uporabnikom (Jurančič 1965).

V šestdesetih letih je nastal prvi veliki *Slovensko-srbohrvaški slovar*, ki so ga napisali Radomir Aleksić, Vito Latković in Stanko Škerlj. Slovar, ki je bil prvi po Vilharjevem slovarju iz leta 1927, sta natisnili beograjska Prosveta in ljubljanska DZS leta 1964. Sodelovanje med dvema jugoslovanskima republikama, Slovenijo in Srbijo, je bilo v tem času intenzivno in bogato, tako na kulturni kot na znanstveni ravni.

2.2

V sedemdesetih letih 20. stoletja je slovenski jezik na Univerzi v Beogradu poučeval Miha Mate, od leta 1976 pa Katjuša Zakrajšek. V osemdesetih letih sta izšla dva velika slovarja Janka Jurančiča: *Srbohrvaško-slovenski slovar* (1986) in *Slovensko-srbohrvaški slovar* (1989). Dve leti pred razpadom skupne države, leta 1989, je Katjuša Zakrajšek objavila učbenik slovenščine, namenjen srbohrvaško govorečim uporabnikom (Zakrajšek 1989).

2.3

Od leta 1989 slovenščino v Beogradu poučuje Maja Đukanović, v Novem Sadu pa Željko Marković – oba sta se izpopolnjevala na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kar je organiziral in izvajal akademik Jože Toporišič v okviru delovanja Komisije za pospeševanje slovenščine na neslovenskih univerzah.

Na Filološki fakulteti v Beogradu je slovensko književnost vrsto let poučevala prof. dr. Marija Mitrović, ki je s številnimi znanstvenimi deli in prevodi uspešno promovirala slovensko književnost, kulturo in jezik v Srbiji vse do sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko je z delom nadaljevala na Univerzi v Trstu.

Od leta 1947 do konca osemdesetih let je imel slovenski jezik status obveznega jezika na t. i. nacionalnih oddelkih Filološke fakultete v Beogradu, na Oddelku za srbski jezik in južnoslovanske jezike ter na Oddelku za srbsko književnost in jugoslovanske književnosti.

3 Status slovenščine v Srbiji po razpadu SFRJ

Po osamosvojitvi Slovenije je postal status slovenščine bolj negotov, saj je dobila status izbirnega predmeta z zmanjšanim številom ur. Toda zanimanje študentov in zahteve delovnega trga so v novih družbenopolitičnih okoliščinah spodbudile razvoj pouka slovenskega jezika ne samo na univerzitetni ravni, temveč tudi pri pripadnikih slovenske manjšine v Srbiji.

S študijskim letom 2006/2007 je bil na Filološki fakulteti Univerze v Beogradu uveden štiriletni študij slovenščine, vzporedno s študijem splošnega jezikoslovja ali drugega/tujega jezika. Slovenistični predmeti so izbirni za vse študente, s čimer so omogočene številne kombinacije, študij pa je prilagojen sodobnim potrebam, tako da vsak posameznik že v času študija oblikuje lastni strokovni profil. Na Univerzi v Novem Sadu pa se lahko študenti učijo slovenščino na enoletnem izbirnem tečaju.

4 Status slovenščine med slovensko manjšino v Srbiji

Slovenska osnovna šola v Beogradu je delovala nekaj let tudi v času SFRJ, obiskovali pa so jo predvsem otroci slovenskih politikov in diplomatov, zaposlenih v prestolnici. Po osamosvojitvi Slovenije so v devetdesetih letih začeli organizirati dopolnilni pouk slovenščine za pripadnike slovenske manjšine v Srbiji.

Trenutno imajo Slovenci v Srbiji 17 društev, ki v okviru svojih zmožnosti skrbijo predvsem za ohranjanje slovenskega jezika in kulture. Obstaja tudi novoustanovljeni Nacionalni svet slovenske narodne manjšine, ki poudarja skrb za ohranjanje slovenskega jezika in kulture kot svojo najpomembnejšo nalogo (http://slovenci.rs).

5 Slovenščina in srbščina v primerjalnih znanstvenih raziskavah

Slovenski in srbski jezik sta tipološko sorodna jezika, toda presenetljivo redko sta bila predmet medsebojnih primerjalnih raziskav, zato so tovrstni znanstveni prispevki sorazmerno maloštevilni. Razen kratkih opažanj o podobnostih in razlikah, predvsem v učbenikih, so objave primerjalnih slovensko-srbskih znanstvenih raziskav redke.

5.1

Prvi pomembni raziskovalec odnosov med slovenščino in srbščino je bil Albin Vilhar, profesor klasičnih jezikov, ki je v času med svetovnima vojnama objavil prvi srbohrvaško-slovenski slovar (Vilhar 1927), v času svojega službovanja v Srbiji pa je objavil tudi vrsto pomembnih prevodov iz klasične književnosti, tako v slovenski kot v srbski jezik.

Velik in pomemben prispevek k slovensko-srbskemu primerjalnemu jezikoslovju je dal tudi Janko Jurančič, dolgoletni univerzitetni učitelj v Beogradu in Ljubljani. Jurančič je avtor do zdaj najobsežnejših slovarjev teh dveh jezikov (Jurančič 1986, 1989).

Prvi slovar, ki ima v naslovu srbski in ne srbohrvaški jezik, je bil izdan leta 2005 v Ljubljani, njegova avtorja sta Vlado Đukanović in Maja Đukanović. Čeprav gre po številu besed za osnovni slovar, vsebuje sodobno predstavitev slovenskih in srbskih slovničnih pravil, s poudarkom na razlikah v strukturi teh dveh jezikov. Posebej so predstavljene medjezikovne enakozvočnice, frazemi in realije.

Primerjalne jezikoslovne raziskave in publikacije s področja srbščine in slovenščine so v novejšem času številnejše kot v nekdanji skupni državi. V nadaljevanju so predstavljene najpomembnejše objave.

5.2.1 Za razumevanje odnosov med srbskimi in slovenskimi jezikoslovci v prvi polovici 20. stoletja je zanimiva knjiga *Korespondenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Belićem*, objavljena v Ljubljani leta 1990. Gre za dokumentacijo, ki jo je zbral profesor Janez Rotar večinoma iz arhiva Srbske akademije znanosti in umetnosti.

5.2.2 Pred drugo svetovno vojno, leta 1932, je Aleksandar Belić v založbi Srbske kraljeve akademije objavil morda najpomembnejšo študijo o dvojini, značilni za sodobno slovenščino. V njej Belić sklepa, da je za slovenščino najbolj značilna t. i. sindetska dvojina, pri kateri je osebek sestavljen iz dveh elementov, kar pogojuje uporabo glagola, pridevnika in zaimka v dvojini. Meni, da je prosta dvojina enotnost v dvojstvu ter da nova prosta dvojina v slovenščini zaznamuje dva znana, določena predmeta in ima pomen anaforične dvojine. Belić obravnava slovenščino tudi v svoji študiji *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, v kateri uveljavlja svoja stališča o jezikoslovni terminologiji in poglede na razvoj jezikoslovja.

5.2.3 Kot je bilo že omenjeno, je za srbsko-slovensko primerjalno jezikoslovje izjemno pomemben prispevek Janka Jurančiča. Poleg slovarjev je Jurančič napisal še vrsto člankov, v katerih primerja preučevanja srbskega in slovenskega jezika. Leta 1965 je objavil učbenik slovenskega jezika »za Srbe in Hrvate«, v katerem je predstavil slovensko slovnico, s poudarkom na razlikah med slovenščino in srbohrvaščino.

5.2.4 V šestdesetih letih je znana srbska jezikoslovka Milka Ivić pisala o skladenjskih lastnostih slovenskega jezika ter s primerjalnega stališča o samostalnikih v srbščini in slovenščini. V tem obdobju sta v Sloveniji z vidika slovensko-srbskih primerjalnih raziskav pisala Vatroslav Kalenič in Jože Toporišič. Slovenščino omenja tudi uveljavljeni srbski jezikoslovec Radosav Bošković v svoji študiji *Osnovi uporedne gramatike slovenskih jezika*.

5.2.5 Za status slovenščine na univerzitetni ravni v Srbiji je pomemben prispevek Jožeta Toporišiča, enega izmed najpomembnejših slovenskih jezikoslovcev. Objavil je več razprav o različnih vprašanjih slovensko-srbske primerjalne slovnice, v katerih obravnava vprašanja glasoslovja, oblikoslovja, besedne tvorbe in razpravlja o statusu slovenščine v skupni državi, Jugoslaviji (Toporišič 1981, 1972, 1991).

5.2.6 V osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja se je s slovenščino v Beogradu ukvarjala Katjuša Zakrajšek. Njen učbenik *Govorimo slovenački* je bil zelo priljubljen. Ukvarjala se je tudi s srbsko-slovensko primerjalno raziskavo na področju števil in s kulturnozgodovinsko leksiko v dvojezičnih slovarjih.

5.2.7 V Srbiji je na prehodu iz 20. v 21. stoletje o slovensko-srbskih primerjalnih raziskavah pisal Predrag Piper. V svojih razpravah o različnih slovanskih jezikih obravnava tudi slovenščino, in sicer jo z več stališč umešča v okvir drugih slovanskih jezikov. Slovensko slovnico je predstavil v okviru drugih slovanskih jezikov, predvsem srbščine in ruščine (Piper 1997, 1999), v monografiji o južnoslovanskih jezikih pa je predstavil nov pogled na slovensko skladnjo (Piper 2009). Njegove obravnave so pomemben temelj za nadaljnje jezikoslovne raziskave.

6 Prihodnost slovenistike v Srbiji

V najnovejšem času so stiki med slovenskimi in srbskimi jezikoslovci intenzivnejši kot v preteklosti. Nadaljnji razvoj slovensko-srbskih primerjalnih raziskav bo vsekakor zaznamovan s smernicami evropskega in svetovnega jezikoslovja.

Izpostaviti je treba potrebo po sodobnejših učbenikih slovenščine, namenjenih srbsko govorečim uporabnikom, predvsem otrokom slovenskega rodu. Dobrodošli so tudi vzporedni prevodni korpusi ter elektronski slovarji za oba jezika. Za prihodnost slovenščine v Srbiji je odločilno uspešno sodelovanje Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik Filozofske fakultete v Ljubljani s Filološko fakulteto v Beogradu, Filozofsko fakulteto v Novem Sadu in slovensko manjšino v Srbiji.

7 Sklep

Na razvoj znanstvenih stikov med slovenščino in srbščino so med drugim vplivale tudi družbenopolitične okoliščine. V obdobju obstoja obeh jezikov v skupni državi so se izkristalizirala številna vprašanja v zvezi z medsebojnim vplivom jezikov, postavljeni so bili temelji jezikoslovnih raziskav ter napisani mnogi priročniki in znanstveni prispevki. Odnos govorcev enega jezika do drugega, njihova stališča in pripravljenost za učenje pa so se v teh desetletjih spreminjali.

V 21. stoletju so primerjalne slovensko-srbske raziskave postale številnejše, znanstveno sodelovanje je na visoki ravni in nastali so tudi sodobni jezikovni priročniki. Za razvoj slovenščine v Srbiji je zelo pomembno tudi to, da je slovenska narodna manjšina v Srbiji oblikovala lastno identiteto ter da je poudarek njenega delovanja ravno na ohranjanju slovenskega jezika in kulture med mladimi slovenskega rodu v teh krajih. Razvoj kulturnih in gospodarskih stikov med državama ugodno vpliva na veliko zanimanje študentov za slovenščino, vse navedeno pa kaže, da je slovenščini v Srbiji zagotovljena prihodnost.

Literatura

ĐUKANOVIĆ, Maja, 1994: Slovenščina v srbskih berilih med dvema vojnama. *Slavistična revija* 42/2–3.

ĐUKANOVIĆ, Maja, 1998: Slovenački jezik na Beogradskom univerzitetu. *Međunarodni simpozijum: Izučavanje slovenskih jezika, književnosti i kultura u inoslovaneskoj sredini*. Beograd: Filološki fakultet. 600–602.

ĐUKANOVIĆ, Maja, 1999: Slovenščina na Univerzi v Beogradu. Marja Bešter, Erika Kržišnik (ur.): *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 35–38.

GJURIN, Velemir, 1991: *Slovenščina zdaj*. Ljubljana: Art agencija.

JURANČIČ, Janko, 1965: *Slovenački jezik: Gramatika slovenačkog jezika za Hrvate i Srbe*. Ljubljana: DZS.

MALDŽIJEVA, Vjara, TOPOLINSKA, Zuzana, ĐUKANOVIĆ, Maja; PIPER, Predrag, 2009: *Južnoslovenski jezici: gramatičke strukture i funkcije*. Beograd: Beogradska knjiga.

PIPER, Predrag, 1997: *Gramatička struktura slovenačkog jezika u poređenju sa srpskim*. Seul: Predavanja o južnoslovenskim jezicima.

PIPER, Predrag, 1999: Srpska i slovenačka gramatika u ogledalu ruske. *Slavistika* III. Beograd: Slavističko društvo Srbije. 150–161.
POŽGAJ HADŽI, Vesna; BALAŽIC BULC, Tatjana, 2005: Kam je izginila srbohrvaščina? Status jezika nekoč in danes. Marko Stabej (ur.): *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj. 41. SSJLK*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 30–39.
STABEJ, Marko, 2003: Slovenščina: kaj še ostane velikim? *Lětopis: Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur* 50/1. Bautzen: Domowina-Verlag. 60–72.
TOPORIŠIČ, Jože, 1972: Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika (glasovi, pisava, oblike, tvorba, besede). *Slavistična revija* XX/3. 85–318.
TOPORIŠIČ, Jože, 1981: *Kontrastivni pogled na tvorbu reči srpskohrvatskog i slovenačkog jezika*. Beograd: Međunarodni naučni sastanak slavista u Vukove dane. 167–173.
TOPORIŠIČ, Jože, 1991: *Družbenost slovenskega jezika: sociolingvistična razpravljanja*. Ljubljana: DZS.

Literatura s področja srbsko-slovenskih primerjalnih raziskav

БЕЛИЋ, Александар, 1932: *О двојини у словенским језицима*. Београд: Српска краљевска Академија.
БЕЛИЋ, Александар, 1958: *О језичкој природи и језичком развитку: лингвистичка испитивања*. Књ. 1., 2. изд. Београд: Нолит.
БОШКОВИЋ, Радосав, 1977: *Основи упоредне граматике словенских језика I – Фонетика*. Београд: Научна књига.
БОШКОВИЋ, Радосав, 1985: *Основи упоредне граматике словенских језика II – Морфологија*. Никшић: Универзитетска ријеч.
DULAR, Janez, 1988: *Kontrastivni prikaz slovenskega in srbskohrvaškega glasoslovja*. Jugoslovenski seminar za strane slaviste. Sarajevo.
ĐUKANOVIĆ, Maja, 1990: Etnonim Vlah v srbohrvaščini in slovenščini. *Slava* IV/2. 144–156.
ЂУКАНОВИЋ, Маја, 1992: Реалије у делу Ива Андрића и њихово превођење. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 22/2. 379–388.
ЂУКАНОВИЋ, Маја, 1994: Превођење реалија са француског на српски и словеначки. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 37/1–2. 217–225.
ĐUKANOVIĆ, Maja, 1994: Slovenščina v srbskih berilih med dvema vojnama. *Slavistična revija* 42/2–3.
ЂУКАНОВИЋ, Маја, 1996: Транспозиција антропонима и топонима из француског у српски и словеначки језик. *Српски језик* 1–2. 388–396.
ЂУКАНОВИЋ, Маја, 1997: Неки елементи употребе и значења рефлексивних заменица у српском и словеначком језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 27/2. 341–347.
ĐUKANOVIĆ, Maja, 1998: Problemi prestavljanja lokalizmov. *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 8. Janko Kersnik in njegov čas*. Ljubljana. 116–121.
ЂУКАНОВИЋ, Маја, 1998: Словеначки језик на Београдском универзитету. *Међународни симпозијум: Изучавање словенских језика, књижевности и култура у инословенској средини*. Београд. 600–602.
ĐUKANOVIĆ, Maja, 1999: Slovenščina na Univerzi v Beogradu. Marja Bešter, Erika Kržišnik (ur.): *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 35–38.
ĐUKANOVIĆ, Maja, 2000: Narečna književnost v prevodih. *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 11*. Koper. 131–135.
ĐUKANOVIĆ, Maja, 2000: Prevajanje slovenske brezekvivalentne leksike. Inka Štrukelj (ur.): *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije 2*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje. 258–263.
ЂУКАНОВИЋ, Маја, 2004: Личне заменице у српском и словеначком језику. Српски језик IX/1–2. 405–416.
ЂУКАНОВИЋ, Маја, 2005: Поредбена семантичка анализа одричних заменица у словеначком и српском језику. *Зборник Матице српске за славистику* 68. 169–178.
ЂУКАНОВИЋ, Маја, 2007: Ко, где, када, како и зашто треба да учи словеначки. *Савремене тенденције у настави језика и књижевности*. Београд: Филолошки факултет. 385–390.
ЂУКАНОВИЋ, Маја, 2007: Српски језик као страни у Словенији. *Српски као страни у теорији и пракси.* Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик. 311–317.
ЂУКАНОВИЋ, Маја, 2007: Српско-словеначка међујезичка хомонимија. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 36/1. 477–484.

ĐUKANOVIĆ, Maja, 2007: Termin nedoločni zaimki v slovenščini in srbščini. Irena Orel (ur.): *Razvoj slovenskega strokovnega jezika. Obdobja 24*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 445–456.

ĐUKANOVIĆ, Maja, 2009: *Uporedna semantička analiza zamenićkih reči u slovenačkom i srpskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.

ЂУКАНОВИЋ, Maja, 2010: Српски и словеначки језик – развој контрастивних проучавања. *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати*. Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, књ. 1.

ĐUKANOVIĆ, Maja, 2011: Domestic or foreign? Slovenian in the light of the Bologna process at the University of Belgrade. Challenges for *Foreign Philologies. Part 1: The Bologna Process and New Curricula*. Bielsko-Biała: Akademia Techniczno Humanistyczna w Bielsku-Białej. 109–113.

ĐUKANOVIĆ, Maja, ĐUKANOVIĆ, Vlado, 2005: *Srbsko-slovenski in slovensko srbski slovar*. Ljubljana: Pasadena.

ЂУКАНОВИЋ, Maja, КОВАЧЕВИЋ, Борко, 2010: Аргументска структура глаголских именица у српском и словеначком. *Зборник Матице српске за славистику* 77. 71–82.

ЂУКАНОВИЋ, Maja, КОВАЧЕВИЋ, Борко, 2010: *Референцијалност неодређених заменица у српском и словеначком језик*. Анали Филолошког факултета, књ. 21. Београд: Филолошки факултет.

ЂУКАНОВИЋ, Maja, КОВАЧЕВИЋ, Борко, 2011: Достигнућа у настави словеначког језика као страног. М. Дешић, В. Крајишник, Н. Маринковић (ur.): *Српски као страни језик у теорији и пракси II*. Београд: Чигоја штампа. 343–349.

ЂУКАНОВИЋ, Maja, КОВАЧЕВИЋ, Борко, 2011: Проблеми превођења са сродних језика: међујезичка хомонимија (на примеру српског и словеначког језика). А. Алипиева, А. Велкова-Гаидаржиева, С. Димитрова, Балканите (ur.): *ние, сәседите, другите*. Варна: Университетско издателство »Епископ Константин Преславски«. 33–42.

ЂУКАНОВИЋ, Maja, КОВАЧЕВИЋ, Борко, 2013: Српски и словеначки језик у контакту: преглед контрастивних проучавања. А. Вранеш и Љ. Марковић (ур.): *Културе у дијалогу – филологија и интеркултуралност, књига 1.* Београд: Филолошки факултет. 89–100.

ĐUKANOVIĆ, Maja, MARKOVIĆ, Željko, 2001, 2005: *Osnovi gramatike slovenačkog jezika.* Beograd*:* Filološki fakultet.

ЂУКАНОВИЋ, Maja, МАРКОВИЋ, Жељко, 2012: Транзитивна и интранзитивна концепција српског и словеначког глагола ГЛЕДАТИ. В. Ружић, М. Алановић, Г. Штасни ур.: *Валентност речи и израза: синтаксички, семантички и прагматички аспекти*. Нови Сад: Филозофски факултет.

ЂУКАНОВИЋ, Maja, САМАРЏИЋ, Тања, 2008: Teaching verbal aspect at early stages of SLA. *Примењена лингвистика* 9. 151–161.

ĐUKANOVIĆ, Maja, SABO, Olga, 2009: Obravnava predlogov v dvojezičnem (slovensko-srbskem in srbsko-slovenskem) slovarju. Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike. Obdobja 28.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 109–114.

GJURIN, Velemir, 1991: *Slovenščina zdaj*. Ljubljana: Art agencija.

ИВИЋ, Милка, 1960: Диференцијалне синтаксичке особине у словенском језичком свету. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. 5*. Нови Сад:.

ИВИЋ, Милка, 1968: Обележавање именичког рода у (стандардном) словеначком упоређено са одговарајућом српскохрватском ситуацијом. *Зборник за филологију и лингвистику 11.* 49–55.

JURANČIČ, Janko, 1965: *Slovenački jezik: Gramatika slovenačkog jezika za Hrvate i Srbe.* Ljubljana: DZS.

JURANČIČ, Janko, 1971: Formati pregibnih besed v srbohrvaščini in slovenščini. *VII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 18.

ЈУРАНЧИЧ, Јанко, 1985: О синтаксичким разликама у словеначком и српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 15/1. 5–10.

JURANČIČ, Janko, 1986: *Srbohrvatsko-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.

JURANČIČ, Janko, 1989: *Slovenačko-hrvatski ili srpski rječnik*. Ljubljana: DZS.

KOVAČEVIĆ, Borko, ĐUKANOVIĆ, Maja, PANIĆ CEROVSKI, Natalija, 2011: O nekaterih značilnostih udeleženskih vlog pri izglagolskih samostalnikih v srbščini in slovenščini. Simona Kranjc (ur.): *Meddisciplinarost v slovenistiki. Obdobja 30*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 259–264.

KOVAČEVIĆ, Borko, ĐUKANOVIĆ, Maja, 2010: On ethnic adjectives in BCS and Slovenian. N. Saramandu, M. Nevaci, C. I. Radu (ur.): *Lucrările celui de al treilea Simpozion Internaţional de Lingvistică, Bucureşti, 20–21 noiembrie 2009*. Bukarešta: Editura Universităţii din Bucureşti. 51–57.

LENČEK, Rado L., 1982: *The Structure and History of Slovene Language*. Columbus, Ohio: Slavica.
LENČEK, Rado L., 1996: *Izbrane razprave in eseji*. Ljubljana: Slovenska matica.
МАЉИЈЕВА, Вјара; ТОПОЛИНСКА, Зузана; ЂУКАНОВИЋ, Маја; ПИПЕР, Предраг, 2009: *Јужнословенски језици: граматичке структуре и функције*. Београд: Београдска књига.
MARKOVIĆ, Željko, 1999: Slovenščina na Univerzi v Novem Sadu. Marja Bešter, Erika Kržišnik (ur.): *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 95–96.
MOSKOVLJEVIĆ POPOVIĆ, Jasmina, ĐUKANOVIĆ, Maja, 2013: Konceptualizacija pismenosti v programskih dokumentih za slovenščino in srbščino kot prvi jezik (J1) – primerjalna analiza. Andreja Žele (ur.): *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve). Obdobja 32.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 263–267.
PANIĆ CEROVSKI, Natalija, ĐUKANOVIĆ, Maja, KOVAČEVIĆ, Borko, 2012: Novi markeri citiranja u srpskom i slovenačkom jeziku. *Nauka i savremeni univerzitet – Filologija i univerzitet.* Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu. 121–131.
ПИПЕР, Предраг, 1991: Tertium comparationis у контрастивним и типолошким описима словенских језика. *Контрастивна језичка истраживања, Зборник радова* 4. 15–23.
PIPER, Predrag, 1996: The Grammatical Structure of Slovenian as Compared to Serbian. *Journal of Hankuk University of Foreign Studies* 29. 633–348.
ПИПЕР, Предраг, 1997: Граматичка структура словеначког језика у поређењу са српским. *Предавања о јужнословенским језицима*.
ПИПЕР, Предраг, 1999: Српска и словеначка граматика у огледалу руске. *Славистика* III. Beograd : Slavističko društvo Srbije. 150–161.
POGORELEC, Breda (ur.), 1983: *Slovenščina v javnosti: gradivo in sporočila. Posvetovanje o slovenskem jeziku, Portorož, 14. in 15. maja 1979*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
POŽGAJ HADŽI, Vesna, BLAŽIC BULC, Tatjana, 2004: *Hrvatski jezik, srpski jezik: vodič za polaganje ispita na visokoj razini*. Ljubljana: Oddelek za slavistiko, Filozofska fakulteta.
POŽGAJ HADŽI, Vesna, BLAŽIC BULC, Tatjana, 2005: Kam je izginila srbohrvaščina? Status jezika nekoč in danes. Marko Stabej (ur.): *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 41. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 30–39.
ROTAR, Janez, 1990: *Korespondenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Belićem*. Ljubljana: SAZU.
STABEJ, Marko, 2003: Slovenščina: kaj še ostane velikim? *Lětopis: Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur* 50/1. Bautzen: Domowina-Verlag. 60–72.
ŠKERLJ, Stanko, ALEKSIĆ, Radomir, LATKOVIĆ, Vidoje, 1964: *Slovenačko-srpskohrvatski rečnik*. Beograd: Prosveta; Ljubljana: DZS.
TOPORIŠIČ, Jože, 1972: Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika. *Slavistična revija* XX/3. 85–318.
ТОПОРИШИЧ, Јоже, 1981: Контрастивни поглед на творбу речи српскохрватског и словеначког језика. *Међународни научни састанак слависта у Вукове дане 7*. 167–173.
TOPORIŠIČ, Jože, 1991: *Družbenost slovenskega jezika: sociolingvistična razpravljanja*. Ljubljana: DZS.
VILHAR, Albin, 1927: *Srbohrvatsko-slovenski slovar*. Ljubljana: Jugoslovanska knjiga.
ВЛАХОВИЋ, Маја, 1990: Модели транспозиције двојине (на примеру превођења са словеначког на српскохрватски). *Научни састанак слависта у Вукове дане* 20/2. 311–315.
ZAKRAJŠEK, Katjuša, 1989: *Govorimo slovenački*. Beograd: Naučna knjiga.
ЗАКРАЈШЕК, Катјуша, 1994: Систем бројних речи у словеначком и српском језику. *Конфронтациона проучавања српског и других словенских језика: Зборник резимеа.* Београд: Филолошки факултет. 6–7.
ZAKRAJŠEK, Katjuša, 2002: Kulturno in zgodovinsko obarvano besedje in dvojezični slovar. Aleksandra Derganc (ur.): *Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture. Obdobja 18.* Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 423–431.

Lidija Arizankovska
Filološka fakulteta »Blaže Koneski«, Skopje
UDK 378(497.17):811.163.6–112

Slovenistika na Univerzi v Skopju – aktualno stanje in pričakovanja v prihodnosti

Več kot petdesetletno poučevanje slovenščine na Univerzi v Skopju in skoraj sedemdesetletni stik s slovensko literaturo in kulturo kažeta na izredno plodno sodelovanje med Univerzo v Skopju in Univerzo v Ljubljani. Vse, kar je bilo do zdaj storjenega na področju izobraževanja, znanosti in afirmacije kulture oziroma razvoja slovenistike nasploh, pa mora pomeniti spodbudo za tisto, kar je treba še narediti na tem področju v prihodnosti.

razvoj slovenistike, slovenski jezik, slovenska literatura in kultura, meduniverzitetno sodelovanje, načrti za prihodnost

The more than 50 years of teaching Slovene at the University of Skopje and almost 70 years of contact with Slovene literature and culture are indicative of the fruitful cooperation between the universities of Skopje and Ljubljana in relation to education, academic research and the affirmation of the culture or the development of Slovene Studies, as well as pointing the way to what needs to be done in this field in the future.

development of Slavic Studies, Slovene language, Slovene literature and culture, inter-university cooperation, future plans

1

Naj na začetku omenim počastitev 50-letnice poučevanja slovenskega jezika na Filološki fakulteti Blaže Koneski pri Univerzi Sv. Ciril in Metod v Skopju. Potekala je na Filološki fakulteti v Skopju, 19. aprila 2010, s slavnostnim programom, promocijo zbornika s Tretje makedonsko-slovenske znanstvene konference (*Makedonsko-slovenečki jazični, književni i kulturni vrski = Makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne zveze*), ki je bila na Ohridu leta 2007, in okroglo mizo z naslovom Slovenistika in makedonistika: izkušnje, perspektive in ideje (Slovenski in makedonski jezik – aktualna vprašanja slovenistike v Makedoniji in makedonistike v Sloveniji), ki jo je vodila prof. dr. Lidija Arizankovska. Udeležili so se je številni domači gosti (minister za izobraževanje in znanost Republike Makedonije, prorektorji, dekani, prodekani, predstavniki drugih fakultet in institucij, profesorji, znanstveniki, študenti) ter gosti iz Republike Slovenije (predstavniki Vlade Republike Slovenije, veleposlaništva Republike Slovenije v Republiki Makedoniji, profesorji in dekani univerz v Ljubljani, Mariboru in Kopru). Program ob počastitvi 50-letnice poučevanja slovenščine smo organizirali v sodelovanju s Centrom za slovenščino kot drugi/tuji jezik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter z Ustanovo patra Stanislava Škrabca.

Ob tej priložnosti sta mag. Bistrica Mirkulovska in prof. dr. Lidija Arizankovska od državnega sekretarja dr. Borisa Jesiha z Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu prejeli priznanje in zahvalo Republike Slovenije za poučevanje slovenskega jezika na univerzitetni ravni ter vsesplošen prispevek k promociji slovenskega jezika in kulture v Makedoniji.

2 Razvoj slovenistike

2.1

Prvi stiki s slovenskim jezikom, literaturo in kulturo na Univerzi v Skopju so se pravzaprav zgodili že daljnega leta 1946, prvi profesor slovenske književnosti, literarni zgodovinar, sestavljavec antologij in prevajalec, prof. dr. Fran Petre, je bil hkrati tudi prvi prodekan na Filološki fakulteti v Skopju (takrat še z imenom Filozofska fakulteta). Istega leta se je s slovensko književnostjo začel ukvarjati tudi prof. dr. Aleksandar Spasov, ki je pozneje postal akademik, za njim pa prof. dr. Georgi Stalev Popovski, ki je od leta 1965 predaval sodobne jugoslovanske književnosti, nato prof. dr. Nada Petkovska, prof. dr. Naume Radičeski in prof. dr. Jasna Koteska, v svoje znanstvene raziskave pa slovensko književnost vključujejo tudi drugi profesorji ali pa se ji posvečajo s cikli predavanj.

2.2

Poučevanje slovenskega jezika se je začelo v študijskem letu 1959/1960 na Oddelku za makedonski jezik in južnoslovanske jezike, najprej kot lektorat, leta 1976 pa je slovenščina postala obvezni predmet v študijskem programu južnoslovanski jeziki. Leta 1990 se je odprla dodatna možnost eno- ali dvoletnega učenja slovenščine kot tujega jezika v okviru kateregakoli študijskega programa na Filološki fakulteti Blaže Koneski v Skopju. Do večje spremembe je prišlo v študijskem letu 2003/2004, ko je Filološka fakulteta razpisala triletni samostojni študijski program slovenskega jezika, od leta 2007/2008 pa tudi štiriletni študijski program Slovenski jezik in književnost. Od leta 2009/2010 lahko študenti po izpopolnjenih in evropsko primerljivih programih (po bolonjskem modelu) Oddelka za makedonski jezik in južnoslovanske jezike na Filološki fakulteti Blaže Koneski slovenščino študirajo na štirih ravneh: kot glavni študijski program, kot drugi študijski program, kot tuji jezik in kot južnoslovanski jezik, pa tudi v okviru magistrskega in doktorskega študija. V študijskem letu 2014/2015 bo začel veljati najnovejši izpopolnjen program za študij slovenskega jezika in književnosti.

V okviru študijskih programov se lahko študenti slovenisti glede na raven njihovega študija poleg sodobnega slovenskega jezika seznanjajo tudi z njegovo zgodovino in dialektologijo, se učijo veščin prevajanja in tolmačenja, primerjalno obravnavajo slovenski jezik v primerjavi z makedonskim in spoznavajo slovensko književnost, civilizacijo in kulturo.

Pouk slovenskega jezika je začela davnega leta 1959 izvajati mag. Bistrica Mirkulovska in ga je aktivno vodila vse do upokojitve leta 1990. Od takrat naprej slovenščino predava red. prof. dr. Lidija Arizankovska. Do danes je slovenski jezik na Filološki fakulteti v Skopju na različnih ravneh študiralo več kot 3000 študentov.

2.3

Skoraj istočasno kot se je začel pouk slovenskega jezika v Makedoniji, se je tudi na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani začel pouk makedonskega jezika in književnosti, leta 1961/1962. Na začetku je makedonščino poučeval zdaj že akademik Blaže Ristovski, nato prof. dr. Dragi Stefanija, danes pa jo poučuje doc. dr. Namita Subiotto. Makedonščina je v Ljubljani vključena tudi v magistrske in doktorske študijske programe.

Makedonščino se je lahko študiralo tudi na Univerzi v Mariboru, najprej na Pedagoški fakulteti. Njen status je bil obnovljen s študijskim letom 2006/2007, kar pomeni, da je makedonski jezik zdaj vključen tudi v študijske programe na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.

3 Gostujoči profesorji, znanstveniki in književniki

V okviru uspešnega meduniverzitetnega sodelovanja so bila od leta 1999 naprej realizirana številna gostovanja uglednih znanstvenikov in profesorjev, predvsem s Filozofske fakultete v Ljubljani, naj omenim le nekatere: prof. dr. Ada Vidovič Muha, prof. dr. Alenka Šivic Dular, prof. dr. Janez Dular, prof. dr. Vera Smole, prof. dr. Marko Stabej, prof. dr. Erika Kržišnik, prof. dr. Andreja Žele, doc. dr. Đurđa Strsoglavec, doc. dr. Namita Subiotto. V tem obdobju je tudi na Filozofski fakulteti v Ljubljani gostovalo veliko uglednih znanstvenikov in profesorjev s Filološke fakultete v Skopju.

Na Filološki fakulteti v Skopju je gostovalo tudi veliko slovenskih pisateljev s predstavitvijo svojih del in prevodov v makedonščino: Janko Mesner (2005), Alojz Ihan (2006), Suzana Tratnik (2006), Vlado Žabot (2007).

4 Prevajalska dejavnost

Od leta 1946 do danes so bili objavljeni številni prevodi slovenske literature v makedonščino in obratno. Zagotovo moramo omeniti prevode in prepesnitve Blažeta Koneskega, Georgija Staleva Popova, Ganeta Todorovskega, Srba Ivanovskega, Mateja Matevskega, Caneta Andreevskega, Bistrice Kranjec Mirkulovske, Lidije Dimkovske, Lidije Arizankovske v makedonščino ter Ivana Minattija, Frana Petreta, Vena Tauferja, Otona Župančiča, Jožeta Udoviča, Lily Novy, Namite Subiotto v slovenščino. Zadnjih nekaj let narašča interes za prevajanje slovenske literature, s čimer se slovenska literatura in kultura približuje mlajši generaciji ljubiteljev lepe besede.

5 Bilaterala

Meduniverzitetno sodelovanje med Makedonijo in Slovenijo pomeni tudi realizacijo številnih bilateralnih projektov.

5.1 Projekti v sodelovanju s Centrom za slovenščino kot drugi/tuji jezik

Na tem mestu bom omenila sodelovanje s Centrom za slovenščino kot drugi/tuji jezik Filozofske fakultete iz Ljubljani in navedla projekte, ki smo jih od leta 2004 do danes skupaj realizirali in v katere so bili vključeni tudi študenti slovenistike s Filološke fakultete v Skopju:

– 2004/2005: *Prevajanje slovenskih literarnih besedil* (prevod izbranih slovenskih literarnih besedil v osemnajstih jezikih, med njimi tudi prevodi v makedonščini);

– 2005/2006: *Svetovni dnevi slovenskega filma* (prevod in projekcija štirih filmov);

– 2006/2007: *Svetovni dnevi slovenske literature* (prevajanje besedil slovenskih avtorjev, literarni večer z avtorjema Alojzom Ihanom in Suzano Tratnik);

– 2008/2009: *Svetovni dnevi slovenske literature na filmu* (prevod slovenskih filmov in njihova projekcija);

– 2010: *Svetovni dnevi sodobne slovenske literature* (promocija Antologije sodobne slovenske literature);

– 2012: *Svetovni dnevi slovenskega dokumentarnega filma* (prevod podnapisov 10 dokumentarnih slovenskih filmov v makedonščino in projekcija filmov);

– 2014: *Svetovni dnevi slovenskega jezika*, projekt *Žepna slovenščina* (projekt, ki se izvaja v letošnjem letu).

V vseh zgoraj omenjenih projektih v sodelovanju s Centrom za slovenščino kot drugi/tuji jezik sodelujejo študenti slovenistike Filološke fakultete v Skopju, kar pomeni, da so v stiku ne samo s slovenskim jezikom, ampak tudi s slovensko literaturo in kulturo. Pri tem igra že 50 let pomembno vlogo tudi Seminar slovenskega jezika, literature in kulture.

5.2 Znanstveno-raziskovalni projekti

Izvedeni so bili naslednji znanstvenoraziskovalni projekti:

– 1999–2001: *Makedonsko-slovenski jezikovni in literarni stiki*, nosilca prof. dr. Nada Petkovska z makedonske in prof. dr. Vladimir Osolnik s slovenske strani; v okviru projekta je bila leta 2000 organizirana druga makedonsko-slovenska znanstvena konferenca na Filozofski fakulteti v Ljubljani;

– 2013: *Družbeno-kulturne vloge slovenščine v Makedoniji in makedonščine v Sloveniji*, nosilki prof. dr. Lidija Arizankovska z makedonske in dr. Janja Žitnik Serafin s slovenske strani; projekt je bil izveden s podporo slovenskega in makedonskega ministrstva za izobraževanje in znanost.

5.3 Znanstvena srečanja

Poleg številnih znanstvenih projektov naj omenim še tri makedonsko-slovenske znanstvene konference, ki so se jih udeležili ugledni znanstveniki s področja jezika, literature in kulture iz obeh držav ter jih je organizirala Filološka fakulteta »Blaže Koneski« v Skopju.

– 1997: Prva makedonsko-slovenska znanstvena konferenca je bila na Ohridu (predsednica: prof. dr. Nada Petkovska), prispevki z nje pa so bili objavljeni v zborniku pod uredništvom prof. dr. Nade Petkovske in prof. dr. Ljudmila Spasova;

– 2000: Druga konferenca je bila v Ljubljani (predsednica: prof. dr. Irena Novak Popov);

– 2007: Tretja konferenca je bila na Ohridu (predsednica: prof. dr. Lidija Arizankovska, koordinatorici s slovenske strani: prof. dr. Vera Smole in doc. dr. Namita Subiotto); zbornik s prispevki pod uredništvom prof. dr. Lidije Arizankovske sta ob počastitvi 50-letnice poučevanja slovenskega jezika na Filološki fakulteti v Skopju predstavila prof. dr. Alenka Šivic Dular in prof. dr. Venko Andonovski.

5.4 Znanstvene monografije in članki, učbeniki

Rezultat znanstvenega dela in odličnega sodelovanja so tudi številni znanstveni članki in monografije tako na makedonski kot na slovenski strani, ki obravnavajo slovenski in makedonski jezik v okviru slovanskega jezikovnega sveta.

Univerza sv. Cirila in Metoda je objavila univerzitetne učbenike prof. dr. Lidije Arizankovske, ki so namenjeni študentom slovenistike (*Dijalektologija na slovenečkiot jazik na makedonski*, 2011; *Izbor od sovremenata slovenečka literatura vo prevod na makedonski jazik*, 2011).

6 Kulturne prireditve v organizaciji študentov slovenistike

V preteklosti je bilo organiziranih veliko kulturnih dogodkov, na katerih so študenti slovenistike pod mentorstvom nosilke slovenističnih predmetov, prof. dr. Lidije Arizankovske, pripravili kulturni program, s katerim so želeli pokazati svoje znanje slovenščine. Najpomembnejši dogodki so bili: počastitev 40-letnice poučevanja slovenščine na Filološki fakulteti v Skopju (april 2000); Prvi slovenski večer (27. maj 2004); Drugi slovenski večer (26. maj 2005); Tretji slovenski večer (9. maj 2006); Četrti slovenski večer (28. maj 2007); Peti slovenski večer (3. december 2008); proslava ob 50-letnici poučevanja slovenščine na Filološki fakulteti v Skopju in Šesti slovenski večer (19. april 2010); Sedmi slovenski večer (13. december 2011); Osmi slovenski večer (25. april 2013). Organizirali so tudi številne literarne večere, posvečene slovenski literaturi in posameznim slovenskim avtorjem ter prevodom njihovih del v makedonščino. Vsi dogodki so potekali na Filološki fakulteti »Blaže Koneski« v Skopju.

7 Študijska izmenjava

Od študijskega leta 2003/2004 sodobni način študija omogoča mobilnost študentom in profesorjem. Od takrat do danes je bilo, zahvaljujoč meduniverzitetnemu in medfakultetnemu sodelovanju, v evropske programe za mobilnost in v sklad državnih štipendij Republike Slovenije vključenih veliko študentov Filološke fakultete v Skopju, tako na diplomskem kot na podiplomskem študiju, ki so lahko en semester študirali slovenščino na Univerzi v Ljubljani ali na Univerzi v Mariboru. Nekateri izmed njih so bivanje v Sloveniji izkoristili tudi za znanstvenoraziskovalno delo za potrebe magistrskega dela ali doktorske disertacije.

Ob evropskih programih za mobilnost (CEEPUS, BASILEUS, ERAZMUS) k študiju slovenskega jezika, literature in kulture na univerzah zunaj Slovenije (torej tudi na Univerzi v Skopju) zagotovo pomembno prispeva tudi Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, ki je študentom Filološke fakultete v Skopju že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, posebej pa od leta 2003 do danes, dodelil vsaj dve štipendiji na leto. Naj omenim še Poletno šolo v Bovcu v organizaciji Univerze v Celovcu, ki je študentom slovenistike na Filološki fakulteti v Skopju od študijskega leta 2004/2005 do 2012/2013 vsako leto dodelila po dve štipendiji.

Takšna bivanja omogočajo študentom Filološke fakultete v Skopju, da se učijo jezika v okolju, kjer se ta jezik govori, ter stik s kulturo drugega naroda, ob tem pa tudi afirmacijo lastnega jezika in kulture, izmenjavo mišljenj in izkušenj, izpopolnjenje znanja ter most vzajemnega sodelovanja in spoštovanja. To v obeh okoljih povečuje zanimanje za študij jezikov, kar prispeva k odličnemu sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo tudi na ostalih področjih.

8 Prihodnji pedagoški, znanstveni in kulturni načrti

Vezi med Slovenijo in Makedonijo so obstajale, obstajajo in bodo obstajale, vzdrževanje teh odnosov z razumevanjem in spoštovanjem kulture naroda, njegove tradicije in jezika pa je temelj za nadaljnje uspešno sodelovanje na tem področju.

Spoštovati moramo tisto, kar je bilo storjeno, ter negovati tradicijo medsebojnega spoštovanja in razumevanja, kar pomeni tudi spoštovanje na ravni jezika, literature in kulture. To nam odpira vrata v prihodnost in k vsemu tistemu, kar moramo še storiti. To pa ni nič drugega kot tisto, kar

smo že storili in kar delamo. Pri tem opozarjamo na pomembnost študija slovenskega jezika in seznanjanja s slovensko literaturo in kulturo, saj to pomeni tudi spoštovanje drugega, ki lahko skupaj s prvim postane močnejši in se obdrži v realnem in pragmatičnem svetu, ne da bi se ob tem pozabilo njegovo poreklo in pomen njegovega obstoja.

Primeri dobre prakse, ki jih podpirajo ustrezne institucije pri negovanju duhovne dejavnosti, naj se nadaljujejo, saj je jezik del kulture, negovanje duhovnega pa pomeni tudi obstoj materialnega.

Literatura

ARIZANKOVSKA, Lidija, 2001: *Funkcionalno optovaruvanje na nasledenite slovenski sufiksi za nomina agentis vo makedonskiot i vo slovenečkiot jazik (so poseben osvrt na sufiksot *-tel′ъ vrz fonot na izofunkcionalnite sufiksi)*. Skopje: Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«, Filološki fakultet »Blaže Koneski«.

ARIZANKOVSKA, Lidija, 2007: *Od semantikata i sintaksata na del od slovenečkite i makedonskite partikuli*. Skopje: Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«, Filološki fakultet »Blaže Koneski«.

ARIZANKOVSKA, Lidija (ur.), 2009: *Treta makedonsko-slovenečka naučna konferencija (Makedonsko-slovenečki jazični, književni i kulturni vrski = Makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne zveze)*. Skopje: Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«, Filološki fakultet »Blaže Koneski«.

ARIZANKOVSKA, Lidija, 2011a: *Dijalektologija na slovenečkiot jazik na makedonski*. Skopje: Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«.

ARIZANKOVSKA, Lidija, 2011b: *Izbor od sovremenata slovenečka literatura vo prevod na makedonski jazik*. Skopje: Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«.

KRANJC, Simona, NIDORFER ŠIŠKOVIČ, Mojca (ur.), 2004: *Prevajanje slovenskih literarnih besedil*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

MIRKULOVSKA, Bistrica, 2009: Slovenečkiot jazik i slovenečkata literatura i kultura na Filološkiot fakultet. Lidija Arizankovska (ur.): *Treta makedonsko-slovenečka naučna konferencija (Makedonsko-slovenečki jazični, književni i kulturni vrski = Makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne zveze)*. Skopje: Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«, Filološki fakultet »Blaže Koneski«. 523–529.

PETKOVSKA, Nada, SPASOV, Ljudmil (ur.), 2000: *Makedonsko-slovenečki naučen sobir (Jazičnite, literaturnite i kulturnite relacii megju Makedonija i Slovenija)*. Skopje: Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«, Filološki fakultet »Blaže Koneski«.

Maryana Klymets
Univerza Ivana Franka, Lvov
UDK 378.096(477 Lvov):811.16:811.163.6'243

Pot do slovenistike na Katedri za slovansko filologijo Univerze Ivana Franka v Lvovu

Prispevek predstavlja začetke in razvoj slavistke na Katedri za slovansko filologijo Univerze Ivana Franka v Lvovu, ki segajo v leto 1888. Opisani so delovanje slavistike, njena širitev ter osrednja znanstvenoraziskovalna področja profesorjev s Katedre. S posebno pozornostjo je predstavljena širitev slovanskih jezikov, zlasti slovenščine, in doprinos ukrajinskih znanstvenikov k slovenistični znanosti. Predstavljeno je delovanje lektorata slovenščine, prav tako pa članek podaja informacije o slovenskih kulturnih in literarnih dogodkih, ki se odvijajo v Lvovu.

slavistika, jezikoslovje, Katedra za slovansko filologijo Univerze Ivana Franka v Lvovu, slovenistika

The paper looks at the origin and development of Slavic Studies at the Slavic Philology Department of the Ivan Franko Lviv University, reaching back to 1888. It presents the achievements of the department, its widening interests and the key research conducted by its staff. Special attention is paid to the expansion of Slavic languages, in particular Slovene, and the contribution of Ukrainian researchers to Slovene Studies. It describes the activities of Slovene language lecturers and provides information about events pertaining to Slovene culture and literature that take place in Lviv.

Slavic Studies, linguistics, the Slavic Philology Department at the Ivan Franko Lviv University, Slovene Studies

Katedra za slovansko filologijo, takrat imenovana Inštitut primerjalne filologije slovanskih jezikov, literatur in umetnosti (Zakład porównawczy filologii języków słowjańskich, literatury i sztuki), je bila ustanovljena 24. januarja 1888. Vodil jo je profesor Antoni Kalina, jezikoslovec, etnolog in zgodovinar. V skladu s takratno univerzitetno tradicijo je bila dejavnost Katedre opredeljena z raziskovalnimi interesi in dosežki njegovega predstojnika; osrednji področji sta bili primerjalna zgodovina slovanskih jezikov, in sicer bolgarskega, poljskega, češkega in stare cerkvene slovanščine, ter razvoj etnologije v Galiciji. V kontekstu ukrajinsko-slovenskih znanstvenih stikov je treba opozoriti na delovanje Matije Čopa, ki je bil v letih 1825–1827 na univerzi v Lvovu profesorski pripravnik za klasično filologijo, v tem mestu pa je že prej, leta 1822, poučeval na gimnaziji.

Po Kalini so na Katedri za slovansko filologijo v prvih dveh desetletjih dvajsetega stoletja poučevali znani slavisti: profesor Adam Antoni Kryński (1908–1914), Kazimierz Nitsch (1916–1920), Henryk Ułaszyn (1920–1922) ter višja predavatelja Franciszek Krček (1908–1911) in Ilarion Svjencicki (1913–1914). Katedra se je ukvarjala s preučevanjem zgodovinskega in primerjalnega slovanskega jezikoslovja, razširila je tudi spekter obravnavanih jezikov, poglobila študije o duhovnem življenju slovanskih narodov ter obrnila pozornost na metodologijo in pripravljanje gradiva za študije.

Ko je univerza v Lvovu postala poljska, je politični položaj v neodvisni poljski republiki resno vplival na izbiro in vsebino raziskav, s katerimi so se ukvarjali strokovnjaki na univerzi, spodbudil je pozornost za raziskovanje zgodovine poljskega jezika in kulture ter njunega položaja v slovanskem svetu, povečal je zanimanje za pradomovino Slovanov, prajezik, narečja in podobno. Na Katedri za slovansko filologijo so v 20. in 30. letih prejšnjega stoletja delali nadarjeni filologi, predvsem

jezikoslovci, ki so pomembno vplivali na razvoj slavistike: profesorji Tadeusz Lehr-Spławiński (1922–1929), Witold Taszycki (1929–1937), Zdzisław Stieber (1937–1939), Ilarion Svjencicki (izredni profesor 1934–1939, redni profesor 1940–1956) in Stefan Hrabec (1937–1939).

V obdobju 1922–1939 so filologi Katedre za slovansko filologijo na Univerzi Ivana Franka v Lvovu proučevali več različnih znanstvenih področij, tudi temeljnih: intonacija in poudarek v baltoslovanskih in protoslovanskih jezikih (T. Lehr-Spławiński), praslovanski jezik in njegova narečja (T. Lehr-Spławiński, W. Taszycki), medjezikovni stiki in stiki med narečji (T. Lehr-Spławiński, W. Taszycki, Z. Stieber, J. Janov), zgodovina poljskih narečij in poljskega knjižnega jezika (K. Nitsch, W. Taszycki), ukrajinska narečja (T. Lehr-Spławiński, Z. Stieber, J. Yanuv), slovansko imenoslovje in toponimika (W. Taszycki, Z. Stieber), začetki pisave pri Slovanih in njen razvoj (I. Svjencicki, W. Taszycki, Z. Stieber), etnogeneza Slovanov (T. Lehr-Spławiński), strokovna analiza rokopisov, objavljanje pisnih spomenikov in podobno.

Pri reševanju jezikovnih težav so znanstveniki uporabljali predvsem primerjalno zgodovinsko metodo, vendar so se pojavili tudi prvi poskusi uporabe načel lingvistične geografije (K. Nitsch, S. Stieber), načela praške šole funkcionalnega jezikoslovja in lingvistično-statistično metodo lvovskega antropologa in etnologa J. Czekanowskega (T. Lehr-Spławiński, Z. Stieber). Brez dvoma so raziskane slavistične teme prispevale k bogatenju slavistične teorije ter dokazujejo, da je bilo delo znanstvenikov na Katedri za slovansko filologijo v 20. in 30. letih intenzivno in večdimenzionalno. Pot, ki jo je prehodila Katedra, kaže na razširitev raziskovalne problematike in povečevanje števila raziskovanih jezikov.

V t. i. poljskem obdobju so univerzitetni profesorji posvetili veliko manj pozornosti praktičnemu obvladovanju določenih slovanskih jezikov. Praktična znanja so študenti pridobivali na lektoratih češčine, srbohrvaščine, ruščine in ukrajinščine. Po septembru 1939 se je na Katedri oblikovala ideja o reorganizaciji dela v novih družbenih in političnih razmerah.

Leta 1945 je bil na Filološki fakulteti Univerze Ivana Franka v Lvovu ustanovljen Oddelek za slovansko filologijo, na katerem sta delovali dve katedri: Katedra za slovanske jezike in Katedra za slovanske književnosti, ki sta bili tri leta kasneje združeni v eno, imenovano Katedra za slovansko filologijo. Do leta 1950 jo je vodil profesor Ilarion Svjencicki. Prva povojna leta so bila namenjena izboru in usposabljanju znanstvenega osebja ter njegovi pripravi za poučevanje in raziskave, saj so se poljski znanstveniki začeli seliti na Poljsko. Pod dinamičnim vodstvom prof. Ilariona Svjencickega je Katedri uspelo oblikovati osnovno akademsko skupino v sestavi: Mikola Puškar, Lukija Humecka, Mihajlo Oniškevič, Stepan Masljak, Edvard Voronecki, Fedir Šilo in Mikola Maljarčuk.

Reorganizirana Katedra je morala pripraviti predavanja, tečaje in seminarje iz slavističnih predmetov ter posvetiti večjo pozornost praktičnemu obvladovanju slovanskih jezikov. Profesorji so sestavili programe iz češkega in poljskega jezika, zgodovinske slovnice češkega in poljskega jezika, zgodovine češke in poljske književnosti ter uvoda v slavistiko, ki so bili dolga leta edini in obvezni predmeti za vse slavistične katedre v ZSSR. V 40. in 60. letih je Katedra pripravljala izobraževalno in metodično delo, uspešno pa sta se povečevali kakovost in usposobljenost profesorjev, ki so pridobivali akademske stopnje in znanstvene nazive. V 50. in 60. letih se je povečalo število učiteljev, prišli so namreč povojni diplomirani specialisti Katedre za slovansko filologijo: Ganna Lastovecka, Kostjantin Trofimovič, Oleksandra Gribovska, Volodimir Motorni, Irina Hriniv in Vjačeslav Andel.

Raziskovalni interesi profesorjev Katedre so bili v omenjenem obdobju precej raznoliki. Slovanske jezike so raziskovali na različnih ravneh: na ravni fonetike (Oniškevič), besedotvorja (Andel) in besedišča (Voronecki, Pučkar). Profesor I. Svjencicki je objavil več pomembnih raziskav s področja staroruskega jezika, slovnične lastnosti gornjelužiške srbščine je raziskoval K. Trofimovič, zgodovino češke leksikografije pa G. Lastovecka. Pomembna smer znanstvenega dela na Katedri je bila dialektologija. Znanstveniki so preučevali dela piscev iz slovanskih dežel (O. Gribovska, V. Motorni, I. Hriniv) in medslovanske literarne povezave (V. Motor, O. Gribovska, M. Maljarčuk).

Po smrti profesorja I. Svjencickega (1956) je Katedro vodil docent M. Puškar, kasneje profesor M. Oniškevič (1956–1968). Od 70. let se je na Katedri za slovansko filologijo začela nova izobraževalna in raziskovalna faza, katere značilnosti so bile: uvedba novih smeri, izboljšanje akademske usposobljenosti profesorjev in širjenje področja raziskovalnih interesov.

Leta 1968 je bil predstojnik Katedre docent (od leta 1981 profesor) K. Trofimovič. V funkciji predstojnika je skrbel za razvoj slavističnega oddelka, saj so na univerzi poučevali le strokovnjaki za češko in poljsko jezikoslovje. Z njegovim prizadevanjem je bila leta 1974 ustanovljena smer srbohrvaški jezik in književnost, leta 1978 pa še bolgarski jezik in književnost. Zavzemanje za širitev Katedre je nadaljeval prof. V. Motorni, ki je postal njen predstojnik leta 1990. Specializacija za slovaški jezik in književnost je bila ustanovljena leta 1993, leto kasneje pa zaradi razpada Jugoslavije še dve smeri, in sicer srbski jezik in književnost ter hrvaški jezik in književnost. Od leta 2000 katedro vodi Nadia Lobur, ki nadaljuje delo in idejo svojih predhodnikov o širitvi slovanskih jezikov. Od leta 2003 se je tako začela poučevati makedonščina, od leta 2008 pa *slovenščina* kot drugi jezik specializacije, kar je pomagalo okrepiti kulturne odnose med lvovsko univerzo in visokošolskimi institucijami v Sloveniji.

Leta 1991 je zaradi razpada socialističnih zveznih držav nastalo več novih samostojnih držav, med njimi tudi Slovenija in Ukrajina, kar je spodbudilo medsebojno zanimanje predvsem na področju gospodarstva in turizma, medtem ko je bilo o kulturnem in znanstvenem življenju malo znanega.

Prvi korak k poznavanju ukrajinsko-slovenske kulture in jezika predstavlja delo Ljudmile Kancedal (takrat zaposlene na Inštitutu za književnost Narodne univerze Ukrajine Tarasa Ševčenka v Kijevu), in sicer na področju recepcije književnosti, kulture in jezika. V svoji doktorski disertaciji iz leta 1995 raziskuje ukrajinske in slovenske literarne odnose ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja. Kasneje so bili njeni znanstvenoraziskovalni rezultati predstavljeni v samostojni monografiji *Ukrajinsko-slovenski literarni odnosi od konca 19. do začetka 20. stoletja* (2005).[1]

Inga Jarova, takrat podiplomska študentka na Narodni univerzi I. I. Mechnikova v Odesi, v svoji disertaciji *Slovenska frazeologija za somatsko komponento: ideografski in pragmatični vidiki* (2011) prinaša v ukrajinsko znanstveno rabo gradivo slovenske frazeologije.

---

1 Ludmila Kancedal je proučila in poenotila gradivo, ki so ga zbrali prejšnji raziskovalci in je predstavljeno v različnih publikacijah (raziskave G. Vervesa, I. Yushchuka, F. Pogrebennyka, A. Zasenko, V. Hrymycha in drugih avtorjev, ki so se ukvarjali predvsem s proučevanjem recepcije ukrajinske književnosti v Sloveniji; dela T. Shevchenka, Marka Vovchka, V. Stefanika, O. Kobiljanske) ter se osredotočila na zanimanje Ukrajincev za slovensko literaturo, zlasti na znanstvene stike I. Franka in Slovencev, na raziskavo S. Jaričevskega o Francetu Prešernu in na *Slovenski dnevnik* znanstvenika Mihajla Zubrickega, ki predstavlja temeljno delo o prvi svetovni vojni. Odkrila je več kot deset prej neznanih prevodov slovenske kratke proze.

Docentka Katedre za slavistiko na Narodni univerzi Tarasa Ševčenka v Kijevu, Olena Dziuba, raziskuje temo prve svetovne vojne v literaturi južnih Slovanov in svoje teze ilustrira tudi s slovenskim knjižnim gradivom. Rezultati njenih literarnozgodovinskih raziskav so predstavljeni v znanstvenih revijah v Ukrajini in v tujini.

Leta 2008 je lvovska univerza odprla tudi lektorat slovenskega jezika in zaprosila za lektorja iz Slovenije. Prvi učitelj slovenščine je bil Jernej Ključevšek, ki je predaval slovenščino kot drugi in tretji tuji jezik na Filološki fakulteti, Fakulteti za mednarodne odnose, Fakulteti za geografijo in Fakulteti za novinarstvo. O velikem povpraševanju po novem jeziku so pričale ponudbe izbirnega tečaja ne le v Lvovu, ampak tudi v Kijevu. Ključevšek je na povabilo Veleposlaništva Republike Slovenije poučeval slovenščino na Narodni univerzi Tarasa Ševčenka v Kijevu, in sicer študentom filoloških smeri. Leta 2009 je Ključevšek v okviru Svetovnih dnevov slovenskega jezika, literature in kulture organiziral dneve slovenske kulture v Ukrajini. Prikazani so bili slovenski filmi ter predstavljeni slovenski avtorji Milan Jesih, Jani Virk in Suzana Tratnik. Kulturne dneve je popestril nastop glasbenika Vlada Kreslina. V ta namen je bila izdana tudi knjižica s prevodi odlomkov iz del omenjenih avtorjev.

Od študijskega leta 2010/2011 je učitelj slovenščine na Univerzi Ivana Franka v Lvovu Primož Lubej, ki nadaljuje s poučevanjem jezika na različnih fakultetah in z velikim prizadevanjem predstavlja sodobno slovensko literarno in kulturno sceno. V tem času je organiziral literarne pogovore z Barbaro Korun, Gabrielo Babnik, Miho Mazzinijem, Goranom Vojnovićem in Lucijo Stepančič. V okviru literarnih gostovanj so bile prav tako izdane knjižice s prevodi odlomkov iz literarnih del omenjenih avtorjev. Odlomke so prevajale docentka katedre Natalija Khoroz, asistentka Marijana Klymets, podiplomski študentki Olga Fedorišin in Irina Nikoliv, literarne večere pa sta s prevodom spremljali Natalija Khoroz in Marijana Klymets. V ukrajinščino je bil preveden film *Slovenka*, ki je bil predvajan na univerzi in dobro sprejet pri obiskovalcih. Lektorat je aktivno sodeloval tudi pri projektih Svetovni dnevi sodobne slovenske literature (2010) in Svetovni dnevi slovenskega dokumentarnega filma (2012). S pomočjo Primoža Lubeja, Natalije Horoz, avtorice tega prispevka in študentov so nastali prevodi naslednjih dokumentarnih filmov: *20. stoletje Jurija Gustinčiča*, *Presihajoče jezero* in *Toporišič – Samotni hodec skozi neprijazni čas*.

Na mednarodnih konferencah Mednarodni slovanski kolokvij in Mednarodna konferenca mladih znanstvenikov, katerih soorganizator je Katedra, sta sodelovala tudi Slovenca: Mladen Pavičič, lektor v Budimpešti, in Janja Vollmaier Lubej, takrat lektorica v Lodžu. Poleg strokovnjakov Katedre za slovansko filologijo delujejo na področju slavističnih raziskav tudi znanstveniki Inštituta za slavistiko, ki je sestavni del Filološke fakultete.

Katedra bo v študijskem letu 2014/2015 začela izvajati dvopredmetni študijski program slovenski jezik in književnost. Poleg temeljnih slavističnih disciplin bodo študenti poslušali naslednje slovenistične predmete: zgodovina kulture Slovenije, slovensko ljudsko slovstvo, zgodovina Slovenije, zgodovina slovenskega jezika, zgodovinska slovnica slovenskega jezika, primerjalna zgodovinska slovnica slovanskih jezikov ter teorija in praksa prevajanja. Študent bo po koncu študija pridobil naziv bakalaver filologije (enega od slovanskih jezikov in ukrajinščine), po zaključenem magistrskem študiju pa mu bo priznana tudi kvalifikacija prevajalca.

Vse pobude podpirajo Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, Ministrstvo za zunanje zadeve RS, Ministrstvo za kulturo RS in tudi založniki. V imenu Katedre za slovansko filologijo Univerze

Ivana Franka v Lvovu ob tej priložnosti izrekamo hvaležnost za podporo in upamo na nadaljnje plodno sodelovanje.

Literatura

АЛБУЛ, Ольга, ЛОБУР, Надія, 2009: Славістика у Львівському національному університеті імені Івана Франка (історія, сучасний стан та перспективи розвитку): Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. *Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Збірник наукових праць*. Київ. Спеціальний випуск. 3–10.

ГАЛЕНКО, Іраїда, 2000: Науково-методична робота кафедри слов'янської філології Львівського університету (1889–1918). Володимир Чорній, Світлана Винниченко (упор): *Проблеми слов'янознавства* 51. 39–46.

ГАЛЕНКО, Іраїда, 2004: Мовознавча славістика у Львівському університеті (1787–1939). Володимир Чорній, Світлана Винниченко (упор): *Проблеми слов'янознавства* 54. 44–60.

ГАЛЕНКО, Іраїда, 2009: Внесок Яна Янова у філологічну славістику. Володимир Чорній, Світлана Винниченко (упор): *Проблеми слов'янознавства* 58. 25–35.

Історія кафедри: www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/slovjan.php

КАНЦЕДАЛ, Людмила, 2005: *Українсько-словенські літературні взаємини кінця XIX-початку XX століття*. Київ: Поліграфічний центр »Фоліант«.

ОНИШКЕВИЧ, Михайло, 1963: Кафедра слов'янської філології Львівського університету (1939–1962 рр.). *Питання слов'янського мовознавства* 9. Львів. 111–123.

ПАНІВ, Людмила (упор), 1998: *Вчені кафедри слов'янської філології*. Львів: Видавництво Львівського університету.

Timothy Pogačar
Državna unverza Bowling Green, Ohio, ZDA
UDK 070(73):94(497.4):81'25

Revija *Slovene Studies* (ZDA)

Prispevek opisuje zgodovino revije *Slovene Studies* in predstavlja ideje za njeno prihodnost. Revija je strokovno glasilo Društva za slovenske študije (Society for Slovene Studies, SSS), ki ga je ustanovila skupina strokovnjakov leta 1973 v New Yorku.[1] Revija je začela izhajati leta 1975 kot *Papers in Slovene Studies* in se je leta 1978 preimenovala v *Slovene Studies*, tako izhaja nepretrgoma že skoraj 40 let. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture je v razvoju revije igral posredno, vendar pomembno vlogo. Kolegi na Filozofski fakulteti in organizatorji Seminarja so se v reviji pojavljali kot avtorji prispevkov ob prispevkih strokovnjakov na drugih fakultetah Univerze v Ljubljani in Mariboru, Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštituta za novejšo zgodovino in drugih evropskih in ameriških akademskih ustanov. Na drugi strani pa se člani Društva za slovenske študije že desetletja udeležujejo Seminarja, med njimi tudi uredniki revije, in lahko bi trdili, da je sodelovanje na Seminarju vplivalo tudi na njihovo urednikovanje.

strokovne revije, slovenska zgodovina, prevajanje

This article describes the history of the journal *Slovene Studies* and presents ideas for its future. The journal is a scholarly publication of the Society for Slovene Studies, which was founded by a group of scholars in New York in 1973. The journal began to appear in 1975 as *Papers in Slovene Studies* and was renamed *Slovene Studies* in 1978. It is thus approaching its fortieth year of publication. The SSLLC played an indirect but key role in the journal's development. Colleagues at the Faculty of Arts and seminar organisers have been authors of articles in the journal, as have scholars from other parts of the University of Ljubljana, the University of Maribor, the Slovene Academy of Sciences and Arts, the Institute of Contemporary History, and other European and North American academic institutions. Likewise, SSS members, including the journal's editors, have been attending the SSLLC for decades. The latter can attest that participation in the SSLLC has influenced their work as editors.

scholarly journals, Slovene history, translation

Ustanovitev revije *Slovene Studies*

Člane skupine Društva za slovenske študije – Henrya Cooperja, Williama Derbyshirea, Metoda Milača, Carole Rogel, Jožeta Velikonjo, Rudolfa Šušla in pokojne Toussainta Hočevarja, Bogdana Novaka in Rada Lenčka – sem prvič srečal oktobra leta 1977 na konferenci AAASS[2] v glavnem mestu Washingtonu. Omenjeni, zelo sposobni kolegi niso bili le uspešno vodstvo Društva, ampak so imeli tudi pomembna mesta na univerzah, kjer so poučevali, in v nacionalnih slavističnih strokovnih organizacijah, na primer Henry Cooper in William Derbyshire. Jezikoslovci, literarni zgodovinarji in ekonomisti so razširili vsebino revije, ki objavlja gradivo iz humanističnih in družboslovnih disciplin. Vsebina izbranih številk veliko pove o zgodovini revije.

Prvo številko predhodnika revije *Slovene Studies*, z naslovom *Papers in Slovene Studies 1975*, je uredil Rado Lenček. Štirje od šestih člankov v tej številki so bili predelani referati z ustanovne konference leta 1973 v New Yorku. To so: *Slovenska identiteta v sodobni Evropi* Jožeta Velikonje, *Ekonomski določujoči dejavniki v razvoju slovenskega narodnega sistema* Toussainta Hočevarja,

1 Za kratek zgodovinski pregled glej Rogel 2012.
2 American Association for the Advancement of Slavic Studies.

V izviru slovenske nacionalne individualnosti Bogdana Novaka in *Slovenija danes: komentar* Carole Rogel. Rado Lenček in Henry Christian sta prispevala še razpravi o Louisu Adamiču. Še danes se zdijo ti članki sveži in informativni. Na primer: geograf Jože Velikonja je v slovenski diaspori videl »dokaz teritorialno razpršenega, operativno povezanega kulturnega sistema, ki se oblikuje na osnovi svojih operativnih dejstev, ne pa na osnovi teritorialnega stika ali realizacije v ustanovah« (Velikonja 1975: 6).[3] Druga ključna tema v njegovem članku je regionalizem. V svojem članku *Landscapes of Slovenia* (1989) Velikonja obravnava pomen pokrajine. Podobne ideje zanimajo raziskovalce tudi danes, na primer v sodobnem projektu Prostor slovenske literarne kulture, ki poteka na SAZU.[4]

V *Papers in Slovene Studies* (1976) so se predstavili novi avtorji in teme, s katerimi so se ukvarjali tudi v naslednjih desetletjih. Pogled na kazalo revije opozarja na teme, ki so bile vodilne v reviji in kasnejših knjigah članov društva, na primer: *Tasso in Prešernov Krst pri Savici* Henryja Cooperja, *Izbrane teme slovenskih narodnih balad* Lene Lenček, *O izvoru homonimnosti v slovenskem jeziku* Williama Derbyshireja in *Menjava soglasnikov v dialektu Sele Fare* Toma Priestlyja.

Rast Društva za slovenske študije

Prvo desetletje je bilo društvo dejavno predvsem v Severni Ameriki. Rast društva so pospeševale skupine članov v različnih ameriških mestih, na primer John Nielsen, Rado Lenček in drugi v New Yorku; Carole Rogel, Kenneth Naylor, Charles Gribble in drugi na univerzi Ohio State; Matt Šusel, Vladimir Rus in drugi v Clevelandu; Vladimir Pregelj in Leopoldina Plut-Pregelj v glavnem mestu Washingtonu. Lahko bi dodali imena članov v drugih mestih, kot so Boston, Chicago in Seattle, ki so podpirali društvo, rekrutirali nove člane in s tem vzdrževali revijo *Slovene Studies*. Ta socialni aspekt zgodovine društva in revije je pomemben za razumevanje njene prihodnosti in uspehov. Srečanja članov društva na mednarodnih in regionalnih konferencah ter tudi udeležba na prireditvah na univerzah in v etničnih skupinah promovirajo delo društva, pritegnejo potencialne člane in s tem tudi finančno okrepijo revijo.

Deset let po ustanovitvi Društva za slovenske študije je skupina članov (James Davis, Jože Pirjevec, Alessio Lokar, Emidio Sussi, Toussaint Hočevar in Bogdan Novak) objavila v reviji *Nationalities Papers* članke o slovenski manjšini v severni Italiji. Na to temo je izšla revija *Papers in Slovene Studies* leta 1977 (Novak 1977), ki jo je uredil Rudolph Šušel. Objave so bile dokaz strokovnega zanimanja za slovenistiko v Severni Ameriki in obenem dokaz povečanega sodelovanja med člani društva v Severni Ameriki in kolegi po svetu. Omenimo lahko tudi izvolitev Janka Lavrina za častnega član društva leta 1985 (Rogel 2012) in poster na AAASS konferenci leta 2008.[5] Tako kot je strokovnjake v društvu zanimala Lavrinova dejavnost v angleškogovorečem svetu, so bile trajno prisotne tudi druge teme, kot na primer mednacionalni odnosi in regionalizem, ki so jim bili posvečeni prispevki v *Nationalities Papers*.[6]

---

3 »[…] is a demonstration of a territorially dispersed operationally interlinked cultural system, which acquires its identity by its operational activity rather than by territorial contiguity or institutional implementation.«

4 Projekt se imenuje Prostor slovenske literarne kulture: Literarna zgodovina in prostorska analiza z geografskim informacijskim sistemom (Perenič 2012: 59). Vodja projekta sta Marko Juvan in Urška Perenič.

5 S povabilom organizatorja konference AAASS v Philadelphiji, Leapoldine Plut Pregelj, je slovenska režiserka Ana Nuša Dragan 22. 11. 2008 predstavila svoj dokumentarni film o Lavrinu. Leto kasneje je v Moskvi izšel zbornik *Janko Lavrin i Rossiia* (Sozina 2011).

6 Odnosi med etničnimi skupinami v Italiji so še vedno aktualni (prim. Pisk 2012).

Mejnik v zgodovini revije je bil *Four Hundred Years of the South Slavic Protestant Reformation, 1584–1984*, (1984/1986), ki jo je uredil Henry Cooper. Ta številka je prinesla devetnajst prispevkov iz različnih področjih, na primer razprave literarnih zgodovinarjev Borisa Paternuja in Jožeta Pogačnika ter jezikoslovca Jožeta Toporišiča. Novost številke je bilo dejstvo, da je bila polovica prispevkov iz družboslovnih ved, druga pa iz humanistike.[7]

Strokovna kakovost revije

Tom M. S. Priestly, ki je urejal *Slovene Studies* od leta 1985 do sredine devetdesetih let, je nadaljeval z zastavljeno vsebinsko orientacijo revije. V prvi številki pod njegovim uredništvom je Henry Cooper objavil članek o Trubarju in svoj prevod pesmi Krst pri Savici, Joseph Conrad in Herbert Galton (oba z univerze Kansas) sta objavila razpravo o slovenski folklori in jeziku. Miran Hladnik (1985) je prvič objavil rezultate svojih jezikoslovnih raziskav v sedmi številki *Slovene Studies*. Hladnik je bil tudi eden izmed prvih treh lektorjev na Univerzi Kansas.[8] Lektorji s Filozofske fakultete so imeli velik vpliv na slovenistiko v ZDA.

Posebno pozornost zasluži osmi zvezek *Slovene Studies* (1986). Večina člankov v tej številki, ki so jih prispevali Matjaž Klemenčič, Erik Kovačič, Linda Bennett, Katica Cukjati in Rada Genoria, je obravnavala izseljensko problematiko, medtem ko sta Dimitrij Rupel in Silvo Devetak prispevala razpravi o slovenskem jeziku v Jugoslaviji. Toussaint Hočevar (1986) je napisal kratek življenjepis o Mary Molek, pisateljici in soprogi bivšega urednika izseljenskega časopisa *Prosveta*, ki je finančno podpirala revijo.

Rado Lenček je vedno poudarjal strokovno in akademsko naravo Društva za slovenske študije in njegove revije v odnosu do slovenskih etničnih, podpornih ali verskih organizacij v ZDA. Kot urednik je Tom Priestly uvedel strokovne recenzije za članke (peer review), ki naj bi zagotavljale strokovno kakovost člankov o izseljenstvu in seveda tudi kasnejših prispevkov. Od konca osemdesetih let je revija objavila več gradiva iz antropologije, sociologije in sociolingvistike. Priestly je tudi vsebinsko razširil revijo s sodobnimi prevodi poezije in leposlovja. Tako so bili objavljeni npr. Bigginsovi prevodi Kocbekovih pesmi (1990) in dve dvojezični številki slovenskega leposlovja, ki jih je uredil Henry Cooper. Postopoma so bili predstavljeni skoraj vsi žanri slovenske literature v angleškem prevodu: John Cox (2001, 2003) je prevedel potopis Mateja Dolenca *Vloga mojih škornjev v angolski revoluciji*[9] in Kocbekovo *Premišljevanje o Španiji*.[10] Zadnja novost na področju prevodov je bila objava odlomkov iz romana *Svinjske nogice* v različne jezike kot plod sodelovanja z Javno agencijo za knjigo (Stergar 2012).

Devetdeseta leta

V devetdesetih letih so bile teme etničnosti in narodnosti bolj izrazite, verjetno zaradi velikih sprememb in konfliktov v Srednji Evropi. Tako je Tom Priestly (1997) napisal analizo venetske

7 V tem času je so bili humanistični prispevki in zborniki na temo Trubarja in protestantizma v manjšini – manj kot 20 % (prim. Bjelčevič 2013: 124–125).

8 Druga dva sta bila Ljubica Črnivec in Velemir Gjurin. Hladnik je med svojim delovanjem v Kansasu skupaj s Touissainton Hočevarjem napisal popularno knjigo *Slovene for Travelers* (1988).

9 Uvod je napisala Alojzija Zupan Sosič.

10 Uvod je napisal Ervin Dolenc.

teorije, ki je postala izvrsten pregled principov zgodovinske lingvistike. Od sredine devetdesetih let so se pojavile še nove teme, kot je razvidno iz posebne številke o Jožetu Plečniku (1996) in etnomuzikologiji (2007), ki ju je uredil Donald Reindl. Povečalo se je tudi število prispevkov o politiki, sodobni zgodovini, ekonomiji in umetnosti. Zgodovinarji Bože Repe, Peter Vodpivec, Ervin Dolenc, Aleš Gabrič, Žarko Lazarević in številni drugi so prispevali sveže poglede na slovensko zgodovino dvajsetega stoletja. Omembe vreden je prispevek arhivarke v Nacionalnem arhivu ZDA, dr. Amy Schmidt (1994), ki je predstavila na novo dosegljivo gradivo o Jugoslaviji in 2. svetovni vojni. Samo desetletje pozneje je bil v reviji objavljen članek Gregorja Kranjca (2002) o kolaboraciji med vojno, leta 2003 pa članek Petra Vodopivca o sodobnem zgodovinopisju. O novih pogledih na zgodovinopisje so pisali Marko Juvan, Oto Luthar, Miran Štuhec.

V reviji se kot posebnosti objavljajo tudi osebni spomini oziroma odlomki iz knjig spominov – na primer od uglednega ameriškega sociologa Arthurja Vidicha (2000a)[11] in Rada Lenčka (2005). Prvi tak prispevek je napisal Metod Milač leta 1994, in sicer o svojih izkušnjah med 2. svetovno vojno.[12]

Zaključek

Slovene Studies je strokovna revija, ki vsebuje tudi nekatere vrste »neakademskega« gradiva, kot so prevodi in spomini. V tem smislu je revija malo podobna stari ruski »debeli« reviji ali ameriški »majhni« (little) reviji. Vzrok za tak format je v članstvu Društva za slovenske študije. Člani so tudi izobraženci, ki se zanimajo za Slovenijo, čeprav niso raziskovalci in profesorji na univerzah. Na ta način je sestav društva vplival na formiranje revije, revija pa bo upoštevala interese članov tudi v prihodnje. *Slovene Studies*, kot večina revij podobnega profila, ni prešla v popolnoma elektronsko obliko. Bralci revije in člani društva so se spremenili: od ustanovitve društva do danes je število naročnikov izven Severne Amerike večje; člani Društva za slovenske študije in naročniki revije so po vsem svetu, npr. na Japonskem, v Rusiji in drugih državah sveta. Pri nadaljnjem razvoju revije bomo skušali upoštevati tudi njihove interese.

Literatura

BIGGINS, Michael, 1990: Three poems. *Slovene Studies* 12/1. 101–103.
BJELČEVIČ, Aleš, 2013: Pregled razprav o starejši književnosti po letu 1990. *Slavistična revija* 61/1. 117–134.
CHRISTIAN, Henry, 1975: From two homelands to one world: Louis Adamic's search for unity. *Papers in Slovene Studies 1975*. 133–144.
CONRAD, Joseph, 1985: Rituals and customs along the Kolpa (Bela Krajina). *Slovene Studies* 7/1–2. 23–33.
COOPER, Henry Jr., 1976: Tasso and Prešeren's »Krst pri Savici«. *Papers in Slovene Studies 1976*. 13–23.
COOPER, Henry Jr., 1985a: Primož Trubar and Slovene literature of the sixteenth century. *Slovene Studies* 7/1–2. 35–50.
COOPER, Henry Jr., 1985b: France Prešeren. »The Baptism on the Savica« (On the occasion of the 150th anniversary of the death of Matija Čop) 7/1–2. 63–80.
COX, John, 2001: The role of my boots in the Angolan revolution. *Slovene Studies* 23/1–2. 49–72.
COX, John, 2003: Reflections on Spain. *Slovene Studies* 25/1–2. 57–62.
DAVIS, James, 1983: The Slovenes of northeastern Italy: An introduction. *Nationalities Papers* 11/2. 148–151.

---

11 Vidich je avtor klasike *Small Town in Mass Society: Class, Power, and Religion in a Rural Community* (1958). V isti številki je ocenil knjigo Irene Portis Winner *Semiotics of Peasants in Transition: Slovene Villagers and Their Ethnic Relatives in America* (Vidich 2000b).

12 Dimitrij Rupel (2001) bo za *Slovene Studies* napisal oceno knjige *Resistance, Imprisonment and Forced Labor: A Slovene Student in World War II*.

DERBYSHIRE, William, 1976: Some Comments on the Origins of Homonymy in the Slovene Language. *Papers in Slovene Studies 1976*. 99–106.
DRAGAN, Ana Nuša, 2006–2007: *Janko Lavrin ves slovenski, ves ruski, ves angleški, ves svetovljanski*. Ljubljana: RTV Slovenija.
GALTON, Herbert, 1985: Imperfective and perfective past tense in Slovene: A definitely non-binary approach. *Slovene Studies* 7/1–2. 51–56.
HLADNIK, Miran, 1985: Slovene popular novels about emigration in the nineteenth century. *Slovene Studies* 7/1–2. 57–62.
HLADNIK, Miran, HOČEVAR, Toussaint, 1988: *Slovene for travelers*. Ljubljana: Center za ekonomsko in turistično propagando.
HOČEVAR, Toussaint, 1975: Economic determinants in the development of the Slovene national system. *Papers in Slovene Studies 1975*. 27–78.
HOČEVAR, Toussaint, NOVAK, Bogdan, 1983: Comments. *Nationalities Papers* 11/2. 186–189.
HOČEVAR, Toussaint, 1986: Mary Molek: Author, editor, curator (1909–1982). *Slovene Studies* 8/1–2. 5–8.
KRANJC, Gregor, 2002: Two solitudes revisited: A historiographical survey of collaboration in Slovenia during World War II. *Slovene Studies* 24/1–2. 3–26.
LENCEK, Lena, 1976: Selected themes of Slovene folk ballads. *Papers in Slovene Studies 1976*. 56–89.
LENCEK, Rado, 1975: On Slavic heritage in Slovene culture. *Papers in Slovene Studies 1975*. 145–166.
LENCEK, Rado, 2005: Rajko Ložar: A small nation's uprooted scholar in America. *Slovene Studies* 27/1–2. 3–25.
LUCKMANN, Thomas, 1989: Prolegomena to a social theory of communicative genres. *Slovene Studies* 11/1–2. 159–166.
MILAČ, Metod, 1994: The war years, 1941–1945: From my experiences. *Slovene Studies* 16/2. 31–47.
MILAČ, Metod, 2002. *Resistance, imprisonment and forced labor. A Slovene student in World War II*. New York: Peter Lang.
MINNICH, Robert, 1989: Tradition in the face of modernization: Cultural continuity and 'deagrarization' in the village of Ukve. *Slovene Studies* 11/1–2. 97–101.
NOVAK, Bogdan, 1975: At the roots of Slovene national individuality. *Papers in Slovene Studies 1975*. 79–126.
NOVAK, Bogdan, 1977: American policy towards the Slovenes in Triests, 1941–1974. *Papers in Slovene Studies 1977*. 1–25.
PERENIČ, Urška, 2012: Prostor v literaturi in literatura v prostoru. *Slavistična revija* 60/3. 259–264.
PIRJEVEC, Jože, 1983: Slovene nationalism in Trieste, 1848–1982. *Nationalities Papers* 11/2. 152–161.
PISK, Marjeta, 2012: Nationalizing the folksong tradition of Goriška Brda. *Slavistična revija* 60/3. 499–515.
PRIESTLY, Tom M. S., 1976: Consonant alternations in the dialect of Sele Fare. *Papers in Slovene Studies 1976*. 120–164.
PRIESTLY, Tom M. S., 1997: Vandals, Veneti, Windischer: The pitfalls of amateur historical linguistics. *Slovene Studies* 19/1–2. 3–41.
ROGEL, Carole, 1975: Slovenia today: A comment. *Papers in Slovene Studies 1975*. 127–132.
ROGEL, Carole, 2012. A brief history of the SSS's forty years. *Slovene Studies* 34/1–2. 203–209.
RUPEL, Dimitrij, 2001: Ocena knjige Resistance, imprisonment and forced labor: A Slovene student in World War II. *Slovene Studies* 23/1–2. 103–105.
SCHMIDT, Amy, 1994: WW II Yugoslav materials in the National Archives. *Slovene Studies* 16/1. 13–30.
SOZINA, Juliia (ur.), 2011: *Ianko Lavrin i Rossiia*. Serija Slavica et Rossica. Moskva: Rossiiskaia akademiia nauk, Institut slavianovedeniia.
STERGAR, Katja, 2012: The Slovenian Book Agency and forms of international promotion, or why sample translations? *Slovene Studies* 34/1–2. 95–97.
SUSSI, Emidio, 1983: Psycho-sociological aspects of relations among three ethnic groups: Slovenes, Italians, and Friulians. *Nationalities Papers* 11/2. 176–185.
SUSSI, Emidio, 2012: A brief history of the SSS's forty years. *Slovene Studies* 34/1–2. 203–209.
VELIKONJA, Jože, 1975: Slovene identity in contemporary Europe. *Papers in Slovene Studies 1975*. 1–26.
VELIKONJA, Jože, 1989: Landscapes of Slovenia. *Slovene Studies* 11/1–2. 137–146.
VIDICH, Arthur, BENSMAN, Joseph, 1958: *Small town in mass society: Class, power, and religion in a rural community*. Garden City, NJ: Doubleday.
VIDICH, Arthur, 2000a: Recollections of a Slovene boyhood in America. *Slovene Studies* 22/1–2. 119–168.
VIDICH, Arthur, 2000b: Ocena knjige Irene Portis Winner *Semiotics of peasants in transition: Slovene villagers and their ethnic relatives in America. Slovene Studies* 22/1–2. 169–174.
VODOPIVEC, Peter, 2003: Historiography in Slovenia today. *Slovene Studies* 25/1–2. 5–22.

Anita Peti-Stantić
Filozofska fakulteta, Zagreb
UDK 81'373.423=163.6=163.42
UDK 81'374.822=163.6=163.42

Pravi in lažni slovenski in hrvaški prijatelji

Prispevek na podlagi konkretnih vprašanj, ki so se zastavila ob izdelavi novega *Velikega sodobnega slovensko-hrvaškega in hrvaško-slovenskega slovarja* (Veliki suvremeni slovensko-hrvatski i hrvatsko-slovenski rječnik), s kontrastivnega stališča obravnava odnose izraza in pomena v slovenščini in hrvaščini. Ob konceptu popolne ekvivalence, ki pa ne vzdrži, avtorica pokaže, da je že pri določanju pomena »pravega prijateljstva« med slovenščino in hrvaščino treba formulirati kriterije, ki so nujni in zaželeni. Primerjalna analiza slovenščine in hrvaščine kaže, da gre za temeljne odnose, ki se sistematsko ponavljajo v celotnem besedišču. Sistemizacija leksikalnih odnosov, ki zajema t. i. prave prijatelje, različne tipe lažnih prijateljev in besede popolnoma različnega izraza in pomena, kaže na stopnjevitost odnosov od najmanj do najbolj podobnega na vseh kognitivnih ravneh.

slovenščina, hrvaščina, pravi prijatelji, lažni prijatelji, sistemizacija leksikalnih odnosov

Taking specific research questions that were asked at the time of compiling of the new *Big Contemporary Slovene-Croatian and Croatian-Slovene Dictionary* as a starting point, the author contrasts and analyses the relationship between form and meaning in the Slovene and Croatian lexicons. Considering the concept of full equivalence to be untenable, the author advocates the identification of necessary and desirable criteria for the analysis of real »lexical friends«. Contrastive analysis shows that these are the basic relationships systematically found and replicated in the whole lexicon. Systematisation of the lexical relationship, which encompasses units such as real friends, different types of false friends and words that differ entirely in their form and meaning, indicates that there is a gradient relationship from least to most similar at all cognitive levels.

Slovene, Croatian, real friends, false friends, systematisation of lexical relationships

1 Uvod

Slovenščina in hrvaščina sta si med južnoslovanskimi jeziki najbližji, razlog za to pa v veliki meri izhaja iz genetskega sorodstva (kar v primeru slovenščine in hrvaščine ne pomeni samo tega, da izvirata iz skupnega praslovanskega prajezika, ampak tudi to, da sta se zelo pozno ločili od skupnega debla) in dejstva, da sta ohranili skupne tipološke lastnosti (kar pomeni, da prepoznamo enake strukture na vseh ravneh jezikovne analize). Poleg tega sta slovenščina in hrvaščina stoletja dolgo živeli in se spreminjali kot sosednja jezika, pogosto pa sta se med seboj tudi prepletali.

Razumevanje odnosov med jeziki kot celotami in nadalje razumevanje odnosov med posameznimi besedami je odvisno od različnih dejavnikov, med katerimi so najbolj izpostavljeni sociolingvistični in psiholingvistični dejavniki, posebej pa izobrazba govorcev. S stališča sociolingvistike so jeziki lahko v hierarhičnem odnosu, kot sta bili v zgodovini slovenščina in hrvaščina v odnosu do nemščine ali kot sta danes slovenščina in hrvaščina v odnosu do angleščine, ali pa v nehierarhičnem (ali veliko manj hierarhičnem) odnosu, kot sta bili v toku zgodovine slovenščina in hrvaščina med seboj. Razumljivo je, da ti odnosi vplivajo na količino in vrsto prepletanja ter na razumevanje odnosov med besedami. Psiholingvistika nam pomaga določiti, kako posamezniki in skupine pristopajo k lastnemu

in potem tudi k drugemu jeziku s stališča jezikovnega procesiranja, to je produkcije in razumevanja naštetih odnosov. Govorci nekega jezika se razlikujejo po stopnji pozornosti, ki jo posvečajo fonološkim, morfološkim, skladenjskim in pomenskim značilnostim. Dąbrowska (2012) eksperimentalno razbija mit, da vsi govorci enako obvladajo jezik. Čeprav Dąbrowska v besedilu obravnava najbolj osnovne prvine slovnične strukture, se povsem isto kaže na leksikalni ravni, posebej ko gre za konstrukcijo J2 (Dąbrowska 2009). Ta ugotovitev ima zelo pomembne metodološke implikacije za jezikovno znanost, posebej za preučevanje odnosov med jeziki. To zelo dobro opazi že Kalenić (2001: 55):

> »Skrivnost« pomenoslovja je prav v njegovi celoviti variantnosti, strukturiranje pa je odvisno od *različnih omejitev, dodatnih opisov in priložnostnih izbir* [poudarila avtorica]. Vsako globlje razmišljanje o besedi nas bo popeljalo v negotov, a pisan in privlačen svet zunajjezikovnega statusa, kjer so opazni sledovi zgodovine, kulturne zgodovine, literature, etnologije, psihologije, sociologije, kjer so razpoznavni sledovi raznih razvojnih etap, medsebojne odvisnosti besed pa tudi odvisnost od celotnega jezikovnega sistema.

2 Slovar kot okno v kognitivni svet jezikovne skupnosti

Danes slovar predstavlja vir, ki je skupaj z ostalimi dostopnimi viri, predvsem elektronskimi korpusi (pisnega in govornega jezika) in podatkovnimi zbirkami, namenjen vsem, ki želijo poizvedeti ali preveriti pomen in slovarske oznake posamezne besede, se naučiti rabe besede, skladenjskega ujemanja z drugimi besedami in nekaj o izraznem in frazeološkem potencialu besede. Zato je v današnjem času pri procesu sestavljanja slovarja nujno upoštevati vse dostopne vire, saj je le tako mogoče opazovati različne pomene posamezne besede in primere leksikografskih (pa tudi prevajalskih) ustreznic.

V Sloveniji načrtujejo konceptualno zasnovo novega slovarja sodobnega slovenskega jezika, saj *Slovar slovenskega knjižnega jezika* izhaja iz besedišča in znanstvenega pogleda na jezik, ki sta stara že več kot trideset let. Poleg dosežkov korpusnega jezikoslovja, ki se je razvilo prav v zadnjih tridesetih letih, nova generacija slovenskih leksikografov v veliki meri upošteva tudi dosežke kognitivnega jezikoslovja.[1] Na Hrvaškem je bil leta 2002 objavljen *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, ki je v skoraj identični obliki dostopen tudi v elektronski obliki.[2] Modernost tega slovarja, ki ne temelji na sodobnih dosežkih korpusnega preučevanja jezika, se kaže le v tem, da ne gre več za slovar srbohrvaškega jezika, ampak za »prečiščen« slovar hrvaškega jezika. Obstoječa elektronska jezikovna infrastruktura v obliki korpusov je v obeh jezikih uporabna za izkušene leksikografe, pa tudi za vse druge zainteresirane uporabnike.[3]

3 Pravi in lažni (jezikovni) prijatelji

Če se vprašamo, koliko je pravih in koliko lažnih prijateljev med slovenščino in hrvaščino, moramo najprej določiti kriterije za obravnavo. Lahko rečemo, da so pravi jezikovni prijatelji zanesljivi in lahko nadomeščajo drug drugega v vseh situacijah, lažni pa tisti, ki jih različno dojemamo in prepo-

1 Glej objave in projekte na internetni strani www.trojina.si.
2 Glej http://hjp.novi-liber.hr.
3 Predvsem korpusa *GigaFIDA* (www.gigafida.net) in *Hrvatski nacionalni korpus* (www.hnk.ffzg.hr).

znavamo. Jezikoslovna obravnava t. i. lažnih prijateljev[4] se je v zadnjih dvajsetih letih začela manj impresionistično in bolj znanstveno utemeljno ter s kognitivne perspektive.[5] Gre za perspektivo, ki po eni strani ponuja integrirani vpogled v bistvo medsebojnega odnosa slovnice in slovarja[6] in po drugi strani vpogled v problematiko lažnih prijateljev s stališča metonimije.

Jezikoslovci so v različnih poskusih tipologije različno razmejili in nato poimenovali odnose, v katerih so besede, ki govorce drugega jezika vabijo k pretirani in neupravičeni generalizaciji.[7] Na podlagi skupnih značilnosti govorec in prevajalec obravnavata takšne besede kot prave prijatelje, torej kot enote, ki so med seboj povsem nadomestljive. Kot orientacijsko izhodišče analize prevzemam najbolj znano definicijo lažnih prijateljev iz hrvaškega jezikoslovja, ki jo je formuliral Ivir (1984): »Lažni prijatelji so pari jezikovnih (ne samo leksikalnih) enot v dveh različnih jezikih, ki imajo nekaj skupnega, ampak niso povsem enaki.« Definicija kljub svoji splošnosti odpira vsaj dve osrednji vprašanji: 1. v kakšnem odnosu so leksikalni in neleksikalni lažni prijatelji; 2. kaj je lahko skupno in kaj različno v vsakem posameznem paru besed. V prispevku se posvečam drugemu vprašanju in o specifično slovničnih odnosih ne bom govorila zunaj prepleta leksikalnega in slovničnega, ki se mu ni mogoče izogniti.

Med nesorodnimi jeziki sodijo med lažne prijatelje predvsem internacionalizmi in izposojenke. Med sorodnimi jeziki pa gre za bolj zapletene in zanimive odnose, o katerih govorim na podlagi konkretnih vprašanj, ki so se zastavila ob izdelavi novega *Velikega sodobnega slovensko-hrvaškega in hrvaško-slovenskega slovarja* (Veliki suvremeni slovensko-hrvatski i hrvatsko-slovenski rječnik).[8]

Pri konceptu popolne ekvivalence, ki pa ne vzdrži, je treba že v primeru določanja pomena pravega prijateljstva med slovenščino in hrvaščino formulirati kriterije, ki so nujni in zaželeni. Primerjalna analiza slovenščine in hrvaščine kaže na temeljne odnose, ki se sistemsko ponavljajo tudi v celotnem besednem zakladu. Če iščemo besede, ki so povsem iste tako na izrazni in pomenski strani kot tudi na strani uporabne funkcionalnosti, je takih besed veliko manj, kot se zdi na prvi pogled, za kar obstajata dva razloga: (1) fonološka (predvsem naglasna) in morfološka enota slovenščine in hrvaščine se razlikujeta ter (2) vezljivi potenciali besed so v slovenščini in hrvaščini različni. Oboje sodi v preplet leksikalne in slovnične, fonološke, morfološke in skladenjske plati. Med primere pravih prijateljev s popolnim ujemanjem sodi veliko internacionalizmov in izposojenk, npr.:

---

4 Čeprav gre za metaforično rabo, je termin *lažni prijatelji* sprejet v jezikoslovni literaturi. V drugačnem kontekstu bi bilo primerno uporabiti termine *medjezikovni sinonimi* in *medjezikovni homonimi*.

5 V svetovnem jezikoslovju se je v zadnjem času s temo lažnih prijateljev največ ukvarjal Chamizo Domínguez (Chamizo Domínguez 1999, 2006, 2007; Chamizo Domínguez, Nerlich 2002). Na Hrvaškem je ta tema pritegnila številne jezikoslovce. Med njimi je Ivir, ki je prvi uporabil termin *lažni parovi* (1968). Danes se s to temo ukvarjajo Brdar, Brdar Szabó (1995), Antunović (1996), Ljubičić (2001), v zadnjem času tudi jezikoslovci, ki so bolj usmerjeni na slovanske jezike, kot so Popović, Trostinska (1988, 1989), Bunčić (2000), Kalenić (2001), Lewis (2002, 2008, 2010) in Tušek (2011).

6 To pomeni, da se tako od slovarja kot tudi od slovnice pričakuje sistemskost in motiviranost, in ne samo popisovanje besed.

7 Nekatera poimenovanja so: angl. *false friends*, *false pairs*, *deceptive cognates*, *trap words*; nem. *falsche Freunde*, *trügerische Verwanden*, *täuschende ähnliche Zwillinge*; fr. *faux amis*, *mots perfides*, hrv. *lažni parovi*, *lažni prijatelji*, *nepravi prijatelji*, *lažna braća*, *neprave srodnice*; slov. *lažni prijatelji*.

8 Zaradi prostorske omejitve bom govorila samo o nekaterih izpostavljenih primerih iz slovensko-hrvaškega dela slovarja.

abdicírati *svrš/nesvr* **abdicíram** abdicírati
abdómen *m (anat)* abdómen
abecéda ž abecéda ***Morsejeva abeceda*** *morseova abeceda.* ***po abecedi*** *abecedno/po abecedi.*

Kot prave prijatelje je treba obravnavati tudi besede, ki se razlikujejo v naglasu, vendar se ujemajo na vseh drugih ravneh in so v slovarju takoj za navedenimi, npr.:

abecéden *prid* àbecēdan ***abecedni vrstni red*** *abecedni redoslijed*
abecédno *pril* àbecēdno ***abecedno urejeno*** *abecedno uređeno.*
àbnormálen *prid* àbnormālan

Kot primere pravih prijateljev lahko naštejemo tudi besede skupnega slovanskega izvora, čeprav so ti pari veliko redkejši:

kŕzno *sr* kŕzno ***neobdelano krzno*** *neobrađeno krzno*

Menim, da lahko med prave prijatelje štejemo tudi besede skupnega slovanskega izvora, katerih raba se ne prekriva popolnoma, vendar so si dovolj blizu, da to ne predstavlja težav:

imé *sr* 1. ìme ***ime in priimek*** *ime i prezime.* ***dekliško ime*** *djevojačko ime.* ***podpisala se je s celim imenom*** *potpisala se punim imenom (imenom i prezimenom).* ***krstno ime*** *krsno ime.* ***Kako ti je ime?*** *Kako se zoveš?* ***ljubkovalno ime*** *ime od milja/odmilnica/ hipokoristik.* ***lastno ime*** *vlastito ime, vlastita imenica.* *(ekspr)* ***v imenu zakona*** *u ime zakona.* 2. náziv ***ime tovarniškega kompleksa*** *naziv tvorničkoga kompleksa.*

Sem sodijo tudi besede, ki imajo isti izraz in skoraj povsem prekrivno rabo, razen v specifičnih primerih in frazemih:

kúhati *nesvr* **kúham** kùhati ***kuha kavo/krompir*** *kuha kavu/krumpir.* ***kuhali so jezo na koga*** *uzeti koga na zub.* ***kuha mulo*** *duri se.* ***kúhati se*** kùhati se *(ekspr)* ***nekaj se kuha*** *nešto se kuha.*

Obstajajo pa tudi besede, ki se poleg naglasa izrazno razlikujejo samo v enem, bolj ali manj sistematičnem fonološkem detajlu in do zdaj niso bile posebej izpostavljene:

kúpec *m* **kúpca** kúpac
igráča *ž* ìgračka
lažnívec *m* **lažnívca** làžljivac[9]

Ko ozavestimo, da je v slovenščini in hrvaščini veliko besed v omenjenih odnosih, postane jasno, da je obravnava besed, ki jih štejemo med prave prijatelje zaradi leksikalnih odnosov znotraj enega jezika in s tem posledično tudi medjezikovno, stopenjska – od najmanj do najbolj podobne besede na vseh kognitivnih ravneh. Lažnih prijateljev med slovenščino in hrvaščino je v slovarju veliko, povprečno vsaj en na slovarsko stran, zato v nadaljevanju predstavljam sistemizacijo

9 Zaradi sistemskosti sta primera *kupec* in *lažnivec* bolj prepoznavna kot prava prijatelja kot npr. *igrača*.

možnih odnosov, ki zajema oba skrajna pola – najbolj in najmanj prekrivnega – in lažne prijatelje kot najbolj zanimivo sredino.

4 Sistemizacija leksikalnih odnosov

V sistematizaciji leksikalnih odnosov so pravi prijatelji najbolj prekrivni.

4.1 Pravi prijatelji

4.1.1 Pravi prijatelji, ki so isti, imajo popolnoma isto obliko (isti fonološki sestav, vključujoč naglas, pripadnost isti besedni vrsti), isti pomen (semantiko) ter isto uporabo (skladenjsko vezljivost in pragmatično uporabnost).

4.1.2 Pravi prijatelji, ki se skoraj popolonoma ujemajo na vseh jezikovnih ravneh, se ujemajo po fonološki in pomenski plati. Kot sem že nakazala, ujemanje naglasa ni nujno, tolerirajo pa se tudi sistemski premiki v fonološkem sestavu besed. Osnovno sovpadanje pomenov predstavlja nujen pogoj, vendar se dopuščajo majhni premiki v drugem ali tretjem pomenu, ki so nekoliko oddaljeni od osnovnega pomena, vendar govorcu drugega jezika ne predstavljajo težav, kot tudi razlike v specifičnih izrazih in frazemih.

4.2 Lažni prijatelji

Če lažne prijatelje razdelimo samo v dve skupini, na popolne in delne lažne prijatelje (Tušek 2011),[10] se lahko zdi, da so popolni lažni prijatelji tisti, ki sovpadajo na izrazni plati in se povsem razlikujejo na pomenski plati. Vendar je treba pri analizi lažnih prijateljev upoštevati vse dejavnike in različne kombinacije med jezikovnimi platmi, za kar je razdelitev samo na popolne in delne lažne prijatelje preozka, kar ponazarjam s primerom južina, in zato predlagam razširjeno delitev.

júžina *ž* ǔžina *(gastr)* ***kuha južino*** *kuha užinu.* → **málica**

Beseda *južina* obstaja v slovenščini in v hrvaščini ter se nanaša na povsem različne stvari v predmetnem svetu. V slovenščini ima več med seboj povezanih pomenov, ki so vsi, razen specifičnega zoološkega, povezani s hrano. Zanimiv je kvalifikator nar., ki se pojavlja pri tej besedi v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*. Korpus *GigaFIDA* nam ponuja 375 zadetkov za iztočnico *južina* in 21.484 za *malica*, kar veliko pove o uporabnem potencialu besede *južina* v slovenščini. V hrvaščini pa beseda *južina* sodi med meteorološke termine in pomeni stanje, ko se ljudje ne počutijo dobro zaradi vlažnega in soparnega vremena. Kljub temu da primer nakazuje popolnega lažnega prijatelja, je težko predstaviti besedilni kontekst, v katerem bi se bilo mogoče zmotiti. Beseda *malica* se v slovenščini uporablja pogosteje kot beseda *južina*, medtem ko se beseda *užina* v hrvaščini uporablja zelo pogosto kot povsem nevtralna beseda, tako da ni niti ujemanja na pragmatični ravni. Navedeno nakazuje, da lahko koncept popolnih lažnih prijateljev obsega samo tiste besede, ki imajo isti izraz in različen pomen, vendar pomena ni mogoče določiti iz besedilnega konteksta.

---

10 Lažni prijatelji, ki jih lahko določimo kot popolne lažne prijatelje, pri čemer niti iz konteksta besedila ni mogoče določiti, da se morda motimo, obstajajo, ampak so zelo redki (Tušek 2011: 506).

Analiza slovarskega gradiva kaže, da koncept lažnih prijateljev, ki ni splošno znan med govorci, ampak intuitivno zagotovo obstaja v njihovi zavesti, poleg odnosov, ki zajemajo različne pomene (Tušek 2011: 506–507), vsaj teoretično obsega tudi odnose, ki jih na primeru besed s povsem istim izrazom naštevam v nadaljevanju. Vsi navedeni odnosi obstajajo tudi, ko gre za besede, ki se ne ujemajo povsem na fonološki plati, kot je prikazano na primeru pravih prijateljev, pa tudi v primerih, ko se besedi morfološko rahlo razlikujeta. Vsi primeri so iz *Velikega slovensko-hrvaškega in hrvaško-slovenskega slovarja* in so zgolj ilustrativni.

4.2.1 Besede istega izraza,[11] ki imajo v prvem jeziku, J1, en denotativni pomen, ki se povsem razlikuje v drugem jeziku, J2, in se jih lahko uporabi v istih besedilnih kontekstih.

kopánje *sr* kúpānje
Včeraj smo bili na kopanju.

4.2.2 Besede istega izraza, ki imajo v J1 en denotativni pomen, ki se povsem razlikuje v jeziku J2, ampak se ne uporabljajo v istih besedilnih kontekstih.

júžina *ž* ǔžina *(gastr)* ***kuha južino*** ***kuha užinu.*** → **málica**

4.2.3 Besede istega izraza, ki imajo v J1 en konotativni pomen, ki se povsem razlikuje v jeziku J2, in se jih lahko uporabi v istih kontekstih.

nacúkati se *nesvr* **nacúkam se** *(ekspr)* nacùgati se, nacvr̀cati se ***spet se ga je nacukala*** ***opet se nacugala.*** → **napíti se**
Danes popoldan se bo res nacukala.

4.2.4 Besede istega izraza, ki imajo v J1 en konotativni pomen, ki se povsem razlikuje v jeziku J2, ampak se jih ne uporabi v istih besedilnih kontekstih.

méta *ž (bot)* mètvica ***poprova meta*** ***paprena metvica.***

4.2.5 Besede istega izraza, ki imajo v J1 (vsaj) dva denotativna pomena, od katerih se eden ujema s pomenom J2, drugi pa se razlikuje, in se jih lahko uporabi v istih kontekstih.

máčeha[12] *ž* màćeha
máčeha *ž (bot)* màćuhica ***posaditi gredico mačeh*** ***posaditi gredicu maćuhica.***
Tavala je po gozdu in obenem ugledala mačeho.

nebó *sr* nèbo *(ekspr)* ***strela z jasnega nebá*** ***grom iz vedra neba.*** ***pod milim nebom*** ***pod vedrim nebom.***

---

11 Ko govorim o besedah istega izraza, gre za besede, ki so popolnoma iste ali skoraj iste (refleks praslovanskega jata, č in ć ipd.).

12 Beseda *mačeha* v standardni hrvaščini ne obstaja, ampak obstaja beseda *maćeha*. *Mačeha* pa obstaja v kajkavskem dialektu hrvaškega jezika.

nebó *sr (anat)* nèpce
nebó *sr* baldàhīn
Zagledala se je v nebo.

4.2.6 Besede istega izraza, ki imajo v J1 (vsaj) dva denotativna pomena, od katerih se eden ujema s pomenom J2, drugi pa se razlikuje, ampak se besed ne uporabi v istih besedilnih kontekstih.

màh *m* mâh, zámah, ùdarac, ùdār ***mah z mečem, veslom*** *zamah mačem, veslom.* ***ubiti dve muhi na en mah*** *ubiti dvije muhe jednim udarcem/ odjednom.*
máh *m (bot)* màhovina ***mah pokriva tla okoli hrasta*** *mahovina prekriva tlo oko hrasta. (ekspr)* ***spomin na dogodek je prekril mah*** *sjećanje na događaj je palo u zaborav.*

4.2.7 Besede istega izraza, ki imajo v J1 (vsaj) dva pomena, denotativnega in konotativnega. Denotativna pomena v J1 in J2 se ujemata, medtem ko konotativnega v J2 ni ali pa se razlikuje od konotativnega pomena v J1. Besede se lahko uporabi v istih kontekstih.

máček *m* **máčka** *(zool)* máčak ***naš maček rad lovi miši*** *naš mačak rado lovi miševe.*
kupiti mačka v žaklju *kupiti mačka u vreći.*
máček *m* **máčka** *(ekspr)* mamùrluk ***imeti mačka*** *biti mamuran.*
Zjutraj se je, kot običajno, zbudil v svoji sobi. Ko je vstal iz postelje, je ugotovil, da ima hudega mačka.

4.2.8 Besede istega izraza, ki imajo v J1 (vsaj) dva pomena, denotativnega in konotativnega. Denotativna pomena v J1 in J2 se ujemata, medtem ko konotativnega v J2 ni ali pa se razlikuje od konotativnega pomena v J1. Če obstaja konotativni pomen, se besede ne uporablja v istih besedilnih kontekstih.

púst *prid* 1. pûst, prázan ***pozimi je vse pusto*** *zimi je sve pusto. (ekspr)* 2. sùhopāran, dòsādan ***njegovo pripovedovanje je bilo precej pusto*** *njegovo je pripovijedanje bilo prilično suhoparno.*
3. kȓt ***pusto meso*** *krto meso.*

4.2.9 Besede istega izraza, ki imajo v J1 (vsaj) dva pomena, denotativnega in konotativnega. Denotativna pomena se razlikujeta, medtem ko se konotativna ujemata.[13]

Poleg tega obstaja še posebna skupina lažnih prijateljev, ki jih lahko imenujemo tudi *psihološki lažni prijatelji* in nimajo svojega mesta v naštetih kategorijah. Beseda se na izrazni strani razlikuje od besede, s katero jo lahko zamenjamo, na način, ki lahko manj izkušene govorce in prevajalce zavede ter pretirano generalizirajo.

4.2.10 Besede skoraj istega izraza, ki imajo v J1 en denotativni ali konotativni pomen, ki se povsem razlikuje v jeziku J2, in se jih lahko uporabi v istih besedilnih kontekstih.

---

13 Splošne tipološke raziskave kažejo, da so takšni odnosi teoretično mogoči, ampak zelo malo verjetni.

jútri[14] pril sȕtra ***jutri opoldne*** *sutra oko podneva.* ***jutri teden*** *sutra tjedan dana.* ***jutri zjutraj*** *sutra ujutro.*

nèpogrešljív[15] *prid* nèophodan, nȕžan, prijéko pòtreban ***nepogrešljiva sestavina sladic je jajčni beljak*** *nužan sastojak kolača je bjelanjak od jaja.* ***nepogrešljivo sredstvo komunikacije*** *neophodno sredstvo komunikacije.* ***nepogrešljiv znak bolezni*** *nepogrešiv znak bolesti.*

ogovárjati[16] *nesvr* **ogovárjam** oslovljávati, òbraćati se (nèkome)

4.2.11 Besede skoraj istega izraza, ki imajo v J1 en denotativni ali konotativni pomen, ki se povsem razlikuje v jeziku J2, ampak se teh besed ne uporabi v istih besedilnih kontekstih.

4.3 Besede različnega izraza in različnega pomena

Takšnih povsem različnih besed je med slovenščino in hrvaščino najmanj, kar je povsem razumljivo, saj sta jezika genetsko, tipološko in geografsko sorodna.

jása *ž* pròplanak

jášek *m* **jáška** kànāl, òkno, rôv ***jašek za dvigalo*** *okno dizala.* ***zračni jašek*** *zračni kanal.* ***svetlobni jašek*** *svjetlarnik.* *sin (razg)* **šáht**

jecljáti *nesvr* **jecljám** mȕcati, zamuckívati
nemára pril (star) mòžda ***če bi bil tukaj, bi ga nemara spoznal*** *kad bi bio ovdje, možda bi ga upoznao.* → mordà, mogóče

Nekatere izmed naštetih besed so bolj pogoste, druge manj, pri nekaterih prepoznamo skupni izvor v daljni zgodovini, spet pri drugih ne, kar kaže na zelo spodbudne medjezikovne odnose, ki so lahko podlaga za poučevanje in raziskovanje.

5 Namesto sklepa

Med jeziki, ki so si na tolikih ravneh tako blizu – kot sta si slovenščina in hrvaščina, ki sta stoletja dolgo živeli drug poleg druge in gradili odnose z medsebojnim prepletanjem – ne bi niti na leksikalni niti na slovnični ravni smeli pričakovati enostavnih odnosov. Menim, da prav od tod izvira bogastvo in zanimivost odnosov med obema jezikoma, kulturama in vseh ravni, na katerih se srečujejo.

Stopnje približevanja ali enačenja so odvisne od številnih elementov življenja jezika, leksikalnih pomenskih grozdov in posameznih besed, a že iz tega kratkega prikaza je jasno, da gre za živ organizem, ki se spreminja iz dneva v dan, kar predstavlja jezikoslovcem, študentom obeh jezikov in prevajalcem veliko neraziskano gradivo za analizo v prihodnje.

---

14 Beseda *jutri* ne obstaja v hrvaščini, ampak obstaja beseda *jutro*, ki pomeni '*jutro*'.
15 Beseda *nepogrešljiv* ne obstaja v hrvaščini, ampak obstaja beseda *nepogrešiv*, ki pomeni '*nezmotljiv*'.
16 Beseda *ogovarjati* v hrvaščini ne obstaja, ampak obstaja beseda *ogovarati*, ki pomeni '*obrekovati*'.

Literatura

ANTUNOVIĆ, Goranka, 1996: Anglicizmi i prevođenje: bez konzultinga nema happy enda. *Suvremena lingvistika* 41/42. 1–9.

BLAŽEKA, Đuro, 2011: »Lažni prijatelji« između hrvatskoga standardnoga jezika i međimurskoga dijalekta. *Filologija* 57. 1–32.

BRDAR, Mario, 1992: Lažni prijatelji i teorija jezičnih dodira. Marin Andrijašević, Yvonne Vrhovac (ur.): *Strani jezik u dodiru s materinskim jezikom. Zbornik radova*. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 219–223.

BRDAR, Mario, BRDAR SZABO, Rita, 1995: Leksička semantika i teorija prevođenja: slučaj lažnih i pravih prijatelja. Jelena Mihaljević Djigunović, Neda Pintarić (ur.): *Prevođenje: Suvremena strujanja i tendencije*. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 337–342.

BUNČIĆ, Daniel, 2000: *Das sprachwissenschaftliche Problem der innerslavishen »falschen Freunde« im Russischen*. www.daniel.buncic.de/staatsarb/fauxamis.htm

CHAMIZO DOMÍNGUEZ, Pedro J., 1999: False Friends: Mousetraps for Communication and Translation. *International Journal of Communication*. 9/1–2. 115–130.

CHAMIZO DOMÍNGUEZ, Pedro J., 2006: False friend. Keith Brown (ur.): *Encyclopedia of Language and Linguistics. Vol. IV*. Oxford: Elsevier. 426–429.

CHAMIZO DOMÍNGUEZ, Pedro J., 2007: *Semantics and Pragmatics of False Friends*. London, New York: Routledge.

CHAMIZO DOMÍNGUEZ, Pedro J., NERLICH, Brigitte, 2002: False friends: their origin and semantics in some selected languages. *Journal of Pragmatics* 34. 1833–1849.

DĄBROWSKA, Ewa, 2009: Constructing a second language: Some final thoughts. *Annual Review of Cognitive Linguistics* 7. 277–290.

DĄBROWSKA, Ewa, 2012: Different speakers, different grammars: Individual differences in native language attainment. *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2. 219–253.

GOUWS, Rufus H., PRINSLOO, D. J., de SCHRYVER, Gilles-Maurice, 2004: Friends will be Friends – True or False. Lexicographic Approaches to the Treatment of False Friends. *Euralex 2004 Proceedings: Lexicological Issues of Lexicographical Relevance*. 797–806.

IVIR, Vladimir, 1968: Serbo-Croat-English false pair types. *Studia romanica et anglica zagrabiensia* 25/26. 149–159.

IVIR, Vladimir, 1976: The semantics of False Pair Analysis. Dumitru Chitoran (ur.): *2nd International Conference of English Contrastive Projects*. Bucharest: University of Bucharest, Department of English; Arlingston: The Centre for Applied Linguistics. 117–123.

IVIR, Vladimir, 1984: *Teorija i tehnika prevođenja: udžbenik za I i II god. Pozitivnousmerenog obrazovanja i vaspitanja srednjeg stupnja prevodilačke struke*. Novi Sad: Centar »Karlovačka gimnazija« Sremski Karlovci.

JERNEJ, Josip, 1977: O lažnim parovima. *Bilten Zavoda za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 2. 6–15.

KALENIĆ, Vatroslav, 2001: Pomenske razlike besed istega izvora v slovenščini in srbohrvaščini. Vesna Požgaj Hadži, Marija Smolić (ur.): *Izbrane študije Vatroslava Kalenića*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 55–72.

LEWIS, Kristian, 2002: Rječnik hrvatskih i slavenskih lažnih prijatelja. *Filologija* 38–39. 1–6.

LEWIS, Kristian, 2008: Dva aspekta neodređenosti pojma lažni prijatelji. Marek Příhoda, Hana Vaňková (ur.): *Slavistika dnes: vlivy a kontexty, Konference mladych slavistu II*. Praha, Červeny Kostelec: Filozoficka fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Pavel Mervart. 173–189.

LEWIS, Kristian, 2010: *Hrvatsko-ruski lažni prijatelji. Doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet.

LJUBIČIĆ, Maslina, 2001: Lažni parovi i etimologija. *Filologija* 40. 79–88.

MAJID, Asifa, GULLBERG, Marianne, van STADEN, Miriam, BOWERMAN, Melissa, 2007: How similar are semantic categories in closely related languages? A comparison of cutting and breaking in four Germanic languages. *Cognitive Linguistics* 18/2. 179–194.

PETI-STANTIĆ, Anita, (v tisku): *Veliki suvremeni slovensko-hrvatski i hrvatsko-slovenski rječnik*. Zagreb: Mozaik knjiga.

POPOVIĆ, Milenko, TROSTINSKA, Raisa Ivanovna, 1988: O međujezičnoj (hrvatskosrpsko-ruskoj) homonimiji. *Radovi zavoda za slavensku filologiju* 23. 53–62.

POPOVIĆ, Milenko, TROSTINSKA, Raisa Ivanovna, 1989: O međujezičnoj hrvatskosrpsko-ukrajinskoj homonimiji. *Radovi zavoda za slavensku filologiju* 24. 71–80.

TUŠEK, Jelena, 2011: Slovensko-hrvatski lažni prijatelji. Simona Kranjc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki. Obdobja 30.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 503–508.

Maria Bidovec
Univerza v Vidmu, Videm
UDK 929Valvasor J. V.:930.1(497.4)

Valvasor in prihodnost

Valvasorja lahko na več ravneh povežemo s pojmom »prihodnost«. Izhodišče je nekaj znanih podatkov iz njegovega življenjepisa, nekaj listin, s katerimi razpolagamo, in seveda to, kar nam o sebi razkriva on sam, predvsem skozi svoje glavno delo *Slavo vojvodine Kranjske*. Na podlagi omenjenega skušam dojeti njegovo gledanje na svojo osebno prihodnost in na prihodnost ljubljene dežele Kranjske. Iz vsega, kar vemo o njem, se nam prikaže lik človeka, ki intenzivno proučuje preteklost in se živahno udeležuje sedanjosti, hkrati pa ima pri vseh svojih odločitvah – bodisi s področja zasebnega življenja bodisi v zvezi s svojim raziskovanjem – pogled uperjen v prihodnost. Prispevek se zaključi z nekaj citati iz njegovega opusa, ki nam lahko nudijo razmislek o naši lastni prihodnosti.

Valvasor, *Slava vojvodine Kranjske*, prihodnost, Kranjska

This contribution offers some thoughts on Valvasor and the future. Starting from some well-known biographical aspects, from available documents – especially his key work *The Glory of the Duchy of Carniola* – and what these reveal about Valvasor himself, the author seeks to make clear the natural historian and polymath's attitude towards his own future and that of his beloved homeland. The result is a personal portrait that – although profoundly interested in the past and spiritedly involved in the present – shows how all his personal choices, those concerning his private life and also those concerning his research and studies, were always informed by attention to the future. The contribution concludes with quotations from his work which can help provide ensuing generations with a starting point for reflection on our own future.

Valvasor, *The Glory of the Duchy of Carniola*, future, Carniola

1 Uvod

Ko so me organizatorji seminarja povabili, da bi s kratkim predavanjem sodelovala na 50. obletnici Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture, nisem imela veliko časa, da bi razmišljala o temi, ki bi jo izbrala.

Ker se več let ukvarjam z Valvasorjem in ga imam – vsaj podzavestno – vedno v mislih, mi je bilo skoraj samoumevno, da bo tema »Valvasor in prihodnost«. Šele ko sem se lotila dela, sem se srečala z nepredvidenim problemom: v digitaliziranem gradivu iz *Slave vojvodine Kranjske*, ki sem ga zbrala že pred leti, sem poiskala besede, ki bi pomenile »prihodnost« in ugotovila, da jih veliki polihistor (skoraj) nikoli ne uporablja. Čeprav zajema moj osebni mali korpus le malo več kot 5 % celotnega dela, je nekako že značilno, da se ta beseda redkokdaj pojavi. Valvasor prihodnosti ne ubeseduje niti – kot kaže – se ni temeljiteje ukvarjal s pojmom prihodnosti. Če si ogledamo stvar malce pobliže, pa to sploh ne pomeni, da ne bi bilo njegovo razmerje do prihodnosti tesno in intenzivno. Prav nasprotno.

Najprej bo treba seveda malce natančneje opredeliti, kaj razumemo pod besedo »prihodnost« in o kateri oz. čigavi prihodnosti bo govora. Po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) je to »čas, ki bo prišel« oz. »obstoj, stanje česa v tem času«.[1] Izpostavila bi tri ravni:

1 http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=prihodnost&hs=1

– razmerje do Valvasorjeve lastne prihodnosti,
– razmerje do prihodnosti rodne Kranjske in sploh naslednikov, potomcev,
– naša prihodnost v razmerju do Valvasorja oz. kaj nam ta lik lahko pove o naši prihodnosti danes.

2 Valvasor v razmerju do svoje lastne prihodnosti

Valvasor je bil človek dejanj, kar je dokazoval skozi celotno življenje. Na prvi pogled bi lahko rekli, da ljudje, kakršen je bil on, ne živijo ne v preteklosti ne v prihodnosti, pač pa pretežno v sedanjosti. Velik del njegovega pisnega opusa pa je veljal zgodovini, kulturi, šegam, torej preteklosti. Če si stvar ogledamo malo temeljiteje, bomo ugotovili, da je tudi polihistorjeva vez s »časom, ki bo prišel«, veliko močnejša in omogoča nekaj zanimivih pobud za razmislek.

O Vajkardovem zasebnem življenju še vedno ne vemo prav veliko. Od druge polovice 19. stoletja pa do danes so se s čim podrobnejšim sestavljanjem njegovega življenjepisa temeljiteje ukvarjali zlasti trije zgodovinarji.[2] V zadnjih letih je prišlo do nekaterih novih, deloma presenetljivih odkritij v zvezi z njegovim življenjem, npr. da ni bil upravičen do baronskega naslova ali da njegovi potomci živijo še danes,[3] vendar ga še vedno poznamo predvsem po njegovih dejanjih in njegovi zapuščini, v prvi vrsti seveda po njegovem glavnem delu *Die Ehre Dess Hertzothums Crain*.

Že kar samoumevno se nam zdi povezati Valvasorjevo ime s pojmom »načrt«, »projekt«: med svojim relativno kratkim življenjem, 52 let, je ta izredni človek zasnoval obilo (dolgoročnih) projektov, kar nedvomno kaže na usmerjanje v prihodnost.[4]

Ko se je pri tridesetih letih vrnil z mladostnih potovanj, si je kupil kar tri gradove. Če se je v tem morda že pokazala, kot je opazil Reisp (prim. Reisp 1983: 95), žilica širokopoteznosti, ki ga je zaznamovala celo življenje, je s te poteze očitna tudi skrb za prihodnost, saj si je z nakupom dveh »odvečnih« gradov (v enem, na Bogenšperku, je živel z družino) zagotovil po eni strani gradbeni material (jemal ga je lahko iz takrat že porušenega gradu Lichtenberg) po drugi pa vir dohodkov, s katerimi je dejansko preživljal sebe in družino kakih dvajset let. Gre za mladega človeka, ki je moral že sorazmerno zgodaj vzeti življenje v svoje roke, saj njegova sicer premožna družina zanj ni skrbela, ker ni bil prvorojenec.[5] Za nakup gradu Bogenšperk si je izposodil denar, s katerim očitno ni razpolagal oz. ga je pustil za druge namene. Še več: Valvasor svojega dolga ni nikoli odplačal. Ko je moral l. 1692 prodati grad, ki je bil njegov dom, hkrati pa središče večine njegovih večplastnih dejavnosti, Bogenšperk še vedno ni bil v celoti v njegovi lasti (prim. Reisp 1983: 91–93; Golec 2007: 309–310). Tudi v tem primeru je polihistor torej napravil dolgoročno investicijo za prihodnost: odplačevanje dolga je trajalo kar dvajset let.

---

2 Peter von Radics (1836–1912), Branko Reisp (1928–2009) in Boris Golec (1967). Izbor njihovih glavnih del o Valvasorjevem življenju je naveden v literaturi. Golec še naprej temeljito raziskuje Valvasorjevo življenje, zapuščino, prednike in potomce.

3 Obe razmeroma novi odkritji dolgujemo Borisu Golcu. Prim. Golec 2007.

4 **načrt** 2. kar kdo namerava, želi narediti, uresničiti (SSKJ: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=na%C4%8Drt&hs=1)

5 Janez Vajkard je bil očetu Jerneju, ki se mu je rodil v drugi zakonski zvezi, 17. otrok, mami Ani Mariji, rojeni Ravbar, pa 12. Kot je bilo v tedanjih časih normalno, večina otrok ni preživela oz. je umrla v zelo rosnih letih. Domači grad Medija je prevzel Jernejev prvorojenec, sin iz prvega zakona Janez Karel, ki je kasneje, po smrti očeta in njegove druge žene, prevzel skrbništvo mlajših (pol)bratov in (pol)sestra, med katerimi je bil tudi Janez Vajkard.

Aprila 1687 mu je umrla prva žena, skoraj istočasno – nekaj tednov prej, meseca marca – z dvema majhnima otrokoma,[6] a se je po slabih treh mesecih, julija istega leta, ponovno poročil (Reisp 1983: 101, 170; Golec 2007: 318). Z današnjega gledišča se to morda zdi nekoliko čudno oz. bi mu pripisali hladnost ali neobčutljivost, če pa se nekoliko vživimo v takratne razmere, je verjetnejša domneva, da Vajkard ni imel v mislih svoje osebne sreče, ampak predvsem varstvo svojih štirih še majhnih otrok (od 4 do 9 let), skrb za gospodinjstvo in nenazadnje tudi možnost pridobivanja novih potomcev. Vsaj v zadnjem se prav gotovo ni zmotil, saj je ravno njegov predzadnji otrok iz drugega zakona edini, ki je očetu zagotovil naslednike, kar smo izvedeli šele pred nekaj leti.[7] Torej še en načrt, s pogledom, uperjenim v prihodnost, načrt o novem življenju.

Celo bivanje v Krškem, o katerem se v nestrokovni ali starejši literaturi večinoma govori kot o izjemno pustem obdobju, ko naj bi obubožani in bolni 50-letni Valvasor bolj ali manj čepel doma in razmišljal o minuli slavi (in *Slavi*!), je bilo v resnici razmeroma bogato: vsaj v načrtih, saj se polihistorju po izidu *Slave* dejansko ni nič več uresničilo. Kljub nedvomnim gmotnim težavam[8] in zmeraj slabšim močem je polihistor, ki očitno ni izgubil svoje pregovorne vedoželjnosti in podjetnosti, celo v zadnjih mesecih življenja še vedno mislil na prihodnost: od njegovega sodelavca, urednika in soavtorja *Slave vojvodine Kranjske* Erazma Franciscija,[9] izvemo, da je imel v rokopisu že pripravljene kar tri nove publikacije,[10] ki pa nikoli niso bile objavljene, morda prav zaradi neugodnih razmer v Krškem oz. zaradi zdravstvenih težav, ki jih Valvasor omenja že pred izidom Slave.[11] Na drugem mestu monumentalnega dela, v drugi knjigi, polihistor govori o načrtu izdelave velike zemljepisne karte Kranjske: iz njegovih besed je očitno, da načrta ni povsem opustil, čeprav bi namig na od Boga odmerjeno dolžino življenja tudi v tem primeru lahko dal misliti na morebitne zdravstvene probleme.[12]

---

6 Dva sinčka: eden je bil star 6 let, drugi pa šele nekaj mesecev.

7 Gre za hčerko Regino Konstancijo (1689 ali 1690–1755), ki je bila dolgo let prezrta, ko jo je zgodovinar Golec I. 2007 ponovno odkril, po njej pa vrsto še danes živečih potomcev. Prim. Golec 2007: 313; Golec 2014.

8 Čeprav finančno vseeno ni tako obubožal, kot se to včasih govori. O tem nas lahko prepriča že vpogled v inventar njegove zapuščine v Krškem. Prim. Černelič Krošelj 2004.

9 Prim. op. 24.

10 Kot izhaja iz besed urednika *Slave*, ki te načrtovane publikacije omeni na koncu seznama Valvasorjevih del v 6. knjigi, naj bi šlo za kar zahtevna in obsežna dela, eno s področja umetnosti (*Satirični Ovid* z nemškim opisom in nad 170 bakrorezi), drugi dve pa tehnično-znanstvene narave: *Lumen naturae* (Luč narave) v desetih knjigah o eksperimentih samega Valvasorja in drugih znanstvenikov z različnimi snovmi (s steklom, barvami, testom itn.) in še obsežnejši *Flos physico-mathematicus* (Fizikalno-matematični cvet) v treh delih. Že sam seznam v tem zadnjem delu obravnavanih predmetov nam prikazuje, kako ambiciozni so bili polihistorjevi znanstveni načrti še leta 1687–1688, ko je Francisci domnevno sestavil to njegovo »bibliografijo«: v tem načrtovanem delu se »obravnavajo predvsem matematične stvari, namreč iz *astronomia*, *astrologia*, *geometria*, *arithmetica*, *stereometria*, *musica*, *optica*, *perspectiva*, *catoptrica*, *gnomonica*, *thaumatopoetica*, *statica*, *pyrobolica*, *pneumatica*, *hidraulica*, *scriptoria*, *architectura militari*, *architectura civili*, *mechanica*, *chymia*, *magia naturali*, *item de motu*, *de instrumentis mathematicis* in vse, kar je takšnega.« (Valvasor 1689: VI, 369–370; Reisp 1983: 265–266) Morda ni naključje, da na istem mestu, prav na koncu tega seznama in 6. knjige sploh, zaželi Francisci svojemu »milostnemu gospodu zaščitniku železno zdravje.« (Valvasor 1689: VI, 370)

11 Prim. npr. odlomek iz Valvasorjevega pisma Kraljevski družbi, datiranega 7/17. novembra 1687: »Še več bi sicer poskušal, ko bi bil mlajši, v meni je še živa vedoželjnost, a moči me nenadejano zapuščajo.« (Reisp 1987: 85)

12 »Zato sem narisal vsa mesta, vse trge, samostane in gradove in razen tega povsod tudi izmeril deželo z mojim viatorijem in astrolabijem, ker sem imel namen, da bi ga dal radovednemu bralcu pred oči, kolikor mi bo BOG dal zato potrebno dolžino življenja in kolikor mi bo to dopuščal čas, katerega mi je doslej za izdelavo le-tega manjkalo.« *Massen ich selber**

Šele v zadnjih letih je bil izpostavljen zanimiv podatek, da je bilo v polihistorjevi posmrtni zapuščini v Krškem veliko, pravzaprav ogromno denarja v gotovini: kar 583 goldinarjev in 45 krajcarjev (Černelič Krošelj 2004: 19, 33; Golec 2007: 346).[13] Ne vemo, zakaj je bilo pri hiši toliko denarja: ena od (najbolj mikavnih) možnosti pa bi bila seveda ta, da je polihistor načrtoval nakup česa pomembnega (prim. Golec 2007: prav tam). Morda druge hiše? Kakih novih, dragih instrumentov? »Matematičnih in drugih umetniških instrumentov«[14] je bilo v sorazmerno majhni hiši presunljivo veliko, še sploh če njihovo količino primerjamo z neštevilnimi knjigami.[15] Ali je to znak, da je polihistor nameraval še eksperimentirati in si je torej svojo prihodnost predstavljal med destilacijskimi in podobnimi napravami? Čeprav moramo biti seveda previdni z interpretacijami,[16] bi se ta podatek odlično uskladil z nekaterimi drugimi doslej znanimi informacijami, npr. da se je tudi l. 1691, torej že dve leti po izidu *Slave* in dobro leto dni pred preselitvijo v Krško, še vedno dejavno posvečal naravoslovnim vprašanjem.[17] Morda je razširil tudi relativno skromno meščansko hišo v Krškem:[18] spet načrt za prihodnost?

Sicer ne vemo, kako je Valvasor doživljal zadnje dni svojega življenja, kako in ali sploh je mislil na bližajočo se smrt. Ne bi me presenetilo dejstvo, da se je s smrtjo soočal na podoben način, kot ga sam v *Slavi* pripisuje grofu Herbardu von Auerspergu, ki se je leta 1575 odpravljal na boj proti Turkom. Čeprav se smrtne slutnje, ki se najprej polastijo njegovega konja, potem pa prestrašijo sina, nanašajo na morebitno smrt v vojski, medtem ko je Valvasor umiral doma in zaradi bolezni, pa menim, da bi utegnile biti besede, ki jih polihistor polaga v usta grofu Auerspergu, podobne tistim, ki jih je pred slovesom od družine izrekel on sam:

> To, čemur se nihče ne more izogniti, je treba samo premagati. Saj tudi ni pomembno, ali nekdo umre brž ali počasi: enkrat je pač treba.[19] (Valvasor 1689: XV, 490)

---

alle Städte / Märckte / Klöster / und Schlösser / abgezeichnet / auch darneben überall das Land abgemessen / mit meinem Viatorio und Astrolabio (oder Stern-Netze) willens / eine grosse Land-Karte zu verfertigen. Welche auch dem curiösen Leser / so ferrn mir GOTT die Lebens-Frist dazu verleihet / und es meine Zeit / als an welcher mirs bisshero zu sothaner Ausfertigung gemangelt / zugiebt / ins künfftig will vor Augen stellen. (Valvasor 1689: II, 149)

13 Za primerjavo Golec navede, da je kupnina hiše v Krškem znašala 800 goldinarjev, torej le dobrih 30 % več.

14 Tako so imenovani v zapuščinskem inventarju. Žal je pri veliki večini le-teh danes nemogoče rekonstruirati, za kaj natančno gre, saj komisarji, zadolženi za izdelavo inventarja, v marsikaterem primeru sploh niso razumeli narave in namembnosti predmetov. Prim. Reisp 1983: 106–107; Černelič Krošelj 2004; Weigl 2004; Golec 2007: 346, 349. Golec med drugim pripomni: »Povsem očitno je, da inventurni komisarji mnogim niso vedeli ne imena ne namena, zato so preprosto opisali njihove zunanje značilnosti, kot denimo: 'sedem zelenih lesenih instrumentov v obliki piščali, od teh pet obitih z medenino.' Mednje so uvrstili tudi glasbila in razne predmete, kakor omarice in škatle, ki jih danes ne bi imenovali ne matematični ne umetniški in ne instrumenti.« (Golec 2007: 349)

15 V krškem inventarju je zabeleženih le kakih 30 knjig. Življenjepisci opozarjajo, da je velik del knjig – najbrž iz prostorskih razlogov – ostalo na Bogenšpergu tudi po preselitvi v Krško oz. da selitev dejansko ni bila nikoli končana. (Prim. Reisp 1983: 271; Golec 2007: 346) Med drugim preseneča tudi dejstvo, da med njimi ni nobenega izvoda Valvasorjevih del, kar pa Golec razlaga kot možnost, da je vdova le za moževa dela lahko uveljavila, da so njena last oz. njunih otrok. (Golec 2007: 348)

16 Ne vemo, koliko predmetov je Valvasor morda obdržal le zato, ker mu jih ni uspelo prodati (Golec 2007: 349).

17 To izhaja iz pisma člana londonske *Royal Society*, Georga Ashea, datiranega na Dunaju 28. junija 1691. (Reisp 2007: 16)

18 Iz listine namreč ni jasno, ali je za novo zgradbo poskrbel še stari ali že novi lastnik. (Černelič Krošelj 2004: 19, 33; Reisp 1983: 271; Golec 2007: 331)

19 *Das was kein Mensch meiden kann / muss nur überwunden seyn. Es ligt auch nichts daran / ob Einer bald / oder langsam / sterbe: es muss doch ein Mal seyn.*

3 Valvasor in prihodnost Kranjske

Če je težko ločiti Valvasorjevo življenje od življenja, obstoja Kranjske, velja isto tudi za misel o prihodnosti ljubljene rodne dežele. Njegovo življenje je namreč kar prepredeno z načrti v korist te dežele, torej z mislijo na njeno prihodnost: prav zaradi dveh takih med seboj povezanih dolgoročnih načrtov je polihistor tudi zaslovel, čeprav je za oba žrtvoval velik del svojega premoženja in si najbrž tudi uničil zdravje: ustanavljanje grafične delavnice na Bogenšperku in seveda pisanje *Slave vojvodine Kranjske*. Prvi je bil zastavljen že na začetku sedemdesetih let – zamisel o njem, kot sam pripoveduje na začetku svojega monumentalnega dela,[20] pa je najbrž nastala že med njegovimi dolgimi mladinskimi potovanji po svetu, uresničila pa se je l. 1678. Njegova delavnica je nato delovala kar nekaj let, vsaj do zadnje znane publikacije, ki je izšla na Bogenšperku.[21] Drugi načrt je nastal že kmalu po uresničitvi prvega, konec sedemdesetih, najkasneje pa l. 1680, kot pripoveduje avtor sam.[22] V celoti je bil izpeljan l. 1689, ko je bila v Nürnbergu na Bavarskem objavljena monumentalna kranjska »enciklopedija« v štirih delih. Gre torej za dva dolgoročna, daljnosežna načrta, oba z zasnovo približno enega desetletja. Pri obeh torej upravičeno govorimo o pogledu v prihodnost.

S svojimi uresničenimi ali šele načrtovanimi projekti, ki takorekoč že sami govorijo o prihodnosti in zato posredno seveda nagovarjajo nas, Valvasorjeve potomce, se veliki polihistor na več mestih tudi neposredno obrača na nas. S tem mislim na nas, ki danes beremo – v izvirniku ali prevodu – *Slavo vojvodine Kranjske*, ki je še vedno glavni medij, preko katerega lahko njen avtor vodi dialog z nami danes in ga bo vodil še jutri. Zato mu kar prepuščam besedo. Dojel je, da je prihodnost znanosti v dokazovanju na podlagi eksperimentiranja in ne v kompilacijskem pristopu, ki so se ga v tedanji srednji Evropi večinoma še držali in ki sta ga npr. uporabljala oba učenjaka, s katerima je najtesneje sodeloval: njegov mentor Janez Ludvik Schönleben[23] in njegov urednik Erazem Francisci:[24]

> Govoriti in pisati ni posebna umetnost, pridružiti se mora tudi dokazovanje.[25] (Valvasor, 1689: III, 415)

---

20 »Ko sem nato spet prispel domov v svojo domovino in sem tam uzrl ne le enaka, temveč veliko večja čudežna dela narave, se me je polastila želja, da bi nejevero in nevednost tujcev ukinil z izčrpnim opisom Vojvodine Kranjske.« *Als ich demnach wieder heimgelangte in mein Vaterland / und gleichwol eben dergleichen / ja noch wol grössere Wunderwercke der Natur daselbst erblickte: gewann ich Lust / die Missgläubigkeit und Unwissenschaft der Fremden / durch eine ausführliche Beschreibung dess Hertzogthums Crain / aufzuheben* […]. (Valvasor 1689, Posvetilo deželnim stanovom, str. 4, nenumerirana)

21 Zadnji deli, ki sta izšli na Bogenšperku, naj bi bili zemljepisni karti Koroške in Hrvaške, 1685.

22 »Spočetka, namreč še preden bi učeno delo blagopokojnega doktorja Schönlebna Carniolia antiqua & nova prišlo na beli dan, sem imel namen, da bi popisal samo naša naravna čuda skupaj z deželnimi zgodbami in jih okrasil z bakrorezi […] potem […] sem imel občutek, da je priporočljivo […] da bi podal popoln opis vojvodine […]«. *Anfänglich zwar / ehe denn noch das gelehrte Werck dess seel. Doctor Schönlebens / nemlich sein Carniolia antiqua & nova, den Tag sahe / war ich gewillet, nur allein unsre Natur-Wunder / samt den Land-Geschichten / zu beschreiben / und mit Kupffern auszuzieren.* […] *hernach* […] *bedunckte mich rahtsam* […] [*den Leser*] *mit einer völligen Beschreibung dess Hertzogthums* [*zu*] *ersättigen* […]. (Valvasor 1689, Posvetilo deželnim stanovom, str. 4–5, nenumerirani)

23 O razmerju med Janezom Ludvikom Schönlebnom (1618–1681) in Valvasorjem glej Reisp 1983: 77, 103, 156, 157.

24 O Erazmu Francisciju (Erasmus von Finx, 1627–1694) glej Baraga 1990. O njegovem sodelovanju pri Slavi vojvodine Kranjske glej Reisp 1983: 201–249.

25 *Reden / oder schreiben / ist keine sonderliche Kunst: es muss auch das Beweisen dazu kommen:* […].

Menil je, da je prihodnost sporazumevanja med znanstveniki v živem jeziku, v njegovem primeru v nemščini, in ne več v latinščini.[26] Bil je prepričan, da znanost vedno napreduje, da torej zmeraj gleda v prihodnost:

> […] kajti knjige narave se še nihče ni tako v celoti naučil, da ne bi čas in lastna izkušnja njegovemu poznavanju narave mogla dodati še česa zanimivega […][27] (Valvasor 1689: III, 360)

Zaveda se, da je tisto, kar danes odkrijemo, lahko koristno zanamcem, torej za prihodnost:

> […] pri tem pa sem prav zares upal, da s tem delam prijetno uslugo ne samo sedanjemu učenemu svetu, temveč tudi potomcem, če bom odprl ne le zakladnice narave, temveč tudi vse druge značilnosti dežele.[28] (Valvasor 1689: Posvetilo deželnim stanovom, str. 4, nenumerirana)

4 Valvasor in naša prihodnost

Kljub temu, da je naše védenje v treh stoletjih v marsičem veliko napredovalo in da so torej nekatera Valvasorjeva stališča danes presežena, predstavlja njegova zapuščina izredno vrednost. Najmanj dva njegova podviga sta še vedno upravičeno v središču naše pozornosti: gre za plodova obeh zgoraj omenjenih projektov, torej *Slavo vojvodine kranjske* in njegovo rokopisno zbirko osemnajstih zvezkov umetniških grafičnih listov. Čeprav je oboje že dolgo priznano kulturno premoženje današnje Slovenije, gre vsekakor opozoriti, da sta oba projekta šele nedavno prišla do povsem nove veljave: *Die Ehre Dess Hertzogthums Crain* je namreč šele leta 2013, torej 324 let po izidu prve izdaje, v celoti izšla tudi v slovenskem prevodu,[29] zbirka listov pa je bila objavljena pod naslovom *Iconotheca Valvasoriana* pred petimi leti (Gostiša 2009). Domnevamo lahko, da bosta obe publikaciji prispevali k novemu raziskovanju o Valvasorju in njegovi zapuščini. Zaželjene bi bile tudi nove študije o njegovi – kljub objavi celotnega kataloga že pred skoraj dvema desetletjema – zelo malo raziskani knjižnici (prim. Kukolja, Magić 1995).

Ne glede na njegovo veliko ljubezen do domovine – ki je ni izražal samo z besedami, ampak jo dokazal z dejstvi – menim, da lahko vsi, ne glede na narodno pripadnost, politično, filozofsko ali versko prepričanje, poklic, družbeni status, spol ali starost, najdemo navdih v nekaterih Valvasorjevih lastnostih, ki jih bom ponazorila s po eno, v prihodnost usmerjeno mislijo:

– samozavest (Valvasor ni bil preskromen), hkrati pa zavest o lastnih mejah:

> Vendar sem nakazal pot in pri tem storil veliko več kot kdorkoli pred menoj. Če bo sedaj to nadaljeval kdo drug in raziskal še več, bom imel vse razloge, da se mu bom zahvalil.[30] (Valvasor 1689: IV, 555)

---

26 Valvasor 1689: Posvetilo deželnim stanovom, str. 4, nenumerirana.

27 […] *denn das Buch der Natur hat noch keiner so gäntzlich ausgelernt, dass nicht die Zeit, und eigne Erfarniss, noch immerzu seiner natürlichen Wissenschafft was Merckwürdiges sollte zusetzen können: und solches Natur-Buchs seynd die hohen Gebirge nicht die schlechtesten Bläter.*

28 […] *gäntzlich hoffend / dass nicht allein gegenwärtiger gelehrten Welt / sondern auch den Nachkommen / ein angenehmer Dienst wiederführe.*

29 Gre za projekt *Studia Valvasoriana*: Valvasor 2009–2013. Slovenski prevodi v prispevku izvirajo iz te izdaje. Paginacija je ista kot v izvirniku, razen zelo majhnih, zanemarljivih razlik.

30 *Jedoch habe ich den Weg gezeigt / und das Meinige / ja ein Mehrers hierinn / als sonst noch keiner / gethan. Kanns aber ein Andrer weiter bringen und ein Mehrers erkündigen; werde ich Ursach bekommen / ihm dafür zu dancken:* […]. Odlomek se sicer nanaša na Valvasorjevo raziskovanje podpeške jame, lahko pa velja za vse njegovo raziskovalno delo.

– resnost, znanstveni pristop:

Kajti jaz* nisem navajen razglašati kaj kot gotovo, česar nisem sam videl in izkusil.[31] (Valvasor 1689: II, 232)

– kljub težkim časom tudi strpnost:

[…] kajti v vseh religijah in stanovih obstajajo pobožni in zli.[32] (Valvasor 1689: XIV, 288)

Nas, ki smo zbrani na tem seminarju in ki se torej tako ali drugače ukvarjamo z raziskovanjem, morda prav posebno nagovarja znana in pretresljiva Valvasorjeva izpoved iz tretje knjige, ki je nekak povzetek njegovega lika kot raziskovalca in človeka: vedoželjnost, podjetnost, požrtvovalnost. Naj mu kar prepustim besedo in s tem tudi zaključim:

> Brez nečimrnega slavohlepja in bahanja priznam, da me je vse moje žive dni kurioznost ali radovednost in vedoželjnost držala med svojimi ostrogami in me venomer spodbadala k možnemu raziskovanju naravnih redkosti ali skrivnosti. Kjerkoli sem uspel izvedeti za kakega vedoželjnega moža, tja sem potoval in mi nobena pot ni bila predolga, niti nevarnost prevelika, noben trud pretežaven; upanje, da se bom kaj nenavadnega naučil in izvedel, mi je osladilo vse kislo.[33] (Valvasor 1689: III, 416–417)

Dragi Sanji Pirc se iskreno zahvaljujem za pregled besedila.

Viri

GOSTIŠA, Lojze (ur.), 2009: *Iconotheca Valvasoriana*. Ljubljana, Zagreb: Fundacija Janeza Vajkarda Valvasorja pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, Zagrebška nadškofija, Biblioteka Metropolitana.

VALVASOR, Johann Weichard, 1689: *Die Ehre Dess Hertzgothums Crain*. Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter. Faksimilirana izdaja 1970–1972: Ljubljana, München: Mladinska knjiga, Rudolf Trofenik.

VALVASOR, Johann Weichard, 2013: *Čast in slava vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Zavod dežele Kranjske.

Literatura

BARAGA, France, 1990: Erazem Francisci redaktor Valvasorjeve *Slave*: Andrej Vovko (ur.): *Valvasorjev zbornik ob 300-letnici izida Slave vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Odbor za proslavo 300 letnice izida Valvasorjeve *Slave*. 112–142.

ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka, 2004 (ur.): *Zapuščina Janeza Vajkarda barona Valvasorja v Krškem*. Krško: Valvasorjev raziskovalni center Krško.

GOLEC, Boris, 2007: Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. *Zgodovinski časopis/Historical Review* 61/3–4. 303–364.

GOLEC, Boris, 2014: Valvasorjevi potomci do danes in njihov odnos do znamenitega prednika. *Studia Valvasoriana*. Ljubljana (v tisku).

KUKOLJA, Božena, MAGIĆ, Vladimir (ur.), 1995: *Bibliotheca Valvasoriana: Katalog knjižnice Janeza Vajkarda Valvasorja*. Ljubljana, Zagreb: Valvasorjev odbor pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

von RADICS, Peter, 1910: *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor*. Laibach: Verlag der Krainischen Sparkasse.

REISP, Branko, 1983: *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

---

31 […] *als der ich* nichts / für gewiss anzugeben gewohnt / was ich Selbst nicht gesehn und erfahrn.*

32 […] *sintemal es / in allen Religionen und Ständen / Fromme und Böse giebt.*

33 *Ich bekenne / ohne eitle Ruhm-Sucht und Jactantz / dass mich alle meine Lebtage die Curiositet / oder Wiss- und Erfahr-Lust / zwischen ihren Sporen gehabt / und auf möglichste Untersuchung natürlicher Rariteten / oder Geheimnissen stets angehauen / als einen grossen Liebhaber aller freyen / und natürlichen Künste. Wo ich nur einen curiosen Mann in Erfahrung bringen können / da bin ich hingereiset / und ist mir kein Weg zu weit / noch die Gefahr zu gross / noch die Mühe zu verdriesslich gewest: die Hoffnung / etwas Ungemeines zu erlernen und erkündigen / hat alles Saure versüsst* […].

REISP, Branko, 1987: *Korespondenca Janeza Vajkarda Valvasorja z Royal Society/The Correspondence of Janez Vajkard Valvasor with the Royal Society*. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU.

REISP, Branko, 1990: Dosedanje raziskave o Valvasorju in nekatera odprta vprašanja. Andrej Vovko (ur): *Valvasorjev zbornik ob 300 letnici izida Slave vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Odbor za proslavo 300 letnice izida Valvasorjeve Slave. 17–31.

REISP, Branko, 2007: Novejša spoznanja o Valvasorju. *Glasnik Slovenske Matice* 2005–2007/1–3. 10–19.

VOVKO, Andrej (ur.), 1990: *Valvasorjev zbornik ob 300 letnici izida Slave vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Odbor za proslavo 300 letnice izida Valvasorjeve *Slave*.

WEIGL, Igor, 2004: Pri Valvasorju doma. Alenka Černelič Krošelj (ur.): *Zapuščina Janeza Vajkarda barona Valvasorja v Krškem*. Krško: Valvasorjev raziskovalni center Krško. 13–17.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, I–IV (SSKJ), 1970–1991. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Elektronski viri

http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

http://www.uszs.gov.si/fileadmin/uszs.gov.si/pageuploads/ikonoteka_valvasor.pdf

http://www.dezela-kranjska.si/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=105

Anna Bodrova
Filološka fakulteta, Sankt Peterburg
UDK 821.163.6.09"19/29":316.75

Nacionalizem proti kozmopolitizmu v slovenski literaturi

V slovenski literaturi obstajata dve medsebojno povezani težnji: narodnozavedna, konservativna, ki se veže na konstruiranje nacionalne identitete, in kozmopolitska, nagnjena k prestopanju nacionalnih meja. Odnos med tendencama sledimo na primerih treh avtorjev (Ivana Cankarja, Alme Karlin, Polone Glavan). Omenjeno problematiko analiziramo ob pomoči teorije nacionalizma Benedicta Andersona. Za nadaljnjo razpravo predlagamo povezavo med tokovoma.

konstrukcija nacionalne identitete, nacionalna literatura, kanon, kozmopolitizem

Two tendencies are present in Slovene literature: the »defensive nationalist« one that is concerned with the construction of national identity and the »cosmopolitical« one that aims to transcend the national boundaries. The interplay of these tendencies may be found in the work of three authors (Ivan Cankar, Alma M. Karlin, Polona Glavan). These problems are considered within the framework of Benedict Anderson's theory of nationalism. The future correlation of these two currents is offered as a theme for discussion.

national identity construction, national literature, canon, cosmopolitism

V 20. in 21. stoletju se začnejo problematizirati številni fenomeni. Npr. pojem nacionalne literature, kakor tudi same nacije, se vse pogosteje opredeljuje kot konstrukt, govori se o njegovi arbitrarnosti. Tudi v danem članku, ki se ukvarja z dvema težnjama v slovenski literaturi, s konservativno in reformatorsko, pojma nacionalizem in kozmopolitizem beremo na različne načine. V naslovu jubilejnega Seminarja, *Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, se prav tako pojavi besedna zveza »slovenska literatura«, ki se nanaša na nacionalno literaturo. Pričujoči članek se ukvarja z »nacionalno komponento«, določene vidike pa poudarja z uporabo termina nacionalizem, ki se v skladu z angleškimi raziskovalci (Gellner 1991: 5) uporablja nevtralno, brez negativnih konotacij.

Tema nacije, nacionalne identitete ipd. se pojavlja pri številnih pisateljih, zato se ne moremo izogniti fragmentarni analizi. Problematika nacionalne identitete je pogosto obravnavana tema, zato tudi v različni literaturi zasledimo številne predloge za opredelitev pojma nacija. Npr. dekonstrukcijski pristop nacijo opredeljuje kot plod kolektivne imaginacije, imaginarno ali »zamišljeno skupnost« (Anderson 2002), kot produkt diskurzivnih praks.

Nacionalne imaginarne skupnosti (»zamišljene skupnosti«) so postale temelj številnih sodobnih držav tako v Evropi kot v Ameriki, in sicer političnih tvorb, ki so nastale po razpadu Avstro-Ogrske ali Jugoslavije. Zdi se, da je v Evropi pri oblikovanju nacije posebej pomembna vloga jezika. Kot je znano, ideja povezave jezika in nacije pripada Herderju, ki ni upošteval neevropskih držav (v Ameriki so npr. ustvarili nacionalne države, ki so kot državne in nacionalne jezike sprejele jezike drugih držav; Anderson 2001: 89–90). Anderson (prav tam: 93) ugotavlja, da je imelo prav delo jezikoslovcev in pisateljev ključno vlogo pri oblikovanju evropskih nacionalizmov v 19. stoletju,

fenomen nacije pa postavi v okvire narativnih struktur (prav tam: 221–223). Tako tudi nacionalna identiteta ni genetska danost, pač pa diskurzivna performativna praksa.

Nacionalizem pogosto predstavljajo kot protipol kozmopolitizma. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970) definira kozmopolitizem kot »nazor, po katerem človek ne pripada posameznemu narodu, državi, ampak svetu kot celoti«. Ta definicija se zdi (za literaturo) utopična, saj se literatura neizogibno ustvarja v konkretnem jeziku. Zdi se, da je kozmopolitizem bolje povezovati s težnjo po širjenju meja, kar delno dosega z vnašanjem novih elementov v svojo kulturo kot tudi s pripadnostjo svetu kot celoti (kar je enako utopično kot pripadnost naciji).

Takšno vnašanje novih elementov je očitno v ustvarjanju **Ivana Cankarja** (1876–1918), pisatelja, ki je bistveno spremenil tok razvoja slovenske literature ter jo motivno in žanrsko obnovil. Cankar zavzema častno mesto med literarnimi ustvarjalci, ki so odločilno vplivali na razvoj nacionalne literature in formiranje nacionalne kulturne identitete: Primož Trubar, Anton Tomaž Linhart, France Prešeren, Srečko Kosovel. Po mnenju slovenskega filozofa Mladena Dolarja je edino, kar združuje tako raznolike pisatelje, dejstvo, da so v svojem času »radikalno pretrgali s tem, kar je tedaj veljalo za slovensko identiteto.« (Dolar 2012: 320) Kot je znano, je vsak izmed omenjenih pisateljev z vnosom revolucionarnih sprememb bistveno vplival na kulturo. Tako lahko v danem primeru govorimo o širitvi ali prestopanju meja.

Mladen Dolar izpostavlja dva pristopa k razumevanju nacionalne identitete, ki bi ju lahko pogojno imenovali konservativni in reformatorski. Meni, da v skladu s prvim pristopom slovenska nacionalna identiteta ni notranje protislovna, saj je ukoreninjena v jeziku, tradiciji, umetniških delih. »Vse to je treba le natanko popisati, ohranjati in nadaljevati« in če se pojavi protislovje, je to zunanje v odnosu do slovenske identitete, zato prihaja do borbe med »našim« in »tujim.« (Dolar 2012: 323) Drug pristop predpostavlja, da je protislovje tako znotraj celotne besedne zveze »slovenska nacionalna identiteta in kultura« kot tudi znotraj obeh pojmov. »Boj vselej poteka med ›našim‹ in ›našim‹ […], boj je prav način obstoja kulture, identitete in slovenstva.« (Dolar 2012: 323) Dolar argumentira produktivnost reformatorskega pristopa, in sicer trdi, da »sleherna identiteta temelji na razliki, jo vsebuje kot svoj notranji moment in jo proizvede kot svojo resnico, razlika pa se, če jo vzamemo zares, zaostri v nasprotje in nazadnje v protislovje. Na kratko, ni je identitete brez razlike in protislovja.« (Dolar 2012: 330)

Cankarjeva biografija in ustvarjanje vsebujeta številna protislovja. Po eni strani boemsko življenje v tujini, po drugi strani ukvarjanje s politiko in patriotizem. Tema domovine, socialna problematika (*Hlapec Jernej in njegova pravica*, 1907) se v njegovem ustvarjanju druži s priljubljenimi vseevropskimi motivi moderne (smrt, otroštvo, umetnost idr.), simbolistična drama (*Lepa Vida*, 1912) in roman, v katerem je uporabljena tehnika toka zavesti (*Nina*, 1906), sta napisana hkrati s političnimi članki. Umetniška veličina pisatelja je razvidna tudi iz uravnoteženosti med mejami, ki jih je postavila takratna slovenska kultura, in med prestopanjem teh meja, ki so bile nujne tudi za evropsko moderno. Negativne reakcije kritikov na Cankarjeva dela (npr. na *Hišo Marije pomočnice*, 1904, *Nino*, *Podobe iz sanj*, 1917) potrjujejo kršenje horizonta pričakovanj prejemnikov.

Včasih Cankar sprejme kompromis med kulturnimi pričakovanji slovenskih bralcev in svojo integriranostjo v vseevropsko kulturo. Tako je, za razliko od Cankarjevih pisem, v katerih najdemo podrobne opise lepot Dunaja, v njegovih umetniških delih malo kulturnozgodovinskih detajlov, ki bi bili povezani

z dunajsko kulturo, čeprav se dogajanje pogosto odvija v velikem mestu, verjetno Dunaju. To veliko mesto je predstavljeno kot kraj nesreče in greha (v zgodbah Pred ciljem, Iz predmestja, Krona iz cikla *Knjiga za lahkomiselne ljudi*, 1901, v romanu *Hiša Marije pomočnice*). Domnevamo lahko, da je takšno barvanje toposa Dunaja kompromis z okusom slovenskih sodobnikov z njihovim kultom patriarhalnosti in antiurbanizmom. Tako so se v Cankarjevem ustvarjanju univerzalne težnje zahodnoevropske moderne združevale s trendom ustvarjanja nacionalne literature, ki je imela ogromen vpliv na formiranje nacionalne zavesti. Problem nacionalne identitete je bil med osrednjimi v svetovnem nazoru slovenskega pisatelja. Cankar je oblikoval nacionalno identiteto na »reformatorski« način, čeprav lahko v njegovem ustvarjanju zasledimo tudi »konzervativne« težnje.

Cankarja lahko štejemo med predstavnike kulturne elite, saj je odigral ključno vlogo v ustvarjanju »zamišljene skupnosti« – slovenske nacije. Po mnenju Andersona (2001: 134) so imeli v procesu vzpostavljanja nacionalne zavesti zelo pomembno vlogo dvojezični pisatelji, ki so prenesli že obstoječe nacionalne modele v svoje okolje. Tako Cankar v predavanju *Slovenci in Jugoslovani* (1913), v katerem poziva k združitvi južnih Slovanov v eno državo (Srbov, Hrvatov, Slovencev in Bolgarov), omenja že obstoječi Veliko Nemčijo in Veliko Italijo (Cankar 1959: 394–395). V svojih nastopih in delih je uporabljal konstrukte, kot so »slovenski narod«, »naš narod«, »naša domovina«, in se nedvomno prišteval k dani »zamišljeni skupnosti« ter je nesporno prispeval pri formiranju teh pojmov.

Cankar je z veliko pozornostjo spremljal razvoj slovenske literature in kulture, o čemer pričajo njegovi članki, posvečeni slovenskim pisateljem in umetnikom, in razvoj slovenskih časopisov:

> Nič ne precenjujem pomena časopisja. Iz njega zajemajo široke mase ljudstva svojo kulturno in politično naobrazbo, časopisje je dobro merilo za duševno in miselno višino, na katero se je narod povzpel. […] In v teh zadnjih par letih se je slovensko časopisje tako sijajno povzdignilo, da se brez strahu meri s časopisjem starih kulturnih narodov ter da je pošten in vreden zaupnik svojega naroda. (Cankar 1959: 455)

Misel potrjuje Andersonovo domnevo, da so imeli prav časopisi eno najpomembnejših vlog pri oblikovanju zamišljenih skupnosti, saj se je množica ljudi vsak dan, ko je skoraj istočasno brala iste članke v nacionalnem jeziku, počutila kot del določene skupnosti (Anderson 2001: 67).

Tema nacionalne identitete ni navzoča le v številnih Cankarjevih člankih, pač pa tudi v njegovem umetniškem ustvarjanju. Povedati je treba, da je že sama uporaba slovenščine pomagala pri ustvarjanju slovenske nacionalne matrice (spomnimo se Trubarja). V številnih Cankarjevih delih se pogosto pojavljajo pojmi domovina, slovenski narod. Nacionalna tema je tesno povezana z njegovo biografijo. Cankar je skušal osmisliti zgodovino slovenskega ozemlja preko osebne izkušnje, saj je bila za njegovo osebno življenje in ustvarjanje pomembna pripadnost svojemu narodu. V fragmentu avtobiografske povesti *Ottakring* (1915), napisanem tri leta pred smrtjo, npr. pisatelj razmišlja o tem, da igrata poreklo in nacionalnost pomembno vlogo pri razumevanju značaja glavnega junaka:

> Pavel Negoda je bil Slovenec; to se pravi, da je nosil svojo domovino s seboj. Ne samo v vseh svojih mislih, temveč v vsaki kapljici svoje krvi, v vsakem utripu svojega življenja, v vsakem pogledu, v vsakem koraku. (Cankar 1935: 291)

Problem odnosa med nacionalno identiteto in nacionalno literaturo je preučeval tudi znanstvenik iz šole recepcijske estetike v Konstanci Hans-Robert Jauss, predvsem v kritiki tradicionalne

zgodovine literature. Po njegovem mnenju so podobna dela v 19. stoletju opravljala vlogo oblikovanja nacionalne identitete, kar je danes, kot meni Jauss, arhaično.

Kot smo omenili že na začetku, se v drugi polovici 20. stoletja in v 21. stoletju pojem nacionalizem problematizira, meje nacionalnega pa relativizirajo. Poglejmo primer pisateljice in popotnice, katere materni jezik je bila nemščina, rojena pa je bila v Sloveniji, **Alme Karlin** (1889–1950). Danes je njeno ime znano številnim Slovencem, pa vendar je bila Alma Karlin dolgo izključena iz slovenskega nacionalnega kanona. Hibridnost njene kulturne identitete je danes izredno zanimiva. Na ustvarjanje Alme Karlin so v Sloveniji postali pozorni v 90. letih. Čeprav sama svojega ustvarjanja ni umeščala v slovensko kulturo, se njena dela včasih obravnavajo v kontekstu slovenske literature (Šmitek 1988; Grdina 1994). Zase je menila, da je bila »državljanka sveta«. Takšna pozicija se zdi problematična, saj so pisateljičina dela polna rasnih predsodkov in nacionalnih stereotipov (Bodrova 2013: 215). Hibridna nacionalna identiteta namreč še ne pomeni kozmopolitizma. Če bi hotela A. Karlin izbrati slovensko nacionalno identiteto, ji, kot poliglotki, ki je tekoče govorila številne tuje jezike, ne bi bilo težko izpopolniti svoje slovenščine in jo izbrati za jezik svojega ustvarjanja. Slovenke po krvi in Nemke po jeziku ne moremo obravnavati kot Slovenko niti kot Nemko oz. predstavnico nemških Celjanov, saj njene identitete ne moremo trdno opredeliti. V prvi polovici življenja (v mladosti, v času njenih potovanj) je očitna želja, da se izkorenini, odtrga od domače zemlje, o čemer pričajo njeno premikanje, zanimanje za tuje kulture in njena dela, posvečena eksotičnim deželam. A. Karlin v potopisih govori o dveh domovinah – tisti, ki je navedena v potnem listu (Jugoslaviji), ter tisti, ki ji pripada zaradi jezika. Na vrhuncu slave, v 30. letih, se ima predvsem za nemško pisateljico, čeprav ne živi v Nemčiji. Na koncu njeni življenjski nazori doživijo evolucijo. Za svoj »idealni« kulturni prostor, kjer bi si želela živeti, izbere Anglijo. Proti koncu 2. sv. vojne pisateljica na vprašanje, kje bi hotela živeti, odgovori v angleščini, »My heart is in England, my heart is not here« (Karlin 2007: 280), in pri tem parafrazira pesem škotskega pesnika Roberta Burnesa »My heart's in the Highlands, my heart is not here« (Moje srce je na Višavju, moje srce ni tu). V nadaljevanju pa svoj odgovor komentira:

> In vendar mi je srce krvavelo, kajti gore, ki jih ljubim, so tu. Tu je svet, po katerem sem hodila kot otrok, tu so gozdovi, po katerih sem pohajala (prav tam: 280).

Iz komentarja lahko razberemo njeno navezanost na domačo regijo, kar potrjujejo še druga mesta v knjigi, na katerih A. Karlin spregovori o svoji ljubezni do domačih krajev – njeni spomini na 2. sv. vojno so polni navdušenih opisov slovenske pokrajine.

Ustvarjanje A. Karlin na zanimiv način pokaže na arbitrarnost kategorije nacije in potrjuje perspektivnost preučevanja fenomena nacionalnosti kot konstrukta, produkta diskurzivne prakse. Nekateri raziskovalci ne povezujejo fenomena A. Karlin z nacijo, pač pa z regijo in z mestom Celje. Regionalizem, značilen za številne slovenske pisatelje, imamo lahko za eno izmed tipičnih teženj v sodobni slovenski literaturi (npr. Lainščkova prekmursko, Tomšičeva istrsko in Lipuševa koroško obarvana besedila). Če je nacionalna identiteta v krizi, se zdi regionalna zdaj bolj »zanesljiva«.

Za konec si oglejmo še zgodbo **Polone Glavan** Nenavadna identiteta Nine B. (*Gverilci*, 2004), v kateri je prav tako problematiziran fenomen nacije. Pripovedovalka najprej z ironijo predstavlja idejo o čistosti krvi: Ninin oče se ima za čistokrvnega Slovenca, ne da bi slutil, da je »vlaški trgovec

z ovcami […] preko njegove prababice v rod vnesel genetsko anomalijo, ne da bi za odškodnino pustil vsaj kakšno ubogo jagnje.« (Glavan 2004: 34) Nadalje se Nina v otroštvu na počitnicah na morju ponovno sreča s protislovjem. Nemci se izkažejo za prijazne, potrpežljive, vljudne, zato Nina in njena sestra »nikakor nista mogli najti zveze med Nemci, o katerih so se učili v šoli (neusmiljeni, dosledno hudobni, jedci otrok ipd.).« (Glavan 2004: 36) Pripoved pripelje do obdobja slovenske neodvisnosti, ko majhen narod postane velik. Paradoks pa je v tem, da tudi sosednji narod, Hrvati, čuti svojo pomembnost in svoje nacionalne značilnosti natanko tako kot Slovenci: upornost, pravičnost, prijaznost ter da nimajo ničesar skupnega z Balkanom, kar pod vprašaj postavi enkratnost nacionalnega značaja. Pripovedovalka trdi: »Slovenec se je lahko identificiral le, če se je postavil ob nekoga drugega […] Če je stal sam zase, ga ni bilo.« (Glavan 2004: 40) Nacionalna identiteta, ki je bila pomembna za npr. Nininega očeta, se izkaže za nekaj iluzornega, praktično neobstoječega. Kljub temu pa na koncu zgodbe junakinja zaradi izkušenj, ki jih je dobila na potovanjih, pridobi svojo identiteto:

> Tako je Nina […] sklenila, da bo svojo identiteto dokončno utemeljila na Redkosti. Maloštevilnosti. Eksotičnosti […]. Bil si podoben drugim, a nekako manj pogost, kar ti je avtomatično podelilo vrednost. Vsaj Nini B. jo je. (Glavan 2004: 42)

Zanimivo je, da se Nina po vseh omahovanjih ne odreče nacionalni identiteti. Čeprav se nacionalna identiteta v zgodbi postavlja pod vprašaj, je pomembno, da se ji prizna neizogibnost. P. Glavan pokaže, da je vprašanje nacionalne identitete vprašanje, ki so ga ljudje vseeno prisiljeni rešiti. Nina se je redko spomnila na svojo nacionalnost, a je ta vseeno postala del nje: »trdno se je usedla v podzavest, v diskretni položaj obskurnega dela telesa.« (Glavan 2004: 42)

Navedeni primeri kažejo, da je problem nacionalne pripadnosti težko spregledati. Diskurz se veže na generacijo prednikov (na očeta v Ninini zgodbi, na mater pri Cankarju). Po eni strani je identiteta povezana z jezikom, pa vendar je danes Herderjeva tradicija (povezave nacije in jezika) relativizirana. To dokazuje primer A. Karlin, pa tudi primer Slavoja Žižka, slovenskega filozofa, ki piše v angleščini. Očitno se med 19. in 21. stoletjem nihalo nenehno ziblje med konstruiranjem nacionalne slovenske identitete in zavedanjem njene arbitrarnosti. Vprašanje, kako se bo naprej razvijal odnos med dvema težnjama – kozmopolitsko in nacionalno konservativno – v času globalizacije, ko so regionalne razlike vse bolj zabrisane, je lahko predmet zanimive nadaljnje debate.

Viri in literatura

ANDERSON, Benedict, 2001: *Voobražaemye soobščestva. Razmyšlenija ob istokah i rasprostranenii nacionalizma*. Moskva: KANON-press-C, Kučkovo pole.

ANDERSON, Benedict (ur.), 2002: *Nacii i nacionalizm*. Moskva: Praksis.

BODROVA, Anna Gennadjevna, 2013: »Odinokije putešestvija« Almy Karlin. Problema gibridnosti kulturnogo konteksta: *Russkaja germanistika. Ježegodnik rossijskogo sojuza germanistov*. Nalčik: Kabardino-Balkarskij gosudarstvennyj universitet. 211–218.

CANKAR, Ivan, 1935: *Zbrani spisi*, 18. zvezek. Ljubljana: Nova založba.

CANKAR, Ivan, 1959: *Izbrana dela*, 10. zvezek. Ljubljana: CZ.

DOLAR, Mladen, 2012: Slovenska nacionalna identiteta in kultura – navodila za uporabo: Mladen Dolar: *Strel sredi koncerta*. Ljubljana: CZ. 319–336.

GELLNER, Ernest, 1991: *Nacii i nacionalizm*. Moskva: Progress.

GLAVAN, Polona, 2004: *Gverilci*. Ljubljana: ŠZ.
GRDINA, Igor, 1994: *Avtobiografska književnost pri Slovencih v dvajsetem stoletju. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
KARLIN, Alma M., 2007: *Moji zgubljeni topoli*. Ljubljana: MK; Celje: Muzej novejše zgodovine.
ŠMITEK, Zmago (ur.), 1988: *Poti do obzorja: antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko*. Ljubljana: Borec.

Avtorice in avtorji

50 let Seminarja

Teme

Predsednice, predsedniki, tajnice in tajniki

Lektorice in lektorji

Število udeležencev

Bibliografsko kazalo

Predstavitev avtoric in avtorjev

Dr. Lidija Arizankovska je redna univerzitetna profesorica slovenskega jezika na Filološki fakulteti »Blaže Koneski« Univerze »Sv. Kiril i Metodij« v Skopju, kjer je tudi vodja slovenistike na Oddelku za makedonski jezik in južnoslovanske jezike. Slovenščino na univerzi v Skopju poučuje že od leta 1990 ter se znanstveno ukvarja s slovenskim jezikom ter je avtorica številnih znanstvenih člankov, monografij in univerzitetnih učbenikov, v katerih obravnava slovenski jezik. Bila je tudi gostujoča profesorica na Univerzi v Ljubljani, Mariboru in Gradcu. Na Filološki fakulteti »Blaže Koneski« v Skopju je ustanovila štiriletni diplomski študij slovenščine. Vodi slovensko-makedonske znanstvene in kulturne projekte, sodeluje pri projektih v organizaciji Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik, organizira slovensko-makedonska znanstvena in literarna srečanja ter promovira slovenske knjige; je tudi prevajalka iz slovenščine v makedonščino. Leta 2010 je prejela priznanje in zahvalo Republike Slovenije, Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu za dvajsetletno poučevanje slovenskega jezika na univerzitetni ravni in vsesplošen prispevek k promociji slovenskega jezika in kulture v Makedoniji.

larizankovska@yahoo.com

Dr. Marija Bajzek Lukač na slovenistiki Filozofske fakultete Univerze ELTE v Budimpešti predava slovenski knjižni jezik, vodi seminarje prevajanja, slovaropisja, branja in analize starih prekmurskih besedil. Diplomirala je v Ljubljani, doktorirala pa v Budimpešti. Njena raziskovalna področja so dialektologija, zgodovina jezika, leksikografija. Napisala je slovar Gornjega Senika, raziskuje jezikoslovno delo Avgusta Pavla v luči jezikovnih ideologij. Prevedla je številne jezikoslovne znanstvene publikacije, med njimi *Prekmuriano* Marka Jesenška v madžarščino, Pavlovo prekmursko slovnico pa v slovenščino.

slovenika@digikabel.hu

Dr. Katarzyna Bednarska je profesorica na Katedri za južno slavistiko na Univerzi v Lodžu ter absolventka loške slavistike in hispanistike, znanje slovenščine je izboljševala na različnih izmenjavah na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Njena glavna področja pedagoškega in raziskovalnega dela so pragmalingvistika, metodika poučevanja tujih jezikov in sociolingvistika. Je (so)avtorica več kot 30 znanstvenih člankov.

katarzyna.bednarska@uni.lodz.pl

Dr. Maria Bidovec je docentka slovenskega jezika in književnosti na Univerzi v Vidmu, kot suplentka pa že osem let predava slovensko književnost tudi na rimski univerzi La Sapienza. Po izobrazbi je slavistka in se že več let strokovno ukvarja s *Slavo vojvodine Kranjske*, in sicer predvsem z vidika pripovednosti. Objavila je dve monografiji o Valvasorju (eno v soavtorstvu), v soavtorstvu pa še didaktični pripomoček o slovenskih glagolih. Je tudi avtorica antologije slovenskih pravljic v italijanščini in krajšega pregleda slovenske književnosti zadnjih dvajsetih let ter več znanstvenih člankov, pojavlja pa se tudi kot prevajalka literarnih del, predvsem nekaterih Cankarjevih in Kosmačevih novel.

Je članica Italijanskega društva slavistov (AIS) in Slavističnega društva Slovenije (SDS).

maria.bidovec@uniud.it

Dr. Milena Mileva Blažić je redna profesorica in je po študiju (1985) na Filozofski fakulteti v Ljubljani na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo nadaljevala magistrski (1997) in doktorski študij (2001). Leta 1992 je izdala knjigo *Kreativno pisanje* in kasneje tudi delovne zvezke (1995, 1996 in 1997). Objavila je knjigo *Skrivni bralni zakladi* (2000, 2001), piše članke, izvaja seminarje ter sodeluje na mednarodnih srečanjih v Sloveniji in tujini. Od leta 1994 se aktivno udeležuje mednarodnih srečanj (Oxford, Roehampton-London idr.), kjer se tudi znanstveno-strokovno izobražuje. Je soavtorica nagrajenih beril (Bolonja 2003, Frankfurt 2003) *Svet iz besed od 4.–9. razreda* (2002–2005). Raziskovalno-znanstveno, strokovno in pedagoško se ukvarja z didaktiko književnosti, mladinsko književnostjo, ustvarjalnim pisanjem, teorijo mladinske književnosti, sodobno mladinsko književnostjo (primerjalno, problemsko, subverzivno, večkulturno mladinsko književnostjo), teorijami pravljic, primerjalno analizo pravljic ter poučevanjem književnosti in multimedijev. Je članica znanstvenega združenja Nordic Network for Children's literature (2002). Zaposlena je na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani kot redna profesorica za didaktiko slovenščine in za slovensko književnost. Leta 2012 ji je NUK podelil Trubarjevo priznanje za ohranjanje kulturne pisne dediščine.

Milena.Blazic@pef.uni-lj.si

Dr. Anna Bodrova je docentka na katedri za slavistiko Filološke fakultete Sanktpeterburške državne univerze. Študirala je srbohrvaški jezik in književnost in se že v času študija večkrat (prvič leta 1997) udeležila Seminarja slovenskega jezika, litrature in kulture v Ljubljani, kjer se je naučila slovensko. Od leta 2004 predava slovenski jezik in književnost ter prevajanje. Več let sodeluje kot lektorica za slovenščino v mednarodnih projektih Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Leta 2007 je zagovarjala disertacijo z naslovom *Avtobiografska proza Ivana Cankarja* in leta 2010 pod istim naslovom objavila prvo monografijo o Cankarju v ruščini. Je avtorica 23 znanstvenih publikacij in se redno udeležuje konferenc s področja humanistike, prav tako je tudi članica Zveze germanistov Rusije. Znanstveno jo zanimajo naslednja področja: primerjalna književnost, življenjepis, avtobiografska proza, slovenska literatura, Ivan Cankar, moderna, modernizem, potopis, ženski potopis, študije spola, nacionalne identitete in konstrukti.

bodran@mail.ru; bodran@rambler.ru

Dr. Maja Đukanović je izredna profesorica in predava slovenski jezik na Filološki fakulteti v Beogradu, kjer je tudi diplomirala in magistrirala na področju teorije prevajanja ter doktorirala s temo *Sistem zaimenskih besed v srbskem in slovenskem jeziku*. Sodelovala je pri mnogih znanstvenih srečanjih doma in v tujini, večkrat pa je bila tudi na strokovnih izpopolnjevanjih na Univerzi v Ljubljani. Strokovno jo zanima predvsem slovenščina kot drugi/tuji jezik, prevajalska teorija in praksa ter primerjalno slovensko-srbsko slovnica. Je avtorica in soavtorica več priročnikov, strokovnih člankov in znanstvenih razprav. Na Filološki fakulteti v Beogradu je ustanovila štiriletni vzporedni študij slovenščine.

maja.djukanovic@fil.bg.ac.rs

Mateja Gojkošek je leta 2010 diplomirala na Filozofski fakulteti v Mariboru iz slovenskega jezika s književnostjo, leta 2011 pa je na Filozofski fakulteti v Ljubljani končala vzporedni študij poljskega jezika in književnosti. Od leta 2011 dela kot lektorica za slovenščino na Filološki fakulteti Univerze v Lodžu. Poleg poučevanja slovenščine kot tujega jezika se zanima za lektoriranje slovenskih besedil in prevajanje poljske književnosti (njeni prevodi so bili objavljeni v revijah Pobocza in Mentor ter uvrščeni v program Radia Študent). V okviru dela na fakulteti organizira kulturne prireditve in projekte, namenjene popularizaciji slovenske kulture na Poljskem.

mateja.gojkosek@uni.lodz.pl

Manja Gorinšek je doktorska študentka interdisciplinarnega študijskega programa Humanistika in družboslovje na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Je univerzitetna diplomirana slovenistka, diplomirala je s temo *Z glasbo med prijatelji (Pihalni orkester železarjev Ravne); spominske pripovedi ravenskih godbenikov s folklorističnega vidika* pod mentorstvom red. prof. dr. Marije Stanonik. Področje njenega zanimanja je slovstvena folkloristika, še posebej otroška slovstvena folklora. Njene folkloristične raziskave temeljijo na predhodnem terenskem delu (predvsem na slovenski in avstrijski strani Koroške) in so interdisciplinarno zasnovane (povezane z mladinsko književnostjo, jezikoslovjem, etnologijo, zgodovino).

gorinsek@yahoo.co.uk

Dr. Miran Hladnik, literarni zgodovinar, redni profesor za slovensko književnost na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, predava o slovenskih pripovednih žanrih. Objavil je knjige o povesti, slovenski kmečki povesti, zgodovinskem romanu, trivialni literaturi, jezikovni priročnik za turiste, učbenik za uvod v študij slovenske književnosti, kritično izdajo zbranega dela pesnika Alojza Gradnika. Na internet postavlja slovensko leposlovje, ureja diskusijski forum Slovlit in zavzeto sodeluje na Wikipediji. Večina njegovih objav je dostopna na http://lit.ijs.si/hlad_bib.html, natančnejši življenjepisni podatki pa na http://lit.ijs.si/hladnik.html; za angleški CV glej Academia.edu.

miran.hladnik@ff.uni-lj.si

Dr. Marko Jesenšek je redni profesor na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Ukvarja se z raziskovanjem zgodovine slovenskega jezika in z vprašanji slovenske jezikovne politike in jezikovnega načrtovanja. Sodeloval je pri pripravi zadnje Resolucije o Nacionalnem programu za slovenski jezik, bil je član Parlamentarne skupine za slovenski jezik, ki je pripravljala Zakon o slovenskem jeziku. Je glavni urednik revije *Slavia Centralis* in mednarodne knjižne zbirke Zora. Leta 2009 je prejel Zoisovo nagrado za izjemne dosežke v znanosti in raziskovanju na področju slovenskega jezika. Njegova osebna bibliografija v COBISS-u obsega 486 enot (med njimi 6 monografij ter slovar), po podatkih informacijskega sistema o raziskovalni dejavnosti v Sloveniji (SICRIS) pa se na svojem področju uvršča med najaktivnejše slovenske raziskovalce.

marko.jesensek@uni-mb.si

Dr. Božidar Jezernik je redni profesor za etnologijo Balkana in kulturno antropologijo. V letih 1988–1992 in 1998–2003 je bil predstojnik Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, v letih 2003–2007 pa dekan Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Od leta 2004 je vodja programske skupine *Slovenske identitete v evropskem in svetovnem kontekstu*, ki združuje raziskovalce z Oddelka in drugih raziskovalnih institucij, od leta 2011 dalje vodja raziskovalnega projekta *Prazniki in oblikovanje skupnosti na Slovenskem*, od 2013 pa tudi vodja raziskovalnega projekta *Junaki in slavne osebnosti na Slovenskem*. Objavil je monografije o italijanskih, nemških in jugoslovanskih koncentracijskih taboriščih: *Boj za obstanek* (Ljubljana 1983 in 1997; v angleščini, Ljubljana 1999), *Spol in spolnost in extremis* (Ljubljana 1993), *Non cogito ergo sum* (Ljubljana 1994; dopolnjeno *Goli otok – Titov gulag*, Ljubljana 2013; srbski prevod, Novi Sad 2012; poljski prevod, Warszawa 2013; nemški prevod, Celovec 2014). Knjiga o potopisih po Balkanu *Dežela, kjer je vse narobe* je izšla leta 1998; bosanski prevod *Zemlja u kojoj je sve naopako* (Sarajevo 2000). Njena dopolnjena in razširjena izdaja je bila objavljena v angleščini kot *Wild Europe* (London 2004). Iz angleščine je bila prevedena v turščino *Vahşi Avrupa* (Istanbul 2006), poljščino *Dzika Europa* (Krakov 2007), srbščino *Divlja Evropa* (Beograd 2007), italijanščino *Europa selvaggia* (Torino 2010), albanščino *Europa e egër* (Tirana 2010), slovenščino *Divja Evropa* (Ljubljana 2011) in bolgarščino *Divata Evropa* (Sofija 2013). Prevod v nemščino *Das wilde Europa* je pred izidom. Prejel je naslednje nagrade: Kajuhovo nagrado (1983), Murkovo priznanje (1999), Zlato plaketo UL (2007) in Gourmand Award »Best in the World« 2014 za monografijo o kavi (Ljubljana 2012).

bozidar.jezernik@ff.uni-lj.si

Tina Jugović je zaključila študij slovenskega jezika na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Od študijskega leta 2011/2012 dela kot lektorica na Filološki fakulteti Šlezijske univerze v Katovicah. Na Inštitutu za slovansko filologijo vodi praktični pouk, poleg tega pa s študenti pripravlja prireditve, ki popularizirajo slovenski jezik, literaturo ter naravno in kulturno dediščino. Slovenijo in slovenščino poskušajo približati širši javnosti tudi na drugih šlezijskih kulturno-izobraževalnih ustanovah; vabijo na filološka predavanja in delavnice slovenskih gostov; prevajajo tako leposlovna, strokovna besedila kot tudi filme; prirejajo večere slovenske literature, filma in glasbe pa tudi razstave fotografij in sodobnega oblikovanja. V življenje študentov se vključuje tudi izven pedagoških aktivnosti; z njimi večkrat raziskujejo skrite kotičke Poljske, udeležujejo se športnih aktivnosti, pridružili pa so se tudi dobrodelni akciji.

tinajugovic1@gmail.com

Maryana Klymets, asistentka, je od leta 2005 zaposlena na Katedri za slavistiko na Univerzi Ivana Franka v Lvovu, kjer predava hrvaščino kot prvi, drugi/tuji jezik, kulturo Hrvatov, slovenščino kot tuji jezik, vodi seminarje iz hrvaške književnosti in prevajanje. Preizkusila se je tudi v prevajanju različnih žanrov leposlovja: drame, kratke zgodbe in poezije iz hrvaškega, srbskega in slovenskega jezika, prav tako tudi filmov. Pripravlja doktorat o literarni fantastiki v hrvaški modernistični kratki prozi.

mklymets@yahoo.co.uk

Dr. Erika Kržišnik je redna profesorica na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete v Ljubljani, kot jezikoslovka se znanstveno in strokovno ukvarja s področjem frazeologije, posebej slovenske frazeologije; poleg tega še s kognitivno semantiko, zvrstnostnimi in normativnimi vprašanji slovenskega jezika, deloma tudi z raziskovanjem slovenščine kot drugega oziroma tujega jezika. Ves čas spremlja dogajanja v jezikoslovju in slovenistiki in vanje aktivno posega s svojimi strokovnimi ocenami – tako v strokovnem kot poljudnem tisku.

krzisnik.erika@ff.uni-lj.si

Dr. Ivana Latković (1978, Zagreb) je diplomirala leta 2005 na Oddelku za primerjalno književnost in Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Zagrebu. Istega leta se je zaposlila kot asistentka na Oddelku za južnoslovanske jezike in književnosti, kjer vodi seminarje s področja slovenske književnosti (uvodne predmete in predmete iz sodobne slovenske književnosti). Leta 2006 se je vpisala na podiplomski doktorski študij književnosti, uprizoritvenih umetnosti, filma in kulture na Filozofski fakulteti Univerze v Zagrebu. Leta 2005 in 2009 je prejela štipendijo za enosemestrski študij v Ljubljani ter za krajša študijska obdobja v Mariboru. Leta 2011 je pod mentorstvom prof. dr. Zvonka Kovača doktorirala z disertacijo *Reprezentacijske prakse preteklosti v sodobnem slovenskem romanu*. Sodeluje pri treh znanstvenih projektih: *Interkulturna zgodovina književnosti* (vodja dr. Zvonko Kovač), *Hrvaška in bližnje sorodne kulturnojezikovne skupnosti* (vodja dr. Anita Peti-Stantić) in *Hrvaška in slovenska književnost kot sosednji književnosti* (vodja dr. Zvoko Kovač). Od leta 2006 je sodelovala na več znanstvenih srečanjih in simpozijih na Hrvaškem in v tujini.

ilatkovi@ffzg.hr

Dr. Andrej Leben, rojen l. 1966 v Pliberku, je na Dunaju diplomiral iz slovenščine in evropske etnologije ter doktoriral s študijo o češki in slovenski kratki prozi v obdobju moderne. Od leta 2004 do 2010 je bil asistent za slovenščino na Inštitutu za slavistiko Univerze na Dunaju, od leta 2010 je profesor za slovenščino na Inštitutu za slavistiko Univerze v Gradcu. Kot predavatelj in raziskovalec se posveča novejši in sodobni slovenski literaturi, vprašanjem kulturnega transferja in spominske kulture, teorijam in praksam avtobiografskega pisanja ter literaturi in kulturi koroških in štajerskih Slovencev. Objavil je več monografij in zbornikov, mdr.: *Med tradicijo in inovacijo. Sodobno slovensko gledališče na Koroškem* (Drava, 2004), *Milka Hartman: Težka je moja misel od spominov* (Mohorjeva, 2007), *Avtobiografski diskurz* (ZRC SAZU, 2011, sourednik z A. Koron), *Zgodbe iz maTjaževe dežele* (Študentska založba, 2011).

andreas.leben@uni-graz.at

Dr. Nataša Logar je docentka na Katedri za novinarstvo Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. Njeno osrednje raziskovalno zanimanje zadnjih treh let so bili terminologija, korpusno jezikoslovje in jezikovni viri. Je (so)avtorica več delov monografij ter znanstvenih, strokovnih in poljudnostrokovnih prispevkov, izvedla je vrsto jezikovnokulturnih delavnic za različne skupine strokovnjakov, slovenščino pa je večkrat poučevala tudi kot lektorica na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture.

Natasa.Logar@fdv.uni-lj.si

Matej Meterc je doktorski študent slavističnih študijev, sicer slovakist in rusist. V doktorskem delu ter šestih objavljenih člankih se posveča empirični frazeologiji. Vodi paremiološko raziskavo na naslovu vprasalnik.tisina.net, v katero se je vključilo že več kot 400 govorcev. Zamejil je slovenski paremiološki minimum, tristo najbolj poznanih pregovorov in rekov pa s korpusno raziskavo pogostnosti nadgradil v optimum. Nastopil je tudi na konferenci Europhras v Mariboru. Je Škrabčev štipendist. Dve leti je bil zaposlen kot prevajalec na veleposlaništvu RS v Bratislavi. Objavlja tudi leposlovne prevode. Govori slovaško, rusko, poljsko in angleško.

matej.meterc@gmail.com

Dr. Mojca Nidorfer Šiškovič je koordinatorica programov Slovenščina na tujih univerzah, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture ter Simpozij Obdobja na Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik, ki deluje v okviru Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Diplomirala je iz slovenščine in angleščine (1995), leta 2003 magistrirala iz ekonomske vede, v letu 2011 pa doktorirala na področju slovenskega jezikoslovja. Ukvarja se s pragmatičnim jezikoslovjem, teorijo diskurza, žanrsko analizo in poslovno e-komunikacijo. S prispevki redno sodeluje na znanstvenih konferencah doma in v tujini ter ima več objav v slovenskih in mednarodnih publikacijah, predavala je tudi na univerzah v Pragi, Katovicah in Bielskem Białi, Lizboni, Clevelandu, Lodžu in Moskvi. Uspešno skrbi za promocijo slovenistične znanosti in slovenske kulture po svetu, zlasti z dodatnimi projekti Svetovni dnevi programa Slovenščina na tujih univerzah.

mojca.nidorfer-siskovic@ff.uni-lj.si

Dr. Bożena Ostromęcka-Frączak je redna profesorica na Filološki fakulteti Univerze v Lodžu. Od leta 1983 do leta 1990 je bila lektorica poljščine na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Ukvarja se predvsem s sodobnim poljskim jezikom, primerjalnim slovanskim jezikoslovjem ter poučevanjem poljščine kot drugega/tujega jezika. Skupaj s Tonetom Pretnarjem sta pripravila prvi in edini slovensko-poljski slovar. Poljakom je v svoji knjigi predstavila zgodovino slovenske leksikografije in je avtorica več kot 100 znanstvenih člankov in več kot 30 prevodov iz slovenščine v poljščino.

ostra@uni.lodz.pl

Dr. Anita Peti-Stantić je redna profesorica in predstojnica Katedre za slovenski jezik in književnost na Oddelku za južnoslovanske jezike in književnosti, predava osnove slovenske slovnice, morfosintakso in prevajanje iz slovenščine v hrvaščino. Predava tudi primerjalne jezikoslovne predmete. Znanstveno se ukvarja predvsem z zgodovinsko primerjalno sociolingvistiko in sodobno jezikovno politiko (*Jezik naš i/ili njihov: Vježbe iz poredbene povijesti južnoslavenskih standardizacijskih procesa*; skupaj s kolegom Keithom Langstonom *Hrvatsko jezično pitanje danas: Identiteti i ideologije* in *Language Planning and National Identity in Croatia*), kontrastivno leksikografijo (*Veliki suvremeni slovensko-hrvatski i hrvatsko-slovenski rječnik*) ter besednim redom in informacijsko strukturo stavka v slovanskih jezikih. Prevedla je številne romane sodobnih slovenskih avtorjev za odrasle in otroke.

anita.peti-stantic@ffzg.hr

Dr. Timothy Pogačar je urednik revije *Slovene Studies* in štirikratni »seminarist«. Zaposlen je na državni unverzi Bowling Green, ZDA, kjer je predstojnik oddelka za nemščino in ruščino ter poučuje ruski jezik in literaturo. Ukvarja se s prevajanjem iz ruščine in slovenščine, deloma v okviru univerzitetne Language Services Group.

pogacar@bgsu.edu

Nejc Robida je oktobra 2013 diplomiral na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani na Oddelku za slovenistiko in Oddelku za primerjalno književnost. Dve leti je opravljal študentsko delo pri podjetju Amebis, d. o. o., kjer ga je prevzelo delo z jezikovnimi tehnologijami. Ob razvijanju diplomske teme in pisanju diplomske naloge (*Sinteza govora in Govorec 3*) s pomočjo mentorja doc. dr. Hotimirja Tivadarja sta ga začeli zanimati še fonetika in stanje standardnega knjižnega govora v Sloveniji. Trenutno opravlja pripravništvo na I. gimnaziji v Celju in obiskuje pedagoško-andragoško izobraževanje na Univerzi v Mariboru. V prostem času prijateljuje z glasbo in literaturo.

nejc.robida@gmail.com

Dr. Andrej Rozman je redni profesor in je na Filozofski fakulteti v Bratislavi leta 1974 končal študij iz slovaškega jezika in književnosti. V letih 1975–1977 je bil lektor in korektor pri Tiskarni REK v Velenju, od leta 1977 zaposlen na Rudarskem šolskem centru v Velenju kot profesor slovenskega in ruskega jezika, od leta 1991 je zaposlen kot lektor za slovaški jezik na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Leta 1999 je zagovarjal doktorsko delo na Filozofski fakulteti v Bratislavi. Je vodja Zahodnoslovanske enote na Oddelku za slavistiko. Strokovno obravnava slovensko-slovaške kulturne odnose, prevaja iz slovaške književnosti. Pri predavanjih obravnava predvsem slovaško književnost, zgodovino in starejšo češko in slovaško književnost.

andrej.rozman@ff.uni-lj.si

Dr. Marko Stabej (1965) je redni profesor za slovenski jezik na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in predstojnik Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Kot gostujoči profesor je deloval na Univerzi na Dunaju, v Mariboru, Celovcu, Zagrebu in na Univerzi na Primorskem. Raziskovalno se ukvarja s sodobno in zgodovinsko sociolingvistiko, besediloslovjem, jezikoslovno stilistiko in s korpusnim jezikoslovjem. Kot predstavnik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani je sodeloval v mednarodnem projektu Dylan v 6. okvirnem programu EU (2006–2011), ki se je ukvarjal s ključnimi vidiki večjezičnosti v EU. Strokovno dejaven je tudi v jezikovni politiki in jezikovnem načrtovanju.

marko.stabej@ff.uni-lj.si

Dr. Jasmina Šuler Galos je lektorica slovenskega jezika na Univerzi v Varšavi. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je končala študij slovenskega in ruskega jezika, na Univerzi v Varšavi pa podiplomski študij poljskega jezika in štiri semestre podiplomskega študija filozofije 20. stoletja. V svojem doktorskem delu se je posvetila sodobnemu slovenskemu in poljskemu romanu. Zanimajo jo kulturološke študije, predvsem učinkovanje ideoloških mehanizmov v literarnih delih. Ukvarja se

tudi s strokovnim in literarnim prevajanjem. Sodeluje pri pripravi publikacij, konferenc, literarnih in filmskih večerov, ki jih organizirajo študenti slovenistike na Univerzi v Varšavi.

jasmina.galos@gmail.com

Dr. Bożena Tokarz, rojena leta 1946 v Lodžu, je redna profesorica na Inštitutu za slovansko filologijo Univerze v Katovicah in vodja enote za literarno teorijo in translatologijo. Raziskuje poljsko in slovensko poezijo 20. stoletja (Kosovel, Przyboś idr.), se ukvarja s primerjalno književnostjo, literarno teorijo, teorijo prevajanja in zgodovinsko poetiko. Objavila je niz razprav v domačih in mednarodnih publikacija, izdala je npr. *Mit literacki: od mitu rzeczywistości do zmiany substancji poetyckiej* (1983), *Poetyka Nowej Fali* (1990), *Wzorzec, podobieństwo, przypominanie: ze studiów nad przekładem artystycznym* (1998), *Między destrukcją a konstrukcją. O poezji Srečka Kosovela w kontekście konstruktywistycznym* (2004), *Spotkania, Czasoprzestrzeń przekładu artystycznego* (2010), *Med destrukcijo in konstrukcijo. O poeziji Srečka Kosovela v kontekstu konstruktivizma* (2013) in uredila zbornike *Z zagadnień struktury artystycznej i świadomości kulturowej* (1997), *Ponowoczesność a tożsamość* (1997, sourednik S. Piskor), *Dwudziestowieczna ikonosfera w literaturach europejskich: wizualizacja w literaturze* (2002) ter šest obsežnih knjig v seriji Przekłady Literatur Słowiańskich (2009, 2010, 2011, 2012, 2013).

tokarzbozena@gmail.com

Dr. Emil Tokarz, rojen 1944 v Chodorovu v bližini Lvova, je redni profesor, bivši direktor Inštituta za slovansko filologijo Univerze v Katovicah, prorektor Tehnično-humanistične akademije v Bielsku-Białı, dekan Humanistično-družboslovne fakultete, vodja Katedre za srednjeevropske študije. Raziskovalno ga zanima predvsem južnoslovansko jezikoslovje, vprašanja slovenske sintakse in glottodidaktika, Poljake pa obvešča o najnovejših znanstvenih in kulturnih dosežkih Slovencev ter slovenskega jezika. Objavil je niz razprav v domačih in mednarodnih publikacijah, npr. *Składnia zdań złożonych współrzędnie w języku słoweńskim* (1977), *Slovenščina za Poljake. Kurs podstawowy języka słoweńskiego* (1980, soavtor T. Pretnar), *Nomina actionis we współczesnym języku słoweńskim* (1987), *Pułapki leksykalne. Słownik aproksymatów polsko-bułgarskich* (1994, soavtorici M. Karpaczewa in Ch. Symeonowa), *Pułapki leksykalne. Słownik aproksymatów polsko-chorwackich* (1998), *Pułapki leksykalne. Słownik aproksymatów polsko-słoweńskich* (1999); *Mały słownik polsko-macedoński i macedońsko-polski* (2001, soavtor D. Stefanija) in uredil zbornike *Utopia w językach, literaturach i kulturach Słowian. T. I. Ze świadomości utopijnej w refleksji językowej* (1997), *Słowiańszczyzna w kontekście przemian Europy końca XX wieku (język-tradycja-kultura)* (2001), *Język i tradycje Słowian* (2003), *Świat Słowian* (2006), *Świat Techniki i Humanistyki* (2007).

etokarz@gmx.co.uk

Dr. Ksenija Vidmar Horvat je redna profesorica za sociologijo kulture in docentka za občo sociologijo, raziskovalka evropske kulturne zgodovine in vprašanj postsocialistične identitete in spomina. Je tudi avtorica več znanstvenih prispevkov in knjig *Zemljevidi vmesnosti* (2009), *Kozmopolitski patriotizem* (2012), *Zamišljena mati* (2013).

ksenija.vidmar@ff.uni-lj.si

Dr. Ada Vidovič Muha predava na podiplomskem programu na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete v Ljubljani in je zaslužna profesorica ljubljanske univerze. Težišče njenih raziskav je vezano na slovnična področja z monografsko predstavljenim skladenjskim pretvorbenotvorbenim besedotvorjem (1988, 2. razširjena in dopolnjena izdaja 2011), na leksikalno pomenoslovje, ki je prav tako monografsko predstavljeno (2000, 2. dopolnjena izdaja 2013) in teorijo (knjižnega) jezika s sociolingvistiko, predstavljeno v monografiji (2013). Je soavtorica prvih treh knjig *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, avtorica okrog 350 člankov in razprav; bila je mentorica več kot tridesetim doktorjem in magistrom jezikoslovja.

ada.vidovic-muha@guest.arnes.si

Dr. Alojzija Zupan Sosič, redna profesorica za slovensko književnost na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete v Ljubljani, je diplomirala na Filozofski fakulteti v Ljubljani iz slovenščine, srbohrvaščine ter primerjalne književnosti in literarne teorije. Objavila je veliko člankov v Sloveniji in tujini ter pet knjig: srednješolska učbenika (v soavtorstvu) *Branja 3* in *Branja 4*, tri monografije, *Zavetje zgodbe. Sodobni slovenski roman ob koncu stoletja*, *Robovi mreže, robovi jaza: sodobni slovenski roman* in *Na pomolu sodobnosti ali o književnosti in romanu*, ter prvo antologijo slovenske erotične poezije *V tebi se razraščam*. Uredila je simpozijski zbornik Obdobja 29 z naslovom *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)* in antologijo *Antologija sodobne slovenske literature* (s souredniki). Področja njenega znanstvenega raziskovanja so: sodobni slovenski roman, slovenska ljubezenska in erotična književnost, teorija pripovedi ter teorija spolov in spolne identitete.

alojzija.zupan-sosic@guest.arnes.si

50 let Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture

Teme SSJLK

8. SSJLK: Slovensko Primorje, Rezija
9. SSJLK: Avstrijska Koroška
11. SSJLK: Narodna individualizacija SJLK v 19. stoletju
12. SSJLK: Ivan Cankar
18. SSJLK: Komično, humor in satira v SJLK
19. SSJLK: Vloga zgodovine v SJLK
20. SSJLK: 16. stoletje – Ob obletnici Dalmatinove Biblije in Bohoričeve slovnice
22. SSJLK: Stilistika v SJLK
23. SSJLK: Slovenščina na stičišču jezikov in kultur
24. SSJLK: Družbeno konstituiranje Slovencev kot naroda
25. SSJLK: Slovenci – skupno in regionalno
28. SSJLK: Samobitnost v SJLK
29. SSJLK: Zvrstnost v SJLK
30. SSJLK: Razvojni lok 19. stoletja v SJLK (od Kopitarjeve slovnice 1808 do Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja 1894–96)
31. SSJLK: SJLK v sodobnem svetu (ob dosežkih 30-letnega seminarja)
32. SSJLK: SJLK in slovanski svet – medsebojni stiki in vplivi
33. SSJLK: Ženska v SJLK
34. SSJLK: Dežele in mesta v SJLK
35. SSJLK: SJLK tukaj in zdaj
36. SSJLK: Čas v SJLK
37. SSJLK: Osredje in obrobje v SJLK
38. SSJLK: Ustvarjalnost Slovencev po svetu
39. SSJLK: SJLK v izobraževanju
40. SSJLK: Moderno v SJLK
41. SSJLK: Večkulturnost v SJLK
42. SSJLK: Mesto in meščani v SJLK
43. SSJLK: Stereotipi v SJLK
44. SSJLK: SJLK in mediji
45. SSJLK: Telo v SJLK
46. SSJLK: Slovanstvo v SJLK
47. SSJLK: Družina v SJLK
48. SSJLK: Ideologije v SJLK
49. SSJLK: Etika v SJLK
50. SSJLK: Prihodnost v SJLK

Predsednice, predsedniki, tajnice in tajniki SSJLK

1.	SSJLK	1965	Tine Logar (Martina Orožen in Jože Koruza)
2.	SSJLK	1966	Boris Paternu (Jože Koruza in Martina Orožen)
3.	SSJLK	1967	Franc Zadravec (Jože Koruza in Milena Piškur)
4.	SSJLK	1968	Franc Jakopin (Matjaž Kmecl in Milena Piškur)
5.	SSJLK	1969	Boris Paternu (Helga Glušič)
6.	SSJLK	1970	Franc Zadravec (Vlado Nartnik)
7.	SSJLK	1971	Jože Toporišič (Alenka Logar Pleško)
8.	SSJLK	1972	Breda Pogorelec (Alenka Logar Pleško)
9.	SSJLK	1973	Matjaž Kmecl (Alenka Logar Pleško)
10.	SSJLK	1974	Tine Logar (Alenka Logar Pleško)
11.	SSJLK	1975	Martina Orožen (Miha Mate in Svetlana Ristin)
12.	SSJLK	1976	Helga Glušič (Janez Dular in Svetlana Ristin)
13.	SSJLK	1977	Franc Jakopin (Saša Derganc in Svetlana Ristin)
14.	SSJLK	1978	Jože Koruza (Ljubica Črnivec)
15.	SSJLK	1979	Breda Pogorelec (Ljubica Črnivec)
16.	SSJLK	1980	Jože Toporišič (Ljubica Črnivec)
17.	SSJLK	1981	Matjaž Kmecl (Ljubica Črnivec)
18.	SSJLK	1982	Martina Orožen (Ljubica Črnivec)
19.	SSJLK	1983	Helga Glušič (Ljubica Črnivec)
20.	SSJLK	1984	Jože Koruza (Ljubica Črnivec)
21.	SSJLK	1985	Janez Dular (Ljubica Črnivec)
22.	SSJLK	1986	Ada Vidovič Muha (Jenny Sraka)
23.	SSJLK	1987	Alenka Šivic Dular in Ada Vidovič Muha (Jenny Sraka)[1]
24.	SSJLK	1988	Breda Pogorelec (Darinka Počaj Rus)
25.	SSJLK	1989	Franc Zadravec (Darinka Počaj Rus)
26.	SSJLK	1990	Tone Pretnar (Darinka Počaj Rus)
27.	SSJLK	1991	Hermina Jug Kranjec (Darinka Počaj Rus)
28.	SSJLK	1992	Miran Hladnik (Darinka Počaj Rus)
29.	SSJLK	1993	Miran Hladnik (Darinka Počaj Rus)
30.	SSJLK	1994	Martina Orožen (Darinka Počaj Rus)
31.	SSJLK	1995	Martina Orožen (Darinka Počaj Rus)
32.	SSJLK	1996	Aleksandra Derganc (Mojca Nidorfer)
33.	SSJLK	1997	Aleksandra Derganc (Ina Ferbežar)
34.	SSJLK	1998	Erika Kržišnik (Mojca Nidorfer Šiškovič)
35.	SSJLK	1999	Erika Kržišnik (Mojca Nidorfer Šiškovič)
36.	SSJLK	2000	Irena Orel (Tatjana Balažic)
37.	SSJLK	2001	Irena Orel (Mojca Nidorfer Šiškovič)

1 Na 23. SSJLK je sámo prireditev zaradi nenadne bolezni predsednice vodila podpredsednica.

38. SSJLK 2002 Boža Krakar Vogel (Mojca Nidorfer Šiškovič)
39. SSJLK 2003 Boža Krakar Vogel (Mojca Nidorfer Šiškovič)
40. SSJLK 2004 Marko Stabej (Mojca Nidorfer Šiškovič in Tjaša Alič)
41. SSJLK 2005 Marko Stabej (Tjaša Alič)
42. SSJLK 2006 Irena Novak Popov (Tjaša Alič)
43. SSJLK 2007 Irena Novak Popov (Tjaša Alič)
44. SSJLK 2008 Mateja Pezdirc Bartol (Mojca Nidorfer Šiškovič in Damjan Huber)
45. SSJLK 2009 Mateja Pezdirc Bartol (Mojca Nidorfer Šiškovič in Damjan Huber)
46. SSJLK 2010 Vera Smole (Mojca Nidorfer Šiškovič in Damjan Huber)
47. SSJLK 2011 Vera Smole (Mojca Nidorfer Šiškovič in Damjan Huber)
48. SSJLK 2012 Aleksander Bjelčevič (Damjan Huber in Mojca Nidorfer Šiškovič)
49. SSJLK 2013 Aleksander Bjelčevič (Damjan Huber in Mojca Nidorfer Šiškovič)
50. SSJLK 2014 Hotimir Tivadar (Damjan Huber in Mojca Nidorfer Šiškovič)

Lektorice in lektorji SSJLK

1. SSJLK 1965 Breda Pogorelec, Jože Toporišič
2. SSJLK 1966 Breda Pogorelec, Jože Toporišič
3. SSJLK 1967 Martina Orožen, Breda Pogorelec, Jože Toporišič
4. SSJLK 1968 Martina Orožen, Breda Pogorelec, Janez Rotar, Jože Toporišič, Janez Zor
5. SSJLK 1969 Janko Čar, Hermina Jug Kranjec, Martina Orožen, Milena Piškur, Breda Pogorelec, Jože Toporišič, Janez Zor
6. SSJLK 1970 Franc Drolc, Janez Dular, Ivanka Kozlevčar, Martina Orožen, Breda Pogorelec, Janez Zor
7. SSJLK 1971 France Bezlaj, Janez Dular, Hermina Jug Kranjec, Ivanka Kozlevčar, Tine Logar, Vlado Nartnik, Martina Orožen, Breda Pogorelec, Jože Toporišič, Janez Zor
8. SSJLK 1972 Franc Drolc, Janez Dular, Franc Jakopin, Hermina Jug Kranjec, Tomo Korošec, Sonja Maver, Mojca Mihelič, Martina Orožen, Breda Pogorelec, Jože Toporišič, Janez Zor
9. SSJLK 1973 Francka Benedik, Franc Drolc, Janez Dular, Hermina Jug Kranjec, Tomo Korošec, Albina Lipovec, Sonja Maver, Vlado Nartnik, Martina Orožen, Breda Pogorelec, Tone Pretnar, Janez Zor
10. SSJLK 1974 Janez Dular, Janez Faganel, Jasna Honzak, Hermina Jug Kranjec, Martina Orožen, Breda Pogorelec, Tone Pretnar, Jože Toporišič, Janez Zor, Franc Žagar

11. SSJLK	1975	Ljudmila Cvetek Russi, Ljubica Črnivec, Janez Dular, Jože Faganel, Jasna Honzak, Zoltan Jan, Ivanka Kozlevčar Črnelič, Viktor Majdič, Vlado Nartnik, Tone Pretnar, Jože Toporišič
12. SSJLK	1976	Ljudmila Cvetek Russi, Ljubica Črnivec, Jože Faganel, Bogdana Herman, Jasna Honzak, Zoltan Jan, Albina Lipovec, Viktor Majdič, Vlado Nartnik, Marjeta Novak, Tone Pretnar
13. SSJLK	1977	Ljudmila Cvetek Russi, Ljubica Črnivec, Janez Dular, Bogdana Herman, Jasna Honzak, Hermina Jug Kranjec, Tomo Korošec, Boža Krakar Vogel, Erika Kržišnik, Albina Lipovec, Viktor Majdič, Vlado Nartnik, Marjeta Novak, Tone Pretnar
14. SSJLK	1978	Franc Drolc, Janez Dular, Franc Jakopin, Hermina Jug Kranjec, Tomo Korošec, Mojca Mihelič, Breda Pogorelec, Jože Toporišič, Janez Zor
15. SSJLK	1979	Anica Cedilnik, Ljudmila Cvetek Russi, Janez Dular, Bogdana Herman, Hermina Jug Kranjec, Boža Krakar Vogel, Erika Kržišnik, Albina Lipovec, Viktor Majdič, Vlado Nartnik, Marjeta Novak, Tone Pretnar
16. SSJLK	1980	Dragica Bešlin, Anica Cedilnik, Božena Činkole, Janez Dular, Velemir Gjurin, Jasna Honzak Jahić, Erika Kržišnik, Albina Lipovec, Viktor Majdič, Vlado Nartnik, Tone Pretnar, Ada Vidovič Muha
17. SSJLK	1981	Dragica Bešlin, Anica Cedilnik, Ljudmila Cvetek Russi, Božena Činkole, Velemir Gjurin, Hermina Jug Kranjec, Boža Krakar Vogel, Erika Kržišnik Kolšek, Albina Lipovec, Viktor Majdič, Vlado Nartnik, Tone Pretnar
18. SSJLK	1982	Dragica Bešlin, Anica Cedilnik, Božena Činkole, Meta Čuk, Andreja Duhovnik Antoni, Velemir Gjurin, Jasna Honzak Jahić, Rajko Korošec, Boža Krakar Vogel, Erika Kržišnik Kolšek, Vlado Nartnik, Tone Pretnar, Marija Smolič, Nives Vidrih
19. SSJLK	1983	Dragica Bešlin, Anica Cedilnik, Božena Činkole, Rosana Čop, Andreja Duhovnik Antoni, Rajko Korošec, Alenka Markuž, Vladimir Nartnik, Tone Perčič, Marija Smolič, Nives Vidrih, Metka Zobec
20. SSJLK	1984	Silvija Borovnik, Anica Cedilnik, Ljudmila Cvetek Russi, Rosana Čop, Andreja Duhovnik Antoni, Jasna Honzak Jahić, Rajko Korošec, Boža Krakar Vogel, Erika Kržišnik Kolšek, Alenka Markuž, Vlado Nartnik, Marta Pirnat, Marija Smolič, Metka Zobec
21. SSJLK	1985	Silvija Borovnik, Anica Cedilnik, Rosana Čop, Metka Čuk, Andreja Duhovnik Antoni, Boža Krakar Vogel, Erika Kržišnik Kolšek, Alenka Markuž, Janja Nakrst, Vladimir Nartnik, Tone Perčič, Marta Pirnat, Jasmina Šuler, Metka Zobec

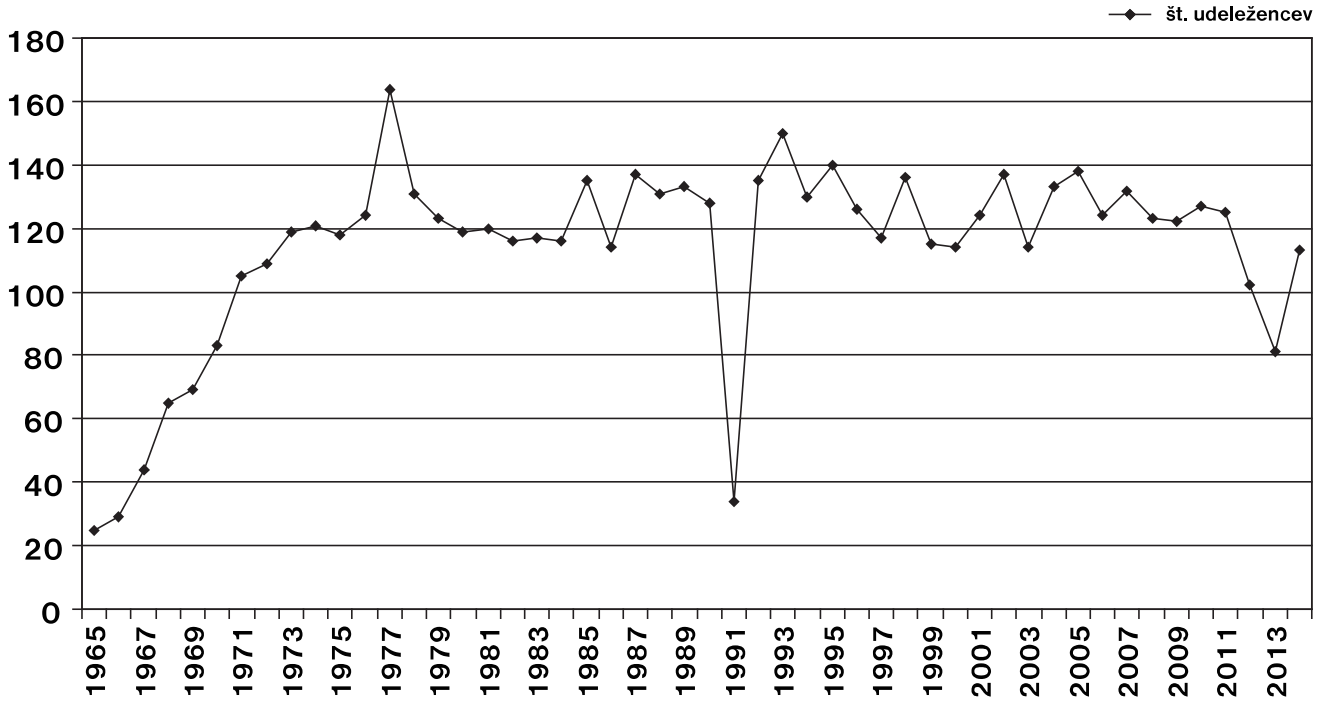
22. SSJLK	1986	Anica Cedilnik, Rosana Čop, Andreja Duhovnik Antoni, Jože Iskra, Alenka Jensterle, Rajko Korošec, Boža Krakar Vogel, Erika Kržišnik Kolšek, Alenka Markuž, Vlado Nartnik, Marta Pirnat, Vida Rus, Jasmina Šuler, Metka Zobec
23. SSJLK	1987	Silvija Borovnik, Anica Cedilnik, Jože Iskra, Alenka Jensterle, Rajko Korošec, Cvetka Lampreht, Alenka Markuž, Marjanca Mihelič, Janja Nakrst, Vlado Nartnik, Dragica Novak, Marta Pirnat, Vida Rus, Jasmina Šuler
24. SSJLK	1988	Anica Cedilnik, Andreja Duhovnik Antoni, Alenka Jensterle, Erika Kržišnik Kolšek, Cvetka Lampreht, Rada Lečič, Marjanca Mihelič, Vlado Nartnik, Mirjam Podsedenšek, Tone Pretnar, Vida Rus, Jasmina Šuler
25. SSJLK	1989	Anita Cedilnik, Jože Iskra, Alenka Jensterle, Erika Kržišnik Kolšek, Rada Lečič, Marjanca Mihelič, Vlado Nartnik, Dragica Novak, Tone Pretnar, Renata Zadravec
26. SSJLK	1990	Anica Cedilnik, Andreja Duhovnik Antoni, Jože Iskra, Rajko Korošec, Cvetka Lampreht, Rada Lečič, Albina Lipovec, Marjanca Mihelič, Vladimir Nartnik, Dragica Novak, Tone Perčič, Mirjam Podsedenšek, Vida Rus
27. SSJLK	1991	Erika Kržišnik Kolšek (vodja), Anica Cedilnik, Metka Čuk, Mateja Hočevar, Jože Iskra, Alenka Jensterle Doležal, Rajko Korošec, Cvetka Lampreht, Albina Lipovec, Marjanca Mihelič, Janja Nakrst, Vlado Nartnik, Tone Pretnar, Mojca Terseglav, Renata Zadravec, Vera Zalokar
28. SSJLK	1992	Erika Kržišnik Kolšek (vodja), Anica Cedilnik, Mateja Hočevar, Jože Iskra, Zoltan Jan, Jana Kobav, Tinka Kos, Sergeja Kovše, Albina Lipovec, Marjanca Mihelič, Vlado Nartnik, Dragica Novak, Mirjam Podsedenšek, Tone Pretnar, Jasmina Šuler Galos, Mojca Terseglav, Nives Vidrih
29. SSJLK	1993	Erika Kržišnik Kolšek (vodja), Anica Cedilnik, Metka Čuk, Mateja Hočevar, Jasna Honzak Jahić, Jože Iskra, Adriana Krstič, Marjanca Mihelič, Vladimir Nartnik, Dragica Novak, Darja Peperko, Mateja Povalej, Marijan Pušavec, Igor Saksida, Jasmina Šuler Galos, Gita Vuga, Renata Zadravec
30. SSJLK	1994	Erika Kržišnik Kolšek (vodja), Aleksandra Bizjak, Anica Cedilnik, Mateja Hočevar, Zoltan Jan, Alenka Jensterle Doležal, Jana Kobav, Simona Kranjc, Adriana Krstič, Marjanca Mihelič, Vladimir Nartnik, Dragica Novak, Irena Novak Popov, Jasmina Šuler Galos, Gita Vuga, Renata Zadravec Pešec
31. SSJLK	1995	Marja Bešter (vodja), Mateja Hočevar Gregorič, Jasna Honzak Jahić, Alenka Jensterle Doležal, Simona Kranjc, Urška Krevs, Adriana Krstič, Erika Kržišnik, Rada Lečič, Marija Mercina, Irena Novak Popov, Jasmina Šuler Galos, Jana Unuk, Gita Vuga

32. SSJLK	1996	Marja Bešter (vodja), Mateja Hočevar Gregorič, Alenka Jensterle Doležal, Simona Kranjc, Urška Krevs, Adriana Krstič, Rada Lečič, Marija Mercina, Irena Novak Popov, Jasmina Šuler Galos, Darka Tepina, Jana Unuk, Gita Vuga
33. SSJLK	1997	Marko Stabej (vodja), Vojko Gorjanc, Sabina Grahek, Adriana Krstič, Marija Mercina, Irena Santoro, Darija Skubic, Peter Svetina, Jasmina Šuler Galos, Marko Trobevšek, Jana Unuk, Gita Vuga, Marija Zlatnar Moe
34. SSJLK	1998	Marko Stabej (vodja), Špela Čekada, Vojko Gorjanc, Darija Jakše, Simona Kranjc, Rada Lečič, Marija Mercina, Nataša Pirih, Irena Santoro, Peter Svetina, Andrej Šurla, Mateja Tirgušek, Marko Trobevšek, Marija Zlatnar Moe, Metka Zobec
35. SSJLK	1999	Nataša Pirih Svetina (vodja), Špela Čekada Zorn, Vojko Gorjanc, Silva Kastelic, Helena Kuster, Rada Lečič, Marija Mercina, Đurđa Strsoglavec, Peter Svetina, Darka Tepina Podgoršek, Mateja Tirgušek, Hotimir Tivadar, Marko Trobevšek, Marija Zlatnar Moe
36. SSJLK	2000	Simona Kranjc (vodja), Vojko Gorjanc, Silva Kastelic, Uršula Krevs, Helena Kuster, Rada Lečič, Nataša Logar, Irena Novak Popov, Darija Skubic, Mojca Smolej, Đurđa Strsoglavec, Mateja Tirgušek, Hotimir Tivadar, Tina Verovnik
37. SSJLK	2001	Simona Kranjc (vodja), Robert Cazinkić, Špela Čekada Zorn, Silva Kastelic, Helena Kuster, Rada Lečič, Nataša Logar, Irena Novak Popov, Bernarda Pavlovec, Đurđa Strsoglavec, Andrej Šurla, Mateja Tirgušek, Hotimir Tivadar, Tina Verovnik
38. SSJLK	2002	Simona Kranjc (vodja), Robert Cazinkić, Špela Čekada Zorn, Nataša Hribar, Silva Kastelic, Nataša Komac, Helena Kuster, Rada Lečič, Mateja Pezdirc Bartol, Darija Skubic, Mojca Smolej, Đurđa Strsoglavec, Jasmina Šuler Galos, Andrej Šurla, Mateja Tirgušek, Hotimir Tivadar, Alojzija Zupan Sosič
39. SSJLK	2003	Hotimir Tivadar (vodja), Robert Cazinkić, Nataša Hribar, Silva Kastelic, Nataša Komac, Helena Kuster, Rada Lečič, Nina Novak, Darija Skubic, Mojca Smolej, Đurđa Strsoglavec, Mateja Tirgušek, Uroš Urbanija, Alojzija Zupan Sosič, Alenka Žbogar
40. SSJLK	2004	Nataša Logar (vodja), Nina Gabrovšek, Barbara Iskra, Tatjana Jamnik, Mateja Jemec, Silva Kastelic, Nataša Komac, Helena Kuster, Rada Lečič, Nina Novak, Pavel Ocepek, Saša Poklač, Đurđa Strsoglavec, Hotimir Tivadar, Alojzija Zupan Sosič

41. SSJLK	2005	Nataša Logar (vodja), Barbara Iskra, Tatjana Jamnik, Silva Kastelic, Nataša Komac, Helena Kuster, Rada Lečič, Mateja Medvešek, Pavel Ocepek, Irena Oder, Đurđa Strsoglavec, Lucija Štamulak, Saška Štumberger, Hotimir Tivadar, Uroš Urbanija, Alojzija Zupan Sosič
42. SSJLK	2006	Đurđa Strsoglavec (vodja), Nataša Hribar, Barbara Iskra, Urška Jarnovič, Silva Kastelic, Helena Kuster, Klemen Lah, Rada Lečič, Mateja Medvešek, Katarina Ogrinc, Urška Perenič, Saša Poklač, Mojca Smolej, Andrej Šurla, Hotimir Tivadar, Uroš Urbanija
43. SSJLK	2007	Đurđa Strsoglavec (vodja), Aleksandra Boj, Laura Fekonja, Damjan Huber, Tatjana Jamnik, Silva Kastelic, Helena Kuster, Klemen Lah, Rada Lečič, Katarina Ogrinc, Urška Perenič, Saša Poklač, Mojca Smolej, Lucija Štamulak, Saška Štumberger, Jasmina Šuler Galos
44. SSJLK	2008	Đurđa Strsoglavec (vodja), Laura Fekonja, Nataša Hribar, Barbara Iskra Šarec, Tatjana Jamnik, Silva Kastelic, Urška Kerin, Helena Kuster, Rada Lečič, Urška Perenič, Sanja Pirc, Andreja Ponikvar, Eva Šprager, Andrej Šurla, Hotimir Tivadar
45. SSJLK	2009	Đurđa Strsoglavec (vodja), Laura Fekonja, Ana Fras, Nataša Gliha Komac, Nataša Hribar, Tatjana Jamnik, Jernej Ključevšek, Helena Kuster, Rada Lečič, Polona Liberšar, Katarina Ogrinc, Urška Perenič, Andreja Ponikvar, Eva Šprager, Andrej Šurla, Hotimir Tivadar, Barbara Upale
46. SSJLK	2010	Đurđa Strsoglavec (vodja), Laura Fekonja, Ana Fras, Nataša Hribar, Tatjana Jamnik, Jernej Ključevšek, Helena Kuster, Klemen Lah, Polona Liberšar, Urška Perenič, Ivana Petric Lasnik, Andreja Ponikvar, Mojca Smolej, Eva Šprager, Andrej Šurla, Hotimir Tivadar, Barbara Upale
47. SSJLK	2011	Hotimir Tivadar (vodja), Laura Fekonja, Ana Fras, Nataša Hribar, Tatjana Jamnik, Meta Klinar, Helena Kuster, Polona Liberšar, Nataša Logar Berginc, Pavel Ocepek, Urška Perenič, Andreja Ponikvar, Mojca Smolej, Mojca Stritar, Jasmina Šuler Galos, Andrej Šurla, Natalija Toplišek, Barbara Upale, Saša Vojtech Poklač
48. SSJLK	2012	Hotimir Tivadar (vodja), Laura Fekonja, Ana Fras, Polona Liberšar, Pavel Ocepek, Urška Perenič, Andreja Ponikvar, Mojca Stritar, Andrej Šurla, Saša Vojtech Poklač
49. SSJLK	2013	Hotimir Tivadar (vodja), Boštjan Božič, Mateja Kosi, Rada Lečič, Mladen Pavičić, Urška Perenič, Mojca Stritar, Eva Šprager, Jasmina Šuler Galos
50. SSJLK	2014	Damjan Huber (vodja), Simona Gotal, Meta Klinar, Polona Liberšar, Primož Lubej, Karin Marc Bratina, Sanja Pirc, Lara Pižent, Mojca Smolej, Mojca Stritar Kučuk, Martin Vrtačnik, Luka Zibelnik

Število udeležencev na SSJLK

Število udeležencev je leta 1971 preseglo številko 100. Največ udeležencev doslej je bilo na 13. SSJLK leta 1977, in sicer 164, sicer pa se ga je udeleževalo od 110 do 140 ljudi. Interes je sicer večji, vendar je število udeležencev omejeno z načinom financiranja oziroma štipendiranja. Leta 1991 je 34 udeležencev prišlo na predteden, glavni del seminarja pa je bil zaradi vojne v Sloveniji odpovedan. Število udeležencev je upadlo na 81 leta 2013, ko je država zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ukinila večino štipendij (najmanj udeležencev po letu 1969), število pa je znova naraslo na več kot 110 z jubilejnim seminarjem leta 2014.

Anka Sollner Perdih
Filozofska fakulteta, Ljubljana

Bibliografsko kazalo seminarskih zbornikov 40 (2004)–50 (2014)

Pričujoča bibliografija je že četrto nadaljevanje popisov vsebin zbornikov predavanj Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture, ki že petdeset let vsako poletje poteka na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Prvi del, z naslovom *Bibliografsko kazalo seminarskih zbornikov*, je izšel ob 25. obletnici (SSJLK 25, 1989, str. 207–235), drugi ob 30. (SSJLK 30, 1994, str. 345–359) in tretji ob 40. obletnici seminarja (SSJLK 40, 2004, str. 231–248). Prvega sta pripravila Alenka Logar Pleško in Tone Pretnar, drugega Alenka Logar Pleško in tretjega Anka Sollner Perdih.

Tudi v zadnjem desetletju imajo zborniki tematske naslove, ki so navedeni v uvodnem delu bibliografije, pri navajanju posameznih prispevkov pa se pojavljata le letnik in število strani. Bibliografija je urejena po abecednem redu avtorjev, sledita še naslovno in imensko kazalo. Osnova za izdelavo bibliografije so bili zapisi v slovenskem vzajemnem katalogu COBISS. Največ jih je prispevala Knjižnica Oddelka za slovenistiko in Oddelka za slavistiko, preostanek pa ostale visokošolske knjižnice v Sloveniji in SAZU.

40. SSJLK: 28. 6.–16. 7. 2004. Zbornik predavanj. Urednik Marko Stabej, prevajalka Stella Straus. – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2004. – 248 str.
Tematski naslov: Moderno v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.

41. SSJLK: 27. 6.–15. 7. 2005. Zbornik predavanj. Urednik Marko Stabej, povzetke prevedel David Limon. – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2005. – 238 str.
Tematski naslov: Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.

42. SSJLK: 26. 6.–14. 7. 2006. Zbornik predavanj. Uredila Irena Novak Popov, povzetke prevedel David Limon. – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2006. – 286 str.
Tematski naslov: Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.

43. SSJLK: 25. 6.–13. 7. 2007. Zbornik predavanj. Uredila Irena Novak Popov, povzetke prevedel David Limon. – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2007. – 248 str.
Tematski naslov: Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.

44. SSJLK: 23. 6.–11. 7. 2008. Zbornik predavanj. Uredila Mateja Pezdirc Bartol, povzetke prevedel David Limon. – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2008. – 215 str.
Tematski naslov: Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji.

45. SSJLK: 22. 6.–10. 7. 2009. Zbornik predavanj. Uredila Mateja Pezdirc Bartol, povzetke prevedel David Limon. – Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009. – 223 str.
Tematski naslov: Telo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.

46. SSJLK: 28. 6.–16. 7. 2010. – Zbornik predavanj. Uredila Vera Smole, povzetke prevedel David Limon. – Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010. – 208 str.
Tematski naslov: Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.

47. SSJLK: 27. 6.–15. 7. 2011. – Zbornik predavanj. Uredila Vera Smole, povzetke prevedel David Limon. – Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011. – 182 str.
Tematski naslov: Družina v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.

48. SSJLK: 2.–13. 7. 2012. Zbornik predavanj. Uredil Aleksander Bjelčevič, povzetke prevedel Donald F. Reindl. – Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012. – 138 str.
Tematski naslov: Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.

49. SSJLK: 1.–12. 7. 2013. Zbornik predavanj. Uredil Aleksander Bjelčevič, povzetke prevedel David Limon. – Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013. – 131 str.
Tematski naslov: Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.

50. SSJLK: 30. 6.–11. 7. 2014. Zbornik predavanj. Uredil Hotimir Tivadar, povzetke prevedel David Limon. – Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014. – 269 str.
Tematski naslov: Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.

AHAČIČ, Kozma
Bohoričeve Arcticae horulae succisivae – 420 let pozneje.
40. SSJLK, 167–170. 1

AHAČIČ, Kozma
Vsaki jesik bode Boga sposnal – vpliv Biblije na Bohoričevo in Dalmatinovo pisanje o jeziku in jezikih leta 1584.
41. SSJLK, 102–109. 2

ARIZANKOVSKA, Lidija
Slovenistika na Univerzi v Skopju – aktualno stanje in pričakovanja v prihodnosti.
50. SSJLK, 185–190. 3

BAJDA, Anja
Prevrednotenje na telo in na moško-ženske odnose v ludistični dramatiki.
45. SSJLK, 180–183. 4

BAJIĆ, Nikola
Spolno (ne)občutljiva raba jezika v Srbiji in Sloveniji v teoriji in praksi.
48. SSJLK, 124–128. 5
BAJZEK LUKAČ, Marija
Priložnosti za slovenščino na Madžarskem.
50. SSJLK, 165–170. 6
BAŠIĆ HRVATIN, Sandra
Kaj počnejo »psi čuvaji«?
44. SSJLK, 133–139. 7
BĘDKOWSKA KOPCZYK, Agnieszka
Telo in čustva v slovenskih jezikovnih metaforah z vidika kognitivnega jezikoslovja.
45. SSJLK, 31–37. 8
BERNIK, Ivan
Spolna morala v Sloveniji.
49. SSJLK, 54–63. 9
BIDOVEC, Maria
Valvasor in prihodnost.
50. SSJLK, 210–217. 10
BJELČEVIČ, Aleksander
Nekaj o ideologijah.
48. SSJLK, 7–8. 11
BJELČEVIČ, Aleksander
Pornografija pri pouku slovenščine.
49. SSJLK, 21–29. 12
BJELČEVIČ, Aleksander
Uvodna beseda.
49. SSJLK, 7–8. 13
BJELČEVIČ, Aleksander
Verz in kitica v popularni glasbi od srednjega veka do metala, punka in rapa.
40. SSJLK, 124–150. 14
BLAŽIČ, Milena Mileva
Mladinska književnost in različni mediji – primerjalna analiza Cesarjevih novih oblačil (novela, pravljica, radijska igra).
44. SSJLK, 102–108. 15
BLAŽIČ, Milena Mileva
Motiv telesa v kratki sodobni pravljici Svetlane Makarovič.
45. SSJLK, 92–100. 16
BLAŽIČ, Milena Mileva
Podoba otroka in otroštva v slovenski (mladinski) književnosti.
43. SSJLK, 86–93. 17
BLAŽIČ, Milena Mileva
Podoba realnih in fantastičnih mest ter prebivalcev v slovenski mladinski književnosti.
42. SSJLK, 80–89. 18
BLAŽIČ, Milena Mileva
Podobe družin v kratki sodobni pravljici.
47. SSJLK, 138–142. 19
BLAŽIČ, Milena Mileva
Primerjalna analiza lika čarovnice v ruskih in slovenskih pravljicah – študija primera: Jaga baba in Pehta.
46. SSJLK, 95–106. 20
BLAŽIČ, Milena Mileva
Slovenske pravljice v evropskem kontekstu.
50. SSJLK, 95–102. 21
BLAŽIČ, Milena Mileva
Večkulturna mladinska književnost.
41. SSJLK, 40–50. 22
BODROVA, Anna
Nacionalizem proti kozmopolitizmu v slovenski literaturi.
50. SSJLK, 218–223. 23
BOROVNIK, Silvija
Razbijanje stereotipov v prozi Suzane Tratnik.
43. SSJLK, 78–85. 24
BRVAR, Andrej
Mesto spodrezanih korenin.
42. SSJLK, 90–99. 25

CMIEL, Marta
Alpski svet v Krstu pri Savici: France Prešeren in romantična podoba narave.
48. SSJLK, 129–133. 26
CUKIJATI, Ana
Spodbude literarnega ustvarjanja Pavline Pajk.
46. SSJLK, 185–188. 27
DEDO LALE, Nuša
Dramatizacije Krsta pri Savici.
44. SSJLK, 178–182. 28
DEJAK, Lijana
Prevajanje v slovenščino / Lijana Dejak, Tatjana Jamnik, Đurđa Strsoglavec.
46. SSJLK, 161–163. 29
DOLAR, Mladen
Ideologija in slovenstvo.
48. SSJLK, 62–67. 30
DOUPONA TOPIČ, Mojca
Družina in šport / Mojca Doupona Topič, Tatjana Kajtna.
47. SSJLK, 91–98. 31
DOVIĆ, Marijan
Nastavki za tipologijo slovenskih literarnih proizvajalcev.
42. SSJLK, 240–243. 32
DRAGAR, Katja
Mesto ob srebrnem studencu.
42. SSJLK, 265–271. 33
DRAGAR, Katja
Štajerska prestolnica, mesto pod zelenim Pohorjem.
43. SSJLK, 233–241. 34
ĐUKANOVIĆ, Maja
Slovenščina v Srbiji: preteklost, sedanjost in prihodnost.
50. SSJLK, 177–184. 35
ĐUKANOVIĆ, Maja
Svakovega tasta sestrična je moja mala teta.
47. SSJLK, 29–37. 36
ERZETIČ, Manca
Srečko Kosovel, poezija in zorni kot družine: globalno, lokalno in individualno.
47. SSJLK, 152–155. 37
FERBEŽAR, Ina
Jaz svakodnevno uporabljam jezik slovenšćine …
40. SSJLK, 193–198. 38
FERBEŽAR, Ina
(Jezikovni) testi: moč argumenta ali argument moči?
49. SSJLK, 99–105. 39
FERBEŽAR, Ina
Nekaj vmes.
43. SSJLK, 194–197. 40
FERBEŽAR, Ina
Pred slovenskim (sporazumevalnim) pragom.
40. SSJLK, 202–203. 41
FORTE, Mateja
»Besede bolijo.« Jezik, stereotip, diskurz, etika v jeziku in ljudje s posebnimi potrebami.
49. SSJLK, 114–117. 42
FUŽIR, Barbara
Zofka Kveder kot razbijalka patriarhalnih vzorcev v literaturi s posebnim ozirom na odnos do telesa (spolnost, materinstvo, detomor, umor, samomor).
45. SSJLK, 184–187. 43
GLOBOČNIK, Damir
»Gosposka škrijcasta suknja in slovenstvo«: izbor stereotipnih upodobitev v slovenski karikaturi.
43. SSJLK, 151–161. 44
GLUŠIČ, Helga
Ob štiridesetletnici SSJLK.
40. SSJLK, 9–10. 45
GOMBAČ, Jure
Migracije in stereotipi.
43. SSJLK, 117–120. 46

GORINŠEK, Manja
Otroški jezik in ohranjanje slovenskega kulturnega izročila na Koroškem.
50. SSJLK, 109–112. 47
GORJANC, Vojko
Diskurz slovenskih spletnih forumov – dokončen pokop strpnosti?
41. SSJLK, 20–29. 48
GORJANC, Vojko
Ideologija heteronormativnosti, prevodna in jezikovna norma.
48. SSJLK, 38–44. 49
GORJANC, Vojko
Kontekstualizacija oseb ženskega in moškega spola v slovenskih tiskanih medijih.
43. SSJLK, 173–180. 50
GORJANC, Vojko
O mestu in meščanih v jezikovnih virih za slovenščino.
42. SSJLK, 197–205. 51
GORJANC, Vojko
Politična korektnost in slovarski opisi slovenščine – zgolj modna muha?
40. SSJLK, 153–161. 52
GOSTENČNIK, Januška
Vzporednice med demonskimi bitji na južnoslovanskem območju – nekrščene duše otrok in karakondžoli z delovanjem v »nekrščenih dnevih«.
46. SSJLK, 189–192. 53
GRDINA, Igor
Nimb prelomnosti.
40. SSJLK, 31–36. 54
HLADNIK, Miran
Cvetje v jeseni.
44. SSJLK, 69–77. 55
HLADNIK, Miran
Gorenjska v slovenski književnosti.
48. SSJLK, 45–54. 56
HLADNIK, Miran
Iz kakšnega testa so slovenski junaki.
45. SSJLK, 61–72. 57
HLADNIK, Miran
Kako selimo slovensko književnost na splet.
44. SSJLK, 164–167. 58
HLADNIK, Miran
Perspektive slovenske literarne zgodovine.
50. SSJLK, 61–68. 59
HLADNIK, Miran
Z njihovimi ženskami se poročajte ali soočanje kultur v slovenskem zgodovinskem romanu.
41. SSJLK, 11–19. 60
HORVAT, Mojca
Sadni, zelenjavni in cvetlični vrt v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA).
46. SSJLK, 164–170. 61
IVANOVA, Najda
Ideja o slovanski vzajemnosti v zadnjih desetletjih 19. stoletja med znanostjo in ideologijo.
46. SSJKL, 11–21. 62
IVELJA, Ranka
Novinarstvo in etika ali kdaj pes čuvaj ne potrebuje pomočnika.
49. SSJLK, 64–71. 63
JARNOVIČ, Urška
Sms-ov glas seže v deveto vas.
42. SSJLK, 215–219. 64
JELOVŠEK, Alenka
Nemilo posluževanje inozemskih inačic v žurnalističnih umotvorih: »srbohrvatizmi« v časniku Delo po letu 1991.
46. SSJLK, 175–178. 65
JEMEC TOMAZIN, Mateja
Koliko večkulturnosti prenesejo slovenska pravna besedila?
41. SSJLK, 198–201. 66

JEMEC TOMAZIN, Mateja
Stereotipi v slovenskem pravnem izrazju.
43. SSJLK, 36–44. 67
JERMAN, Tanja
Slovenščina na daljavo.
40. SSJLK, 199–201. 68
JESENOVEC, Mojca
Po slovensko – s telesom.
45. SSJLK, 188–192. 69
JESENŠEK, Marko
Slovenščina kot učni jezik na slovenskih univerzah.
50. SSJLK, 42–49. 70
JESENŠEK, Marko
Tradicionalnost in modernost prekmurskih oglaševalskih besedil.
40. SSJLK, 92–106. 71
JEZERNIK, Božidar
»Glejmo nazaj, da vidimo naprej!«
50. SSJLK, 76–84. 72
JEZERNIK, Božidar
Stereotipna podoba »prvega slovenskega pesnika« kot narodni kapital.
43. SSJLK, 133–150. 73
JEZERNIK, Božidar
»Vedno zvesta Slovenija.« Javni spomeniki ljubljanski in družbeni spomin.
42. SSJLK, 159–172. 74
JOVANOVSKI, Alenka
Kaj je etična razsežnost v poeziji in v literarnovednih obravnavah poezije?
49. SSJLK, 106–113. 75
JUGOVIĆ, Tina
Študij slovenščine na Poljskem z vidika študentov / Tina Jugović, Mateja Gojkošek, Jasmina Šuler Galos.
50. SSJLK, 147–158. 76
JURGEC, Peter
Fonološke značilnosti novejšega slovenskega besedja.
40. SSJLK, 179–181. 77
KALIN GOLOB, Monika
Moderno in modno v publicističnem spletu vplivanja ter stilu slovenskih novinarskih besedil.
40. SSJLK, 48–57. 78
KALIN GOLOB, Monika
Naslovje v slovenskih tiskanih medijih: od izbesedilnih panaslovov do interpretativnih čeznaslovov.
44. SSJLK, 15–23. 79
KERIN, Urška
Zamejsko časopisje v elektronski obliki kot orodje jezikovnega načrtovanja.
44. SSJLK, 188–192. 80
KERN, Boris
Stopenjske tvorjenke iz glagolov čutnega zaznavanja.
47. SSJLK,156–160. 81
KERN, Damjana
Začutimo Slovenijo: celodnevna ekskurzija na Kras in Obalo.
45. SSJLK, 209–216. 82
KLAMPFER, Friderik
Etika v Sloveniji – kritičen filozofski pogled.
49. SSJLK, 72–80. 83
KLEMENČIČ, Simona
Besede iz drugih slovanskih jezikov v slovenščini.
46. SSJLK, 22–26. 84
KLEPEC, Peter
Nekaj koordinat za (ne)razumevanje sodobne slovenske filozofije.
40. SSJLK, 116–123. 85
KLINAR, Marjeta
Prevodi slovenske književnosti v francoščino in odzivi medijev nanje.
44. SSJLK, 193–196. 86
KLYMETS, Maryana
Pot do slovenistike na Katedri za slovansko filologijo Univerze Ivana Franka v Lvovu.
50. SSJLK, 191–195. 87

KMECL, Matjaž
Pol stoletja pozneje, ob zlatem jubileju.
50. SSJLK, 13–14. 88
KNEZ, Mihaela
Katere učbenike pa imate? (predstavitev učbenikov Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik).
41. SSJLK, 216–218. 89
KOBOS, Zuzanna Krystyna
Pogled v poljsko, slovensko in makedonsko jezikovno čustveno plat / Zuzanna Krystyna Kobos, Petra Jurič.
46. SSJLK, 170–184. 90
KOCIJANČIČ POKORN, Nike
Skrita ideologija v prevodih otroške literature.
48. SSJLK, 55–61. 91
KODRIČ, Maja
Podoba »južnjaka« v kratki prozi Polone Glavan in Maje Novak.
43. SSJLK, 215–220. 92
KOLETNIK, Mihaela
Prekmursko narečje v medijih.
44. SSJLK, 36–42. 93
KOSI, Mateja
Poudarjalni členkovni konektorji v govoru prleške vasi Cven.
46. SSJLK, 171–174. 94
KRANJC, Simona
Besedilo v sodobnih medijih in pouk slovenščine kot tujega jezika.
40. SSJLK, 68–79. 95
KRANJC, Simona
Študij tujih jezikov v Evropski uniji.
40. SSJLK, 209–211. 96
KREK, Janez
Večkulturalizem, pravice in izobraževanje učencev romske etnične manjšine v javni šoli.
41. SSJLK, 82–92. 97
KREK, Simon
Slovarski blagoslov / Simon Krek, Polonca Kocjančič.
41. SSJLK, 139–152. 98
KRŽIŠNIK, Erika
Frazeologija v luči kulture.
41. SSJLK, 67–81. 99
KRŽIŠNIK, Erika
Jezikovna uresničitev sorodstvenih metafor v slovenščini.
47. SSJLK, 11–20. 100
KRŽIŠNIK, Erika
Negativna vrednotenjska zaznamovanost leksemov v slovenščini.
49. SSJLK, 11–20. 101
KRŽIŠNIK, Erika
Prihodnost in bodočnost v slovenskem jeziku.
50. SSJLK, 17–25. 102
KRŽIŠNIK, Erika
Telo in frazeologija.
45. SSJLK, 151–168. 103
KUHAR, Metka
Nočejo ali ne morejo iz hotela mama?
47. SSJLK, 99–105. 104
KUHAR, Roman
Istospolniki in podobna bitja.
48. SSJLK, 68–76. 105
KUNEJ, Drago
»Vtisi iz nove dežele maloznanega jezika«: zbiranje, snemanje in raziskovanje slovenskih ljudskih pesmi ruske folkloristke J. E. Linjove.
46. SSJLK, 121–128. 106
KUNST, Bojana
Telo sodobnega plesa in njegov glas.
45. SSJLK, 120–127. 107

LAH, Klemen
»Gorje, kdor nima doma, / kdor ni nikjer sam svoj gospod«: podoba literarnih likov romskega rodu v slovenskih pripovednih delih 19. stoletja.
43. SSJLK, 45–53. 108
LATKOVIĆ, Ivana
Kako premostiti vrzel med znanostjo in trgom ali o dodani vrednosti študija (zagrebške) slovenistike.
50. SSJLK, 171–176. 109
LAVRIČ, Marjana
Kaj zmorem v drugem/tujem jeziku.
41. SSJLK, 205–206. 110
LEBEN, Andrej
Prihodnost slovenistike na Univerzi v Gradcu.
50. SSJLK, 159–164. 111
LOGAR, Nataša
Jezikovni viri na klik in dotik.
50. SSJLK, 103–108. 112
LOGAR, Nataša
Poročevalstvo kot del jezika v medijih: kot poroča naša dopisnica, v domovini ni rednega dovoda transijade.
44. SSJLK, 157–163. 113
LOKAR, Metka
Klofuta svetohlinski malomeščanskosti: Chubby was here.
42. SSJLK, 248–254. 114
MAGRINYÀ, Jordi
Večjezičnost v Kataloniji.
41. SSJLK, 186–189. 115
MARKOVIČ, Andreja
Sporazumevalni prag za slovenščino – priročnik v rokah uporabnika.
41. SSJLK, 203–204. 116
MASTNAK, Tanja
Iz besede v sliko in nazaj.
44. SSJLK, 109–117. 117
MEDVEDŠEK, Mojca
Slovenska literatura v tujini in v tujih jezikih / Mojca Medvedšek, Marko Stabej.
40. SSJLK, 207–208. 118
MELINC, Maja
Literarna vzgoja – izhodišče za razvijanje nacionalne pripadnosti.
43. SSJLK, 221–224. 119
METERC, Matej
Je prihodnost slovenskih antipregovorov (le) pregovorna?
50. SSJLK, 113–116. 120
MICHELIZZA, Mija
Splèt stereotipov o spletni slovenščini.
43. SSJLK, 206–210. 121
MIKOLIČ, Vesna
Medkulturna slovenistika – realnost ali izziv?
40. SSJLK, 37–47. 122
MILOSAVLJEVIČ, Marko
Novinarski žanri in vrste v sodobnem slovenskem novinarstvu: novinarska zgodba.
40. SSJLK, 58–67. 123
MLEKUŽ, Jernej
Je več burekov kot klobas: burekov več v deželi kranjske klobase.
44. SSJLK, 183–187. 124
MOČNIK, Rastko
Dva trenutka v odnosih med ideologijo in govornimi praksami: romantična zasnova nacionalnega jezika in njegov sodobni razvoj (program).
48. SSJLK, 97–99. 125
MUGERLI, Maruša
Pisanje med kulturama (dvojezično pesništvo Josipa Ostija).
41. SSJLK, 190–193. 126

NARAT, Jožica
Celodnevna ekskurzija po Dolenjski: kulturna dediščina ob dolenjski avtocesti. 46. SSJLK, 195–202. 127
NIDORFER ŠIŠKOVIČ, Mojca
E-posredovano sporazumevanje v slovenščini od poimenovanj do jezikovne rabe in prihodnosti. 50. SSJLK, 34–41. 128
NIDORFER ŠIŠKOVIČ, Mojca
Ekskurzija na Štajersko – rudarsko mesto Velenje in knežje mesto Celje. 47. SSJLK, 167–175. 129
NIDORFER ŠIŠKOVIČ, Mojca
Kako izrekamo zahteve. 40. SSJLK, 182–186. 130
NIKOLOVSKI, Gjoko
Opozicija kategorij pripovedovanje in neposredno govorjenje v makedonskem perfektu kot kulturno-jezikovna specifika makedonskega jezika in njena refleksija v slovenskem jeziku. 43. SSJLK, 198–205. 131
NOVAK, Nina
Ljubljana in razvijanje slovenskega pravnega jezika (1850–1900). 42. SSJLK, 228–231. 132
NOVAK LUKANOVIČ, Sonja
Interkulturni vidik življenja v obmejnih mestih. 42. SSJLK, 46–53. 133
NOVAK POPOV, Irena
Družina v pogledu sodobnih slovenskih pesnikov. 47. SSJLK, 57–64. 134
NOVAK POPOV, Irena
Glasbeni odmevi slovenske poezije. 44. SSJLK, 143–156. 135
NOVAK POPOV, Irena
Podobe telesa v sedanji slovenski poeziji. 45. SSJLK, 73–84. 136
NOVAK POPOV, Irena
Slovenski literarni dialog s tujino. 41. SSJLK, 121–135. 137
NOVAK POPOV, Irena
Stereotipi v sodobni slovenski kratki prozi. 43. SSJLK, 62–77. 138
NOVAK POPOV, Irena
Uvodna beseda. 42. SSJLK, 7–8. 139
NOVAK POPOV, Irena
Uvodna beseda. 43. SSJLK, 7–9. 140
OREL, Irena
Slovanstvo v zgodovini slovenskega jezika. 46. SSJLK, 27–38. 141
OREL, Irena
Telo v slovenskih besedilih skozi tisočletje: od solznega telesa v Brižinskih spomenikih do Levstikove telovadbe. 45. SSJLK, 11–29. 142
OREL KOS, Silvana
Ideologija: izgubljeno ali pridobljeno s prevodom. 48. SSJLK, 100–106. 143
OROŽEN, Martina
Spomini na poletni Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. 50. SSJLK, 11–12. 144
OSOLNIK, Vladimir
Slovanstvo v junaških pesnitvah južnih Slovanov (19. st.). 46. SSJLK, 76–82. 145
OSTROMĘCKA FRĄCZAK, Bożena
Slovenistika na Univerzi v Lodžu / Bożena Ostromęcka-Frączak, Katarzyna Bednarska. 50. SSJLK, 139–146. 146

OVSEC, Damjan J.
Nekaj o razvoju in pomenu meščanstva.
42. SSJLK, 124–134. 147
OŽBOT, Martina
»Če hočete rešiti svojo umazano črno dušo, se morate vpisati v partijo.« Ideološki elementi v izbranih prevodih italijanskih književnih besedil v slovenščino.
48 SSJLK, 107–114. 148
PALAIĆ, Tina
Pomen jezika v procesu institucionalnega ukrepanja v primerih nasilja v družinah.
47. SSJLK, 161–164. 149
PATERNU, Boris
Ob jubileju.
40. SSJLK, 11–12. 150
PAVLIN, Tomaž
Zgodbe slovenskega športa.
41. SSJLK, 110–120. 151
PELKO, Stojan
Cvetje v jeseni Matjaža Klopčiča.
44. SSJLK, 78–86. 152
PEMIČ, Monika
Med deželno in slovensko identiteto: gradbena prizadevanja ljubljanskega meščanstva.
42. SSJLK, 232–239. 153
PERENIČ, Urška
Intersubjektivnost kot etično načelo (empiričnega) literarnega raziskovanja.
49. SSJLK, 30–34. 154
PERENIČ, Urška
Nemško pesništvo Marie Luckmann (28. 8. 1964–5. 3. 1947) kot stereotipija slovenstva.
43. SSJLK, 211–214. 155
PERENIČ, Urška
Teoretični nastavki v vključevanju nemškega opusa Luize Pesjak v okvir slovenske literarne vede – » … und doch geht es uns an«.
42. SSJLK, 244–247. 156
PETDESET
50 let Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture – teme, predsedniki, lektorji.
50. SSJLK, 237–244. 157
PETI STANTIĆ, Anita
Pravi in lažni slovenski in hrvaški prijatelji.
50. SSJLK, 201–209. 158
PEZDIRC BARTOL, Mateja
Hrana in žretje kot oblika razčlovečenja v slovenski dramatiki.
45. SSJLK, 101–109. 159
PEZDIRC BARTOL, Mateja
Moderno v dramatiki Matjaža Zupančiča.
40. SSJLK, 107–115. 160
PEZDIRC BARTOL, Mateja
Odnos med materjo in hčerjo v sodobni slovenski dramatiki – študija dveh primerov.
47. SSJLK, 65–72. 161
PEZDIRC BARTOL, Mateja
Podobe družin v sodobnem slovenskem mladinskem romanu.
47. SSJLK, 132–137. 162
PEZDIRC BARTOL, Mateja
Uvodna beseda.
45. SSJLK, 7–8. 163
PEZDIRC BARTOL, Mateja
Videz in resnica (malo)meščanstva v najnovejši slovenski komediji.
42. SSJLK, 207–212. 164
PEZDIRC BARTOL, Mateja
Ženski liki v Cankarjevi dramatiki (s posebnim ozirom na lik matere).
43. SSJLK, 54–61. 165

PIRIH SVETINA, Nataša
Film, ki »mladini dviga kri«, ali kaj je ideološkega v praksi poučevanja jezikov.
48. SSJLK, 21–28. 166
PIRIH SVETINA, Nataša
Lačni in žejni ne bomo ostali (predstavitev dokumenta Preživetvena raven v slovenščini).
41. SSJLK, 207–210. 167
PIRIH SVETINA, Nataša
Slovenščina kot drugi/tuji jezik: od procesa učenja k metodologiji poučevanja / Nataša Pirih Svetina, Ina Ferbežar.
42. SSJLK, 213–219. 168
PIRIH SVETINA, Nataša
Več morja, več sonca, več kultur (ekskurzija v slovensko Istro).
41. SSJLK, 227–231. 169
PODBEVŠEK, Katarina
Govor kot gledališko izrazilo (na primeru Flisarjevega Akvarija).
44. SSJLK, 51–59. 170
POGAČAR, Timothy
Revija Slovene Studies (ZDA).
50. SSJLK, 196–200. 171
POGORELEC, Breda
Vase in v svet.
40. SSJLK, 17–28. 172
POMPE, Gregor
Ideologija v glasbi in ideologija o glasbi.
48. SSJLK, 77–82. 173
POMPE, Gregor
Slovenska literatura in slovenska opera.
44. SSJLK, 118–123. 174
POPIČ, Damjan
Je etično popravljati prevode?
49. SSJLK, 118–123. 175
POŽGAJ HADŽI, Vesna
Kam je izginila srbohrvaščina? Status jezika nekoč in danes / Vesna Požgaj Hadži, Tatjana Balažic Bulc.
41. SSJLK, 30–39. 176
PREGLAU OSTROŽNIK, Tina
»Križan sem. Med celinami. Med ljudmi.« Interkulturna interpretacija poezije Tomaža Šalamuna.
43. SSJLK, 225–229. 177
PREVC MEGUŠAR, Ana
Po poteh Cvetja v jeseni.
44. SSJLK, 199–207. 178
RAJŠP, Vincenc
Primož Trubar in slovanski svet.
46. SSJLK, 115–120. 179
RAMOVŠ, Jože
Družina – osnovna in vseživljenjska šola jezika.
47. SSJLK, 114–121. 180
RAMOVŠ, Jože
Slovenščina kot orodje človeškega dialoga.
46. SSJLK, 107–114. 181
RAMŠAK, Mojca
Družbene podobe telesa v jeziku: lingvistično-medicinska razprava o metaforah in raku.
45. SSJLK, 49–60. 182
RAMŠAK, Mojca
Ženska čast kot obča zadeva.
47. SSJLK, 106–113. 183
RAVNIK TOMAN, Barbara
Jaz pa pojdem na Gorenjsko …
40. SSJLK, 212–218. 184
REPE, Božo
Mitske predstave pri Slovencih.
43. SSJLK, 121–132. 185
REPE, Božo
Zgodovina, zgodovinopisje in etika.
49. SSJLK, 81–88. 186

REZONIČNIK, Lidija
Balada o trobenti in oblaku: moralni imperativ v noveli in filmski adaptaciji.
49. SSJLK, 124–127. 187
ROBIDA, Nejc
Sinteza govora in Govorec 3.
50. SSJLK, 117–124. 188
ROZMAN, Andrej
Ali je slavistika v krizi in zakaj?
50. SSJLK, 69–75. 189
ROZMAN, Andrej
Ideja o literarni vzajemnosti med različnimi plemeni slovanskega naroda – včeraj in danes.
46. SSJLK, 68–75. 190
ROZMAN, Tadeja
Slovar – jezika vladar? / Tadeja Rozman, Nanika Holz.
43. SSJLK, 25–35. 191
ROŽIČ, Janko
Nacionalni slog v arhitekturi.
46. SSJLK, 129–136. 192
RUDOLF, Matevž
Slovenska literatura in film.
44. SSJLK, 174–177. 193
SAMIDE, Irena
P(l)asti in slasti prevajanja iz nemščine v slovenščino.
48. SSJLK, 115–118. 194
SCHULLER, Aleksandra
Uprizarjanje kot družbena, estetska in politična dejavnost. Simultana prizorišča: Škofjeloški pasijon, marakeški trg Jemaa el-Fna in performans Stanovanje.
40. SSJLK, 171. 195
SKUBIC, Andrej E.
Načini umeščanja sociolektov v diskurz slovenske literature.
42. SSJLK, 35–45. 196
SMOLE, Vera
Nekdaj pogoste v slovenskih družinah – jedi iz krompirja in fižola.
47. SSJLK, 38–48. 197
SMOLE, Vera
Uvodna beseda.
47. SSJLK, 7–8. 198
SMOLE, Vera
Uvodna beseda.
46. SSJLK, 7–8. 199
SMOLEJ, Mojca
Nekatere skladenjske značilnosti spontano tvorjenih besedil govorcev Ljubljane.
42. SSJLK, 22–34. 200
SMOLEJ, Tone
Podoba Slovenije v svetovni prozi.
43. SSJLK, 94–101. 201
SMOLEJ, Tone
»Tisoč kilometrov je od Rue Descartes do Cankarjeve ulice.« Podoba Pariza v slovenski književnosti (1789–2000).
42. SSJLK, 100–111. 202
SMOTLAK, Maja
Pahorjeve matere, hčere in žensko-moški odnosi v romanu Parnik trobi nji.
47. SSJLK, 147–151. 203
SNOJ, Marko
Slovenska zemljepisna imena v luči etimologije.
46. SSJLK, 39–50. 204
SOLLNER PERDIH, Anka
Bibliografsko kazalo seminarskih zbornikov: 31 (1995)–39 (2003).
40. SSJLK, 231–248. 205
SOLLNER PERDIH, Anka
Bibliografsko kazalo seminarskih zbornikov: 40 (2004)–50 (2014).
50. SSJLK, 245–269. 206

SOSIČ, Sarival
Podobe ideologije v slovenski likovni umetnosti (izbrani primeri).
48. SSJLK, 83–93. 207
SOSIČ, Sarival
Razstava kot vizualni nagovor.
42. SSJLK, 173–185. 208
SOSIČ, Sarival
Telo v slovenski likovni umetnosti.
45. SSJLK, 128–136. 209
STABEJ, Marko
Človek človeku jezik.
44. SSJLK, 9–14. 210
STABEJ, Marko
Iz preteklih prihodnosti slovenščine v sedanjost.
50. SSJLK, 26–33. 211
STABEJ, Marko
Jaz v nas. Nekaj tez o jeziku, identiteti in jezikoslovju na Slovenskem.
43. SSJLK, 13–24. 212
STABEJ, Marko
Jezik, nazori in nadzor.
48. SSJLK, 11–20. 213
STABEJ, Marko
Jezikovna opremljenost mesta in meščanov.
42. SSJLK, 11–21. 214
STABEJ, Marko
[Uvodna beseda].
40. SSJLK, 5. 215
STABEJ, Marko
[Uvodna beseda].
41. SSJLK, 7. 216
STREHOVEC, Janez
Medmrežje in literatura (od internetske besedilnosti k digitalnim literaturam).
44. SSJLK, 124–132. 217
STRITAR, Mojca
Jezik na klik: elektronski viri za učenje slovenščine.
41. SSJLK, 211–215. 218
STRITAR, Mojca
Med ohranjanjem slovenščine in podporo večjezičnosti: jezikovne ideologije v programih parlamentarnih strank.
48. SSJLK, 29–37. 219
STRSOGLAVEC, Đurđa
Meje moje kulture so meje mojega sveta (večkulturnost v prozi Polone Glavan in Andreja Skubica).
41. SSJLK, 93–101. 220
STRSOGLAVEC, Đurđa
Poročni boter in krstna priča.
47. SSJLK, 73–82. 221
STRSOGLAVEC, Đurđa
Še sreča, da je slovenščina (južno) slovanski jezik.
46. SSJLK, 83–94. 222
STRSOGLAVEC, Đurđa
Zakaj je voditeljica v trenerki čisto druga oziroma ali (oblečeno) telo naredi čefurja?
45. SSJLK, 85–91. 223
STUDEN, Andrej
»Sproščal se je oster bestialen vonj …«: k zgodovini higienizacije in dezodorizacije Ljubljane pred prvo svetovno vojno.
42. SSJLK, 135–147. 224
SVETINA, Peter
Ljubljana v slovenski literaturi (predavanje v merilu 1 : 100).
42. SSJLK, 54–70. 225
SVETINA, Peter
O laškem enajstercu, češkem humorju in baselskih dimnikih: dialog kultur v delih Žige Zoisa, Frana Milčinskega in Lojzeta Kovačiča.
41. SSJLK, 153–159. 226

SVETINA, Peter
Od kolumne do reklame: poglavje iz življenja sodobne slovenske literature.
40. SSJLK, 162–166. 227
ŠABEC, Ksenija
Kdo je čefur za kranjskega Janeza: stereotipi in kulturne razlike v sodobnem evropskem kontekstu.
43. SSJLK, 102–116. 228
ŠEKLI, Matej
Naglas nekaterih predslovanskih substratnih krajevnih imen moškega spola v slovenščini.
42. SSJLK, 220–227. 229
ŠEKLI, Matej
Neprevzeto besedje za sorodstvo v slovenščini z vidika zgodovinskega besedjeslovja.
47. SSJLK, 21–28. 230
ŠEKLI, Matej
Oblikotvorje in jakostni naglas glagola v knjižni slovenščini.
46. SSJLK, 139–160. 231
ŠEKLI, Matej
Odraz medjezikovnih stikov v poimenovanjih za vaške poklice in dejavnosti v nadiškem narečju.
41. SSJLK, 176–181. 232
ŠKOFIC, Jožica
Pomensko polje telo v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA).
45. SSJLK, 38–48. 233
ŠKOFIC, Jožica
Slovensko narečno besedje na stičišču kultur (po gradivu za SLA).
41. SSJLK, 51–66. 234
ŠPOLAD MANFREDA, Nataša
Pouk književnosti v osnovnih šolah s slovenskim učnim jezikom v Furlaniji - Julijski krajini z vidika učiteljev slovenščine in njihovih učencev.
41. SSJLK, 182–185. 235
ŠTEFAN, Anja
Pravljice, ki jih mladi starši pripovedujejo, pravljice, ki jih otroci poznajo.
47. SSJLK, 83–90. 236
ŠTIRIDESET
40 let Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture.
40. SSJLK, 225–230. 237
TIVADAR, Hotimir
Kaj je prav in kaj resnično (prav) v slovenskem govoru?
40. SSJLK, 172–178. 238
TIVADAR, Hotimir
Petdesetemu in prihodnjim Seminarjem na pot.
50. SSJLK, 7–8. 239
TIVADAR, Hotimir
Pravorečje, knjižni jezik in mediji.
44. SSJLK, 24–35. 240
TOKARZ, Bożena
Doživeti slovenskost / Bożena Tokarz, Emil Tokarz.
50. SSJLK, 133–138. 241
TOPORIŠIČ, Jože
O seminarju za slovenski jezik, literaturo in kulturo.
40. SSJLK, 13–14. 242
TOPORIŠIČ, Tomaž
Levitve slovenske drame in gledališča.
44. SSJLK, 60–68. 243
TOPORIŠIČ, Tomaž
Semiotično in fenomenalno telo slovenskega gledališča.
45. SSJLK, 110–119. 244

TROHA, Gašper
Večkulturnost in umetniška svoboda v SFRJ – primer drame Karamazovi Dušana Jovanoviča.
41. SSJLK, 194–197. 245
TRUŠNOVEC, Gorazd
Princip žrtve: vloga moškega v sodobnem slovenskem filmu.
43. SSJLK, 162–170. 246
TRUŠNOVEC, Milanka
Mesto živega srebra v temeljih idrijske književnosti.
42. SSJLK, 272–279. 247
TUCOVIČ, Vladka
»O Bog, kako brezvezno je vse tam spodaj ob morju!«: podoba istrskih mest v nekaterih delih sodobne slovenske književnosti.
42. SSJLK, 258–261. 248
ULE, Mirjana
Spreminjanje vrednot v sodobnih življenjskih potekih.
49. SSJLK, 89–96. 249
URŠIČ, Matjaž
»Povej mi, kje bi živel, in povem ti, kdo si!« Odnos Slovencev do življenja v mestu.
42. SSJLK, 112–123. 250
VERČ, Jurij
Dileme in horizont »drugega« v dramatiki Josipa Tavčarja.
48. SSJLK, 119–123. 251
VIČAR, Branka
»Si kdaj videl svobodnega konja?« Filozofski kontekst animalistične etike v poeziji Jureta Detele in Miklavža Komelja.
49. SSJLK, 35–45. 252
VIDMAR HORVAT, Ksenija
Kozmopolitska kultura in slovenska literatura: prispevek majhne nacije k svetovni dediščini prihodnosti.
50. SSJLK, 85–92. 253
VIDMAR, Luka
»Pájzhina« Jerneja Kopitarja in Žige Zoisa: prva povezava med slavističnim severom in jugom.
46. SSJLK, 61–67. 254
VIDOVIČ MUHA, Ada
Nastanek Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture – čas spremembe jezikoslovnega koncepta.
50. SSJLK, 127–132. 255
VIDOVIČ MUHA, Ada
Poglavja iz besedotvorja (zasnova jutranjih tečajev SSJLK).
47. SSJLK, 125–131. 256
VITEZ, Primož
Prevod: ustvarjanje novega smisla.
41. SSJLK, 221–226. 257
VRDLOVEC, Zdenko
Petelinji zajtrk v kinu in knjigi.
44. SSJLK, 97–101. 258
VUČAJNK, Vesna
Motiv plesa v slovenski poeziji.
45. SSJLK, 197–201. 259
YAROVA, Inga
Ideografski opis slovenske somatske frazeologije kot reprezentacija fragmenta slovenske jezikovne slike sveta.
45. SSJLK, 193–196. 260
ZAJC, Melita
Podobe telesa kot podobe človeka – vprašanje identitete (telo v novejši slovenski avdiovizualni kulturi).
45. SSJLK, 137–144. 261
ZAMIDA, Renata M.
www.airbeletrina.si – literarni portal kot novi kulturni kod.
44. SSJLK, 168–170. 262
ZAPLOTNIK, Matjaž
Kulturna širina v treh slovenskih verznih pripovedih iz prve polovice 19. stoletja.
41. SSJLK, 170–175. 263

ZAVRL, Andrej
Resnica telesa in laži razuma v prvem slovenskem gejevskem romanu.
45. SSJLK, 202–205. 264
ZEMLJARIČ MIKLAVČIČ, Jana
»Ali se učite slovenski? Kakó vam dopade slovénščina?«
40. SSJLK, 188–192. 265
ZEMLJARIČ MIKLAVČIČ, Jana
Slovenščina: jezikovni priročniki, orodja in viri.
44. SSJLK, 171–173. 266
ZOR, Janez
Nekaj spominov na začetke ob štiridesetletnici Seminarja za slovenski jezik, literaturo in kulturo.
40. SSJLK, 15–16. 267
ZORKO, Zinka
Koroško narečje v filmu (Prežihov Voranc: Boj na požiralniku, Pot na klop).
44. SSJLK, 43–50. 268
ZUPAN SOSIČ, Alojzija
Družina v sodobnem slovenskem romanu.
47. SSJLK, 49–56. 269
ZUPAN SOSIČ, Alojzija
Etika partizanov v sodobnem slovenskem romanu.
49. SSJLK, 46–53. 270
ZUPAN SOSIČ, Alojzija
Ljubljana v romanih Milana Dekleve.
42. SSJLK, 71–79. 271
ZUPAN SOSIČ, Alojzija
Moški je glava in ženska srce – spolni stereotipi.
43. SSJLK, 181–193. 272
ZUPAN SOSIČ, Alojzija
Petelinji zajtrk, knjižna in filmska uspešnica.
44. SSJLK, 87–96. 273
ZUPAN SOSIČ, Alojzija
Prihodnost literarne interpretacije.
50. SSJLK, 50–60. 274
ZUPAN SOSIČ, Alojzija
Telo v slovenski erotični pesmi.
45. SSJLK, 169–179. 275
ZUPAN SOSIČ, Alojzija
Tradicionalno in sodobno v romanu Boštjanov let Florjana Lipuša.
40. SSJLK, 80–91. 276
ZUPAN, Gojko
Mestno pohištvo in Slovenija.
42. SSJLK, 186–193. 277
ZUPAN, Špela
Družina v poeziji mlajše pesniške generacije.
47. SSJLK, 143–146. 278
ZUPANČIČ, Bogo
Trije stavbni tipi in z njimi povezane zgodbe.
42. SSJLK, 148–158. 279
ZUPANČIČ, Zdravko
Telo in strah pred nastopom: strah me je, medtem ko pogumno stopam na govorniški oder.
45. SSJLK, 145–148. 280
ZWITTER Vitez, Ana
Prozodija v spontanem govoru.
41. SSJLK, 160–169. 281
ŽELE, Andreja
O vplivih slovanskega jezikoslovja na obravnavo nekaterih skladenjskih pojavov v slovenščini.
46. SSJLK, 51–60. 282
ŽIŽEK URBAS, Andreja
Midva, zvečer, zmenjena.
42. SSJLK, 255–257. 283

Naslovno kazalo

Ali je slavistika v krizi in zakaj? 189
»Ali se učite slovenski? Kakó vam dopade slovénščina?« 265
Alpski svet v Krstu pri Savici 26

Balada o trobenti in oblaku 187
»Besede bolijo.« Jezik, stereotip, diskurz, etika v jeziku in ljudje s posebnimi potrebami 42
Besede iz drugih slovanskih jezikov v slovenščini 84
Besedilo v sodobnih medijih in pouk slovenščine kot tujega jezika 95
Bibliografsko kazalo seminarskih zbornikov 205, 206
Bohoričeve Arcticae horulae succisivae – 420 let pozneje 1

Celodnevna ekskurzija po Dolenjski: kulturna dediščina ob dolenjski avtocesti 127
Cvetje v jeseni 55
Cvetje v jeseni Matjaža Klopčiča 152

»Če hočete rešiti svojo umazano črno dušo, se morate vpisati v partijo.« Ideološki elementi v izbranih prevodih italijanskih književnih besedil v slovenščino 148
Človek človeku jezik 210

Dileme in horizont »drugega« v dramatiki Josipa Tavčarja 251
Diskurz slovenskih spletnih forumov – dokončen pokop strpnosti? 48
Doživeti slovenskost 241
Dramatizacije Krsta pri Savici 28
Družbene podobe telesa v jeziku 182
Družina – osnovna in vseživljenjska šola jezika 180
Družina in šport 31
Družina v poeziji mlajše pesniške generacije 278
Družina v pogledu sodobnih slovenskih pesnikov 134
Družina v sodobnem slovenskem romanu 269
Dva trenutka v odnosih med ideologijo in govornimi praksami 125

E-posredovano sporazumevanje v slovenščini od poimenovanj do jezikovne rabe in prihodnosti 128
Ekskurzija na Štajersko – rudarsko mesto Velenje in knežje mesto Celje 129
Etika partizanov v sodobnem slovenskem romanu 270
Etika v Sloveniji – kritičen filozofski pogled 83

Film, ki »mladini dviga kri«, ali kaj je ideološkega v praksi poučevanja jezikov 166
Fonološke značilnosti novejšega slovenskega besedja 77
Frazeologija v luči kulture 99

Glasbeni odmevi slovenske poezije 135
»Glejmo nazaj, da vidimo naprej!« 72
Gorenjska v slovenski književnosti 56
»Gorje, kdor nima doma, / kdor ni nikjer sam svoj gospod« 108
»Gosposka škrijcasta suknja in slovenstvo« 44
Govor kot gledališko izrazilo 170

Hrana in žretje kot oblika razčlovečenja v slovenski dramatiki 159

Ideja o literarni vzajemnosti med različnimi plemeni slovanskega naroda – včeraj in danes 190
Ideja o slovanski vzajemnosti v zadnjih desetletjih 19. stoletja med znanostjo in ideologijo 62
Ideografski opis slovenske somatske frazeologije kot reprezentacija fragmenta slovenske jezikovne slike sveta 260
Ideologija heteronormativnosti, prevodna in jezikovna norma 49
Ideologija in slovenstvo 30
Ideologija: izgubljeno ali pridobljeno s prevodom 143
Ideologija v glasbi in ideologija o glasbi 173
Interkulturni vidik življenja v obmejnih mestih 133
Intersubjektivnost kot etično načelo (empiričnega) literarnega raziskovanja 154
Istospolniki in podobna bitja 105
Iz besede v sliko in nazaj 117
Iz kakšnega testa so slovenski junaki 57
Iz preteklih prihodnosti slovenščine v sedanjost 211

Jaz pa pojdem na Gorenjsko … 184
Jaz svakodnevno uporabljam jezik slovenšćine … 38
Jaz v nas. Nekaj tez o jeziku, identiteti in jezikoslovju na Slovenskem 212
Je etično popravljati prevode? 175
Je prihodnost slovenskih antipregovorov (le) pregovorna? 120
Je več burekov kot klobas: burekov več v deželi kranjske klobase 124
Jezik na klik: elektronski viri za učenje slovenščine 218
Jezik, nazori in nadzor 213
Jezikovna opremljenost mesta in meščanov 214
Jezikovna uresničitev sorodstvenih metafor v slovenščini 100
(Jezikovni) testi: moč argumenta ali argument moči 39
Jezikovni viri na klik in dotik 112

Kaj je etična razsežnost v poeziji in v literarnovednih obravnavah poezije? 75
Kaj je prav in kaj resnično (prav) v slovenskem govoru? 238
Kaj počnejo »psi čuvaji«? 7
Kaj zmorem v drugem/tujem jeziku 110
Kako izrekamo zahteve 130
Kako premostiti vrzel med znanostjo in trgom ali o dodani vrednosti študija (zagrebške) slovenistike 109
Kako selimo slovensko književnost na splet 58
Kam je izginila srbohrvaščina? Status jezika nekoč in danes 176
Katere učbenike pa imate? 89
Kdo je čefur za kranjskega Janeza 228
Klofuta svetohlinski malomeščanskosti: Chubby was here 114
Koliko večkulturnosti prenesejo slovenska pravna besedila? 66
Kontekstualizacija oseb ženskega in moškega spola v slovenskih tiskanih medijih 50
Koroško narečje v filmu 268
Kozmopolitska kultura in slovenska literatura 253
»Križan sem. Med celinami. Med ljudmi.« Interkulturna interpretacija poezije Tomaža Šalamuna 177
Kulturna širina v treh slovenskih verznih pripovedih iz prve polovice 19. stoletja 263

Lačni in žejni ne bomo ostali 167
Levitve slovenske drame in gledališča 243

Literarna vzgoja – izhodišče za razvijanje nacionalne pripadnosti 119
Ljubljana in razvijanje slovenskega pravnega jezika (1850–1900) 132
Ljubljana v romanih Milana Dekleve 271
Ljubljana v slovenski literaturi 225

Med deželno in slovensko identiteto 153
Med ohranjanjem slovenščine in podporo večjezičnosti 219
Medkulturna slovenistika – realnost ali izziv? 122
Medmrežje in literatura 217
Meje moje kulture so meje mojega sveta 220
Mestno pohištvo in Slovenija 277
Mesto ob srebrnem studencu 33
Mesto spodrezanih korenin 25
Mesto živega srebra v temeljih idrijske književnosti 247
Midva, zvečer, zmenjena 283
Migracije in stereotipi 46
Mitske predstave pri Slovencih 185
Mladinska književnost in različni mediji – primerjalna analiza Cesarjevih novih oblačil (novela, pravljica, radijska igra) 15
Moderno in modno v publicističnem spletu vplivanja ter stilu slovenskih novinarskih besedil 78
Moderno v dramatiki Matjaža Zupančiča 160
Moški je glava in ženska srce – spolni stereotipi 272
Motiv plesa v slovenski poeziji 259
Motiv telesa v kratki sodobni pravljici Svetlane Makarovič 16

Nacionalizem proti kozmopolitizmu v slovenski literaturi 23
Nacionalni slog v arhitekturi 192
Načini umeščanja sociolektov v diskurz slovenske literature 196
Naglas nekaterih predslovanskih substratnih krajevnih imen moškega spola v slovenščini 229
Naslovje v slovenskih tiskanih medijih 79
Nastanek Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture – čas spremembe jezikoslovnega koncepta 255
Nastavki za tipologijo slovenskih literarnih proizvajalcev 32
Negativna vrednotenjska zaznamovanost leksemov v slovenščini 101
Nekaj koordinat za (ne)razumevanje sodobne slovenske filozofije 85
Nekaj o ideologijah 11
Nekaj o razvoju in pomenu meščanstva 147
Nekaj spominov na začetke ob štiridesetletnici Seminarja za slovenski jezik, literaturo in kulturo 267
Nekaj vmes 40
Nekatere skladenjske značilnosti spontano tvorjenih besedil govorcev Ljubljane 200
Nekdaj pogoste v slovenskih družinah – jedi iz krompirja in fižola 197
Nemilo posluževanje inozemskih inačic v žurnalističnih umotvorih: »srbohrvatizmi« v časniku Delo po letu 1991 65
Nemško pesništvo Marie Luckmann (28. 8. 1964–5. 3. 1947) kot stereotipija slovenstva 155
Neprevzeto besedje za sorodstvo v slovenščini z vidika zgodovinskega besedjeslovja 230
Nimb prelomnosti 54
Nočejo ali ne morejo iz hotela mama? 104
Novinarski žanri in vrste v sodobnem slovenskem novinarstvu: novinarska zgodba 123
Novinarstvo in etika ali kdaj pes čuvaj ne potrebuje pomočnika 63

»O Bog, kako brezvezno je vse tam spodaj ob morju!« 248
O laškem enajstercu, češkem humorju in baselskih dimnikih 226
O mestu in meščanih v jezikovnih virih za slovenščino 51
O seminarju za slovenski jezik, literaturo in kulturo 242
O vplivih slovanskega jezikoslovja na obravnavo nekaterih skladenjskih pojavov v slovenščini 282
Ob jubileju 150
Ob štiridesetletnici SSJLK 45
Oblikotvorje in jakostni naglas glagola v knjižni slovenščini 231
Od kolumne do reklame 227
Odnos med materjo in hčerjo v sodobni slovenski dramatiki – študija dveh primerov 161
Odraz medjezikovnih stikov v poimenovanjih za vaške poklice in dejavnosti v nadiškem narečju 232
Opozicija kategorij pripovedovanje in neposredno govorjenje v makedonskem perfektu kot kulturno-jezikovna specifika makedonskega jezika in njena refleksija v slovenskem jeziku 131
Otroški jezik in ohranjanje slovenskega kulturnega izročila na Koroškem 47

Pahorjeve matere, hčere in žensko-moški odnosi v romanu Parnik trobi nji 203
»Pájzhina« Jerneja Kopitarja in Žige Zoisa: prva povezava med slavističnim severom in jugom 254
Perspektive slovenske literarne zgodovine 59
50 let Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture – teme, predsedniki, lektorji 157
Petdesetemu in prihodnjim Seminarjem na pot 239
Petelinji zajtrk, knjižna in filmska uspešnica 273
Petelinji zajtrk v kinu in knjigi 258
Pisanje med kulturama 126
P(l)asti in slasti prevajanja iz nemščine v slovenščino 194
Po poteh Cvetja v jeseni 178
Po slovensko – s telesom 69
Podoba »južnjaka« v kratki prozi Polone Glavan in Maje Novak 92
Podoba otroka in otroštva v slovenski (mladinski) književnosti 17
Podoba realnih in fantastičnih mest ter prebivalcev v slovenski mladinski književnosti 18
Podoba Slovenije v svetovni prozi 201
Podobe družin v kratki sodobni pravljici 19
Podobe družin v sodobnem slovenskem mladinskem romanu 162
Podobe ideologije v slovenski likovni umetnosti 207
Podobe telesa kot podobe človeka – vprašanje identitete 261
Podobe telesa v sedanji slovenski poeziji 136
Poglavja iz besedotvorja 256
Pogled v poljsko, slovensko in makedonsko jezikovno čustveno plat 90
Pol stoletja pozneje, ob zlatem jubileju 88
Politična korektnost in slovarski opisi slovenščine – zgolj modna muha? 52
Pomen jezika v procesu institucionalnega ukrepanja v primerih nasilja v družinah 149
Pomensko polje telo v slovenskih narečjih 233
Pornografija pri pouku slovenščine 12
Poročevalstvo kot del jezika v medijih 113
Poročni boter in krstna priča 221
Pot do slovenistike na Katedri za slovansko filologijo Univerze Ivana Franka v Lvovu 87

Poudarjalni členkovni konektorji v govoru prleške vasi Cven 94
Pouk književnosti v osnovnih šolah s slovenskim učnim jezikom v Furlaniji - Julijski krajini z vidika učiteljev slovenščine in njihovih učencev 235
»Povej mi, kje bi živel, in povem ti, kdo si!« Odnos Slovencev do življenja v mestu 250
Pravi in lažni slovenski in hrvaški prijatelji 158
Pravljice, ki jih mladi starši pripovedujejo, pravljice, ki jih otroci poznajo 236
Pravorečje, knjižni jezik in mediji 240
Pred slovenskim (sporazumevalnim) pragom 41
Prekmursko narečje v medijih 93
Prevajanje v slovenščino 29
Prevod: ustvarjanje novega smisla 257
Prevodi slovenske književnosti v francoščino in odzivi medijev nanje 86
Prevrednotenje na telo in na moško-ženske odnose v ludistični dramatiki 4
Prihodnost in bodočnost v slovenskem jeziku 102
Prihodnost literarne interpretacije 274
Prihodnost slovenistike na Univerzi v Gradcu 111
Priložnosti za slovenščino na Madžarskem 6
Primerjalna analiza lika čarovnice v ruskih in slovenskih pravljicah – študija primera: Jaga baba in Pehta 20
Primož Trubar in slovanski svet 179
Princip žrtve 246
Prozodija v spontanem govoru 281

Razbijanje stereotipov v prozi Suzane Tratnik 24
Razstava kot vizualni nagovor 208
Resnica telesa in laži razuma v prvem slovenskem gejevskem romanu 264
Revija Slovene Studies (ZDA) 171

Sadni, zelenjavni in cvetlični vrt v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA) 61
Semiotično in fenomenalno telo slovenskega gledališča 244
»Si kdaj videl svobodnega konja?« Filozofski kontekst animalistične etike v poeziji Jureta Detele in Miklavža Komelja 252
Sinteza govora in Govorec 3 188
Skrita ideologija v prevodih otroške literature 91
Slovanstvo v junaških pesnitvah južnih Slovanov 145
Slovanstvo v zgodovini slovenskega jezika 141
Slovar – jezika vladar? 191
Slovarski blagoslov 98
Slovenistika na Univerzi v Lodžu 146
Slovenistika na Univerzi v Skopju – aktualno stanje in pričakovanja v prihodnosti 3
Slovenska literatura in film 193
Slovenska literatura in slovenska opera 174
Slovenska literatura v tujini in v tujih jezikih 118
Slovenska zemljepisna imena v luči etimologije 204
Slovenske pravljice v evropskem kontekstu 21
Slovenski literarni dialog s tujino 137
Slovensko narečno besedje na stičišču kultur (po gradivu za SLA) 234
Slovenščina 266
Slovenščina kot drugi/tuji jezik 168
Slovenščina kot orodje človeškega dialoga 181
Slovenščina kot učni jezik na slovenskih univerzah 70

Slovenščina na daljavo 68
Slovenščina v Srbiji 35
Sms-ov glas seže v deveto vas 64
Splèt stereotipov o spletni slovenščini 121
Spodbude literarnega ustvarjanja Pavline Pajk 27
Spolna morala v Sloveniji 9
Spolno (ne)občutljiva raba jezika v Srbiji in Sloveniji v teoriji in praksi 5
Spomini na poletni Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 144
Sporazumevalni prag za slovenščino – priročnik v rokah uporabnika 116
Spreminjanje vrednot v sodobnih življenjskih potekih 249
»Sproščal se je oster bestialen vonj …« 224
Srečko Kosovel, poezija in zorni kot družine 37
Stereotipi v slovenskem pravnem izrazju 67
Stereotipi v sodobni slovenski kratki prozi 138
Stereotipna podoba »prvega slovenskega pesnika« kot narodni kapital 73
Stopenjske tvorjenke iz glagolov čutnega zaznavanja 81
Svakovega tasta sestrična je moja mala teta 36

Še sreča, da je slovenščina (južno)slovanski jezik 222
Štajerska prestolnica, mesto pod zelenim Pohorjem 34
40 let Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture 237
Študij slovenščine na Poljskem z vidika študentov 76
Študij tujih jezikov v Evropski uniji 96

Telo in čustva v slovenskih jezikovnih metaforah z vidika kognitivnega jezikoslovja 8
Telo in frazeologija 103
Telo in strah pred nastopom 280
Telo sodobnega plesa in njegov glas 107
Telo v slovenski erotični pesmi 275
Telo v slovenski likovni umetnosti 209
Telo v slovenskih besedilih skozi tisočletje: od solznega telesa v Brižinskih spomenikih do Levstikove telovadbe 142
Teoretični nastavki v vključevanju nemškega opusa Luize Pesjak v okvir slovenske literarne vede – » … und doch geht es uns an« 156
»Tisoč kilometrov je od Rue Descartes do Cankarjeve ulice.« Podoba Pariza v slovenski književnosti (1789–2000) 202
Tradicionalno in sodobno v romanu Boštjanov let Florjana Lipuša 276
Tradicionalnost in modernost prekmurskih oglaševalskih besedil 71
Trije stavbni tipi in z njimi povezane zgodbe 279

Uprizarjanje kot družbena, estetska in politična dejavnost. Simultana prizorišča: Škofjeloški pasijon, marakeški trg Jemaa el-Fna in performans Stanovanje 195
Uvodna beseda 13, 139, 140, 163, 198, 199
[Uvodna beseda] 215, 216

Valvasor in prihodnost 10
Vase in v svet 172
Več morja, več sonca, več kultur 169
Večjezičnost v Kataloniji 115
Večkulturalizem, pravice in izobraževanje učencev romske etnične manjšine v javni šoli 97
Večkulturna mladinska književnost 22

Večkulturnost in umetniška svoboda v SFRJ – primer drame Karamazovi Dušana Jovanoviča 245
»Vedno zvesta Slovenija.« Javni spomeniki ljubljanski in družbeni spomin 74
Verz in kitica v popularni glasbi od srednjega veka do metala, punka in rapa 14
Videz in resnica (malo)meščanstva v najnovejši slovenski komediji 164
Vsaki jesik bode Boga sposnal – vpliv Biblije na Bohoričevo in Dalmatinovo pisanje o jeziku in jezikih leta 1584 2
»Vtisi iz nove dežele maloznanega jezika« 106
Vzporednice med demonskimi bitji na južnoslovanskem območju – nekrščene duše otrok in karakondžoli z delovanjem v »nekrščenih dnevih« 53
www.airbeletrina.si – literarni portal kot novi kulturni kod 262

Z njihovimi ženskami se poročajte ali soočanje kultur v slovenskem zgodovinskem romanu 60
Začutimo Slovenijo 82
Zakaj je voditeljica v trenerki čisto druga oziroma ali (oblečeno) telo naredi čefurja? 223
Zamejsko časopisje v elektronski obliki kot orodje jezikovnega načrtovanja 80
Zgodbe slovenskega športa 151
Zgodovina, zgodovinopisje in etika 186
Zofka Kveder kot razbijalka patriarhalnih vzorcev v literaturi s posebnim ozirom na odnos do telesa 43

Ženska čast kot obča zadeva 183
Ženski liki v Cankarjevi dramatiki 165

Imensko kazalo

Ahačič, Kozma 1, 2
Arizankovska, Lidija 3

Bajda, Anja 4
Bajić, Nikola 5
Bajzek Lukač, Marija 6
Balažic Bulc, Tatjana 176
Bašić Hrvatin, Sandra 7
Będkowska Kopczyk, Agnieszka 8
Bednarska, Katarzyna 146
Bernik, Ivan 9
Bidovec, Maria 10
Bjelčevič, Aleksander 11, 12, 13, 14
Blažič, Milena Mileva 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22
Bodrova, Anna 23
Borovnik, Silvija 24
Brvar, Andrej 25

Cmiel, Marta 26
Cukijati, Ana 27

Dedo Lale, Nuša 28
Dejak, Lijana 29
Dolar, Mladen 30
Doupona Topič, Mojca 31
Dović, Marijan 32
Dragar, Katja 33, 34

Đukanović, Maja 35, 36

Erzetič, Manca 37

Ferbežar, Ina 38, 39, 40, 41, 168
Forte, Mateja 42
Fužir, Barbara 43

Globočnik, Damir 44
Glušič, Helga 45
Gojkošek, Mateja 76
Gombač, Jure 46
Gorinšek, Manja 47
Gorjanc, Vojko 48, 49, 50, 51, 52
Gostenčnik, Januška 53
Grdina, Igor 54

Hladnik, Miran 55, 56, 57, 58, 59, 60

Holz, Nanika 191
Horvat, Mojca 61

Ivanova, Najda 62
Ivelja, Ranka 63

Jamnik, Tatjana 29
Jarnovič, Urška 64
Jelovšek, Alenka 65
Jemec Tomazin, Mateja 66, 67
Jerman, Tanja 68
Jesenovec, Mojca 69
Jesenšek, Marko 70, 71
Jezernik, Božidar 72, 73, 74
Jovanovski, Alenka 75
Jugović, Tina 76
Jurgec, Peter 77
Jurič, Petra 90

Kajtna, Tanja 31
Kalin Golob, Monika 78, 79
Kerin, Urška 80
Kern, Boris 81
Kern, Damjana 82
Klampfer, Friderik 83
Klavs, Irena 9
Klemenčič, Simona 84
Klepec, Peter 85
Klinar, Marjeta 86
Klymets, Maryana 87
Kmecl, Matjaž 88
Knez, Mihaela 89
Kobos, Zuzanna Krystyna 90
Kocijančič Pokorn, Nike 91
Kocjančič, Polonca 98
Kodrič, Maja 92
Koletnik, Mihaela 93
Kosi, Mateja 94
Kranjc, Simona 95, 96
Krek, Janez 97
Krek, Simon 98
Kržišnik, Erika 99, 100, 101, 102, 103
Kuhar, Metka 104
Kuhar, Roman 105
Kunej, Drago 106
Kunst, Bojana 107

Lah, Klemen 108
Latković, Ivana 109
Lavrič, Marjana 110
Leben, Andrej 111
Logar, Nataša 112, 113
Lokar, Metka 114

Magrinyà, Jordi 115
Markovič, Andreja 116
Mastnak, Tanja 117
Medvedšek, Mojca 118
Melinc, Maja 119
Meterc, Matej 120
Michelizza, Mija 121
Mikolič, Vesna 122
Milosavljevič, Marko 123
Mlekuž, Jernej 124
Močnik, Rastko 125
Mugerli, Maruša 126

Narat, Jožica 127
Nidorfer Šiškovič, Mojca 128, 129, 130
Nikolovski, Gjoko 131
Novak, Nina 132
Novak Lukanovič, Sonja 133
Novak Popov, Irena 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140

Orel, Irena 141, 142
Orel Kos, Silvana 143
Orožen, Martina 144
Osolnik, Vladimir 145
Ostromęcka Frączak, Bożena 146
Ovsec, Damjan J. 147
Ožbot, Martina 148

Palaić, Tina 149
Paternu, Boris 150
Pavlin, Tomaž 151
Pelko, Stojan 152
Pemič, Monika 153
Perenič, Urška 154, 155, 156
Peti Stantić, Anita 158
Pezdirc Bartol, Mateja 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165
Pirih Svetina, Nataša 166, 167, 168, 169
Podbevšek, Katarina 170
Pogačar, Timothy 171
Pogorelec, Breda 172
Pompe, Gregor 173, 174
Popič, Damjan 175
Požgaj Hadži, Vesna 176
Preglau Ostrožnik, Tina 177
Prevc Megušar, Ana 178

Rajšp, Vincenc 179
Ramovš, Jože 180, 181
Ramšak, Mojca 182, 183
Ravnik Toman, Barbara 184

Repe, Božo 185, 186
Rezoničnik, Lidija 187
Robida, Nejc 188
Rozman, Andrej 189, 190
Rozman, Tadeja 191
Rožič, Janko 192
Rudolf, Matevž 193

Samide, Irena 194
Schuller, Aleksandra 195
Skubic, Andrej E. 196
Smole, Vera 197, 198, 199
Smolej, Mojca 200
Smolej, Tone 201, 202
Smotlak, Maja 203
Snoj, Marko 204
Sollner Perdih, Anka 205, 206
Sosič, Sarival 207, 208, 209
Stabej, Marko 118, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216
Strehovec, Janez 217
Stritar, Mojca 218, 219
Strsoglavec, Đurđa 29, 220, 221, 222, 223
Studen, Andrej 224
Svetina, Peter 225, 226, 227

Šabec, Ksenija 228
Šekli, Matej 229, 230, 231, 232
Škofic, Jožica 233, 234
Špolad Manfreda, Nataša 235
Štefan, Anja 236
Šuler Galos, Jasmina 76

Tivadar, Hotimir 238, 239, 240
Tokarz, Božena 241
Tokarz, Emil 241
Toporišič, Jože 242
Toporišič, Tomaž 243, 244
Troha, Gašper 245
Trušnovec, Gorazd 246
Trušnovec, Milanka 247
Tucovič, Vladka 248

Ule, Mirjana 249
Uršič, Matjaž 250

Verč, Jurij 251
Vičar, Branka 252
Vidmar Horvat, Ksenija 253
Vidmar, Luka 254
Vidovič Muha, Ada 255, 256
Vitez, Primož 257
Vrdlovec, Zdenko 258
Vučajnk, Vesna 259

Yarova, Inga 260

Zajc, Melita 261
Zamida, Renata M. 262
Zaplotnik, Matjaž 263
Zavrl, Andrej 264
Zemljarič Miklavčič, Jana 41, 265, 266
Zor, Janez 267
Zorko, Zinka 268
Zupan Sosič, Alojzija 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276
Zupan, Gojko 277
Zupan, Špela 278
Zupančič, Bogo 279
Zupančič, Zdravko 280
Zwitter Vitez, Ana 281

Žele, Andreja 282
Žižek Urbas, Andreja 283

50. seminar slovenskega jezika, literature in kulture so omogočili:

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

NLB

Mestna občina Ljubljana

RIKO
Globalni inženiring za srečo ljudi

Ustanova patra Stanislava Škrabca

JAK
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije
Slovenian Book Agency
www.jakrs.si

KRKA

mmm masaža

DELO

DNEVNIK

Univerza v Ljubljani

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

CENTER ZA SLOVENŠČINO KOT DRUGI/TUJI JEZIK